

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Το Πακιστάν στο μέσο των ανταγωνισμών Ιράν-Σαουδικής Αραβίας
και Ινδίας-Κίνας»**

Μεταπτυχιακός φοιτητής: Γκερπινής Χρήστος

Επιβλέπων καθηγητής: Ηλίας Κουσκουβέλης

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Χρήστος Γκερπινής

Στη σύζυγό μου

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή Ηλία Κουσκουβέλη για την πολύτιμη βοήθεια και την καθοδήγησή του κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο. ΤΟ ΔΙΛΛΗΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΙΣΧΥΟΣ.....	4
1.1 Η ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις.....	6
1.2 Η πυρηνική αποτροπή.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο. ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΙΣΧΥΟΣ ΤΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ.....	13
2.1 Η ισορροπία ισχύος Ιράν – Σαουδικής Αραβίας.....	13
2.1.1 Η οικονομική ισχύς.....	13
2.1.2 Η στρατιωτική ισχύς.....	14
2.2 Η ισορροπία ισχύος Κίνας – Ινδίας.....	16
2.2.1 Η οικονομική ισχύς.....	17
2.2.2 Η στρατιωτική ισχύς.....	18
2.2.3 Η πυρηνική ισχύς.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΙΡΑΝ – ΣΑΟΥΔΙΚΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ.....	21
3.1 Οι σχέσεις Πακιστάν – Ιράν.....	21
3.1.1 Οι σχέσεις μέχρι την Ιρανική Επανάσταση.....	22
3.1.2 Η εξέγερση στο Πακιστανικό Βελουχιστάν.....	24
3.1.3 Ο ανταγωνισμός στο Αφγανιστάν.....	25
3.1.4 Αιτίες ήπιας έντασης.....	28
3.1.5 Η περίπτωση του Κασμίρ.....	29
3.1.6 Ο ανταγωνισμός των λιμανιών.....	29
3.1.7 Η προσπάθεια για ενεργειακή συνεργασία.....	30
3.1.8 Η περίπτωση του Ιρανικού και του Πακιστανικού Βελουχιστάν....	32
3.1.9 Η πυρηνική συνεργασία.....	35
3.2 Οι σχέσεις Σαουδικής Αραβίας – Πακιστάν.....	36
3.2.1 Η συνεργασία για την ασφάλεια.....	38

3.2.2	Η στήριξη της πυρηνικής επιλογής του Πακιστάν και η πυρηνική επιλογή της Σαουδικής Αραβίας	39
3.2.3	Οι οικονομικές σχέσεις	43
3.2.4	Σύμπτωση απόψεων στην εξωτερική πολιτική	46
3.2.5	Η στάση του Πακιστάν στην περίπτωση της Υεμένης	46
3.2.6	Η επανεκκίνηση των σχέσεων	48
3.3	Οι σχέσεις Ιράν – Σαουδικής Αραβίας	48
3.3.1	Η Ιρανική επανάσταση: Απειλή για το Status Quo.....	50
3.3.2	Ο θρησκευτικός παράγοντας.....	53
3.3.3	Προσπάθειες προσέγγισης.....	56
3.3.4	Ο πόλεμος του κόλπου.....	57
3.3.5	Ο παράγοντας της πυρηνικής επιλογής	58
3.3.6	Η αραβική άνοιξη και οι αντιπαραθέσεις δια αντιπροσώπων	62
3.3.6.1	Η περίπτωση του Μπαχρέιν.....	62
3.3.6.2	Η περίπτωση της Συρίας.....	63
3.3.6.3	Η περίπτωση της Υεμένης.....	65
3.4	Το τρίπτυχο Ιράν – Πακιστάν – Σαουδική Αραβία.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΙΝΔΙΑΣ – ΚΙΝΑΣ		70
4.1	Οι σχέσεις Πακιστάν – Ινδίας.....	70
4.1.1	Η θρησκευτική διαμάχη	70
4.1.2	Οι εδαφικές διαμάχες.....	72
4.1.2.1	Το ζήτημα του Κασμίρ.....	73
4.1.2.2	Το Sir Creek.....	77
4.1.2.3	Ο παγετώνας του Siachen	78
4.1.3	Το Μπαγκλαντές και η συμφωνία της Simla	79
4.1.4	Ο ανταγωνισμός στο Αφγανιστάν	80
4.1.5	Η ισορροπία του τρόμου.....	83

4.2	Οι σχέσεις Πακιστάν – Κίνας.....	85
4.2.1	Ιστορικό υπόβαθρο.....	87
4.2.2	Η συνεργασία στα πυρηνικά.....	88
4.2.3	Ο παράγοντας της τρομοκρατίας.....	90
4.2.4	Ο παράγοντας του Αφγανιστάν.....	96
4.3	Οι σχέσεις Ινδίας – Κίνας.....	97
4.3.1	Ιστορικό υπόβαθρο.....	98
4.3.2	Η συνοριακή διαμάχη και ο πόλεμος του 1962.....	100
4.3.3	Το θέμα του Θιβέτ.....	103
4.4	Το τρίπτυχο Κίνα – Πακιστάν – Ινδία.....	106
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	112
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	122
	Βιβλιογραφία.....	124

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι διακρατικές σχέσεις αποτελούν το ουσιαστικό αντικείμενο μελέτης της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Ο τρόπος που εξελίσσονται αυτές οι σχέσεις, καθορίζουν τις ιστορικές εξελίξεις και προσδιορίζουν τα σημαντικότερα γεγονότα που διαμορφώνουν το διεθνές περιβάλλον ασφαλείας.

Σύμφωνα με τη ρεαλιστική σχολή σκέψης, τα κράτη αποτελούν τις ουσιώδεις συνιστώσες του διεθνούς συστήματος, τα οποία, δρώντας ως ορθολογιστικοί παράγοντες, αποσκοπούν στην ασφάλεια και στην επιβίωσή τους μέσα σε αυτό. Το δεδομένο αυτό τα οδηγεί, ως μέσο εκπλήρωσης των πολιτικών τους στόχων, πολλές φορές στη σύγκρουση. Η μελέτη των αιτιών που οδηγούν δύο ή περισσότερους κρατικούς δρώντες στη ανάπτυξη ανταγωνιστικών σχέσεων αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση του τρόπου διαμόρφωσης της εξωτερικής τους πολιτικής. Οι επιλογές τους καθορίζονται από τους συντελεστές ισχύος και τη σχετική κάθε φορά ισορροπία δυνάμεων του διεθνούς συστήματος και ποικίλουν από τις πολύ φιλικές σχέσεις μέχρι και την πιθανότητα της ολοκληρωτικής σύγκρουσης, ως μέσο επίλυσης των διαφορών τους. Παράλληλα μας καθοδηγούν στην εξαγωγή χρήσιμων προτάσεων πολιτικών επιλογών σαν μέτρο επίλυσης αλλά και πρόληψης μιας σύγκρουσης με παρόμοιας φύσης χαρακτηριστικά. Ο απώτερος σκοπός είναι η επίλυση θεμάτων ασφαλείας όπως αυτά προκύπτουν στο σημερινό διεθνές περιβάλλον, ώστε να διατηρηθεί η σταθερότητα και η ισορροπία. Το επίπεδο της ανάλυσης, ιδανικά θα πρέπει να κινείται και στα τρία πεδία που θεωρούνται πηγή αυτών των ανταγωνιστικών σχέσεων, δηλαδή τον ανθρώπινο παράγοντα, τον κρατικό παράγοντα και τη συστημική διάσταση. Στην παρούσα εργασία θα γίνει προσπάθεια να προσεγγίσουμε όσες από τις τρεις είναι χρησιμότερες κάθε φορά.

Οι γεωγραφικές περιφέρειες της Μέσης Ανατολής και της Νότιας και Ανατολικής Ασίας, αποτελούν περιοχές αξιόλογου ενδιαφέροντος για τη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, καθόσον σε αυτήν περιλαμβάνονται κράτη με έντονη ανταγωνιστική συμπεριφορά ως προς την επιρροή και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα.¹ Η διαμόρφωση του διεθνούς περιβάλλοντος στη συγκεκριμένη περιοχή επηρεάζει αμφίδρομα τα συμφέροντα δρώντων του συστήματος ακόμα και χωρίς άμεση γεωγρα-

---

¹ Δες σχετικά Πίνακας 10 Battle-related deaths in state-based conflicts since 1946, By World Region, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-6 <https://ourworldindata.org/grapher/battle-related-deaths-in-state-based-conflicts-since-1946-by-world-region>

φική συγγένεια με αυτήν. Τα ανταγωνιστικά δίπολα Ιράν – Σαουδική Αραβία στη Μέση Ανατολή από τη μία και Ινδία – Κίνα από την άλλη και το πώς το Πακιστάν ως τρίτος δρών επηρεάζει τις διαμορφούμενες ισορροπίες ισχύος στην περιοχή ή τις χρησιμοποιεί κατά περίπτωση για την εξυπηρέτηση των εθνικών του συμφερόντων, αποτελεί το αντικείμενο αυτής της μελέτης.

Θα εξεταστούν οι ανταγωνιστικές σχέσεις των δίπολων Ιράν – Σαουδικής Αραβίας και Κίνας – Ινδίας, αφού αρχικά γίνει ανάλυση των σχέσεων του Πακιστάν με κάθε μια από τις χώρες αυτών των δίπολων προσδιορίζοντας πως εξελίχθηκε το ιστορικό υπόβαθρο των σχέσεών τους, εντοπίζοντας σημεία σύγκλισης και απόκλισης στις στρατηγικές τους επιδιώξεις και τα στρατηγικά τους συμφέροντα.

Το χρονικό πλαίσιο της διαμόρφωσης των θεωρούμενων σχέσεων αρχίζει από τον 20^ο αιώνα και εξελίσσεται μέχρι και σήμερα. Το σημείο εκκίνησης εντοπίζεται την περίοδο της δημιουργίας του Πακιστάν. Οι χρονικές περίοδοι ανάλυσης των γεγονότων εντάσσονται αρχικά στην εποχή πριν και μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και στη συνέχεια σε υποπεριόδους ανάλογα με τα σημαντικότερα γεγονότα.

Έτσι από το 1947 ως και το 1971 το Πακιστάν είχε τρεις πολεμικές συγκρούσεις με την Ινδία (το 1947, το 1965 και το 1971) με την τελευταία να έχει ως αποτέλεσμα τον ακρωτηριασμό του με την απόσχιση του ως τότε Ανατολικού Πακιστάν και τη δημιουργία του Μπαγκλαντές. Η στάση του Ιράν, της Σαουδικής Αραβίας και την Κίνας επομένως προς το Πακιστάν και προς της διαχρονικά μεγάλου αντιπάλου του Ινδίας έχει άμεση σχέση με τη στάση του Πακιστάν στα θέματα ασφαλείας των χωρών αυτών. Σε αυτήν εντάσσεται και το τέλος του Παναραβισμού με τον Αραβο-Ισραηλινό πόλεμο του 1968 που επηρέασε το δίπολο Ιράν – Σαουδική Αραβία αλλά και ο σύντομος Σινο – Ινδικός πόλεμος του 1962 που αφορά την ανταγωνιστική σχέση Κίνας – Ινδίας. Αυτή η περίοδος θεωρούμενη από τη πλευρά του Ιράν εκτείνεται ως το και το 1979 με δύο σημαντικά γεγονότα. Πρώτον, την ανατροπή του καθεστώτος στο Ιράν μέσω της Ισλαμικής επανάστασης οδηγώντας στη δημιουργία της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν και δεύτερον την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν, μια χώρα με κοινά σύνορα με Ιράν και Πακιστάν. Στην συνέχεια ο οκταετής πόλεμος μεταξύ Ιράν – Ιράκ, λίγο πριν την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και την εμπλοκή των ΗΠΑ στην περιοχή που προκάλεσε τις επιθέσεις της 9/11 στις ΗΠΑ και την ανακήρυξη του Ιράν ανάμεσα στις χώρες του άξονα του κακού. Εκείνη την περίοδο η Ινδία και το Πακιστάν έγιναν επίσημα πυρηνικές δυνάμεις αλλάζοντας

επίσης τα δεδομένα και τις ισορροπίες στην περιοχή. Τέλος, τα γεγονότα της αραβικής άνοιξης από το 2011, παράλληλα με την προσπάθεια αποτροπής του Ιράν να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, όσον αφορά τη Μέση Ανατολή και την ανταγωνιστική σχέση της Κίνας με τις ΗΠΑ και τον εμπορικό πόλεμο μεταξύ τους προσδιορίζουν το ανταγωνιστικό περιβάλλον που εξελίσσονται οι υπό θεώρηση σχέσεις μέχρι και σήμερα.

Η εργασία ως δομή έχει τρία γενικά μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο της ανάλυσης. Στο δεύτερο παρουσιάζονται οι δυο ανταγωνιστικές σχέσεις και στο τρίτο ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα.

Έτσι στο 1^ο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου πάνω στο οποίο θα βασιστεί η ανάλυση των δύο ανταγωνιστικών σχέσεων καθώς και η αλληλεπίδραση ενός τρίτου παράγοντα σε αυτές, με επικρατέστερη τη ρεαλιστική θεώρηση και τη θεωρία της ισορροπίας της ισχύος, αλλά και στοιχεία σχετικά με τη λειτουργία της αποτροπής.

Στο 2^ο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ανάλυση των στοιχείων ισχύος, επιλέγοντας την εστίαση στην οικονομική και τη στρατιωτική ισχύ με επιπλέον στοιχεία για την πυρηνική ισχύ των τριών από τα υπό θεώρηση κράτη. Επισημαίνονται δε, με τη βοήθεια ορισμένων δεικτών ορισμένα χρήσιμα στοιχεία για τη διαμορφούμενη ισορροπία ισχύος.

Στο 3^ο και στο 4^ο κεφάλαιο προσδιορίζεται το πλαίσιο αντιπαράθεσης και τα σημεία τριβής ανάμεσα σε Ιράν – Σαουδική Αραβία και Κίνα – Ινδία αντίστοιχα αλλά και κάθε ενός από αυτά τα κράτη με το Πακιστάν ώστε στο τέλος να προκύψει πώς αυτό επηρεάζει την ισορροπία ισχύος και τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή και στη Νότια Ασία. Σε αυτά σημειώνεται η επίδραση της τρομοκρατίας και του εξτρεμισμού, ο θρησκευτικός ανταγωνισμός καθώς και το ενδεχόμενο της πυρηνικής επιλογής για το δίπολο Ιράν – Σαουδική Αραβία σε αντιπαράθεση με την «ισορροπία του τρόμου» ανάμεσα σε Πακιστάν – Ινδία, τον ανταγωνισμό για επιρροή και αύξηση του στάτους τους και τέλος τον παράγοντα των εδαφικών διεκδικήσεων και τη λειτουργία της πυρηνικής αποτροπής.

Στο 5^ο κεφάλαιο σημειώνονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανωτέρω ανάλυση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο. ΤΟ ΔΙΛΛΗΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Η ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΙΣΧΥΟΣ

Ο ρεαλισμός αποτελεί την πιο ισχυρή και κυρίαρχη θεώρηση στις Διεθνείς Σχέσεις μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.² Οι θεωρίες που πηγάζουν από αυτόν αποτελούν χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο στην προσπάθεια ερμηνείας της συμπεριφοράς των κρατών και της διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων μεταξύ τους. Ο κλασικός ρεαλισμός, αλλά κυρίως η εξέλιξη του, ο νεορεαλισμός είτε σαν αμυντικός όπως τον ορίζει ο Kenneth Waltz είτε ως επιθετικός σύμφωνα με τον John Mearsheimer αποτελούν τη βάση ανάλυσης αυτής της εργασίας στην προσπάθεια αποκρυστάλλωσης των σχέσεων δύο σημαντικών πόλων στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής και δύο αντίστοιχων μεγάλων δυνάμεων στην Ασιατική ήπειρο.

Στο επίκεντρο του ρεαλιστικού πλαισίου ως βασική μονάδα του διεθνούς συστήματος είναι το κράτος. Έτσι ως βασικό του αξίωμα ο ρεαλισμός θεωρεί ότι τα κράτη αποτελούν ορθολογικές ενότητες και οντότητες που δρουν μέσα σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα με κύριο χαρακτηριστικό την απουσία μιας επίσημης ιεραρχικής δομής. Σε αυτό το άναρχο σύστημα τα κράτη, βασιζόμενα μόνο στον εαυτό τους, λειτουργούν κάθε φορά σύμφωνα με τις επιταγές του «εθνικού» τους συμφέροντος. Επιζητούν δε, την εξασφάλιση του υπέρτατου εθνικού συμφέροντος, δηλαδή την ασφάλεια και την επιβίωση τους. Αυτό γίνεται εφικτό μέσω της επιδίωξης για ισχύ σε όλες της τις μορφές με βασικότερη τη στρατιωτική. Δια της ισχύος αποσκοπούν στην αύξηση της επιρροής τους στους άλλους δρώντες, διαμορφώνουν την υψηλή στρατηγική και εν συνέχεια την εξωτερική πολιτική που καθορίζει τις διεθνείς τους σχέσεις. Η θεώρηση αυτή προσπαθεί να ερμηνεύσει και να κατανοήσει τη συμπεριφορά των κρατών σύμφωνα με τις απαιτήσεις των εθνικών τους συμφερόντων, με πρωτεύοντα την ασφάλεια και την ισχύ.³

Σύμφωνα με αυτήν επομένως τα κράτη κινητοποιούνται κυρίως από την επιθυμία τους για ισχύ και ασφάλεια, παρά τα ιδανικά τους ή την ηθική. Οι κλασικοί ρεαλιστές εστιάζουν στην έμφυτη προσπάθεια των δρώντων για κυριαρχία και ισχύ η οποία οδηγεί σε συγκρούσεις. Τα κράτη επιδιώκουν να διατηρήσουν μια ισορροπία δυνάμεων μεταξύ τους, η οποία συμβάλλει τόσο στη διατήρηση της ειρήνης όσο και στη διασφάλιση της επιβίωσής τους. Οι κυριότεροι υποστηρικτές αυτού του

² Σχετικά με τις θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων δες : Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010), 57-105.

³ Δες σχετικά Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, 58-62.

παραδείγματος ήταν ο E.H. Carr, ο Hans J. Morgenthau, ο George F. Kennan, ο Kenneth W. Thompson. και ο Reinhold Niebuhr.

Εξέλιξη της θεώρησης αποτελεί ο δομικός ρεαλισμός ή νεορεαλισμός. Υποστηρίζει ότι οι δρώντες επιζητούν την ισχύ όχι λόγω κάποιας έμφυτης επιθυμίας, αλλά λόγω της δομής του συστήματος. Τονίζει την άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος, όπου τα κράτη πρέπει να βασίζονται στην αυτοβοήθεια για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Υπογραμμίζει τη σημασία της δομής του διεθνούς συστήματος στη συμπεριφορά των μονάδων του, δηλαδή των κρατών. Το πιο σημαντικό νεορεαλιστικό έργο είναι η θεωρία της Διεθνούς Πολιτικής του Kenneth Waltz (1979).

Ο Waltz πίστευε ότι το διεθνές σύστημα έχει μια ακριβής ορισμένη δομή με τρία σημαντικά χαρακτηριστικά: τη διατακτική αρχή του συστήματος, το χαρακτήρα των μονάδων και τον καθορισμό των λειτουργιών τους στο σύστημα και τέλος την κατανομή των δυνατοτήτων των μονάδων.⁴ Στο διεθνές σύστημα, υπάρχει μια άνιση και συνεχώς μεταβαλλόμενη κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών. Η ικανότητα κάθε κράτους να επιδιώκει να επιτύχει τους κοινούς στόχους του ποικίλλει ανάλογα με τη θέση του μέσα στο διεθνές σύστημα και συγκεκριμένα, ανάλογα με τη σχετική του ισχύ. (Waltz, 220)

Όπως και στον κλασσικό ρεαλισμό, η ισορροπία της ισχύος είναι μια βασική αρχή του νεορεαλισμού. Αντίθετα όμως με τους παραδοσιακούς ρεαλιστές, οι νεορεαλιστές πιστεύουν ότι η ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη δομή του συστήματος. Υποστηρίζουν δηλαδή, ότι η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος είναι αυτή που κάνει τα κράτη ανήσυχα για τη σχετική θέση τους στην κατανομή της ισχύος. Κατά συνέπεια, τα κράτη παραμένουν επιφυλακτικά μεταξύ τους και επομένως ανταγωνιστικά. Σε ένα τέτοιο σύστημα, οι δυνατότητες διεθνούς συνεργασίας είναι λογικά περιορισμένες. Σύμφωνα με τον Waltz:

«Όταν βρίσκονται αντιμέτωπα με την πιθανότητα συνεργασίας για αμοιβαίο όφελος, κράτη που αισθάνονται ανασφαλή θα πρέπει να ρωτούν πώς θα κατανεμηθεί το όφελος. Είναι αναγκασμένα να μη ρωτούν «Θα ωφεληθούμε και οι δυο μας;» αλλά να ρωτούν «Ποιος θα ωφεληθεί περισσότερο;» Αν ένα αναμενόμενο όφελος

---

⁴ Για τον ορισμό της δομής του Διεθνούς Συστήματος σύμφωνα με τον Waltz δεξ σχετικά: Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2011), 120-220.

κατανεμηθεί, για παράδειγμα, σε αναλογία δύο προς ένα, το ένα κράτος μπορεί να χρησιμοποιήσει το δυσανάλογο όφελός του, για να υλοποιήσει μια πολιτική που αποσκοπεί στο να ζημιώσει ή να καταστρέψει το άλλο. Ακόμη και η προοπτική μεγάλων απόλυτων ωφελημάτων και για τα δύο μέρη δεν επιφέρει τη συνεργασία τους, αν το καθένα από αυτά έχει φόβο για το πως το άλλο θα χρησιμοποιήσει τις αυξημένες δυνατότητές του» (Waltz, 226-227)

Έτσι, ο Waltz υποστηρίζει ότι σε αυτόν τον άναρχο κόσμο είναι η αίσθηση της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας σχετικά με τις προθέσεις και τις δράσεις που μπορεί να επιδιώξει στο μέλλον ο άλλος παίκτης, η οποία εμποδίζει τη συνεργασία.

1.1 Η ισχύς στις Διεθνείς Σχέσεις

Η ισχύς είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής. Η ισχύς μπορεί να οριστεί ως η ικανότητα ενός δρώντα να πείσει άλλους να κάνουν κάτι που δεν θα έκαναν διαφορετικά. Μπορεί επίσης να οριστεί ως έλεγχος πάνω στα αποτελέσματα. Για τους παραδοσιακούς, το κύριο σημείο της διεθνούς πολιτικής είναι η έννοια του «συμφέροντος που ορίζεται από την άποψη της ισχύος».⁵ Ο ρεαλισμός υποθέτει ότι η παγκόσμια πολιτική είναι κατ' ουσία και αμετάβλητα ένας ατελείωτος αγώνας μεταξύ των κρατών για ισχύ και τίποτε άλλο δεν είναι σημαντικότερο από την απόκτησή της. Πιστεύουν ότι η στρατιωτική ισχύς κυριαρχεί στις άλλες μορφές ισχύος και ότι τα κράτη με τη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη ελέγχουν και τις παγκόσμιες υποθέσεις. Έτσι, «το παιχνίδι της διεθνούς πολιτικής περιστρέφεται γύρω από την επιδίωξη της ισχύος: την απόκτηση, την αύξηση, την προβολή και τη χρησιμοποίησή της για να κάμψει άλλους σύμφωνα με το θέλημά του».

Η θεωρία της ισορροπίας της ισχύος αποτελεί μια χαρακτηριστικά πολιτική θεωρία διεθνούς πολιτικής. Επιδιώκει να εξηγήσει το αποτέλεσμα που παράγουν οι μέθοδοι με τις οποίες διεξάγεται η εξωτερική πολιτική. Αυτές τις μεθόδους της υποδεικνύει η Realpolitik παρέχοντας παράλληλα και μια προσπάθεια τεκμηρίωσης για αυτές. Υπάρχουν πολλές απόψεις για τη σημασία της και έχουν αποδοθεί πολυάριθμοι ορισμοί από αναλυτές όπως ο Ernst Haas, ο Martin Wight και ο Hants Morgenthau. (Waltz, 241-256)

⁵ Δες σχετικά: Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: McGraw-Hill, 1993), 31-51.

Ο Bull για την ισορροπία ισχύος χρησιμοποιεί τον ορισμό του Vattel αναφέροντας ότι είναι: «Μια κατάσταση των πραγμάτων τέτοια, που καμιά δύναμη να μην είναι σε θέση υπεροχής, ώστε να μπορεί να επιβάλει το νόμο στις άλλες». Τη διακρίνει ανάμεσα σε απλή και σύνθετη, ανάλογα με το αν συμμετέχουν σε αυτή αντίστοιχα δύο δρώντες ή περισσότεροι, σε γενική και τοπική ή ειδική ισορροπία ισχύος, κυρίαρχη και δευτερεύουσα, υποκειμενική και αντικειμενική και τέλος τυχαία και σχεδιασμένη. Τέλος και όσον αφορά τις λειτουργίες της στο διεθνές σύστημα κρατών διακρίνει τρεις: πρώτον τη χρησιμότητα μιας γενικής ισορροπίας ισχύος στο διεθνές σύστημα ως εμπόδιο στη μετατροπή του σε μια οικουμενική αυτοκρατορία, δεύτερον τη χρησιμότητα των τοπικών ισορροπιών ισχύος ως προστασία της ανεξαρτησίας των κρατών σε συγκεκριμένες περιοχές από την αφομοίωση ή την κυριαρχία μιας τοπικά υπερέχουσας δύναμης και τρίτον το γεγονός της προσφοράς των συνθηκών, τόσο από τη γενική όσο και από τις τοπικές ισορροπίες ισχύος, μέσα στις οποίες άλλοι θεσμοί από τους οποίους εξαρτάται η διεθνής τάξη (διπλωματία, πόλεμος, διεθνές δίκαιο), μπόρεσαν να λειτουργήσουν.⁶

Σύμφωνα με τον Waltz, μία θεωρία ισορροπίας της ισχύος ξεκινά με υποθέσεις αναφορικά με τα κράτη: ότι είναι συνεκτικοί δρώντες που το λιγότερο που επιδιώκουν είναι η διατήρησή τους και το περισσότερο είναι η απόκτηση της παγκόσμιας κυριαρχίας. Τα κράτη προσπαθούν με ορθολογικό τρόπο να χρησιμοποιήσουν τα διαθέσιμα μέσα, προκειμένου να επιτύχουν τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Αυτά τα μέσα εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: εσωτερικές προσπάθειες (πολιτικές για ανάπτυξη της οικονομικής και της στρατιωτικής ισχύος) και εξωτερικές προσπάθειες. Το εξωτερικό παιχνίδι της σύναψης και της αναδιάταξης των συμμαχιών απαιτεί τρεις ή και περισσότερους παίκτες και συνήθως τα περισσότερα συστήματα ισορροπίας της ισχύος απαιτούν τουλάχιστον αυτόν τον αριθμό. Σε ένα σύστημα δύο δυνάμεων η πολιτική της ισορροπίας συνεχίζεται, αλλά ο τρόπος για να αντιμετωπιστεί ένα αρχικό εξωτερικό ανισοζύγιο είναι πρωτίστως μέσω εντατικοποίησης των εσωτερικών προσπαθειών ενδυνάμωσης του κράτους.

Η διαμόρφωση ανταγωνιστικών τάσεων ανάμεσα στα κράτη, έχει ως βασικό αίτιο την προσπάθεια εξυπηρέτησης του εθνικού τους συμφέροντος, ιδιαίτερα όταν

---

⁶ Δες σχετικά Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*. Επιμέλεια: Ηλίας Κουσκουβέλης. Μετάφραση: Ηρακλεία Στροϊκού. (Αθήνα: Ποιότητα, 2001), 147-165.

η ικανοποίηση της συνθήκης αυτής για το ένα κράτος αποτελεί εν δυνάμει απειλή για τα συμφέροντα του άλλου. Επομένως παρατηρούνται συχνά, σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές του πλανήτη, κρίσεις, εντάσεις συγκρούσεις και πολεμικές αναμετρήσεις ανάμεσα στους κρατικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος. Αυτές είναι αποτέλεσμα της αντίδρασης στην πίεση του συστήματος στις διεθνείς σχέσεις τους, όταν και καλούνται να αντιδράσουν στις προσπάθειες μεταβολής των δεδομένων ισχύος που ισχύουν μεταξύ τους και δύναται να επηρεάσουν μελλοντικά τη θέση τους μέσα σε αυτό, υπό το πρίσμα τις περισσότερες φορές ενός παιχνιδιού μηδενικού αθροίσματος.

Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, οι επιδιώξεις των κρατικών δρώντων ποικίλουν από την εξασφάλιση της επιβίωσής τους μέχρι και την ανάδειξη σε ηγεμονική δύναμη επιτυγχάνοντας την παγκόσμια κυριαρχία. Προς εκπλήρωση των ανωτέρω διακρίνονται τρεις γενικές κατηγορίες σε σχέση με τη στάση τους μέσα στο διεθνές σύστημα, αυτός της ουδετερότητας, του μερικού ή πλήρη απομονωτισμού και τέλος της ενεργού συμμετοχής. Εφόσον η πλειοψηφία των κρατών αποφασίζει να αποτελεί ενεργό μέλος του συστήματος, οι επιλογές τους όσον αφορά τη θέση τους μέσα σε αυτό, είναι ανάλογες της δεδομένης σχετικής ισχύος ανάμεσά τους. Επομένως είτε ως μεγάλες δυνάμεις ή πόλοι του συστήματος επιζητούν την ηγεμονία του είτε ως μεσαίες και μικρότερες δυνάμεις προσδοκούν τη διατήρηση και τη βελτίωση του στάτους τους.

Όσον αφορά την ανάλυση των ανταγωνιστικών σχέσεων ανάμεσα στο δίπολο Ιράν – Σαουδικής Αραβίας και Κίνας – Ινδίας⁷ στην παρούσα εργασία θα περιοριστούμε στη δεύτερη περίπτωση, της διατήρησης του status quo και των προσπαθειών για αναβάθμισής του σε σχέση με τις θεωρούμενες ανταγωνιστικές σχέσεις τους. Υπό αυτά τα δεδομένα θεωρείτε ότι υπάρχουν δύο βασικές στρατηγικές για να αντιμετωπίσουν τους ανταγωνιστές τους, η εξισορρόπηση της ισχύος⁸ και η υποχωρητικότητα.

Η εξισορρόπηση επιτυγχάνεται μέσω της εσωτερικής, της εξωτερικής ενδυνάμωσης, και της χρήσης της ισχύος τους. Η πρώτη βασίζεται στην αρχή της «αυ-

---

⁷ Οι επιδιώξεις της Κίνας σαν μεγάλη Δύναμη αναμένεται να την οδηγήσουν σε ανταγωνιστικές τάσεις με την ηγεμονική δύναμη των ΗΠΑ, αλλά προσώρας έχει να αντιμετωπίσει και τις φιλοδοξίες της Ινδίας για αναβάθμιση του στάτους της στο διεθνές σύστημα.

⁸ Για την ισορροπία της ισχύος δεξ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The struggle for power and peace*, 185-240.

τοβοήθειας» και επιβάλλει την βελτίωση όλων των συντελεστών ισχύος του κράτους για βελτίωση της ασφάλειάς του. Η δεύτερη αφορά την σύναψη μη ηγεμονικών συμμαχιών. Τέλος, ο πόλεμος (κυρίως αμυντικός), ο πειθαναγκασμός και το «διαίρει και βασίλευε» χαρακτηρίζουν την επιλογή χρήσης της ισχύος. Η υποχωρητικότητα εκφράζεται ως πολιτική επιλογή μέσω της σύμπλευσης – κυρίως για να αποφύγουν τα κράτη να γίνουν το θύμα ισχυρότερων αναθεωρητικών αντιπάλων, αλλά ορισμένες φορές και για να μοιραστούν τα λάφυρα – ή του κατευνασμού.⁹ Η επιθυμητή εξισορρόπηση για την επίτευξη της σταθερότητας στην περιοχή οδηγεί τους δύο αντίπαλους δρώντες σε ένα δίλλημα ασφαλείας. Σύμφωνα με αυτό, οι στρατηγικές αύξησης της ισχύος από τον έναν γίνονται αντιληπτές ως απειλή από το άλλο, το οποίο προσαρμόζει αναλόγως τις δικές τους επιλογές, για να τις αντισταθμίσει.¹⁰

Η στρατηγική επιλογή της εξισορρόπησης προσφέρει το πλεονέκτημα της διατήρησης της αυτονομίας και για αυτό είναι συχνά και η προτιμότερη. Ορισμένες φορές όμως, η σύμπλευση είναι αναπόφευκτη, ιδιαίτερα όταν οι δυνατότητες για εσωτερική ενδυνάμωση είναι περιορισμένες ή δεν υπάρχουν αξιόπιστες επιλογές για εξωτερική ενδυνάμωση. Τα μικρά κράτη, με ισχυρούς γείτονες συνήθως βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση, όπου δεν έχουν την απαραίτητη ισχύ για να προστατέψουν τον εαυτό τους αλλά, ούτε μπορούν να συμμαχήσουν με άλλες δυνάμεις ώστε να κάνουν αυτές την εξισορρόπηση εκ μέρους τους.¹¹ Τότε η επιλογή της σύμπλευσης αποτελεί την καλύτερη επιλογή. Όσον αφορά τη σύμπλευση ως επιλογή θα πρέπει να αναφερθεί η διάσταση του Snyder ο οποίος κοιτάζοντας περισσότερο προς τους αναθεωρητικούς δρώντες πρότεινε τη θεωρία της «σύμπλευσης για κέρδος» (Bandwagoning for profit) σε μια συμπλήρωση της θέσης του Waltz για τη σύμπλευση ως τον ενδοτισμό σε απειλές, την άνιση ανταλλαγή με ευνοούμενη τη δεσπόζουσα δύναμη, την αποδοχή παράνομων ενεργειών από ένα ισχυρότερο σύμμαχο και την ακούσια συμμόρφωση μαζί του, για την αποφυγή επίθεσης από ένα απειλητικό κράτος.¹² Για το λόγο αυτό προχώρησε σε μια κατηγοριοποίηση των

⁹ Δες σχετικά Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή Στις Διεθνείς Σχέσεις*, 188-208, 213-224.

¹⁰ Για την «Εσωτερική» και «εξωτερική» εξισορρόπηση, βλέπε και Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, 168.

¹¹ Οι μεγάλες δυνάμεις, ευθυγραμμίζονται με τα μικρά κράτη περιστασιακά και όταν έχουν κάποιο χαρακτηριστικό που τα κάνει αρκετά ελκυστικά προς αυτές, όπως, για παράδειγμα, ένα στρατηγικό πόρο (π.χ. το πετρέλαιο του Κουβέιτ).

¹² Δες σχετικά την ανάλυση του για τη σύμπλευση σύμφωνα με τον Waltz στο Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." *International Security* 19, no. 1 (1994): 72-107, doi:10.2307/2539149, 88.

κρατών ανάλογα των επιδιώξεων και των συμπεριφορών τους, ανάμεσα «στα λιοντάρια, τους αμνούς, τα τσακάλια και τους λύκους» με τα δύο πρώτα να τα κατατάσσει στα status quo κράτη και τα δύο τελευταία στα αναθεωρητικά.¹³

1.2 Η πυρηνική αποτροπή

Η διαδικασία της εξισορρόπησης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα ανταγωνιστικά κράτη τα οδηγεί στη στρατηγική επιλογή της επίτευξης ικανής αποτρεπτικής ισχύος. Η επιλογή απόκτησης πυρηνικών όπλων αποτελεί ένα διέξοδο σε περιπτώσεις όπου η συμβατική ισορροπία δυνάμεων έχει ανατραπεί σε βαθμό ώστε η αποτροπή να καθίσταται εν δυνάμει αναποτελεσματική.

Αποτροπή είναι η δυνατότητα ενός κράτους να αποκλείει τη μη επιθυμητή για αυτό δράση ενός άλλου κράτους. Δεν είναι αποτέλεσμα πειθούς, αλλά μια συνάρτησης αφενός της απειλής ή της χρήσης βίας που διαθέτει το κράτος που αποτρέπει και αφετέρου των φόβων του κράτους που αποτρέπεται, για τις συνέπειες της εναντίον του χρήσης βίας. Είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης των όπλων.

Για να υπάρξει, σύμφωνα με τον Bull πρέπει: Η χώρα Α να απευθύνει στη χώρα Β μια απειλή επιβολής τιμωρίας ή στέρησης αξιών αν αποτολμήσει μια συγκεκριμένη πορεία δράσης. Θα πρέπει να υπάρχει κάποια πιθανότητα η χώρα που απειλείται, ελλείψει απειλής να μπορούσε να αποτολμήσει τη συγκεκριμένη δράση από την οποία αποτρέπεται – αν δεν θέλει ή δεν μπορεί να το κάνει ενώ έχει απειληθεί τότε δεν μπορεί να ειπωθεί ότι λειτουργεί η αποτροπή αφού δεν είναι αποτέλεσμα της απειλής. Τέλος η χώρα Β πρέπει να πιστεύει ότι η χώρα Α έχει και την ικανότητα και τη βούληση να πραγματοποιήσει την απειλή της και για αυτό το λόγο αποφασίζει να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις της. Επί της ουσίας, η αποτροπή πρέπει να είναι αξιόπιστη.¹⁴

Η πυρηνική ισορροπία διαφέρει ως προς τη συμβατική. Βασίζεται στη δυσανάλογη καταστροφική ισχύ της πυρηνικής δύναμης, από ένα και μόνο όπλο. Η ύπαρξή του στο οπλοστάσιο ενός κράτους έχει την ικανότητα να λειτουργήσει αποτρεπτικά στις εχθρικές διαθέσεις και απειλές των δυνητικών του αντιπάλων. Αποτε-

¹³ Δες σχετικά για τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά που αποδίδει ο Snyder σε κάθε κατηγορία Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.", 99-104.

¹⁴ Δες σχετικά Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*. Επιμέλεια: Ηλίας Κουσκουβέλης. Μετάφραση: Ηρακλεία Στροϊκού, 165-66.

λεί επομένως ένα στρατηγικό όπλο, καθώς έχει την ικανότητα να κρίνει ολοκληρωτικά την έκβαση μιας σύγκρουσης. Επομένως η καταστρεπτική ικανότητα των πυρηνικών όπλων και όχι η σχετική ισοτιμία σε αριθμούς πυρηνικών είναι αυτή που καθορίζει την πυρηνική ισορροπία και οδηγεί στην πυρηνική αποτροπή που ορίζεται ως *«η απόκτηση και από τις δύο χώρες αξιόπιστης δύναμης πυρηνικών αντιποίνων εναντίον της άλλης, στην περίπτωση που θα γινόταν στόχος αιφνίδιας πυρηνικής επίθεσης»*.¹⁵

Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz: *«Η απειλή ενός κράτους να χρησιμοποιήσει τη στρατιωτική ισχύ, πυρηνική ή συμβατική, είναι κυρίως ένα μέσο, για να επηρεάσει την εξωτερική συμπεριφορά ενός άλλου κράτους, για να αποτραπεί ένα άλλο κράτος από το να υιοθετήσει μία επιθετική συμπεριφορά ή να αντιμετωπισθεί η απειλή, αν η αποτροπή αποτύχει»*.¹⁶

Τα πυρηνικά όπλα καθορίζουν επομένως σε σημαντικό βαθμό την ταυτότητα ενός κράτους. Η ισχύς τους, προσδίδει κύρος και αναβαθμίζει τη θέση του στο διεθνές σύστημα. Η προοπτική της απόκτησης πυρηνικών υπήρχε στη σκέψη του Πακιστάν και της Ινδίας πολύ πριν επιδείξουν επίσημα αυτήν τους την ικανότητα το 1998. Το ζητούμενο δεν ήταν μόνο θέμα κύρους, αλλά ουσιαστικά η επίτευξη της πυρηνικής ισορροπίας και για τους δύο, αλλά απέναντι σε διαφορετικούς δρώντες. Για το Πακιστάν, ο εν λόγω δρώντας ήταν η Ινδία, ενώ για την Ινδία ήταν η πυρηνική απειλή και ο ανταγωνισμός με την Κίνα. Το επιθυμητό αποτέλεσμα ήταν η επίτευξη της πυρηνικής αποτροπής, διαμέσου της πυρηνικής ισορροπίας. Για τον ίδιο λόγο τα πυρηνικά υπάρχουν και στη σκέψη του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας. Το πρώτο τα χρειάζεται απέναντι στο πυρηνικό Ισραήλ και εμμέσως στις ΗΠΑ, απειλώντας τους συμμάχους του στην περιοχή και το δεύτερο για την αυτοάμυνα του σε σχέση και με τη ζητούμενη εξισορρόπηση της απειλής σε περίπτωση απόκτησης τους από το Ιράν. Το Πακιστάν θεωρείτο σημαντικός παράγοντας σε αυτήν την περίπτωση αφού βοήθησε το Ιράν στην απόκτηση της σχετικής τεχνογνωσίας και θεωρείται πιθανή πηγή προμήθειας πυρηνικού όπλου ή τεχνογνωσίας για τη Σαουδική Αραβία.

¹⁵ Για την αμοιβαία πυρηνική αποτροπή δεξ: Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010), 427-34 και Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο 'Αποτροπή και πυρηνική Στρατηγική'*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), 109.

¹⁶ Δες σχετικά Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, 422.

Η προοπτική απόκτησης πυρηνικών όπλων από το δίπολο Ιράν – Σαουδική Αραβία προκαλεί σοβαρούς προβληματισμούς στη διεθνή κοινότητα. Αυτοί προκύπτουν από τις περιπτώσεις όπου η απόκτηση πυρηνικών όπλων, μπορεί να δημιουργήσει κίνητρα για δυσανεσθημένες δυνάμεις προς την υιοθέτηση πιο επιθετικών στρατηγικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Πακιστάν, το οποίο νιώθοντας σχετικά ασφαλές με το να γνωρίζει ότι η πυρηνική του ικανότητα λειτουργεί αποτρεπτικά απέναντι στην Ινδία στο να αντιδράσει με την χρήση πολεμικής βίας, την προκαλεί μέσω της έμμεσης υποστήριξης τρομοκρατικών ομάδων και παραστρατιωτικών οργανώσεων τα οποία εκτελούν τρομοκρατικά χτυπήματα στο έδαφος της Ινδίας.

Ένα θεωρητικό μοντέλο που εξηγεί το ανωτέρω παράδοξο, δηλαδή γιατί όταν δύο δρώντες στους οποίους ισχύει η αμοιβαία πυρηνική αποτροπή αυτοί επιμένουν στις ένοπλες συμβατικές συγκρούσεις, αναφέρεται ως το «παράδοξο σταθερότητας – αστάθειας». Το αποτέλεσμα τέτοιων πρακτικών ήταν η σύγκρουση του 1999 στο Kargil, η οποία είχε σοβαρές συνέπειες για το Πακιστάν.¹⁷ Σε μία σχετική εργασία ο Snyder συνόψισε την ιδέα λέγοντας: *«όσο μεγαλύτερη είναι η σταθερότητα της «στρατηγικής» ισορροπίας του τρόμου, τόσο χαμηλότερη είναι η σταθερότητα της συνολικής ισορροπίας στα χαμηλότερα επίπεδα της βίας.»*¹⁸ Δηλαδή, η σταθερότητα σε στρατηγικά επίπεδα συγκρούσεων, που επιβάλλονται από την πυρηνική αποτροπή, προκαλεί αστάθεια σε χαμηλότερα επίπεδα συγκρούσεων. Σε αυτό το μοντέλο βρίσκει εφαρμογή η αντίληψη των πολιτικών ηγετών της Ινδίας μετά το 1998, ότι υπήρχε «στρατηγικός χώρος» για έναν «περιορισμένο πόλεμο» κάτω από την «πυρηνική σκιά» και η επιλογή μη συμβατικού πολέμου με την μορφή του πολέμου δια αντιπροσώπων από το Πακιστάν. Σε αυτό το μοντέλο πιθανόν να στηριχτεί και το Ιράν αν αποκτήσει πυρηνικά όπλα, θεωρώντας ότι θα μένει ατιμώρητο, για να επιτύχει τις επιδιώξεις του έναντι της Σαουδικής Αραβίας.

---

¹⁷ Για την σχετική θεωρία δες Christopher J. Watterson, “Competing interpretations of the stability–instability paradox: the case of the Kargil War,” *The Nonproliferation Review* 24, no1-2, (2017): 83-99. DOI: 10.1080/10736700.2017.1366623

¹⁸ Δες σχετικά Glenn Snyder, “*The Balance of Power and the Balance of Terror*,” in Paul Seabury, ed., *The Balance of Power* (San Francisco: Chandler, 1965), 184–201.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο. ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΙΣΧΥΟΣ ΤΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ

Για τη διαμόρφωση μιας σχετικής αντίληψης περί της ισχύος ανάμεσα στους δρώντες, στη συνέχεια θα παρουσιαστούν ορισμένα στοιχεία ισχύος, όπως η οικονομική και η στρατιωτική ισχύς.

2.1 Η ισορροπία ισχύος Ιράν – Σαουδικής Αραβίας

Η κατανομή της ισχύος μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας παρέχει το πλαίσιο για την κατανόηση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις δύο χώρες. Η Σαουδική Αραβία λόγω της υπεροχής σε οικονομική ισχύ έχει τη δυνατότητα επένδυσης μεγάλων ποσών για την άμυνά της τόσο σε απόλυτους αριθμούς, όσο και σε ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ – GDP). Αυτό της δίνει τη δυνατότητα να αντισταθμίζει σε θεωρητικό επίπεδο την υπεροχή του Ιράν σε άλλους τομείς, όπως ο πληθυσμός. Εξετάζοντας μερικά βασικά χαρακτηριστικά και δείκτες αποκαλύπτεται ο βαθμός αυτής της ανισορροπίας και εξηγείται ο βαθμός ανασφάλειας ανάμεσά τους. Επίσης, γίνεται κατανοητό πως το αδιέξοδο της επιδίωξης για εξισορρόπηση λόγω του διλήμματος ασφαλείας, ενδεχομένως βρει διέξοδο στη στρατηγική επιδίωξη της πυρηνικής αποτροπής.

2.1.1 Η οικονομική ισχύς

Όσον αφορά τη σχετική οικονομική τους ισχύ, ένας χρήσιμος δείκτης αποτελεί το ΑΕΠ. Το ΑΕΠ της Σαουδικής Αραβίας το 2018 ανέρχεται περίπου στα 786 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ του Ιράν στα 454 δισεκατομμύρια δολάρια και αντιστοιχεί στο 57% περίπου του ΑΕΠ της Σαουδικής Αραβίας. Το ΑΕΠ του Πακιστάν κυμάνθηκε στα 315 δισεκατομμύρια δολάρια.¹⁹

Το Πακιστάν είναι η πληθυσμιακά μεγαλύτερη μουσουλμανική χώρα. Το 2018, σύμφωνα με δεδομένα από την Παγκόσμια Τράπεζα, είχε 212.230.000 πολίτες ενώ το Ιράν και η Σαουδική Αραβία έχουν περίπου 81.800.000 και 33.700.000 πολίτες αντίστοιχα.²⁰ Το κατά κεφαλήν εισόδημα στις τρεις χώρες σε τρέχουσες τιμές και σε Μονάδες Ισοδύναμης Αγοραστικής Δύναμης (ΜΙΑΔ), το 2017, είναι για το

¹⁹ Δες σχετικά Πίνακα “GDP (current US\$) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia”, World Bank national accounts data και OECD National Accounts data files στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-2. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2018&locations=CN-IN-IR-PK-SA&start=1960&view=chart>

²⁰ Δες σχετικά Πίνακα Population στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-1, προσβάσιμο στις 15/12/19 <https://ourworldindata.org/grapher/population?country=CHN+IND+IRN+PAK+SAU>

Πακιστάν, 1.547 δολάρια και 5.527 δολάρια αντίστοιχα²¹, για το Ιράν 5.215 δολάρια και 20.949 δολάρια αντίστοιχα,²² ενώ για τη Σαουδική Αραβία είναι 20.760 δολάρια και 53.844 δολάρια²³. Παρατηρείται ότι η Σαουδική Αραβία έχει δεκαπλάσιο περίπου κατά κεφαλήν εισόδημα από το Πακιστάν και υπερδιπλάσιο από το Ιράν. Αυτό οφείλεται στο μεγαλύτερο ΑΕΠ και στο μικρότερο πληθυσμό σε σχέση με τις άλλες δύο χώρες.

2.1.2 Η στρατιωτική ισχύς

Ορισμένοι οικονομικοί δείκτες όπως αυτοί που δείχνουν το ποσοστό και το ποσό του ΑΕΠ που αντιστοιχεί στην άμυνα, ο αριθμός των επαγγελματιών στις ένοπλες δυνάμεις σαν απόλυτα νούμερα και ως ποσοστό επί του συνόλου του πληθυσμού, για κάθε χώρα, θα μας δώσουν μια αρχική εικόνα περί της στρατιωτικής ισχύος των κρατών. Στο τέλος θα γίνει μια σύγκριση σε σχέση με το δείκτη GlobalFirePower (GFP) index της GlobalFirepower.com.

Έτσι το 2017, η Σαουδική Αραβία αφιέρωσε για τις αμυντικές της δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ το 10,99% ενώ το Ιράν 3,1% και το Πακιστάν το 3,5% αντίστοιχα.²⁴ Σύμφωνα με το SIPRI, τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν, σε απόλυτους αριθμούς, με τρέχοντες ισοτιμίες δολαρίου σε 70,4 δισεκατομμύρια δολάρια για τη Σαουδική Αραβία, σε 13,9 δισεκατομμύρια δολάρια για το Ιράν και τέλος σε 11,4 δισεκατομμύρια δολάρια στο Πακιστάν.²⁵ Όπως είναι προφανές η Σαουδική Αραβία ξόδεψε πέντε φορές περισσότερα χρήματα σε σχέση με το Ιράν, το οποίο με τη σειρά του ξόδεψε 22% περισσότερα χρήματα σε σχέση με το Πακιστάν για τις ανάγκες της εθνικής τους ασφάλειας.

²¹ Δες σχετικά Πίνακα GDP per capita in international and market dollars, Pakistan στο Παράρτημα Β-3, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-in-international-and-market-dollars?country=PAK>

²² Δες σχετικά Πίνακα GDP per capita in international and market dollars, Iran στο Παράρτημα Β-3, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-in-international-and-market-dollars?country=IRN>

²³ Δες σχετικά Πίνακα GDP per capita in international and market dollars, Saudi Arabia στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-4, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-in-international-and-market-dollars?country=SAU>

²⁴ Δες σχετικά Πίνακα Military expenditure (% of GDP), στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-6, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/military-expenditure-share-gdp-sipri?time=1989..2017&country=CHN+IND+IRN+SAU+PAK>

²⁵ Δες σχετικά Πίνακα "Military expenditure (current USD) - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India", Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security, στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-7, προσβάσιμο στις 15/12/19. https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2017&locations=CN-SA-PK-IR-IN&name_desc=true&start=1985&view=chart

Είναι σημαντικό επίσης το γεγονός ότι η Σαουδική Αραβία το χρονικό διάστημα 2013-2018 δαπάνησε για εισαγωγές οπλικών συστημάτων 18,5 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ το Ιράν δαπάνησε μόλις 478 εκατομμύρια δολάρια που αντιστοιχεί στο 2,6% του ποσού που δαπάνησε η Σαουδική Αραβία.²⁶ Το 86% του ποσού των χρημάτων που δαπάνησε το Ιράν διατέθηκε το 2016, ένα μόλις χρόνο μετά την υπογραφή της συμφωνίας Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) και την άρση των διεθνών κυρώσεων.

Το 2017 η Σαουδική Αραβία υπέγραψε μια φιλόδοξη συμφωνία για εξοπλιστικά προγράμματα αξίας 110 δισεκατομμυρίων δολαρίων, με τις ΗΠΑ με την πρόθεση να φτάσουν μετά από 10 χρόνια τα 350 δισεκατομμύρια δολάρια.²⁷ Η συμφωνία έγινε στο πλαίσιο ενίσχυσης της ασφάλειας της Σαουδικής Αραβίας από την Ιρανική απειλή και για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, σύμφωνα με δήλωση του Λευκού Οίκου.²⁸ Η συμφωνία αυτή αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες στην υλοποίηση της λόγω της περίπτωσης της δολοφονίας του Jamal Khashoggi και της απροθυμίας έμμεσης ανάμιξης των ΗΠΑ στην Υεμένη.²⁹ Τόσο το ποσό όσο και ο αποδέκτης είναι ενδεικτικά της προσπάθειας της Σαουδικής Αραβίας να χρησιμοποιήσει την οικονομική της ισχύ με διπλό τρόπο. Πρώτον, δια της διπλωματίας των εξοπλισμών με τις ΗΠΑ δημιουργεί επιπλέον συγκλίνοντα συμφέροντα και δεύτερον ενισχύσει σημαντικά τη στρατιωτική της ισχύ.

Όσον αφορά στο συνολικό αριθμό των ενόπλων δυνάμεων και σύμφωνα με στοιχεία του International Institute for Strategic Studies (IISS) η Σαουδική Αραβία έχει 252.000 προσωπικό, το Ιράν περισσότερο από το διπλάσιο στις 563.000 προσωπικό ενώ τέλος το Πακιστάν έχει 936.000 προσωπικό.³⁰

²⁶ Δες σχετικά Πίνακα “Arms imports (SIPRI trend indicator values) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia,” Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Arms Transfers Programme (portal.sipri.org/publications/pages/transfer/splash), στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-7, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.MPRT.KD?locations=CN-IN-IR-PK-SA>.

²⁷ Δες σχετικά Javier E. David, “US-Saudi Arabia seal weapons deal worth nearly \$110 billion immediately, \$350 billion over 10 years,” CNBC, UPDATED MON, MAY 22 2017. <https://www.cnbc.com/2017/05/20/us-saudi-arabia-seal-weapons-deal-worth-nearly-110-billion-as-trump-begins-visit.html>.

²⁸ Δες σχετικά Javier E. David, “US-Saudi Arabia seal weapons deal worth nearly \$110 billion immediately, \$350 billion over 10 years,”.

²⁹ Δες σχετικά Marcia Robiou, “What You Need to Know About Trump’s \$8 Billion Saudi Arms Deal,” Frontline, WGBH Educational Foundation. PBS, JULY 16, 2019. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/saudi-arabia-arms-deal-trump-what-to-know/>.

³⁰ Δες σχετικά Πίνακα “Armed forces personnel, total - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India,” International Institute for Strategic Studies, The Military Balance., στο

Για μια αναλυτικότερη προσέγγιση όσον αφορά την κατάταξη βάση της συνολικής στρατιωτικής ισχύος, σύμφωνα με το GFP, η Σαουδική Αραβία είναι η εικοστή πέμπτη σε κατάταξη χώρα στον κόσμο, το Ιράν είναι στη δέκατη τέταρτη ενώ το Πακιστάν στην αμέσως επόμενη θέση. Στη σχετική στατιστική μελέτη είναι διαθέσιμη αναλυτικά ανά κλάδο των Ενόπλων Δυνάμεων η σχετική τους θέση.³¹

Από τα ανωτέρω γίνεται εύκολα κατανοητή η σημασία που έχει το Πακιστάν ως παράγοντας για την διατήρηση της ισορροπίας και της σταθερότητας ανάμεσα στη σύνθετη, τοπική και σχεδιασμένη ισορροπία με το Ιράν και τη Σαουδική Αραβία. Ενισχυτικά στα ανωτέρω λειτουργεί και το γεγονός ότι το Πακιστάν αποτελεί το μόνο δρώντα στην τριάδα με πυρηνική ισχύ.

Σύμφωνα με τον Hans M. Kristensen το Πακιστάν έχει περίπου 140 με 150 πυρηνικές κεφαλές και το 2025 εκτιμά ότι θα αυξηθούν στις 220 με 250. Το Πακιστάν συνεχίζει την ενίσχυση του πυρηνικού του οπλοστασίου με τακτικά πυρηνικά όπλα ενάντια κυρίως της Ινδίας, έτσι επεκτείνει το οπλοστάσιο του με περισσότερες πυρηνικές κεφαλές και μέσα διανομής τους.³² Ο στόχος του, όπως και κάθε πυρηνικής δύναμης είναι να αποκτήσει την ικανότητα της τριάδας ως προς τη διανομή τους. Για αυτό και πέρα από την ενίσχυση κυρίως των βαλλιστικών του δυνατοτήτων διεξάγει δοκιμές για δυνατότητα βολής βαλλιστικού βλήματος και από θαλάσσια πλατφόρμα. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζει κυρίως την ικανότητα δεύτερου πλήγματος σε περίπτωση που δεχθεί πρώτο επίθεση.³³ Αναμφίβολα η επιτυχία της πυρηνικής τους αποτροπής απέναντι στην Ινδία λειτουργεί ως παράδειγμα για το δίπολο Ιράν – Σαουδική Αραβία.

2.2 Η ισορροπία ισχύος Κίνας – Ινδίας

Η σχετική προσέγγιση της κατανομής ισχύος ανάμεσα σε Κίνα – Ινδία αποτελεί το πλαίσιο στο οποίο βασίζεται ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο χώρες και

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-6, προσβάσιμο στις 15/12/19. https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?locations=CN-SA-PK-IR-IN&name_desc=true

³¹ Δες σχετικά “2019 Military Strength Ranking: The complete Global Firepower list for 2019 puts the military powers of the world into full perspective.”, The GlobalFire.com, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>

³² Για μια αναλυτική παρουσίαση των πυρηνικών του δυνατοτήτων δες σχετικά Hans M. Kristensen, Robert S. Norris, και Julia Diamond. “Pakistani Nuclear Forces, 2018.” Bulletin of the Atomic Scientists 74, no. 5 (September 3, 2018): 348–58. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1507796>

³³ Δες σχετικά Rajaram Nagappa, Avinash P. και Riffath Khaji, “BABUR-3—Pakistan’s SLCM: Capability And Limitations,” Air Power Journal 13, no.3, (July-September, 2018): 41-58. <http://capsindia.org/files/documents/c58eee92-5221-4e74-a182-b222d1a1a904.pdf>

παρέχει μια ένδειξη για τους επιδιωκόμενους στρατηγικούς τους στόχους. Για αυτό το λόγο θα αξιολογήσουμε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά ισχύος τους με τη βοήθεια ορισμένων δεικτών.

Η Κίνα απολαμβάνει μεγάλη υπεροχή σε οικονομική ισχύ σε σχέση με την Ινδία. Αυτό της έδωσε τη δυνατότητα να επενδύσει μεγάλα ποσά για την αμυντική της θωράκιση. Μεγάλος μέρος από αυτά δαπανήθηκαν για την ενίσχυση της αμυντικής της βιομηχανίας. Αυτό ενισχύει τις προοπτικές εξέλιξης σε σημαντικό προμηθευτή οπλικών συστημάτων και την ικανότητα να αντισταθμίζει τα ποσά που δαπανά για εισαγωγές αμυντικού εξοπλισμού. Η Ινδία έχει αναπτύξει και αυτή μια αξιόλογη αμυντική βιομηχανία, όχι όμως στο βαθμό που το έχει πετύχει η Κίνα.

Εξετάζοντας μερικά βασικά χαρακτηριστικά και δείκτες αποκαλύπτεται ένας βαθμός ανισορροπίας ισχύος ανάμεσα στις δύο χώρες και εξηγείται έτσι ο βαθμός ανταγωνισμού ανάμεσά τους. Παράλληλα, γίνεται κατανοητό πως η επιδίωξη για εξισορρόπηση λόγω του διλήμματος ασφαλείας από μέρους της Ινδίας, βρήκε διέξοδο στη στρατηγική επιδίωξη της πυρηνικής αποτροπής.

2.2.1 Η οικονομική ισχύς

Το ΑΕΠ της Κίνας το 2018 ανέρχεται περίπου στα 12,14 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ της Ινδίας στα 2,65 δισεκατομμύρια δολάρια και αντιστοιχεί στο ένα πέμπτο περίπου του ΑΕΠ της Κίνας.³⁴ Η Ινδία έχει επτά φορές μεγαλύτερο ΑΕΠ από το Πακιστάν.

Η Κίνα και η Ινδία είναι οι μεγαλύτερες πληθυσμιακά χώρες του πλανήτη. Το 2018, σύμφωνα με δεδομένα από την Παγκόσμια Τράπεζα, είχαν περίπου 1,4 δισεκατομμύρια και 1,35 δισεκατομμύρια πολίτες αντίστοιχα. Σύμφωνα με τις προβλέψεις, η Ινδία θα ξεπεράσει την Κίνα μέσα στην επόμενη δεκαετία³⁵. Το Πακιστάν έχει περίπου το ένα έβδομο του πληθυσμού των προαναφερόμενων χωρών.

³⁴ Δες σχετικά, Πίνακα “GDP (current US\$) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia”.

³⁵ Δες Πίνακα Population: Historical estimates of population, combined with the projected population to 2100 based on the UN's medium variant scenario στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-1, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/projected-population-by-country?time=1982..2100&country=CHN+IRN+IND+PAK+SAU>

Το κατά κεφαλήν εισόδημα σε Κίνα και Ινδία σε τρέχουσες τιμές και σε ΜΙΑΔ το 2017, είναι στην Κίνα 8.826 δολάρια και 16.806 δολάρια αντίστοιχα³⁶, ενώ στην Ινδία 1.939 δολάρια και 7.055 δολάρια.³⁷ Παρατηρείται ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα της Ινδίας αντιστοιχεί περίπου σε 22% και 42% της Κίνας αντίστοιχα. και είναι κατά 25% και 27% αντίστοιχα μεγαλύτερο του Πακιστάν. Αυτό δείχνει ξεκάθαρα την οικονομική υπεροχή της Κίνας έναντι της Ινδίας, η οποία όμως είναι οικονομικά ισχυρότερη από το Πακιστάν.

2.2.2 Η στρατιωτική ισχύς

Το 2017, η Κίνα αφιέρωσε για τις αμυντικές της δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ το 1,91% ενώ η Ινδία το 2,49%.³⁸ Σύμφωνα με το SIPRI, τα ποσοστά αυτά, αντιστοιχούν σε απόλυτους αριθμούς, σε 227,8 δισεκατομμύρια δολάρια για την Κίνα³⁹ και σε 65,6 δισεκατομμύρια δολάρια για την Ινδία⁴⁰. Επομένως η Κίνα δαπανά τρεισήμισι φορές περισσότερα χρήματα για τις αμυντικές της δαπάνες από την Ινδία και 20 φορές από το Πακιστάν. Οι αμυντικές δαπάνες της Ινδίας είναι εξαπλάσιες του Πακιστάν.

Είναι όμως σημαντικό να σημειωθεί και το ποσό που δαπανούν οι δύο χώρες για εισαγωγές οπλικών συστημάτων αντίστοιχα, μιας και οι δύο έχουν αναπτύξει μια αξιόλογη αμυντική βιομηχανία που τους επιτρέπει να έχουν έναν μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας για τον εξοπλισμό των Ενόπλων τους Δυνάμεων.⁴¹ Η Ινδία δαπάνησε για εισαγωγές οπλικών συστημάτων 19,252 δισεκατομμύρια δολάρια το χρονικό διάστημα 2013-2018 ενώ οι αντίστοιχες δαπάνες της Κίνας ήταν 7,475

³⁶ Δες Πίνακα GDP per capita in international and market dollars, China στο Παράρτημα B-4, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-in-international-and-market-dollars?country=CHN>

³⁷ Δες Πίνακα GDP per capita in international and market dollars, India στο Παράρτημα B-5, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-in-international-and-market-dollars>

³⁸ Δες σχετικά Πίνακα Military expenditure (% of GDP), στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ B-6.

³⁹ Για μια αναλυτική μελέτη σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες της Κίνας δες και China Power Team. "What does China really spend on its military?" China Power. December 28, 2015. Updated August 6, 2019. <https://chinapower.csis.org/military-spending/>

⁴⁰ Δες σχετικά Πίνακα "Military expenditure (current USD) - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India", στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ B-7.

⁴¹ Για το μέλλον την Ινδικής αμυντικής βιομηχανίας δες σχετικά Dhruva Jaishankar, "The Indigenisation of India's Defence Industry" Brookings India Impact Series 082019-01, August 2019. Brookings Institution India Center. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/The-Indigenisation-of-India-Defence-Industry-without-cutmar-for-web.pdf> και Amit Gupta, "The Indian Arms Industry: A Lumbering Giant?" Asian Survey 30, no. 9 (1990): 846-61. <https://www.jstor.org/stable/2644525> και Franz-Stefan Gady, "Ajai Shukla on the Current and Future State of India's Military," THE DIPLOMAT, Interviews, September 25, 2019. <https://thedi diplomat.com/2019/09/ajai-shukla-on-the-current-and-future-state-of-indias-military/>

δισεκατομμύρια δολάρια και του Πακιστάν 5,087 δισεκατομμύρια δολάρια.⁴² Από τα ανωτέρω προκύπτει και ο μεγαλύτερος βαθμός αυτονομίας όσον αφορά την παραγωγή οπλικών συστημάτων, της Κίνας σε σχέση με την Ινδία. Το Πακιστάν απαιτείται να δαπανά συγκριτικά πολύ μεγαλύτερα ποσοστά για την άμυνα του προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την ανισορροπία ισχύος σε συμβατικά μέσα ανάμεσα σε αυτό και την Ινδία.

Η Κίνα έχει καταφέρει τα τελευταία χρόνια να μετατραπεί σε σημαντική εξαγωγική χώρα οπλικών συστημάτων, καταλαμβάνοντας το 2018 την έβδομη θέση παγκοσμίως μετά τη Νότιο Κορέα. Χρησιμοποιεί αυτό το γεγονός για να αυξήσει την επιρροή της και τη διείσδυση της στην περιοχή της Νότιας Ασίας. Συνολικά, σύμφωνα με μελέτη του CSIS (Center for Strategic and International Studies) και στοιχεία του SIPRI, τη δεκαετία 2008-2018 έχει εξάγει προς το Πακιστάν οπλικά συστήματα αξίας, περίπου 6,426 δισεκατομμυρίων δολαρίων, ενώ αξιόλογα είναι και τα ποσοστά προς το Μπαγκλαντές όπου 72% των εξοπλισμών του προήλθαν από την Κίνα.⁴³

Όσον αφορά στο συνολικό αριθμό των Ενόπλων Δυνάμεων και σύμφωνα με στοιχεία του IISS, η Κίνα έχει 2.625.000 προσωπικό ενώ η Ινδία έχει περίπου 15% περισσότερο, δηλαδή 3.031.000 προσωπικό.⁴⁴

Όσον αφορά την κατάταξη βάση της συνολικής στρατιωτικής ισχύος, σύμφωνα με το GFP, η Κίνα είναι η τρίτη σε κατάταξη χώρα στον κόσμο ενώ η Ινδία την ακολουθεί στην τέταρτη θέση.⁴⁵

⁴² Δες σχετικά Πίνακα “Arms imports (SIPRI trend indicator values) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia,” ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-7

⁴³ Δες σχετικά China Power Team, “How dominant is China in the global arms trade?” China Power, April 26, 2018. Updated October 11, 2019. <https://chinapower.csis.org/china-global-arms-trade/> και τον πίνακα “Chinese Arms Exports to Asia, 2008-2018,” στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-8

⁴⁴ Δες σχετικά Πίνακα “Armed forces personnel, total - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India,”. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-6

⁴⁵ Δες σχετικά “2019 Military Strength Ranking: The complete Global Firepower list for 2019 puts the military powers of the world into full perspective.”

2.2.3 Η πυρηνική ισχύς

Η πυρηνική ισχύς της τριάδας Ινδία – Πακιστάν – Κίνα αποτελεί την ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στην τριάδα Ιράν – Πακιστάν – Σαουδική Αραβία.⁴⁶ Η Κίνα λογίζεται ως πυρηνική δύναμη από το 1964, ενώ η Ινδία από το 1998.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Hans M. Kristensen και Matt Korda η Κίνα έχει, το 2019, στο πυρηνικό της οπλοστάσιο περίπου 290 πυρηνικές κεφαλές από τις οποίες 180 με 190 προορίζονται να οπλίσουν βαλλιστικούς πυραύλους εδάφους-εδάφους, 48 για διανομή μέσω θαλάσσιων μέσων όπως των τεσσάρων υποβρυχίων που διαθέτει για το σκοπό αυτό και τα υπόλοιπα με εναέρια μέσα. Η Κίνα πρόσφατα προχώρησε σε πρόγραμμα αναβάθμισης των βομβαρδιστικών της για την διατήρηση της ικανότητας τους να φέρουν τα αντίστοιχα πυρηνικά όπλα. Τέλος προβλέπεται να ξεπεράσει σε πυρηνικές κεφαλές τη Γαλλία και να προχωρήσει περαιτέρω την εξέλιξη διηπειρωτικών πυραύλων με την ικανότητα να φέρουν πολλαπλές πυρηνικές κεφαλές. Η πυρηνική αποτροπή της Κίνας απευθύνεται τόσο στην Ινδία όσο και στις ΗΠΑ.⁴⁷

Η Ινδία, σύμφωνα με τους Kristensen και Korda, το 2018 έχει κατασκευάσει 130 με 140 πυρηνικές κεφαλές, διαθέτει όμως το απαραίτητο υλικό για την κατασκευή ως και επιπλέον 60. Η Ινδία έχει επίσης κατακτήσει την τριάδα, δηλαδή την ικανότητα εκτόξευσης και διασποράς των πυρηνικών της μέσω υποβρυχίων, αεροσκαφών και βαλλιστικών πυραύλων εδάφους-εδάφους. Έτσι, 16 πυρηνικές κεφαλές προβλέπεται να χρησιμοποιήσουν ως φορείς εκτόξευσης βαλλιστικούς πυραύλους κατάλληλους για υποβρύχια, περίπου 48 πυρηνικές κεφαλές μέσω αεροσκαφών και περίπου 60 μέσω βαλλιστικών πυραύλων εδάφους – εδάφους. Δεν υπάρχουν αξιόπιστες πληροφορίες για την ικανότητα των φορέων της να φέρουν πολλαπλές κεφαλές. Η αποτρεπτική της ισχύς απευθύνεται τόσο στο Πακιστάν όσο και στην Κίνα.⁴⁸

⁴⁶ Δες σχετικά Πίνακα “*Global Nuclear Weapons Stockpiles in January 2019*” στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β-8 προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://pbs.twimg.com/media/EMykgZVXUAAegz8.jpg>

⁴⁷ Για μια αναλυτική παρουσίαση των πυρηνικών όπλων, του πυρηνικού δόγματος και των ικανοτήτων της Κίνας δες σχετικά Hans M. Kristensen και Matt Korda, “Chinese Nuclear Forces, 2019.” *Bulletin of the Atomic Scientists* 75, no. 4 (July 4, 2019): 171–78. <https://doi.org/10.1080/00963402.2019.1628511> και China Power Team, “How is China modernizing its nuclear forces?” *China Power*. December 10, 2019. Updated December 18, 2019. <https://chinapower.csis.org/china-nuclear-weapons/>

⁴⁸ Για μια αναλυτική παρουσίαση των πυρηνικών όπλων της Ινδίας δες σχετικά Hans M. Kristensen και Matt Korda. “Indian Nuclear Forces, 2018.” *Bulletin of the Atomic Scientists* 74, no. 6 (2018): 361–66. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1533162> .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΙΡΑΝ – ΣΑΟΥΔΙΚΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ

3.1 Οι σχέσεις Πακιστάν – Ιράν

Το Πακιστάν και το Ιράν συνορεύουν σε μια μεγάλης στρατηγικής αξίας περιοχή, πλούσια σε φυσικούς πόρους, που ενώνει γεωγραφικά τον Περσικό Κόλπο με τη Νότια Ασία. Οι σχέσεις ανάμεσα τους είναι διαχρονικά πολυσύνθετες. Το Ιράν και το Πακιστάν ήταν ανέκαθεν συνεπές, ως προς τον στρατηγικό τους προσανατολισμό, πάνω στη βασική αρχή της εξυπηρέτησης του εθνικού του συμφέροντος. Κάθε φορά που αυτά συμπίπτουν ή εξυπηρετούν αλλήλους, οι σχέσεις τους είναι φιλικές, ενώ όποτε είναι αντιδιαμετρικά αντίθετα, οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από μια εύθραυστη ουδετερότητα.

Ως μονάδες του συστήματος, οι σχέσεις τους επηρεάζονται από τις στρατηγικές επιδιώξεις τρίτων δρώντων, οι οποίοι έχουν κατά περίπτωση κοινά ή αντικρουόμενα συμφέροντα. Επομένως για παράδειγμα η σχέση Ιράν – Πακιστάν δέχεται επιδράσεις άμεσα από τις σχέσεις του με τη Σαουδική Αραβία, τις ΗΠΑ και την Ινδία λόγω της επιρροής που αυτές ασκούν στο Πακιστάν.

Τα κύρια συμφέροντα σχετικά με το περιβάλλον ασφαλείας του Ιράν εντοπίζονται στην περιοχή της Δυτικής Ασίας και την περιοχή του Περσικού Κόλπου, με βασικό ανταγωνιστικό δρώντα τη Σαουδική Αραβία και στη βόρεια και ανατολική πλευρά της, απέναντι στο Ιράκ και το Αφγανιστάν.

Η φιλική ή όχι στάση που τηρεί το Ιράν έναντι των υπολοίπων κρατών του Περσικού Κόλπου, αλλά ιδίως της Σαουδικής Αραβίας, έχει άμεσο αντίκτυπο στις σχέσεις Ιράν – Πακιστάν και το αντίστροφο.

Αντίστοιχα, οι κύριες ανησυχίες για την ασφάλειά του Πακιστάν, περιστρέφονται κυρίως γύρω από την Ινδία στα ανατολικά του και δευτερευόντως το Αφγανιστάν στα βορειοδυτικά του. Επομένως, οι σχέσεις του Ιράν με την Ινδία⁴⁹ όπως και η προσπάθεια του Ιράν για προώθηση των συμφερόντων του στο Αφγανιστάν έχουν αντίκτυπο στη θεώρηση του Πακιστάν.

⁴⁹ Δες σχετικά για το Σύμφωνο φιλίας μεταξύ Ινδίας – Ιράν στο Treaty of Friendship, “Treaty of Friendship Between the Government of India and the Imperial Government of Iran”, Ministry of External Affairs, Government of India, 15 March 1950, προσβάσιμο στις 15/12/2019. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/19494/Treaty+of+Friendship>

3.1.1 Οι σχέσεις μέχρι την Ιρανική Επανάσταση

Η πολιτική και στρατηγική σημασία που έχει το Πακιστάν για το Ιράν γίνεται εμφανής από την αρχή της δημιουργίας του. Το Ιράν ήταν η πρώτη χώρα που αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Πακιστάν από τη Βρετανική Αυτοκρατορία το 1947, δηλώνοντας την πρόθεσή του να χτίσει φιλικές σχέσεις μαζί του. Οι διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη θεσμοθετήθηκαν μετά την επίσκεψη του πακιστανού πρωθυπουργού Liaqat Ali Khan στο Ιράν, το Μάιο του 1949.⁵⁰ Ενώ ο Σάχης του Ιράν ήταν ο πρώτος αρχηγός κράτους που επισκέφτηκε το Πακιστάν το Μάρτιο του 1950. (Vatanka 2015) Ένα μήνα πριν, στις 17 Φεβρουαρίου, είχε προηγηθεί η υπογραφή ανάμεσα στα δύο κράτη ενός συμφώνου φιλίας.⁵¹ Το Ιράν αποτελούσε φυσικό σύμμαχο του Πακιστάν και ένα πρότυπο στο πως να γίνει ένα κοσμικό, συγκεντρωτικό και με δυτικό προσανατολισμό κράτος.⁵²

Τη συμφωνία αυτή ακολούθησε η συνεργασία τους μέσω του Συμφώνου της Βαγδάτης το 1955 το οποίο μετέπειτα μετονομάστηκε σε Central Treaty Organization (CENTO).⁵³ Η συμμετοχή τους στο CENTO θεωρείτο σημαντικός παράγοντας για την περαιτέρω ενίσχυση των δεσμών Πακιστάν – Ιράν. Το Σύμφωνο της Βαγδάτης με εγγυητή τις ΗΠΑ, μεταξύ άλλων, δήλωνε τη στρατηγική επιλογή της σύμπλευσης μαζί της κατά τη διάρκεια του ψυχροπολεμικού διπολικού συστήματος. Η συμμετοχή του Πακιστάν ήταν επίσης κατ' αντιστοιχία της επιλογής της Ινδίας η οποία, επιδίωξε τη χάραξη μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής, αυτής της μη ευθυγράμμισης με τις ΗΠΑ, αλλά τη διατήρηση στενότερων σχέσεων με τη Σοβιετική ένωση, σε μια προσπάθεια διατήρησης μιας σχετικής ισορροπίας ισχύος. Οι φιλοδυτικές κατευθύνσεις του Ιράν και του Πακιστάν, ειδικά για πολιτική και στρατιωτική στήριξη,

⁵⁰ Δες σχετικά Shah Alam, "Iran-Pakistan relations: Political and strategic dimensions," *Strategic Analysis* 28, no4, (2004): 526-545, DOI: [10.1080/09700160408450157](https://doi.org/10.1080/09700160408450157)

⁵¹ Δες σχετικά για την Treaty of Friendship, United Nations "No. 2119. *Treaty of Friendship Between The Imperial Government Of Iran And The Government Of Pakistan. Signed at Tehran, On 18 February 1950*" στο Treaties and international agreements, registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations, Treaty Series Vol 161, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20161/v161.pdf> 23.

⁵² Δες σχετικά στο Harsh V. Pant, "Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship." *Middle East Quarterly* 16, no2 (2009): 43–50. <https://www.meforum.org/2119/pakistan-and-irans-dysfunctional-relationship>.

⁵³ Το Σύμφωνο της Βαγδάτης ή Baghdad Pact ήταν ένας αμυντικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1955 από την Τουρκία, το Ιράκ, τη Μεγάλη Βρετανία, το Πακιστάν και το Ιράν. Είχε παρόμοιο σκοπό με το NATO, δηλαδή τη αποτροπή της εξάπλωσης του κομμουνισμού και την ειρήνη στη Μέση Ανατολή. Μετονομάστηκε σε CENTO το 1959 μετά την απόσυρση του Ιράκ από τη συμμαχία. Δες σχετικά, "The Baghdad Pact (1955) and the Central Treaty Organization (CENTO)," US Department Of State Archives, προσβάσιμο στις 15/12/2019. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/98683.htm>

ήταν αποφασιστικής σημασίας για τη διαμόρφωση της στρατηγικής ευθυγράμμισης που ακολούθησαν.

Ενώ η CENTO έστρωσε το δρόμο για τη συνεργασία σε θέματα ασφαλείας, η επιθυμία για οικονομική συνεργασία πραγματοποιήθηκε μέσω της δημιουργίας του οργανισμού Regional Cooperation for Development (RCD) το 1964 ανάμεσα σε Ιράν⁵⁴, Πακιστάν και Τουρκία.⁵⁵

Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι ανάμεσα στις δύο χώρες δεν υπάρχουν διασυννοριακές διαφορές και διεκδικήσεις, όπως συμβαίνει στην περίπτωση Πακιστάν – Ινδίας για την περιοχή του Κασμίρ. Αν και χρειάστηκε μια δεκαετία, τα σύνορα τους εν τέλει διαμορφώθηκαν με τις διαπραγματεύσεις του 1958 και την υπογραφή σχετικής διμερής συμφωνίας.⁵⁶

Ως αξιόπιστος σύμμαχος, το Ιράν είχε διαμεσολαβητικό ρόλο στη συμφιλίωση μεταξύ Αφγανιστάν και Πακιστάν με την αποκατάσταση των διπλωματικών και εμπορικών δεσμών το 1963, λόγω των εντάσεων στις σχέσεις των δυο χωρών. Οι εντάσεις εμφανίστηκαν κατά τη δεκαετία του 1960, λόγω των διαφορών στη διαχωριστική γραμμή του Durand.⁵⁷

Τη δεκαετία του 1960 το Ιράν βοήθησε στον εκσυγχρονισμό του πακιστανικού στρατού αγοράζοντας όπλα από δυτικές χώρες για λογαριασμό του. Η βοήθεια του Ιράν θεωρείτο σημαντική, ειδικά μετά το εμπόριο των ΗΠΑ. Αυτό του επιβλήθηκε μετά τον πόλεμο με την Ινδία το 1965 και του προξένησε σημαντικό ζήτημα ασφαλείας λόγω της εξάρτησής του από αμερικανικά όπλα.⁵⁸ Η Κίνα ήταν ο άλλος δρών που το στήριξε ενεργά εκείνη την περίοδο.

⁵⁴ Μετά τη απόσυρση από το CENTO το 1979, το Ιράν έχασε και το ενδιαφέρον στον RCD, θεωρώντας το ως προϊόν της επιρροής των ΗΠΑ. Δες σχετικά Safia S. Mohammadally, "Pakistan-Iran Relations (1947-1979)." *Pakistan Horizon* 32, no4 (1979): 51–63. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://www.jstor.org/stable/41393608>.

⁵⁵ Το 1985 μετονομάστηκε σε Economic Cooperation Organization με 10 μέλη αλλά δεν έχει επηρεάσει θετικά το εμπόριο ανάμεσα σε Ιράν και Πακιστάν.

⁵⁶ Το διασυννοριακό θέμα ανάμεσα σε Πακιστάν – Ιράν λύθηκε φιλικά ύστερα από συμφωνία που υπογράφηκε το 1958 και ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 1967, δες σχετικά Khalida Qureshi, "Pakistan And Iran—A Study In Neighbourly Diplomacy," *Pakistan Horizon* 21, no. 1 (1968): 33-39. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://www.jstor.org/stable/41392904>.

⁵⁷ Δες σχετικά στο S. M. M. Qureshi, "Pakhtunistan: The Frontier Dispute Between Afghanistan and Pakistan." *Pacific Affairs* 39, no1/2 (1966): 99–114. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://doi.org/10.2307/2755184>.

⁵⁸ Δες σχετικά Mohammad Ayub Khan, *Diaries of Field Marshal Mohammad Ayub Khan: 1966–1972*, edited by Craig Baxter, (Oxford:Oxford University Press, 2008), 20.

Η συνεισφορά και η βοήθεια του Ιράν, την εποχή του Σάχη, στην ασφάλεια του Πακιστάν οφειλόταν στην ταύτιση των συμφερόντων ασφαλείας των δύο χωρών. Ο Σάχης θεωρούσε ότι η άμυνα του Ιράν άρχιζε από το Πακιστάν αντιλαμβανόμενος το ως την κύρια ουδέτερη ζώνη απέναντι στα επεκτατικά σχέδια της Σοβιετικής Ένωσης. Για αυτό το λόγο ήθελε να κρατήσει το Πακιστάν άθικτο και το βοήθησε στον πόλεμο με την Ινδία το 1965.⁵⁹

Επομένως και όσον αφορά τη συγκρουσιακή σχέση του Πακιστάν με την Ινδία, το Ιράν υποστήριζε εκείνη την εποχή τις πακιστανικές θέσεις για τη διεκδίκηση της περιοχής του Κασμίρ έναντι της Ινδίας⁶⁰ ενώ του παρείχε υλική και ηθική υποστήριξη κατά τις χρονικές περιόδους των πολεμικών συγκρούσεων του εναντίον της, το 1965 και το 1971.⁶¹

Χαρακτηριστική είναι η δήλωση υποστήριξης του Σάχη του Ιράν: «*Το Ιράν δεν έχει επιθετικές προθέσεις... αλλά δεν θα δεχθεί καμία απόπειρα να ρευστοποιηθεί το Πακιστάν*».⁶²

3.1.2 Η εξέγερση στο Πακιστανικό Βελουχιστάν

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, οι δύο χώρες συνεργάστηκαν στενά μέσω των υπηρεσιών πληροφοριών και του στρατού τους για να αντιμετωπίσουν την κοινή απειλή των εθνικιστών Baluchi.⁶³ Απώτερος σκοπός του Ιράν ήταν η αντιμετώπιση επέκτασης των όποιων πιθανών επιδράσεων στην μειονότητα των Ιρανών Baluchi. Έτσι, ως ένα ακόμα σημαντικό παράδειγμα της ιρανικής στήριξης λόγω σύμπτωσης συμφερόντων ήταν η βοήθεια στην καταστολή του αποσχιστικού

⁵⁹ Δες σχετικά Maqsood Ul Hasan Nuri, "The Threat Perceptions of Iran under Shah," *Pakistan Horizon* 39, no. 4 (1986): 69-90. Προσβάσιμο στις 15/12/19 www.jstor.org/stable/41394231 και Mohammad Ayub Khan, *Diaries of Field Marshal Mohammad Ayub Khan: 1966–1972*, edited by Craig Baxter 171 και Sarwar, Ghulam. *Pakistan Horizon* 37, no. 2 (1984): 124-28. Προσβάσιμο στις 15/12/19 www.jstor.org/stable/41393691.

⁶⁰ Δες σχετικά στο Tahir-Kheli, Shirin. "Iran and Pakistan: Cooperation in An Area of Conflict." *Asian Survey* 17, no. 5 (1977): 474-90. Προσβάσιμο στις 15/12/19 <https://www.jstor.org/stable/2643291>

⁶¹ Δες σχετικά για τη βοήθεια του Ιράν στο Πακιστάν κατά τη διάρκεια του 1965 και του 1971 στο Omer Aslan, *Pakistan: Balancing Between Iran and Saudi Arabia. The Shah, Ayatollahs, and Kings*. ALSHARQ Forum, RESEARCH PAPERS, 25 September 2019. <https://research.sharqforum.org/2019/09/25/pakistan-balancing-between-iran-and-saudi-arabia-the-shah-ayatollahs-and-kings-2/>

⁶² Δες σχετικά L.K. Choudhary, "Pakistan as a Factor In Indo-Iranian Relations." *The Indian Journal of Political Science* 35, no. 4 (1974): 352-61. Προσβάσιμο στις 15/12/19 www.jstor.org/stable/41852105.

⁶³ Δες σχετικά στο Arif Ansar, "Future of Pakistan-Iran Ties, *Pakistan Today*," January 27, 2013. <https://www.pakistantoday.com.pk/2013/01/27/future-of-pakistan-iran-ties/>

κινήματος του Βελουχιστάν που ξέσπασε το 1973 και κράτησε μια τετραετία. (Vatanka 2015, 88-92) Ο Σάχης του Ιράν είπε στον πρεσβευτή της Βρετανίας ότι το Ιράν: «δεν είχε τίποτα να κρύψει. Η ανάμιξή μας είναι κατ' απαίτηση του Πακιστάν και στοχεύει αποκλειστικά στην εξασφάλιση της ακεραιότητάς του.»⁶⁴

Εκτός από αυτές τις θετικές ενδείξεις, υπάρχουν πολλά επίμαχα ζητήματα που υποδηλώνουν την παράδοξη σχέση μεταξύ των δύο αυτών χωρών. Το Ιράν βοήθησε μεν το Πακιστάν στην καταπολέμηση της εξέγερσης του Βελουχιστάν αλλά σύμφωνα με τον Σάχη, το Ιράν σε περίπτωση περαιτέρω κατάρρευσης του Πακιστάν, θα μπορούσε να προσαρτήσει την πακιστανική επαρχία του Βελουχιστάν, η οποία βρίσκεται στα ανατολικά του σύνορα.⁶⁵

3.1.3 Ο ανταγωνισμός στο Αφγανιστάν

Η Ισλαμική επανάσταση άλλαξε δραματικά, με ρεαλιστικούς όρους, το στάτους του Ιράν, καθώς ήρθε σε σύγκρουση συμφερόντων με τις ΗΠΑ. Η ταυτοποίησή του ως κύριο εχθρό τους άσκησε πιέσεις στη διμερή τους σχέση. Το Ιράν είχε απωλέσει πια ορισμένα στοιχεία ήπιας ισχύος όπως το κύρος και τη διπλωματική του επιρροή και μια στενή συνεργασία μαζί του δεν θεωρείτο ορθολογική καθώς δεν εξυπηρετούσε επαρκώς τα συμφέροντα και τα θέματα ασφαλείας του Πακιστάν. Εκείνη την περίοδο το Πακιστάν απέκτησε σημαντική στρατηγική αξία για τις ΗΠΑ στον υπολογισμό της τοπικής ισορροπίας ισχύος με την αντιμετώπιση της Σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν. Παράλληλα υπήρξε μια επιπλέον σύγκλιση των σχέσεων του Πακιστάν με τη Σαουδική Αραβία.⁶⁶

Η ενίσχυση των φιλικών σχέσεων Πακιστάν – Σαουδικής Αραβίας προκάλεσε ανησυχία και δυσαρέσκεια στο Ιράν με τον ίδιο τρόπο που οι προσπάθειες του Ιράν να βελτιώσει τις διμερείς σχέσεις με την Ινδία προκάλεσαν ανησυχία στο Πακιστάν.

Η ανησυχία του Πακιστάν πηγάζει από το φόβο της αύξησης της επιρροής του Ιράν στο εσωτερικό του. Το Πακιστάν πληθυσμιακά συνίσταται κατά 20 τις εκατό

⁶⁴ Δες στο Alex Vatanka, *Iran and Pakistan: Security, Diplomacy and American Influence* (London: I.B. Tauris, 2015), 91.

⁶⁵ Δες σχετικά Muhammad Anwar και Ebad Baig, *Pakistan: Time for Change* (Bloomington: Author House, 2013), 73.

⁶⁶ Δες σχετικά τη συζήτηση στο Ankit Panda et al., "How Pakistan Navigates the Saudi Arabia – Iran Rivalry," παραγωγή από *United States Institute of Peace*, YouTube video, 1:28:22, 11 Mar 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=7pY7aLcG2Rg&list=PLYZX2MtFYnzR93A3GiNO-C7b485v7dlHx&index=2&t=0s>

από σίιτες μουσουλμάνους, στους οποίους ο Ιρανός Ανώτατος Θρησκευτικός Ηγέτης επιδίωκε να έχει μεγάλη επιρροή. Πριν όμως ο θρησκευτικός εξτρεμισμός γίνει παράγοντας ασφαλείας στο εσωτερικό του Πακιστάν, χρησιμοποιήθηκε ανταγωνιστικά για την αύξηση της επιρροής τους στο γειτονικό κράτος των δύο χωρών, το Αφγανιστάν.

Αν και μετά τη Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, οι σχέσεις μεταξύ Ιράν – Πακιστάν παρέμειναν φιλικές, σταδιακά άρχισαν να μετατρέπονται σε ανταγωνιστικές.⁶⁷ Καθ' όλη τη χρονική διάρκεια του πολέμου και τα δύο κράτη αντιτάχθηκαν στους Σοβιετικούς υποστηρίζοντας τους Μουτζαχεντίν, για σκοπούς που εξυπηρούσαν τα συμφέροντά τους.

Οι συνεχόμενες πολιτικές εξελίξεις σχετικά με το κυβερνητικό καθεστώς του Αφγανιστάν και την αποχώρηση των Σοβιετικών επηρέασαν τις σχέσεις των δύο χωρών, καθώς προέκυψε σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσά τους. Τα δύο κράτη επιθυμούσαν και υποστήριζαν την επικράτηση διαφορετικών πολιτικών ομάδων στο Αφγανιστάν. Το Πακιστάν μαζί με τη Σαουδική Αραβία υποστήριζε τους σουνίτες Ταλιμπάν, οι οποίοι προέρχονται από τις περιοχές των Pashtun στο Αφγανιστάν και το Ιράν μαζί με την Ινδία υποστήριζε τη Βόρεια Συμμαχία.⁶⁸ Η προσέγγιση του Ιράν με την Ινδία και την υποστήριξη του αντιπολιτευτικού συνασπισμού ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας του Πακιστάν με τη Σαουδική Αραβία.⁶⁹

Η απόφαση της επέμβασης των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν το 2001 λειτούργησε ενισχυτικά και σε νέα ένταση μεταξύ Ιράν και Πακιστάν λόγω του ρόλου που ανέλαβε το Πακιστάν. Το Ιράν θεώρησε τη σύμπλευση με τις ΗΠΑ κατά τη στρατιωτική επιχείρηση ως διευκόλυνση της παρουσίας των αμερικανικών δυνάμεων στην περιοχή. Σχετικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της αεροπορικής βάσης Shamsi στο Πακιστανικό Βελουχιστάν. Η πρώην πρεσβευτής Fauzia Nasreen αναλύοντας τη

---

⁶⁷ Δες σχετικά στο Alireza Nader et al., *Iran's Influence in Afghanistan: Implications for the U.S. Drawdown*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2014). https://www.rand.org/pubs/search_reports/RR616.html.

⁶⁸ Η Βόρεια Συμμαχία αποτελούνταν κυρίως από τρεις εθνοτικές ομάδες, Τατζίκους (Tajiks), Ουζμπέκους (Uzbeks) και σίιτες Χαζάρα (Hazaras). Δες σχετικά στο National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, “*The Northern Alliance (or United Islamic Front for Salvation of Afghanistan - UIFSFA)*,” University of Maryland, Last Update October 25 2014, <https://www.start.umd.edu/baad/narratives/northern-alliance-or-united-islamic-front-salvation-afghanistan-uifsa>.

⁶⁹ Δες σχετικά στο Shahram Akbarzadeh και Zahid Shahab Ahmed, “*Understanding Pakistan's Relationship with Iran*,” Middle East Policy Council 25, no4, (Winter 2018):86-100. First published: 09 January 2019, <https://doi.org/10.1111/mepo.12380>.

συμμαχία μεταξύ των ΗΠΑ και Πακιστάν μετά τις 9/11 είπε: «μετά τις 9/11, οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Πακιστάν έχουν επιδεινωθεί λόγω του ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν αεροπορικές βάσεις στο Πακιστάν, για παράδειγμα, η βάση Shamsi για να πετάξουν drones στην περιοχή».⁷⁰

Τα επόμενα χρόνια, το Πακιστάν, το Ιράν και το Αφγανιστάν διεξήγαγαν τριμερείς συναντήσεις για να αντιμετωπίσουν περιοχές πιθανής σύγκρουσης, αλλά οι τριμερείς σύνοδοι κορυφής δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν σύγκλιση μεταξύ των ενδιαφερομένων.⁷¹

Το Πακιστάν επιμένει στη συμμετοχή των Ταλιμπάν στη διακυβέρνηση του Αφγανιστάν και προς τούτο προσπαθεί να φέρει εκπροσώπους τους σε διάφορα φόρουμ διαλόγου, όπως αυτό που διεξήχθη στο Πακιστάν μεταξύ του High Peace Council του Αφγανιστάν και των Ταλιμπάν στη Murree το 2015.⁷² Αυτή η κίνηση θεωρείται από το Ιράν ως προσπάθεια επαναφοράς των Ταλιμπάν στο προσκήνιο της πολιτικής σκηνής του Αφγανιστάν. Επί της ουσίας πιστεύει ότι είναι ένα τέχνασμα του Πακιστάν για να διατηρήσει τη σφαίρα επιρροής του.⁷³ Υπάρχουν όμως και αναφορές για ιρανικές χρηματοδοτήσεις σε τοπικές ΜΚΟ, ιδρύματα ΜΜΕ και ομάδες των Pashtun, μεταξύ των οποίων η Hezb-e-Islami⁷⁴ και οι Ταλιμπάν.⁷⁵ Σε αντίθεση με τις αξιώσεις του Ιράν,⁷⁶ θεωρητικοί από το Πακιστάν θεωρούν ότι το Ιράν στηρίζει τους Ταλιμπάν, παράδειγμα αποτελεί ο θάνατος του Mullah Mansour.⁷⁷

⁷⁰ Η συγκεκριμένη βάση που συνορεύει με το Ιράν, βρισκόταν υπό τον έλεγχο των ΗΑΕ και είχε υπενοικιαστεί στις ΗΠΑ για την χρήση επιθέσεων με μη επανδρωμένα Α/Φ και επιχειρήσεων αναγνώρισης στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένου του Ιράν. Δες σχετικά Shahram Akbarzadeh και Zahid Shahab Ahmed, "Understanding Pakistan's Relationship with Iran." 88.

⁷¹ Δες σχετικά για τις τριμερείς συναντήσεις ανάμεσα σε Afghanistan-Pakistan-Iran στο Shamil Shams, "Pakistan and Iran pledge support to Afghanistan: Islamabad and Tehran have assured Afghan President Hamid Karzai of their support to an "Afghan-led" peace process at a trilateral counter-terrorism summit in Islamabad," Deutsche Welle, 17 FEB 2012, <https://www.dw.com/en/pakistan-and-iran-pledge-support-to-afghanistan/a-15748531>

⁷² Δες σχετικά, "Pakistan Hosts a Meeting to Facilitate Peace and Reconciliation in Afghanistan," Embassy of Islamic Republic of Pakistan, Washington D.C, July 08 2015. <http://embassyofpakistanusa.org/press-releases-07-08-2015/>

⁷³ Δες σχετικά στο Harsh V. Pant, "Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship."

⁷⁴ Δες σχετικά Casey Garret Johnson, "The Political Deal with Hezb-e Islami," United States Institute of Peace, July 6, 2018, <https://www.usip.org/publications/2018/07/political-deal-hezb-e-islami>

⁷⁵ Δες σχετικά στο Michael Kugelman, "The Iran Factor in Afghanistan," Foreign Policy, 2014, <http://foreignpolicy.com/2014/07/10/the-iran-factor-in-afghanistan/>.

⁷⁶ Δες σχετικά στο Carlotta Gall, "Tehran's Turn: In Afghanistan, U.S. Exits, and Iran Comes In," The New York Times, Aug. 5 2017. <https://www.nytimes.com/2017/08/05/world/asia/iran-afghanistan-taliban.html>

⁷⁷ Ο Mullah Mansour ήταν ηγέτης των Taliban ο οποίος σκοτώθηκε από μια επίθεση με drone των ΗΠΑ το Μάιο του 2016. Δες σχετικά στο "Taliban leader Mullah Akhtar Mansour killed, Afghans confirm," BBC NEWS, 22 May 2016, <https://www.bbc.com/news/world-asia-36352559> και για το

3.1.4 Αιτίες ήπιας έντασης

Το Πακιστάν τήρησε μια ουδέτερη στάση κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ Ιράν – Ιράκ. Προσπάθησε σε πολλές περιπτώσεις να μεσολαβήσει ώστε να τερματιστεί ο πόλεμος, όπως την περίπτωση του 1983. Η στάση του αυτή παρεξηγήθηκε από τα αραβικά κράτη και ιδιαίτερα τη Σαουδική Αραβία σε μία εποχή που το Πακιστάν είχε στενούς δεσμούς με όλα τα κράτη μέλη του Gulf Cooperation Council (GCC).⁷⁸

Η πολιτική Ισλαμοποίησης που ακολούθησε ο Στρατηγός Zia-ul-Haq⁷⁹ με την υποστηρικτική στάση του προς τη Σαουδική Αραβία και την απόφαση για πληρωμή του ζακάτ στην κυβέρνηση, δημιούργησε δυσαρέσκεια στα μέλη της σιϊτικής κοινότητας στο Πακιστάν και απογοήτευση στο Ιράν.⁸⁰ Έκτοτε, οι θρησκευτικές εντάσεις εντός του Πακιστάν επηρέασαν τη σχέση τους καθώς αποτέλεσαν πεδίο αντιπαραθέσεις κυρίως λόγω και της ανάμιξης της Σαουδικής Αραβίας. Ο θρησκευτικός ανταγωνισμός μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας στο έδαφος του Πακιστάν θα αναλυθεί παρακάτω.

Μερικά περιστατικά θρησκευτικής έντασης καταγράφονται στις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν ένας Ιρανός διπλωμάτης, ο Sadiq Ganji, δολοφονήθηκε στη Λαχόρη.⁸¹ Αργότερα το 1997, πέντε δόκιμοι της Ιρανικής Πολεμικής Αεροπορίας που σπούδαζαν στο Πακιστάν έπεσαν θύματα του θρησκευτικού εξτρεμισμού ανάμεσα σε σιίτες και σουνίτες.⁸² Τέτοιες εξτρεμιστικές οργανώσεις όπως η Lashkar-e-

---

Profile στο M Ilyas Khan, "Profile: Taliban leader Mullah Akhtar Mansour," BBC News, 22 May 2016, <https://www.bbc.com/news/world-asia-34405035>

⁷⁸ Δες σχετικά στο Shahid M. Amin, "Security in the Gulf: Pakistan's Role and Interest." Pakistan Horizon 51, no. 1 (1998): 17-28. www.jstor.org/stable/41394642, 21-22.

⁷⁹ Ο Zia-ul-Haq ήταν πρόεδρος του Πακιστάν τη δεκαετία 1978-1988, δες σχετικά στο The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Mohammad Zia-Ul-Haq." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc. August 13, 2019. <https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Zia-ul-Haq>.

⁸⁰ Για την πολιτική Ισλαμοποίησης του Zia δες σχετικά Jamal Shah, "Zia-Ul-Haque and the Proliferation of Religion in Pakistan." International Journal of Business and Social Science 3, no21 (2012): 310-323. Προσβάσιμο στις 15 ΔΕΚ 2019. http://ijbssnet.com/journals/Vol_3_No_21_November_2012/33.pdf. 313-318.

⁸¹ Ο υπεύθυνος για τη δολοφονία του Sadiq Ganji εκτελέστηκε στο Πακιστάν το Φεβρουάριο του 2001. Δες σχετικά Aamir Shah, "Pakistan hangs the killer of Iranian diplomat," United Press International, FEB. 28, 2001. <https://www.upi.com/Archives/2001/02/28/Pakistan-hangs-the-killer-of-Iranian-diplomat/9096983336400/> και στο "Sunni activist executed for Iranian murder," The New Humanitarian, FEB. 28, 2001, <http://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/186246>

⁸² Οι Ιρανοί δόκιμοι πιλότοι σκοτώθηκαν από τρομοκρατική ομάδα κατά τη διάρκεια επίσκεψής τους σε ένα Ιρανικό κέντρο πολιτισμού κοντά στο Ισλαμαμπάντ. Δες σχετικά Anwar Iqbal, "Five Iranian cadets slain in Pakistan, United Press International," UPI Archives, Sept. 17, 1997, <https://www.upi.com/Archives/1997/09/17/Five-Iranian-cadets-slain-in-Pakistan/5997874468800/>

Jhangvi⁸³ και η Sipah-e-Sahaba⁸⁴ δρουν συχνά εναντίον μελών της πακιστανικής σιϊτικής κοινότητας. Το αφήγημά τους είναι ότι η δράση της κοινότητας υπέκρυπτε πάντα έναν πιθανό παρεμβατικό ρόλο από το Ιράν προς την αποσταθεροποίηση του Πακιστάν. Μία εν δυνάμει απειλή για τη σταθερότητα του Πακιστάν με τη μορφή ήπιας ισχύος, από την ενδεχόμενη Ιρανική επιρροή των σιϊτών πακιστανών, μέσω της σιϊτικής ιδεολογίας του Ισλάμ.

3.1.5 Η περίπτωση του Κασμίρ

Από τη δεκαετία του 1990 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2010, το Ιράν διατηρεί μια αντιφατική στάση για το Κασμίρ. Κατά καιρούς, η Ιρανική ηγεσία εξέφρασε τη στήριξη της όσον αφορά το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των μουσουλμανικών πληθυσμών στο Κασμίρ, ενώ υπήρξαν φορές που υποστήριξε τη διμερή επίλυση του ζητήματος, προσφέροντας τη μεσολάβησή τους μόνο εάν Πακιστάν και Ινδία συμφωνήσουν.⁸⁵ Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η σημασία του Ιράν για την παροχή πρόσβασης στην Ινδία προς τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, καθώς και η στήριξη Πακιστάν και Σαουδικής Αραβίας προς το καθεστώς των Ταλιμπάν στην Καμπούλ, έφεραν Ινδία και Ιράν εγγύτερα.⁸⁶

3.1.6 Ο ανταγωνισμός των λιμανιών

Ένα ακόμα πεδίο ανταγωνισμού αποτελεί το θέμα των ξένων επενδύσεων στα λιμάνια Gwadar και Chahabahaar σε Πακιστάν και Ιράν αντίστοιχα. Τόσο το Πακιστάν όσο και το Ιράν έχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα στην ανάπτυξη των ανωτέρω λιμανιών ως πύλες εισόδου για την κεντρική Ασία. Ιρανοί αξιωματούχοι θεωρούσαν ότι το Gwadar θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τις ΗΠΑ σαν βάση για

⁸³ Δες σχετικά για τη δράση της τρομοκρατικής οργάνωσης στο Mapping Militant Organizations, “Lashkar-e-Jhangvi,” Stanford University. Last modified July 2018. <https://internal.fsi.stanford.edu/content/mmp-lashkar-e-jhangvi>

⁸⁴ Δες σχετικά για τη δράση της τρομοκρατικής οργάνωσης στο Mapping Militant Organizations, “Sipah-e-Sahaba Pakistan,” Stanford University. Last updated February 2012 <https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/147>

⁸⁵ Δες σχετικά Mohammad Pervez Bilgrami, “Iran’s Conflicting Stand on the Kashmir Issue,” IRAM CENTER, 09.01.2018, διαθέσιμο στο <https://iramcenter.org/en/irans-conflicting-stand-on-the-kashmir-issue/> και A.K. Pasha, ‘Indo-Iranian Relations: The Kashmir Issue’, in A.K. Pasha (ed.), *India, Iran and the GCC States: Political Strategy and Foreign Policy*, (New Delhi: Manas Publications, 2000), 269–275.

⁸⁶ Δες σχετικά A.K. Pasha ‘Indo-Iranian Relations: The Kashmir Issue’, 231.

την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων τους.⁸⁷ Υπό το πρίσμα των κινεζικών επενδύσεων στο λιμάνι αυτοί οι φόβοι δεν έχουν βάση.⁸⁸

Με τις επενδύσεις της Ινδίας στο λιμάνι Chabahar και της Κίνας στο λιμάνι Gwadar, το Ιράν και το Πακιστάν είναι κλειδωμένα σε έναν περιφερειακό πολιτικό και οικονομικό ανταγωνισμό. Το λιμάνι Chabahar προβάλλεται στο Πακιστάν ως σύμβολο της αυξανόμενης επιρροής της Ινδίας στο Ιράν αφού η Ινδία μπόρεσε να καταστήσει το λιμάνι στρατηγικό ατού εναντίον του. Το Ιράν προσπάθησε να μετριάσει τις ανησυχίες του Πακιστάν καλώντας το να συμμετέχει στην επένδυση. Παράλληλα δικαιολόγησε και την αποδοχή της επένδυσης από μέρους της Ινδίας. Ο Ιρανόσ πρέσβης στο Πακιστάν, Mehdi Honerdoost το 2016 είπε για το θέμα: «*Η συμφωνία δεν έχει κλείσει. Περιμένουμε νέα μέλη. Το Πακιστάν, οι αδελφικοί μας γείτονες και η Κίνα, μεγάλος συνétairos των Ιρανώων και καλός φίλος του Πακιστάν είναι μαζί ευπρόσδεκτοι*» και «*Η Ινδία ήταν καλός φίλος, η μόνη χώρα που εισήγαγε πετρέλαιο από εμάς κατά τη διάρκεια των κυρώσεων*».⁸⁹

Η ανάπτυξη του Chabahar δημιουργεί έναν εμπορικό δρόμο προς τις χώρες της κεντρικής Ασίας και παρακάμπτει το Πακιστάν. Παρ' όλα αυτά, λαμβάνοντας υπόψη και την απόσταση ανάμεσά τους, ο εμπορικός ανταγωνισμός είναι φυσιολογικός.⁹⁰ Οι ανησυχίες του Πακιστάν σε σχέση με το λιμάνι του Chabahar πηγάζουν από κάτι περισσότερο από τον απλό εμπορικό ανταγωνισμό με την Ινδία, θεωρώντας ότι η Ινδία το χρησιμοποιεί ως κέντρο συλλογής πληροφοριών.⁹¹

3.1.7 Η προσπάθεια για ενεργειακή συνεργασία

Οι προσπάθειες για τη δημιουργία ενός αγωγού φυσικού αερίου μεταξύ Ιράν και Πακιστάν, από το 1995, είναι ένα σημαντικό σημείο στις διμερείς τους σχέσεις. Η ενεργειακή ασφάλεια του Πακιστάν καλύπτεται με εισαγωγές ενέργειας από τις

⁸⁷ Δες σχετικά Athanasiadis, "Stirring the Ethnic Pot," Asia Times Online, April 29 2005. <https://www.worldsecuritynetwork.com/Iran/Athanasiadis-Iason/Stirring-the-ethnic-pot>

⁸⁸ Δες σχετικά Logan Pauley και Hamza Shad, "Gwadar: Emerging Port City or Chinese Colony? Pakistan must take care that Gwadar doesn't become a Chinese 'state within a state'." The Diplomat, October 05, 2018, <https://thediplomat.com/2018/10/gwadar-emerging-port-city-or-chinese-colony/>

⁸⁹ Δες σχετικά στο Mateen Haider και Mahnoor Bari, "Chabahar not a rival to Gwadar, Iranian envoy tells Pakistan", DAWN, May 27, 2016, <https://www.dawn.com/news/1261006>

⁹⁰ Δες σχετικά Rorry Daniels, "Strategic Competition in South Asia: Gwadar, Chabahar, and the Risks of Infrastructure Development," American Foreign Policy Interests 35, no2, (2013): 93-100, DOI: [10.1080/10803920.2013.776887](https://doi.org/10.1080/10803920.2013.776887).

⁹¹ Δες σχετικά Shahram Akbarzadeh και Zahid Shahab Ahmed, "Understanding Pakistan's Relationship with Iran."

ανταγωνιστικές μεταξύ τους χώρες, Σαουδική Αραβία και Ιράν. Αποτελούν σημαντικούς πάροχους ενέργειας στην προσπάθεια για μείωση του ενεργειακού ελλείμματος του Πακιστάν.

Η μέχρι και σήμερα εξέλιξη στην πορεία του έργου είναι ενδεικτική των επαναλαμβανόμενων προβλημάτων, κυρίως λόγω της επιβολής διεθνών κυρώσεων στο Ιράν.⁹² Η αρχική σχεδίαση του έργου συμπεριλάμβανε και την Ινδία και για αυτό αρχικά ο «αγωγός της ειρήνης» ονομαζόταν Iran-Pakistan-India Pipeline (IPI). Μετά την αποχώρηση της Ινδίας από τη συμφωνία το 2009, μετονομάστηκε σε Iran-Pakistan Pipeline (IP),⁹³ έχοντας ως αιτία την επιθυμία της να εξασφαλίσει μια πολιτική πυρηνική συμφωνία με τις ΗΠΑ.⁹⁴

Το Ιράν έχει χτίσει το δικό του μέρος του αγωγού το οποίο αφορά περίπου 900 χιλιόμετρα ενώ τώρα απομένει μόνο η επέκταση στο Πακιστάν για να εκπληρωθεί το δικό του μέρος της συμφωνίας, οικοδομώντας επιπλέον 700 χιλιόμετρα. Το Ιράν προσφέρθηκε να χρηματοδοτήσει εν μέρει το έργο, ωστόσο το Πακιστάν δεν προχωράει λόγω των κυρώσεων από τις ΗΠΑ.⁹⁵ Αυτές οι επιβαλλόμενες κυρώσεις στο Ιράν δεν έχουν εμποδίσει άλλες χώρες, όπως Ινδία και Τουρκία, να διαπραγματεύονται μαζί του.⁹⁶

Το Μάρτιο του 2018, το Ιράν προειδοποίησε το Πακιστάν ότι θα κάνει αίτηση στο διαιτητικό δικαστήριο, διεκδικώντας αποζημίωση λόγω καθυστερήσεων. Το Υπουργείο Εξωτερικών του Πακιστάν απάντησε ότι: «*Το Πακιστάν και το Ιράν απολαμβάνουν στενές εγκάρδιες και καλές γειτονικές σχέσεις. Οι δύο τους*

⁹² Δες σχετικά Savita Pande, "The Joint Comprehensive Plan of Action: Impacts on Pakistan–Iran Relations," *Contemporary Review of the Middle East* 3, no. 1 (March 2016): 77–94. doi:[10.1177/2347798916632325](https://doi.org/10.1177/2347798916632325).

⁹³ Δες σχετικά Arshad H. Abbasi, *Rethinking Pakistan's Energy Equation: Iran-Pakistan Gas Pipeline*, SDPI, 2013. <https://sdpi.org/publications/files/IP-Report.pdf>.

⁹⁴ Το 2006 ΗΠΑ και Ινδία υπέγραψαν το U.S.-India Civil Nuclear Agreement το οποίο τέθηκε σε ισχύ το 2008 μετά την αποδοχή του από το Αμερικανικό Κογκρέσο. Μέσω αυτής της συμφωνίας οι ΗΠΑ παρείχαν βοήθεια στο πυρηνικό ενεργειακό πρόγραμμα της Ινδίας. Η συμφωνία αυτή είναι σε αντίθετη πολιτική γραμμή με τη στάση των ΗΠΑ απέναντι στο αντίστοιχο πρόγραμμα του Πακιστάν. Δες σχετικά Sanket Sudhir Kulkarni, "India's Decision Making on Cross-Border Natural Gas Pipelines:(1989-2012)," *Strategic Analysis* 40, no5 (2016): 405–24. Published online: 07 Aug 2016. <https://doi.org/10.1080/09700161.2016.1209907>.

⁹⁵ Δες σχετικά Orkhan Jalilov, "Iran Urges Enhanced Economic, Security Ties With Pakistan," *Caspian News*, November 22, 2019. <https://caspiannews.com/news-detail/iran-urges-enhanced-economic-security-ties-with-pakistan-2019-11-22-0/>.

⁹⁶ Δες σχετικά Al Jazeera και news agencies, "Saudi oil attack: All the latest updates, Turkish President Erdogan says Ankara will continue its relations with Tehran despite US sanctions on Islamic Republic," *Al Jazeera*, 30 Sept 2019. <https://www.aljazeera.com/news/2019/09/saudi-oil-attacks-latest-updates-190916102800973.html>.

συνεργάζονται σε διάφορους τομείς. Δεν έχουμε λάβει καμία επίσημη ανακοίνωση σχετικά με αξιώσεις αποζημίωσης για το έργο του αγωγού αερίου IP από την Ιρανική πλευρά...»⁹⁷

3.1.8 Η περίπτωση του Ιρανικού και του Πακιστανικού Βελουχιστάν

Το Βελουχιστάν είναι μια περιοχή στα σύνορα Πακιστάν και Ιράν που πήρε το όνομά του από τους Baloch. Οι Baloch είναι μια νομαδική φυλή από σουνίτες μουσουλμάνους με τον πληθυσμό τους να μοιράζεται ανάμεσα στην Ιρανική επαρχία του *Sistan and Baluchestan* και την Πακιστανική επαρχία του Balochistan.⁹⁸

Οι εξεγέρσεις των Ιρανών Baloch αποτελεί ένα ουσιαστικό πρόβλημα των διμερών σχέσεων με το Πακιστάν. Το χαμηλό οικονομικό και βιοτικό τους επίπεδο και οι χρόνιες διακρίσεις εις βάρος τους από την Ιρανική κυβέρνηση κάνει εφικτή τη ριζοσπαστικοποίηση τους. Ως εκ τούτου στην περιοχή ανθεί το λαθρεμπόριο και η διακίνηση ναρκωτικών με κύριο άξονα διακίνησης τα Ιρανοπακιστανικά σύνορα. Η περιοχή έχει γίνει έδρα ένοπλων αντιστασιακών σουνιτικών ομάδων όπως η Jundullah και η Jaish-al-Adl⁹⁹ οι οποίες έχουν εκτελέσει επιθέσεις τόσο στους Islamic Revolutionary Guards Corps (IRGC) όσο και σε πολίτες, ενώ ο αρχηγός τους Abdul-Malik Rigi είχε εκτελεστεί το 2010 στο Ιράν.¹⁰⁰ Το επίπεδο δυσπιστίας μεταξύ Ιράν και Πακιστάν αντικατοπτρίζεται στις τακτικές αλληλοκατηγορίες από κάθε πλευρά σε σχέση με την υποστήριξη αυτών των εξεγέρσεων και τη φερόμενη υποστήριξη του Πακιστάν προς τη παραστρατιωτική οργάνωση της Jundullah.¹⁰¹ Επιπλέον η παρουσία της Jundullah στο πακιστανικό Βελουχιστάν ήταν η κύρια αιτία έξι

⁹⁷ Δες σχετικά Ebrahim Fallahi, "IP Gas Pipeline: A Fading Opportunity for Pakistan," Tehran Times, March 3 2018. <http://www.tehrantimes.com/news/421743/IP-gas-pipeline-A-fading-opportunity-for-Pakistan>.

⁹⁸ Δες σχετικά Akhilesh Pillalamarri, "A Brief History of Balochistan: How did the Baloch nation come to be?," The Diplomat, February 12, 2016. <https://thediplomat.com/2016/02/a-brief-history-of-balochistan/> και The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Baloch." Encyclopædia Britannica, Encyclopædia Britannica inc, Ιανουαρίου 18, 2016, <https://www.britannica.com/topic/Baloch>.

⁹⁹ Η Jaish al Adl είναι παρακλάδι της Jundullah και δημιουργήθηκε το 2012, δες σχετικά "Jaish Al-Adl (Army of Justice)," TRAC. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.trackingterrorism.org/group/jaish-al-adl-army-justice>.

¹⁰⁰ Δες σχετικά Fatemeh Aman, "Is Saudi Arabia Pulling Pakistan Into War With Iran?" Atlantic Council, FEB 26, 2019. <https://atlanticcouncil.org/blogs/iransource/is-saudi-arabia-pulling-pakistan-into-war-with-iran>

¹⁰¹ Το Ιράν κατηγορεί το Πακιστάν, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ ότι υποστηρίζουν την Jundullah δες σχετικά "Iran Jundullah Leader Claims US Military Support." BBC News, February 26, 2010. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8537567.stm>.

ξεχωριστών συνοριακών συγκρούσεων το 2010.¹⁰² Τέλος, η Jundullah έχει συνδεθεί και με τη Σαουδική Αραβία λόγω της Σουνιτικής Σαλαφιτικής καταγωγής τους.¹⁰³

Τα περιστατικά διασυνοριακών εντάσεων ήταν τακτικά. Για παράδειγμα, το Μάιο του 2017, οι ένοπλες δυνάμεις ασφαλείας των Ιρανών έριξαν όλμους στο Balochistan του Πακιστάν ως αντίποινα για τη δολοφονία δέκα Ιρανών συνοριοφρουρών από την Jaish-al-Adl.¹⁰⁴ Τον Ιούνιο του 2017, ένα ιρανικό drone χτυπήθηκε από την πολεμική αεροπορία του Πακιστάν ενώ πετούσε στον εναέριο χώρο του Πακιστάν.¹⁰⁵ Το Δεκέμβριο του 2018, η παραστρατιωτική ομάδα Balochistan Liberation Army (BLA)¹⁰⁶, ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση σε μία φάλαγγα του Πακιστανικού στρατού, υπεύθυνη για τη φύλαξη των συνόρων, προκαλώντας το θάνατο έξι και των τραυματισμό δεκατεσσάρων.¹⁰⁷ Το πιο πρόσφατο περιστατικό αφορά τον Απρίλιο του 2019, όπου ανάγκασε το Πακιστάν να ζητήσει από το Ιράν τη λήψη μέτρων εναντίον των αποσχιστικών κινημάτων με έδρα το έδαφός του, όπως το BLA.¹⁰⁸ Οι ΗΠΑ παρείχαν τη στήριξή τους προς το Πακιστάν ανακηρύσσοντας το BLA σε τρομοκρατική ομάδα και ενσωματώνοντάς το στη λίστα FTO (Foreign Terrorist Organization).¹⁰⁹

Επιπλέον ανησυχία, όσον αφορά τους Baloch, προκαλεί η σύνδεση της εξτρεμιστικής τους δράσης με τη μακροπρόθεσμη στρατηγική της Ινδίας να περικυκλώσει το Πακιστάν. Αυτή η ανησυχία αντικατοπτρίζεται και στις σχέσεις Ιράν – Πακιστάν λόγω των κατηγοριών περί στήριξης της Ινδίας προς τους Ιρανούς Baloch

¹⁰² Δες σχετικά Lisa Curtis, "The reorientation of Pakistan's foreign policy toward its region," *Contemporary South Asia* 20, no2, (2012):255-269. DOI: [10.1080/09584935.2012.670205](https://doi.org/10.1080/09584935.2012.670205)

¹⁰³ Δες σχετικά Muhammad Sahimi, "Trying To Exploit Iran's Diverse Ethnic Population To Advance A War Agenda," *Lobelog*, October 16, 2019. <https://lobelog.com/trying-to-exploit-irans-diverse-ethnic-population-to-advance-a-war-agenda/>.

¹⁰⁴ Δες σχετικά Gul Yousufzai, "Pakistan Says Iranian Mortar Attack Kills Civilian," *Reuters*, May 27, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-iran-border/pakistan-says-iranian-mortar-attack-kills-civilian-idUSK-BN18N0FM>.

¹⁰⁵ Δες σχετικά Naveed Siddiqui, "Iranian drone shot down by PAF, confirms FO," *DAWN*, June 21 2017, <https://www.dawn.com/news/1340897>.

¹⁰⁶ Δες σχετικά Mapping Militant Organizations, "Balochistan Liberation Army," *Stanford University*, Last modified February 2019. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/balochistan-liberation-army>.

¹⁰⁷ Δες σχετικά Jamal Ismail, "Killing of 6 Pakistani Troops Deepens Tehran-Islamabad Border Tensions," *Al-Awsat*, 17 December 2018. <https://aawsat.com/english/home/article/1507916/killing-6-pakistani-troops-deepens-tehran-islamabad-border-tensions>.

¹⁰⁸ Δες σχετικά Abbas Shabbir, "Pakistan wants Iran to take action against Ormara attack terrorists," *SAMAA TV*, April 20, 2019. <https://www.samaa.tv/news/2019/04/pakistan-wants-iran-to-take-action-against-ormara-attack-terrorists/>.

¹⁰⁹ Δες σχετικά Umair Jamal, "The Baloch Liberation Army's New US Terrorist Designation: Why Now?," *The Diplomat*, July 09, 2019. <https://thediplomat.com/2019/07/the-baloch-liberation-armys-new-us-terrorist-designation-why-now/>.

εξτρεμιστές που δρουν στο Πακιστάν.¹¹⁰ Η Ινδία ήταν πιθανό να χρησιμοποιούσε το πρόσχημα των οικονομικών δεσμών με το Ιράν για να διεξάγει μυστικές επιχειρήσεις μέσω της κρατικής υπηρεσίας πληροφοριών, Research and Analysis Wing (RAW)¹¹¹, εναντίον στόχων εντός του Πακιστάν. Η δράση της RAW στο Ιράν επισημάνθηκε από την Christine Fair η οποία αποκάλυψε: «έχοντας επισκεφτεί την ινδική αποστολή στο Zahedan του Ιράν, μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι δεν εκδίδουν θεωρήσεις ως κύρια δραστηριότητά τους».¹¹²

Μια ακόμα περίπτωση που αφορά τις κατηγορίες περί μυστικών επιχειρήσεων από το έδαφος του Ιράν αναφέρεται η περίπτωση του Kulbhushan Jadhav¹¹³, ενός Ινδού κατάσκοπου που πιάστηκε από τις πακιστανικές αρχές στο Βελουχιστάν το 2016 και καταδικάστηκε σε θάνατο το Μάρτιο του 2017. Το Πακιστάν θεωρεί ότι αποδεικνύεται ο ισχυρισμός του ότι η Ινδία υποστηρίζει παραστρατιωτικές αποσχιστικές ομάδες στο Βελουχιστάν.¹¹⁴ Η Ινδία προσέφυγε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ενάντια στην απόφαση καταγγέλλοντας το Πακιστάν για παραβίαση της συνθήκης της Βιέννης, με την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου να εκδίδεται τον Οκτώβριο του 2019.¹¹⁵

Ενώ το Πακιστάν έχει σοβαρούς λόγους ώστε να ανησυχεί για την περικύκλωση του Πακιστάν από την Ινδία, το Ιράν αντιλαμβάνεται τη σημασία των ισορροπημένων σχέσεων και με τις δύο χώρες. Το Ιράν έχει επανειλημμένα προσπαθήσει

¹¹⁰ Δες σχετικά Hamid Mir, "India and the Baloch Insurgency," The Hindu, UPDATED: MARCH 12, 2010, <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-opinion/India-and-the-Baloch-insurgency/article16564162.ece>.

¹¹¹ Δες σχετικά Jayshree Bajoria, "RAW: India's External Intelligence Agency," Council on Foreign Relations (Backgrounder), 7 November 2008. <https://www.cfr.org/backgrounder/raw-indias-external-intelligence-agency>.

¹¹² Δες σχετικά Indrani Bagchil, "Fair's Likely Appointment as India Point person Raises Eyebrows," Times of India, 2009, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Fairs-likely-appointment-as-India-pointperson-raises-eyebrows/articleshow/5098762.cms>

¹¹³ Δες σχετικά τη δήλωση ομολογίας του Kulbhushan Jadhav σύμφωνα με το Πακιστάν, "Indian Consulate in Zahedan, Iran involved in Terror financing in Pakistan," Times of Islamabad, 22 Jun, 2017. <https://timesofislamabad.com/22-Jun-2017/indian-consulate-in-zahedan-iran-involved-in-terror-financing-in-pakistan>

¹¹⁴ Δες σχετικά Secunder Kermani, "Kulbhushan Jadhav: Pakistan told to review 'India spy' case," BBC News, 17 July 2019, <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-48932951>

¹¹⁵ Δες σχετικά Geeta Mohan, "Pakistan in violation of international rules in Kulbhushan Jadhav case: ICJ president to UNGA," India Today, Updated: October 31, 2019. <https://www.indiatoday.in/india/story/seelampur-violence-quick-action-by-locals-helps-restore-peace-1629185-2019-12-18>

να επιλύσει τις ανησυχίες του Πακιστάν, διασφαλίζοντας ότι δεν θα επέτρεπε σε κανέναν να χρησιμοποιήσει το έδαφός του εναντίον του.¹¹⁶

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ενδεχομένως οι σχέσεις να οδηγηθούν σε ρήξη μεταξύ Ιράν και Πακιστάν. Αυτό το σχίσμα επιδεινώνεται από τη σημασία που αποδίδει κάθε πλευρά στα γεγονότα. Οι εγχώριες θεωρήσεις στο Πακιστάν, όπως η εθνική ταυτότητα και οι αλληλένδετοι δεσμοί της με τη θρησκευτική, για παράδειγμα, έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία για τον τρόπο με τον οποίο το Πακιστάν ορίζει τον εαυτό του στην περιοχή

3.1.9 Η πυρηνική συνεργασία

Πέρα από τις διπλωματικές και τις οικονομικές σχέσεις και τη διαχείριση της περίπτωσης των Baluchi οι δύο χώρες μοιράζονται μέχρι ένα σημείο ακόμα ένα σημαντικό δεσμό. Το Πακιστάν βοήθησε έμμεσα το Ιράν στην αρχική απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας για την κατασκευή πυρηνικών όπλων. Σύμφωνα με έρευνα της International Atomic Energy Agency (IAEA)¹¹⁷, ξεκινώντας από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, Ιρανοί επιστήμονες επικοινωνήσαν με τον πακιστανικό πυρηνικό επιστήμονα και διακινητή πυρηνικών, Abdul Qadeer Khan.¹¹⁸ Ο Khan βοήθησε ώστε να μπουν τα θεμέλια του πρώτου εργοστασίου εμπλουτισμού ουρανίου στις εγκαταστάσεις στο Natanz, ενώ έστειλε στο Ιράν πάνω από 2000 εξαρτήματα για τη συναρμολόγηση φυγοκεντρικών εμπλουτισμού ουρανίου.¹¹⁹ Το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας περί διάδοσης πυρηνικών του Khan με το Ιράν έλαβε χώρα χωρίς την πλήρη γνώση της πολιτικής ηγεσίας του Πακιστάν.¹²⁰ Ο Ιρανός πρόεδρος το 1989, Akbar Hashemi Rafsanjani ενημέρωσε για πρώτη φορά τον

¹¹⁶ Δες σχετικά Kamran Yousaf, "U.S. Not Interested in Bringing Peace to Afghanistan: Iran's Foreign Minister," Express Tribune, 2018, <https://tribune.com.pk/story/1657592/1-iranian-fm-arrives-islamabad-hold-talks-pakistani-leadership/>.

¹¹⁷ Δες σχετικά IAEA, "About us," International Atomic Energy Agency, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.iaea.org/about>

¹¹⁸ Δες σχετικά Dafna Linze, "Iran Was Offered Nuclear Parts," The Washington Post, February 27, 2005, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2005/02/27/iran-was-offered-nuclear-parts/d8caccda-f7b1-4c60-9c75-8d635bbd7a15/> και για το δίκτυο διακίνησης πυρηνικών του Khan δες σχετικά Molly MacCalman, "A.Q. Khan Nuclear Smuggling Network," Journal of Strategic Security 9, no.1 (2016): 104-118. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.9.1.1506>

¹¹⁹ Δες σχετικά Catherine Collins και Douglas Frantz, "The Long Shadow of A.Q. Khan: How One Scientist Helped the World Go Nuclear," Foreign Affairs, January 31, 2018. <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-korea/2018-01-31/long-shadow-aq-khan>

¹²⁰ Δες σχετικά την παρουσίαση για το δίκτυο του Khan, "The A.Q. Khan Network and its Fourth Customer," Ομιλητής: Joshua Pollack, Moderator: George Perkovich, Carnegie Endowment For International Peace, (Video presentation) January 23, 2012. <https://carnegieendowment.org/2012/01/23/a.q.-khan-network-and-its-fourth-customer-event-3505>

Πακιστανό Πρωθυπουργό Benazir Bhutto για τη βοήθεια του Khan στην πυρηνική ικανότητα του Ιράν σε μια επίσημη επίσκεψη στο Ιράν. Το 1994, ο Rafsanjani πρόσφερε στο Πακιστάν να χρηματοδοτήσει το πυρηνικό του πρόγραμμα με αντάλλαγμα τη μεταφορά τεχνολογίας στο Ιράν.¹²¹ Οι συναλλαγές με το παράνομο δίκτυο του Khan συνεχίστηκαν μέχρι και το 1999.¹²²

Η πυρηνική συνεργασία ανάμεσα σε Ιράν και Πακιστάν μετά την αποκάλυψη του δικτύου Khan θεωρείται ανύπαρκτη.¹²³ Παρόλα αυτά το Πακιστάν όσον αφορά την απόσυρση των ΗΠΑ από τη συμφωνία του Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA), συμπεριλαμβάνεται στη ομάδα των κρατών που αντιτίθεται στην απόφασή τους, υποστηρίζοντας τις θέσεις του Ιράν και ζητώντας την εφαρμογή του σχεδίου.¹²⁴

3.2 Οι σχέσεις Σαουδικής Αραβίας – Πακιστάν

Τα δύο κράτη διατηρούν διαχρονικά μια στενή φιλική σχέση η οποία έχει πολύ ισχυρούς δεσμούς. Αυτοί εντοπίζονται σε όλο το εύρος των διακρατικών τους σχέσεων, όπως στη θρησκεία, την οικονομία, την πολιτική και την αμυντική συνεργασία. Ο πρώην αρχηγός της Σαουδικής Αραβίας πρίγκιπας Turki bin Faisal περιέγραψε κάποτε τις σχέσεις μεταξύ του Πακιστάν και της Σαουδικής Αραβίας ως «πιθανώς μία από τις στενότερες σχέσεις μεταξύ δύο χωρών στον κόσμο».¹²⁵

Η Σαουδική Αραβία ανέκαθεν στεκόταν δίπλα στο Πακιστάν παρέχοντας του βοήθεια ώστε να αντιμετωπίσει τις όποιες πολιτικές και οικονομικές κρίσεις αυτό αντιμετώπιζε. Οι σχέσεις Πακιστάν – Σαουδικής Αραβίας χρονολογούνται αρκετά χρόνια πριν το ίδιο το Πακιστάν αποκτήσει κρατική υπόσταση, τον Αύγουστο του 1947. Ο συνδετικός κρίκος ήταν φυσικά η μουσουλμανική θρησκεία. Από τη μία η

¹²¹ Δες σχετικά Farhad Rezaei, *Iran's Nuclear Program 1979-2015: A Study in Proliferation and Rollback*. (Cham: Palgrave Macmillan, 2017), 56.

¹²² Δες σχετικά Praveen Swami, "Pakistan sold Iran nuke technology in 1980s, former President Rafsanjani reveals," *The Indian Express*, December 25, 2015, <https://indianexpress.com/article/world/world-news/pakistan-sold-iran-nuke-tech-in-1980s-former-president-rafsanjani-reveals/>

¹²³ Δες σχετικά Malik Qasim Mustafa, "Current Status of Iran's Nuclear Deal: Implications for Pakistan," *Institute of Strategic Studies*, 13 August 2015. <http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2015/08/Issue-brief-on-Current-Status-of-Iran%E2%80%99s-Nuclear-Deal-Implications-for-Pakistan.pdf> .

¹²⁴ Δες σχετικά IRNA, "Pakistan calls for full implementation of JCPOA at SCO," *Islamic Republic News Agency*, Jun 14, 2019. <https://en.irna.ir/news/83353227/Pakistan-calls-for-full-implementation-of-JCPOA-at-SCO>.

¹²⁵ Δες σχετικά Sib Kaifee, "Saudi-Pak Ties: 'One of the closest relationships in the world'," *Arab News (Pakistan Edition)*, Updated 18 February 2019. <https://www.arab-news.pk/node/1453546/pakistan> .

Σαουδική Αραβία είναι το κράτος στο έδαφος του οποίου βρίσκονται οι σημαντικότεροι ιεροί τόποι των μουσουλμάνων και είναι η γενέτειρα γη του Μωάμεθ, από την άλλη η ίδια η ιδέα της δημιουργίας του Πακιστάν στηρίχθηκε στην ιδεολογία του «Two Nation Theory» που διατυπώθηκε από τον Mohammed Ali Jinnah και στον αγώνα του να αποδείξει ότι η μουσουλμανική πίστη ήταν το μοναδικό αναγκαίο και διακριτικό συστατικό στοιχείο ικανό για την ύπαρξη ενός ξεχωριστού κράτους.¹²⁶

Το θεμέλιο των μελλοντικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών τέθηκε τον Απρίλιο του 1940, όταν ο τότε διάδοχος του θρόνου πρίγκηπας Saud bin Abdul Aziz επισκέφτηκε το Karachi και δέχτηκε θερμή υποδοχή από τους πολιτικούς ηγέτες του κόμματος All-India Muslim League.¹²⁷ Η επίσκεψη έγινε λίγο μετά την διακήρυξη του Lahore Resolution και την ανάγκη για μεγαλύτερη αυτονομία στις περιοχές των Βρετανικών Ινδιών που είχαν πλειοψηφία σε μουσουλμανικό πληθυσμό.¹²⁸

Επίσης, κατά τη διάρκεια του λιμού της Βεγγάλης το 1943, η ηγεσία της Σαουδικής Αραβίας ανταποκρίθηκε θετικά στην αίτηση του Jinnah για ανθρωπιστική βοήθεια. Ο Βασιλιάς Abdul Aziz ήταν ο πρώτος που ανταποκρίθηκε αποστέλλοντας ανθρωπιστική βοήθεια.¹²⁹

Το 1954, ο King Saud έθεσε το θεμέλιο λίθο για ένα συγκρότημα επιδοτούμενων κατοικιών στο Karachi — την τότε πρωτεύουσα του Πακιστάν — το οποίο ονομάστηκε ως «Saudabad». Η Πακιστανική κυβέρνηση ως ένδειξη σεβασμού προς τον King Faisal έδωσε το όνομά του σε μια κεντρική οδική αρτηρία της πρωτεύουσας της, Sharea Faisal, όπως και σε μια αεροπορική βάση. Το όνομα του Lyallpur, μια πόλη στην κεντρική Punjab, επίσης άλλαξε σε Faisalabad προς τιμή του πρίγκηπα Faisal.¹³⁰

¹²⁶ Δες σχετικά Secunder Kermani, "How Jinnah's ideology shapes Pakistan's identity. BBC News August 18, 2017. <https://www.bbc.com/news/world-asia-40961603> και Hiro, Dilip. *The Longest August: The Unflinching Rivalry Between India and Pakistan*. (New York: Bold Type Books, 2015), 85-118.

¹²⁷ Ανάμεσά τους συμπεριλαμβάνονταν οι Mirza Abul Hasan Ispahani, M.A. Maniar και Karim Bhai Ibrahim.

¹²⁸ Δες σχετικά Emeritus, "An interpretation of the Lahore Resolution," DAWN, From the Newspaper, March 23 2013, <https://www.dawn.com/news/797410> και V.N. Datta, "The Pakistan Resolution (1940)," *Proceedings of the Indian History Congress* 61 (2000): 761-69. www.jstor.org/stable/44148151.

¹²⁹ Δες σχετικά M. Arshad Munir, Pak-Saudi relations: A history of goodwill, Saudi Gazette, March 23, 2017, <http://saudigazette.com.sa/article/175372> και "Saudi Royals who have visited Pakistan till date", King Saud Foundation, 2019, <https://thekingsaudlibrary.org/en/archives/press/2840/>

¹³⁰ Δες σχετικά Naimat Khan, "In Pakistan's Karachi, many neighborhoods and roads in Saudi Kingdom's name," Arab News, March 29, 2019, <https://www.arabnews.pk/node/1474486/pakistan>

3.2.1 Η συνεργασία για την ασφάλεια

Με την πάροδο των χρόνων, οι δύο χώρες συνεργάστηκαν όλο και περισσότερο σε αμυντικά και στρατηγικά θέματα. Από τη δεκαετία του 1960 το Πακιστάν συνέβαλε στην προστασία της Σαουδικής Αραβίας με την αποστολή στρατευμάτων στο έδαφός της. Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, είχε αποσταλεί για την προστασία της Σαουδικής Αραβίας μια στρατιωτική δύναμη 15000 Πακιστανών.¹³¹ Το 1967, λίγα χρόνια μετά τον πόλεμο του 1965 με την Ινδία, ο τότε πρίγκηπας Sultan bin Abdul Aziz, ως Υπουργός Άμυνας και Αεροπορίας της Σαουδικής Αραβίας, επισκέφθηκε το Πακιστάν για την επισημοποίηση ενός πρωτόκολλου διμερούς αμυντικής συνεργασίας.¹³² Το 1969 Πακιστανοί πιλότοι πέταξαν με μαχητικά αεροσκάφη της Βασιλικής Πολεμικής Αεροπορίας της Σαουδικής Αραβίας σε μια αποστολή στα νότια σύνορα της χώρας ενάντια σε επιθετική ενέργεια από τη Νότια Υεμένη. Πακιστανικοί μηχανικοί έχτισαν οχυρώματα κατά μήκος των συνόρων της Σαουδικής Αραβίας με την Υεμένη, όπως και πακιστανοί στρατιώτες αναπτύχθηκαν επίσης στη χώρα κατά τη διάρκεια του πολέμου Ιράν-Ιράκ.¹³³

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η ηγεσία της Σαουδικής Αραβίας ανταποκρίθηκε στο αίτημα του τότε πρωθυπουργού Zulfikar Ali Bhutto για οικονομική βοήθεια ώστε να ανταποκριθεί στις πυρηνικές φιλοδοξίες της Ινδίας, μετά τα ντροπιαστικά γεγονότα για το Πακιστάν του 1971.¹³⁴

Οι στρατιωτικοί δεσμοί άνοιξαν ακόμα περισσότερο όταν τη διακυβέρνηση του Πακιστάν είχε ο στρατηγός Muhammad Zia-ul-Haq. Η Σαουδική Αραβία υποστήριξε ενεργά την εγχώρια πολιτική που ακολουθήσε ο Zia-ul-Haq για την

¹³¹ Δες σχετικά Marvin G. Weinbaum και Abdullah B. Khurram, "Pakistan and Saudi Arabia: Deference, Dependence, and Deterrence," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 211-28. www.jstor.org/stable/43698156.

¹³² Δες σχετικά Naveed Ahmad, "Pakistan-Saudi Relations," *Pakistan Horizon* 35, no. 4 (1982): 51-67. www.jstor.org/stable/41394170.

¹³³ Δες σχετικά Ishaan Tharoor, "Pakistan's long history of fighting Saudi Arabia's wars," *The Washington Post*, March 27 2015, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/03/27/pakistans-long-history-of-fighting-saudi-arabias-wars/> και Bruce Riedel, "Saudi Arabia: Nervously Watching Pakistan," *Brookings* (blog), January 28, 2008, www.brookings.edu/opinions/saudi-arabia-nervously-watching-pakistan/.

¹³⁴ Δες σχετικά Christophe Jaffrelot, "Pakistan, Saudi Arabia and them," *The Indian Express*. 31 Updated: January 2017. <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/imaft-raheel-sharif-army-chief-pakistan-saudi-arabia-4488347/>.

προώθηση του Ισλάμ και υπό αυτόν, οι δύο χώρες συνήψαν ένα σημαντικό σύμφωνο για την αμυντική συνεργασία το 1982.¹³⁵

Ιστορικά η Σαουδική Αραβία επένδυε μεγάλα ποσά για την ενίσχυση του συμβατικού της οπλοστασίου. Αν και το μεγαλύτερο ποσοστό εισαγωγών αφορούσε οπλικά συστήματα δυτικών χωρών, εν τούτοις είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι το 2016, η Σαουδική Αραβία ήταν ο μεγαλύτερος εισαγωγέας πακιστανικών όπλων αγοράζοντας μικρά και μεσαία συμβατικά όπλα αξίας πολλών εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ.¹³⁶ Σίγουρα οι προοπτικές για το Πακιστάν και την αναπτυσσόμενη πολεμική του βιομηχανία είναι πολύ θετικές.

Ο πρωτεύων παράγων στη συνεργασία με τη Σαουδική Αραβία για το Πακιστάν είναι σε μεγάλο βαθμό οικονομικός, ενώ για τη Σαουδική Αραβία είναι η ασφάλεια την οποία το Πακιστάν ως δρώντας με πυρηνική ισχύ πια, της προσφέρει συνεισφέροντας στην εξωτερική της ενδυνάμωση. Για αυτό το λόγο και η Σαουδική Αραβία στήριξε αυτήν την πυρηνική επιλογή. Το 2015, ο τότε πρωθυπουργός του Πακιστάν Nawaz Sharif είχε δηλώσει σχετικά ότι: «..οποιαδήποτε απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της Σαουδικής Αραβίας θα προκαλέσει ισχυρή αντίδραση από το Πακιστάν».¹³⁷

3.2.2 Η στήριξη της πυρηνικής επιλογής του Πακιστάν και η πυρηνική επιλογή της Σαουδικής Αραβίας

Όταν σχεδόν ολόκληρη η διεθνής κοινότητα επέκρινε το Πακιστάν για τα πυρηνικά του πειράματα, ως απάντηση στις δοκιμές της Ινδίας που είχαν λάβει χώρα λίγο καιρό πριν, η Σαουδική Αραβία ήταν μεταξύ των λίγων που το συνεχάρη και του έδειξε εμπράκτως τη στήριξή της.

Μετά τις πυρηνικές δοκιμές το 1998 και ενώ επιβλήθηκαν διεθνείς κυρώσεις στο Πακιστάν, η Σαουδική Αραβία του παρείχε 50.000 βαρέλια πετρελαίου την ημέρα για διάστημα ενός έτους και αξίας 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Αυτό

¹³⁵ Δες σχετικά Sehar Kamran, "Pak-Gulf Defense and Security Cooperation," Center for Pakistan and Gulf Studies, January 2013, <http://cpakgulf.org/documents/Pak-Gulf-Security-Ties-final.pdf>.

¹³⁶ Δες σχετικά Mateen Haider, "Saudi Arabia largest importer of Pakistani arms," DAWN, May 06, 2016, <https://www.dawn.com/news/1256712>.

¹³⁷ Δες σχετικά Ifan Haider, "Threat to S. Arabia will evoke strong reaction from Pakistan: Nawaz," DAWN, March 26, 2015, <https://www.dawn.com/news/1172016/threat-to-s-arabia-will-evoke-strong-reaction-from-pakistan-nawaz>.

αντιστοιχούσε σε περίπου ένα έκτο των συνολικών εισαγωγών πετρελαίου του Πακιστάν. Η βοήθεια δόθηκε με ευνοϊκούς οικονομικούς όρους, ένα μεγάλο μέρος του οποίου μετατράπηκε αργότερα σε επιχορήγηση και η βοήθεια παρατάθηκε και κατά τα επόμενα έτη.¹³⁸ Αντίστοιχους όρους περιλαμβάνει και η πρόσφατη συμφωνία από τον Ιούλιο του 2019, για παροχή πετρελαίου από τη Σαουδική Αραβία.¹³⁹

Η παραπάνω στήριξη για αρκετούς αναλυτές υπέκρυπτε άλλους σκοπούς. Το βασικό ζήτημα που τίθεται γύρω από τη σχέση Πακιστάν – Σαουδική Αραβία και από τη στιγμή που το πρώτο έγινε πυρηνική δύναμη αφορά την πυρηνική αποτροπή του Πακιστάν και την προθυμία του να μοιραστεί την πυρηνική του γνώση μαζί της ή ακόμα και να της πουλήσει ένα πυρηνικό όπλο. Αν και το Πακιστάν έχει ιστορικά ευνοηθεί από τη βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας και σε μερικές έχει ανταποδώσει αυτήν όπως στην περίπτωση του 1969 με την Υεμένη, η προοπτική της άμεσης διάδοσης των πυρηνικών ανάμεσα σε Πακιστάν – Σαουδική Αραβία δεν είναι κάτι το δεδομένο, όπως και οι επιδιώξεις της Σαουδικής Αραβίας.¹⁴⁰

Το ενδιαφέρον της Σαουδικής Αραβίας για το μέλλον της διάδοσης των πυρηνικών στη Μέση Ανατολή εντάθηκε μετά τη σύναψη του JCPOA¹⁴¹ μεταξύ του Ιράν και της ομάδας δυνάμεων P5+1 (China, France, Germany, Russia, the United Kingdom, and the United States) το 2015.

Πριν από αυτό, η Σαουδική Αραβία προωθούσε μία διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά τη μη διάδοση των πυρηνικών στη Μέση Ανατολή. Ο πρίγκηπας Turki bin Faisal bin Abdulaziz Al Saud, το 2013, υποστήριζε τη δημιουργία μιας Ελεύθερης Ζώνης Όπλων Μαζικής Καταστροφής (Weapons of Mass Destruction Free Zone-WMDFZ) στη Μέση Ανατολή.¹⁴² Η ιδέα μιας περιφερειακής WMDFZ δεν ήταν ιδιαίτερα νέα, αλλά ο Al Faisal εξέφραζε την άποψη του σε μια εποχή που επικρατούσε ο φόβος ότι η αποτυχία σύναψης μιας πυρηνικής συμφωνίας με το Ιράν θα

¹³⁸ Δες σχετικά “Pakistan seeking two years’ extension: \$1bn Saudi oil facility,” DAWN, October 17, 2003. <https://www.dawn.com/news/120391>

¹³⁹ Δες σχετικά Khaleeq Kiani, “\$3.2bn Saudi Oil Facility to Begin on July 1.” DAWN, May 23, 2019. <https://www.dawn.com/news/1484003>.

¹⁴⁰ Δες σχετικά Michael Young, “Does Saudi Arabia Intend to Develop a Nuclear Weapons Capability?: A Regular Survey of Experts on Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security.” Carnegie Middle East Center. March 8, 2018. <https://carnegie-mec.org/diwan/75723>.

¹⁴¹ Δες σχετικά το πλήρες κείμενο του JCPOA, Joint Comprehensive Plan of Action, Vienna, 14 July 2015, <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122460/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>

¹⁴² Δες σχετικά Prince Turki Al Faisal, “How to Save the Middle East from Nuclear War,” Defense One, August 9, 2013. www.defenseone.com/ideas/2013/08/how-save-middle-east-nuclear-war/68120/.

επίσπευδε έναν αγώνα δρόμου από τη Σαουδική Αραβία για τη βόμβα. Ένας από τους πιθανούς δρώντες απόκτησης πυρηνικών υλικών ή ακόμα και ένα συναρμο-λογημένο πυρηνικό όπλο ήταν το Πακιστάν. Σχόλια από επίσημα κυβερνητικά στε-λέχη, συμπεριλαμβανομένου του Al Faisal, υπαινίχθηκαν ότι η Σαουδική Αραβία θα επιδιώξει να γίνει πυρηνική δύναμη εάν και εφόσον το Ιράν επιτύχει τις δικές του πυρηνικές επιδιώξεις.¹⁴³

Αυτές οι έμμεσες απειλές για τις προθέσεις της Σαουδικής Αραβίας είχαν και ένα διπλωματικό στόχο. Να ασκήσουν πίεση στις ΗΠΑ και τους ευρωπαϊούς εταί-ρους τους ώστε να αναλάβουν δράση κατά του πολιτικού πυρηνικού προγράμματος του Ιράν. Σύμφωνα με αναφορές του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ που διέρ-ρευσε το WikiLeaks, ήδη από το 2008 ο πρώην βασιλιάς της Σαουδικής Αραβίας Abdullah είχε ζητήσει από τις ΗΠΑ να εξετάσουν προληπτικά χτυπήματα κατά των ιρανικών πυρηνικών εγκαταστάσεων.¹⁴⁴

Η απόκτηση πυρηνικής ικανότητας απαιτεί εξεζητημένες τεχνολογικές και βιομηχανικές δυνατότητες ενώ χρειάζονται δεκαετίες από τους περισσότερους επί-δοξους πυρηνικούς δρώντες ώστε να αποκτήσουν ένα όπλο. Τέτοιες προσπάθειες απαιτούν ένα μαζικό εγχώριο αμυντικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα.¹⁴⁵ Η Σαουδική Α-ραβία έχει ένα ανερχόμενο πολιτικό πυρηνικό πρόγραμμα και τα τελευταία χρόνια διαπραγματεύεται με τις ΗΠΑ μια Συμφωνία 123¹⁴⁶ για την πολιτική πυρηνική συ-νεργασία. Μέσω αυτής οι ΗΠΑ θέλουν να περιορίσουν τις πιθανότητες να αποκτήσει η Σαουδική Αραβία την ικανότητα παραγωγής εμπλουτισμένου ουρανίου.¹⁴⁷ Η στροφή προς την πυρηνική ενέργεια για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της

¹⁴³ Δες σχετικά The Associated Press, “Prince Hints Saudi Arabia May Join Nuclear Arms Race,” The New York Times, DEC. 6, 2011. <https://www.nytimes.com/2011/12/07/world/middleeast/saudi-arabia-may-see-nuclear-weapons-prince-says.html>

¹⁴⁴ Δες σχετικά Cable: 08RIYADH649, “Saudi King Abdullah And Senior Princes On Saudi Policy Toward Iraq,” Public Library of US Diplomacy, released by WikiLeaks, 20 April 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/08RIYADH649_a.html

¹⁴⁵ Δες σχετικά Farhad Rezaei, “JCPOA Collapse: Will Proliferation Follow?,” Middle East Policy Council 26, no2, (Summer 2019): 48-61. First published: 26 June 2019 <https://doi.org/10.1111/mepo.12420>

¹⁴⁶ Δες σχετικά για την 123 Agreement, Daryl Kimball και Kingston Reif “The U.S. Atomic Energy Act Section 123 At a Glance,” Last Reviewed: April 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/AEASection123> .

¹⁴⁷ Δες σχετικά Robert Einhorn, “US-Saudi Civil Nuclear Negotiations: Finding a Practical Compromise,” Bulletin of the Atomic Scientists, January 12, 2018. <https://thebulletin.org/2018/01/us-saudi-civil-nuclear-negotiations-finding-a-practical-compromise/> και Daryl Kimball και Kingston Reif, “U.S.-Saudi Nuclear Cooperation Policy Still Far from Adequate (UPDATED),” Arms Control Association, September 17, 2019. <https://www.armscontrol.org/blog/2019-09-17/us-saudi-nuclear-cooperation-policy-still-far-adequate-updated>.

Σαουδικής Αραβίας είναι αποτέλεσμα της ανησυχίας για τη μελλοντική μείωση του πετρελαϊκού πλούτου της χώρας τις επόμενες δεκαετίες. Εκφράζεται δε ως πολιτικός στόχος στο *Vision 2030* του διάδοχου του θρόνου πρίγκηπα *Mohammed bin Salman* για οικονομική διαφοροποίηση.¹⁴⁸

Ωστόσο, η απόφαση του προέδρου των ΗΠΑ *Donald Trump*, να αποσύρει τις ΗΠΑ από το JCPOA έφερε στο προσκήνιο τους φόβους ενός Ιράν ως πυρηνική δύναμη και κατέστησε το πρόγραμμα της Σαουδικής Αραβίας για απόκτηση πυρηνικών όπλων, με την υποστήριξη του Πακιστάν, όλο και πιο αληθοφανές.¹⁴⁹ Αναλυτές που ασχολούνται με την Σαουδική πυρηνική επιλογή μέσω πακιστανικής βοήθειας βρίσκουν στήριγμα για τις θέσεις τους στις μαρτυρίες ενός Σαουδάραβα διπλωμάτη, του *Muhammad Khilewi*.

Ο *Khilewi*, ο οποίος αποστάτησε στις ΗΠΑ το 1994 υποστήριξε ότι η χώρα του είχε προσπαθήσει να αποκτήσει πυρηνικά ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970.¹⁵⁰ Για αυτό το σκοπό και είχε χρηματοδοτήσει τα Πακιστανικά και Ιρακινά προγράμματα πυρηνικών όπλων, ενώ ταυτόχρονα διεύθυνε ένα κρυφό πρόγραμμα πυρηνικής έρευνας. Όσον αφορά την υποτιθέμενη οικονομική βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας στο πυρηνικό πρόγραμμα του Πακιστάν, οι ισχυρισμοί του *Khilewi* αναφέρουν ότι υπήρξε συμφωνία με το Πακιστάν για παροχή, μελλοντικά, πυρηνικών όπλων στη Σαουδική Αραβία και εφόσον χρειαζόταν.¹⁵¹ Η αξιοπιστία της μαρτυρίας του *Khilewi* έχει υπονομευθεί από τις συνθήκες υπό τις οποίες την κατέθεσε.¹⁵² Ομοίως, η κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας αρνήθηκε τις δηλώσεις του.

Πέρα από την έλλειψη αξιοπιστίας του *Khilewi*, το Πακιστάν έχει αρκετούς στρατηγικούς λόγους για να διατηρήσει τη δηλωμένη του στάση ότι το πυρηνικό του

¹⁴⁸ Δες σχετικά *Sylvia Westall* και *Reem Shamseddine*, "Saudi Arabia Takes First Step towards Nuclear Plant Tender: Sources," Reuters, October 31, 2017, www.reuters.com/article/us-saudi-nuclearpower/saudi-arabia-takes-first-step-towards-nuclear-plant-tender-sources-idUSKBN1D02KH και *Matthew Summers*, "Saudi Arabia's Nuclear Gambit," The Market Mogul (blog), January 22, 2018. <https://themarketmogul.com/saudi-arabia-nuclear-power/>

¹⁴⁹ Δες σχετικά για την απόφαση του προέδρου *Trump* *Mark Landler*, "Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned," New York Times, May 14, 2018. <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html>

¹⁵⁰ Δες σχετικά *Paul Lewis*, "Defector Says Saudis Sought Nuclear Arms," New York Times, August 7, 1994. <https://www.nytimes.com/1994/08/07/world/defector-says-saudis-sought-nuclear-arms.html>

¹⁵¹ Δες σχετικά για περισσότερες πληροφορίες στη συνέντευξη του *Khilewi* στο MEQ, *Mohammed Al Khilewi*: "Saudi Arabia Is Trying to Kill Me," Middle East Quarterly 5, no3 (September 1998): 66-77, <https://www.meforum.org/409/mohammed-al-khilewi-saudi-arabia-is-trying-to>

¹⁵² Δες σχετικά *Mark Fitzpatrick*, ed., *Nuclear Programmes in the Middle East: In the Shadow of Iran*, (London: International Institute for Strategic Studies, 2008), 42.

οπλοστάσιο υποστηρίζει την πυρηνική αποτροπή του απέναντι στην Ινδία και δεν προτίθεται να το μοιραστεί με τη Σαουδική Αραβία.¹⁵³

Το Πακιστάν είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στο μέγεθος του οπλοστασίου του για αρκετούς λόγους. Αρχικά, ο αριθμός των πυρηνικών του όπλων¹⁵⁴ δεν του επιτρέπει να υπονομεύσει μονομερώς τις δυνατότητές του όσον αφορά την Ινδία, όσο στενές και αν είναι οι σχέσεις του με τη Σαουδική Αραβία. Δεύτερον, οποιαδήποτε διασπορά πυρηνικών όπλων θα προκαλούσε έναν ανεπιθύμητο διεθνή έλεγχο, αυξάνοντας την απειλή των οικονομικών κυρώσεων και υπονομεύοντας περαιτέρω τη φήμη του, κατατάσσοντας το ως ένα πυρηνικό «Rogue» κράτος¹⁵⁵. Τρίτον, οποιαδήποτε μεταφορά πυρηνικών όπλων στη Σαουδική Αραβία θα προκαλούσε άμεσα μια απότομη ρήξη στις σχέσεις Ιράν-Πακιστάν κάτι για το οποίο το Πακιστάν έχει προσπαθήσει να αποφύγει σε αρκετές περιπτώσεις.

Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει όμως το Πακιστάν δημιουργούν τις συνθήκες οικονομικής εξάρτησης από χώρες όπως η Κίνα και η Σαουδική Αραβία. Μία βοήθεια που σίγουρα υποκρύπτει μια σχέση *quid-pro-quo* στον τομέα της ασφάλειας και ακόμα και των πυρηνικών.

3.2.3 Οι οικονομικές σχέσεις

Το Πακιστάν και η Σαουδική Αραβία διατηρούν σημαντικούς οικονομικούς δεσμούς. Για παράδειγμα η Σαουδική Αραβία είναι η βασική πηγή πετρελαίου του Πακιστάν και επίσης πολλοί Πακιστανοί πολίτες — έως και 2.500.000 τα τελευταία χρόνια — ταξιδεύουν στη Σαουδική Αραβία για να εργαστούν.¹⁵⁶

Το Πακιστάν και η Σαουδική Αραβία παρουσιάζουν μεταξύ τους ένα στρεβλό εμπορικό ισοζύγιο σημαντικά μειωμένο σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι το 2017, σύμφωνα με δημοσιευμένα στατιστικά στοιχεία στο στατιστικό τμήμα των Ηνωμένων Εθνών το εμπορικό ισοζύγιο είναι υπέρ της Σαουδικής Αραβίας κατά 507

¹⁵³ Δες σχετικά Zachary Keck, “No, Pakistan Won’t Sell Saudi Arabia Nukes,” *The Diplomat*, August 14, 2013. <https://thediplomat.com/2013/08/no-pakistan-wont-sell-saudi-arabia-nukes/>.

¹⁵⁴ Το πυρηνικό οπλοστάσιο του Πακιστάν έχει παρόμοιες δυνατότητες με της Ινδίας. Δες σχετικά Κωνσταντίνος Μάλαμας, “Τα πυρηνικά προγράμματα Ινδίας Πακιστάν και οι συνθήκες της μεταξύ τους αποτροπής.” Διπλωματική εργασία, (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2018). 7-24 <http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/22671>.

¹⁵⁵ Δες σχετικά για έναν ορισμό του *rogue state*, Paul R. Pillar, “What Is a Rogue State?,” *The National Interest*, October 14, 2018. <https://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/what-rogue-state-33371>.

¹⁵⁶ Δες σχετικά Fatima Al-Dibais, “Expats Occupy Over 10m Jobs,” *Saudi Gazette*, August 21, 2017. <http://saudigazette.com.sa/article/515521>.

εκατομμύρια δολάρια με το διμερές εμπόριο να αφορά μόνο 1.4 δισεκατομμύρια δολάρια και αντιστοιχεί στο 0.4% των εισαγωγών και 0.3% των εξαγωγών της Σαουδικής Αραβίας.¹⁵⁷ Τα αντίστοιχα στοιχεία από μέρους του Πακιστάν είναι 4,75% και 1,5% αντίστοιχα.¹⁵⁸

Πλείστες φορές το Πακιστάν δέχθηκε οικονομική ενίσχυση από τη Σαουδική Αραβία για να αντιμετωπίσει τα οικονομικά του προβλήματα. Έτσι κατά το πρώτο τρίμηνο του 2014, αναφέρθηκε ότι η Σαουδική Αραβία «δάνεισε» 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια στο Πακιστάν ως βοήθεια σχετικά με τα συναλλαγματικά του αποθέματα, τις υποχρεώσεις παροχής υπηρεσιών χρέους και την ανάληψη μεγάλων έργων ενέργειας και υποδομών.¹⁵⁹

Για το Πακιστάν αυτή η οικονομική σχέση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ενεργειακής του ασφάλειας. Οι εισαγωγές αργού πετρελαίου του Πακιστάν από τη Σαουδική Αραβία για χρόνια αντιπροσωπεύουν ένα συντριπτικό ποσοστό των συνολικών του εισαγωγών. Σε ετήσια βάση, περισσότερα από τα τρία τέταρτα του αργού πετρελαίου του Πακιστάν προέρχονται από τη Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ).¹⁶⁰ Τα τελευταία χρόνια, το Πακιστάν προσπάθησε να μειώσει την εμφανή εξάρτησή του από το πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας και των υπολοίπων κρατών του Αραβικού Κόλπου, προχωρώντας στη σύναψη μιας συμφωνίας εισαγωγής πετρελαίου με τη Ρωσία στα τέλη της 2017.¹⁶¹

Πέρα από την κρίσιμη σημασία του πετρελαίου, το Πακιστάν βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε πληρωμές μέσω εμβάσματος από Πακιστανούς πολίτες που απασχολούνται στη Σαουδική Αραβία. Ωστόσο, αυτή η μακροπρόθεσμη τάση φαίνεται να αλλάζει. Σύμφωνα με τα στατιστικά της State Bank of Pakistan για τον Ιανουάριο του 2018, τα συνολικά εμβάσματα του εξωτερικού από Πακιστανούς πολίτες αυξήθηκαν κατά 2,5 τοις εκατό κατά το πρώτο εξάμηνο του 2017 σε 9,7 δισεκατομμύρια

¹⁵⁷ Δες σχετικά Saudi Arabia exports of goods in 2017, International trade in goods and services based on UN Comtrade data, πρόσβαση στις 15/12/2019 <https://comtrade.un.org/labs/dit-trade-vis/?reporter=682&partner=586&type=C&year=2017&flow=2>

¹⁵⁸ Δες σχετικά "Pakistan exports of goods in 2017, International trade in goods and services based on UN Comtrade data," προσβάσιμο στις 15/12/2019 <https://comtrade.un.org/labs/dit-trade-vis/?reporter=586&partner=682&type=C&year=2017&flow=2>

¹⁵⁹ Δες σχετικά APP, "Dar terms \$1.5bn donation a 'gift from friends'," DAWN, Updated March 15, 2014. <https://www.dawn.com/news/1093342/dar-terms-15bn-donation-a-gift-from-friends>

¹⁶⁰ Δες σχετικά Aamir Shafaat Khan, "Import of Iranian Oil Still Elusive," Dawn, July 18, 2015. www.dawn.com/news/1195157

¹⁶¹ Δες σχετικά Zafar Bhutta, "In a Bid to Diversify, Pakistan Plans Oil Imports from Russia," Express Tribune, December 31, 2017. <https://tribune.com.pk/story/1597181/2-bid-diversify-pakistan-plans-oil-imports-russia/>

δολάρια, αλλά τα εμβάσματα από τη Σαουδική Αραβία συρρικνώθηκαν κατά 7,5% σε 2,53 δισεκατομμύρια δολάρια.¹⁶² Αυτή η πτώση συνόδευε μια περίοδο συνολικής πτώσης του πακιστανικής μεταναστευτικής εργασίας στο εξωτερικό. Το 2015, ο αριθμός των Πακιστανών που εργάζονται στο εξωτερικό είχε φθάσει στο υψηλότερο επίπεδο του από το 1971, αλλά μεταξύ 2016 και 2019 αυτό το ποσοστό μειώθηκε περίπου κατά 40%.¹⁶³ Η πακιστανική εφημερίδα Dawn απέδωσε την πτώση στην πολιτική της Σαουδικής Αραβίας *Vision 2030* ωθώντας για ένα πιο διαφοροποιημένο οικονομικό μοντέλο: «*Λόγω της κίνησης της κυβέρνησης της Σαουδικής Αραβίας για την παροχή θέσεων εργασίας στους δικούς της πολίτες, χιλιάδες Πακιστανοί έχασαν τη δουλειά τους, τους τελευταίους μήνες*».¹⁶⁴

Προς το τέλος της 2018, όταν το νεοεκλεγμένο κόμμα Pakistan Tehreek-i-Insaf-led (PTI) ως κυβέρνηση αντιμετώπιζε σοβαρή χρηματοπιστωτική κρίση, η Σαουδική Αραβία ανακοίνωσε ένα πακέτο διάσωσης 6 δισεκατομμυρίων δολαρίων για να βοηθήσει την προβληματική οικονομία του Πακιστάν. Το πακέτο περιλάμβανε 3 δισεκατομμύρια δολάρια για στήριξη του ισοζυγίου πληρωμών και άλλα 3 δισεκατομμύρια σε αναβαλλόμενες πληρωμές για τις εισαγωγές πετρελαίου.¹⁶⁵ Κατά την επίσκεψη του πρίγκηπα Mohammed bin Salman (MBS) στο Πακιστάν, στις αρχές του 2019, οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνίες για επενδύσεις με τη μορφή υπομνημάτων κατανόησης (MoUs) που ανέρχονται σε πάνω από 20 δισεκατομμύρια δολάρια. Σε σχετική τελετή ο MBS δήλωσε σχετικά με τις επενδύσεις στο Πακιστάν, «*Πιστεύουμε ότι το Πακιστάν θα γίνει πολύ σημαντική χώρα στο ερχόμενο μέλλον και θέλουμε να είμαστε σίγουροι ότι θα είμαστε μέρος σε αυτό.*»¹⁶⁶ Παρ' όλα αυτά το

¹⁶² Δες σχετικά Shahid Iqbal, "Remittances Grow to \$9.7bn in Six Months, SBP Reports," Dawn, January 11, 2018. www.dawn.com/news/1382108.

¹⁶³ Δες σχετικά "Reports & Statistics," Bureau of Emigration & Overseas Employment, Government of Pakistan, 2018, beoe.gov.pk/reports-and-statistics.

¹⁶⁴ Δες σχετικά Iqbal, "Remittances Grow to \$9.7bn., και για το υπόβαθρο σχετικά με το Vision 2030, δες επίσης Jane Kinninmont, "Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract: Austerity and Transformation," Chatham House, July 20 2017. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf>

¹⁶⁵ Δες σχετικά Baqir Sajjad Syed, "Saudi Arabia pledges \$6bn package to Pakistan," DAWN, Updated October 24, 2018. <https://www.dawn.com/news/1440974>

¹⁶⁶ Δες σχετικά Joseph Hincks, "Saudi Arabia Is Investing \$20 Billion in Pakistan. Here's What It's Getting in Return," Time, February 19, 2019. <https://time.com/5531724/saudi-arabia-pakistan-mbs-imran-khan/>

Πακιστάν δεν κατάφερε να αποφύγει την προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για οικονομική βοήθεια, τον Ιούλιο του 2019.¹⁶⁷

3.2.4 Σύμπτωση απόψεων στην εξωτερική πολιτική

Υπήρχε ταύτιση συμφερόντων σε πολλά θέματα εξωτερικής πολιτικής ανάμεσα στις δύο χώρες. Εκτός από τα ΗΑΕ, μόνο η Σαουδική Αραβία είχε αναγνωρίσει την κυριαρχία των Ταλιμπάν στην Καμπούλ, αφότου οι ρωσικές δυνάμεις εκκένωσαν τη χώρα. Ενώ αργότερα το 2014, οι δύο χώρες εξέδωσαν κοινή δήλωση πολιτικής για το Κασμίρ, το Αφγανιστάν και την Παλαιστίνη. Και οι δύο χώρες επαναδεσμεύτηκαν για την πολιτική διαδικασία στο Αφγανιστάν μέσω εκλογών και κάλεσαν για μια συνολική, ενδοαφγανική συμφιλίωση. Σε αυτήν ο πρίγκηπας Salman bin Abdul Aziz δήλωσε: «*Το Πακιστάν και η Σαουδική Αραβία έχουν αδελφικές σχέσεις και παρόμοιες θέσεις για τα περιφερειακά όσο και τα διεθνή θέματα.*»¹⁶⁸

Υποστηρικτική παραμένει η στάση της Σαουδικής Αραβίας και στο καίριο για το Πακιστάν, ζήτημα του Κασμίρ, όπου στηρίζει την ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος του Κασμίρ σύμφωνα με τα ψηφίσματα του ΟΗΕ.¹⁶⁹

Ομοίως, το Πακιστάν είχε συμπλεύσει στο ζήτημα της Συρίας με τη Σαουδική Αραβία. Είχε ζητήσει από τον Σύριο πρόεδρο Bashar al-Assad το «σχηματισμό μεταβατικού κυβερνητικού οργάνου» - αίτημα σύμφωνο με τη Σαουδική εξωτερική πολιτική για τη Συρία - και κάλεσε για απόσυρση «όλων των ξένων ενόπλων δυνάμεων και στοιχείων» από τη χώρα.¹⁷⁰

3.2.5 Η στάση του Πακιστάν στην περίπτωση της Υεμένης

Όταν, το 2015 η Σαουδική Αραβία ενεπλάκη στρατιωτικά στην Υεμένη εναντίον των ανταρτών Houthis, ζήτησε από το Πακιστάν να ενταχθεί σε μία συμμαχία για τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, όπως τον αποκαλούσε. Το Πακιστάν, το

¹⁶⁷ Δες σχετικά Reuters Islamabad, "IMF board approves \$6 billion loan package for Pakistan," The Hindu Business Line, Published on July 04, 2019. <https://www.thehindubusinessline.com/news/world/imf-board-approves-6-billion-loan-package-for-pakistan/article28280136.ece>

¹⁶⁸ Δες σχετικά Baqir Sajjad Syed, "Similarity of views on regional issues with Saudi Arabia," DAWN, February 18, 2014, <https://www.dawn.com/news/1087707>

¹⁶⁹ Δες σχετικά, "Saudi Arabia Pledges To Help Resolve Kashmir Dispute, P.M. Imran Khan Lauds Growing Cooperation Between Pakistan And Gulf Kingdom During Meeting With Shura Council Chairman," Newsweek Pakistan, Dec 07 2019. <https://www.newsweekpakistan.com/Saudi-Arabia-Pledges-To-Help-Resolve-Kashmir-Dispute/>

¹⁷⁰ Δες σχετικά "Pakistan Joins Saudi Arabia, Shuns Iran on Syria War," The America Interest, Feb 20 2014. <https://www.the-american-interest.com/2014/02/20/pakistan-joins-saudi-arabia-shuns-iran-on-syria-war/>

οποίο αντιμετωπίζει ήδη αντίστοιχα θέματα ασφαλείας στο έδαφός του από ισλαμικές εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές ομάδες, αρνήθηκε την άμεση συμμετοχή του με διπλωματικό τρόπο επαναλαμβάνοντας την αποφασιστικότητά του όμως να προστατεύσει τους αγίους τόπους καθώς και το έδαφος της Σαουδικής Αραβίας.¹⁷¹

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Σαουδική Αραβία προσπάθησε να εντάξει το Πακιστάν¹⁷² σε πολλαπλούς συνασπισμούς: πρώτα κατά του συριακού καθεστώτος, έπειτα εναντίον των ανταρτών του Houthi στην Υεμένη, και στη συνέχεια σε μια ευρύτερη ισλαμική αντιτρομοκρατική συμμαχία.¹⁷³ Οι αρχές της Σαουδικής Αραβίας ανακοίνωσαν μονομερώς ότι το Πακιστάν αποτελεί μέρος του συνασπισμού. Το Πακιστάν συμφώνησε να ενταχθεί, αλλά κατέστησε σαφές ότι τα στρατεύματά του βρίσκονταν εκεί μόνο για να προστατεύσουν το Βασίλειο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι μετά τη συνταξιοδότησή του και όταν αποσύρθηκε, ο πρώην επικεφαλής του στρατού του Πακιστάν, Στρατηγός Raheel Sharif, διορίστηκε επικεφαλής της δύναμης συνασπισμού και επικεφαλής του Inter-Services Public Relations (ISPR).¹⁷⁴

Στην αρχή του 2018, σύμφωνα με ανακοίνωση του στρατού αναπτύχθηκε στη Σαουδική Αραβία μια μικρή δύναμη στρατευμάτων, σχετική με ένα υφιστάμενο διμερές σύμφωνο ασφαλείας. Αργότερα δηλώθηκε ότι η δύναμη αφορά περίπου 1.000 στρατεύματα και καθώς η αντιπολίτευση έθεσε ερωτήματα σχετικά με την απόφαση, ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Khawaja Asif αποκάλυψε ότι τα Πακιστανικά στρατεύματα είχαν τοποθετηθεί στη Σαουδική Αραβία μόνο για λόγους «εσωτερικής ασφάλειας» και όχι για να λάβουν μέρος στον πόλεμο της Υεμένης.¹⁷⁵

¹⁷¹ Δες σχετικά Baqir Sajjad Syed, "Threat to S. Arabia will evoke strong response, says army," DAWN, January 11 2016, <https://www.dawn.com/news/1232221>

¹⁷² Δες σχετικά Arif Rafiq, "Caught in the middle: Should Pakistan reassess its alliance with Saudi Arabia?," DAWN, Jul 18, 2017, <https://www.dawn.com/news/1346091>

¹⁷³ Δες σχετικά Salman Masood και Kareem Fahim, "Saudis Ask Pakistan to Join the Fight in Yemen," The New York Times, April 6, 2015. <https://www.nytimes.com/2015/04/07/world/middleeast/saudis-seek-pakistani-troops-for-yemen-campaign-official-says.html>

¹⁷⁴ Δες σχετικά Naveed Siddiqui, "Raheel Sharif's appointment to Saudi-led military alliance a state decision, says DG ISPR," DAWN, Updated April 05, 2017. <https://www.dawn.com/news/1325083/raheel-sharifs-appointment-to-saudi-led-military-alliance-a-state-decision-says-dg-ispr>

¹⁷⁵ Δες σχετικά Islamuddin Sajid, "Pakistani troops not to take part in Yemen war: FM: Troops deployed in Saudi Arabia only for kingdom's internal security, foreign minister says," Anadolu Agency, 09.03.2018. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/pakistani-troops-not-to-take-part-in-yemen-war-fm/1084466>

3.2.6 Η επανεκκίνηση των σχέσεων

Ο Imran Khan επισκέφτηκε τη Σαουδική Αραβία για την πρώτη του ξένη περιοδεία αφότου έγινε πρωθυπουργός μετά από πρόσκληση του βασιλιά Salman bin Abdulaziz και του MBS.¹⁷⁶

Μετά την επίσκεψη, ο Khan είχε πει σε μια συνέντευξη στην Al Arabiya ότι «Όποιος έρθει στην εξουσία στο Πακιστάν θα επισκεφτεί τη Σαουδική Αραβία πρώτα...» καθώς οι δύο χώρες μοιράζονται «...ισχυρές διαπροσωπικές σχέσεις».¹⁷⁷

Τον Οκτώβριο του περασμένου έτους, σε ένα επενδυτικό συνέδριο στο Ριάντ με μικρή διεθνή συμμετοχή, ο πρωθυπουργός Imran Khan ήταν μεταξύ των ηγετών που παρευρέθηκαν στην εκδήλωση, υπογραμμίζοντας την υποστήριξή του στο διάδοχο του στέμματος και την πρωτοβουλία του. Η συμμετοχή του Πρωθυπουργού στο συνέδριο σηματοδοτεί την «αλληλεγγύη του Πακιστάν προς το Βασίλειο στις προσπάθειές του να γίνει ανερχόμενος κόμβος διεθνών επιχειρήσεων και επενδύσεων», ανέφερε ανακοίνωση του τύπου εκείνη την εποχή.¹⁷⁸

3.3 Οι σχέσεις Ιράν – Σαουδικής Αραβίας

Το Ιράν και η Σαουδική Αραβία αποτελούν διαχρονικά δύο ανταγωνιστικές δυνάμεις για την περιφερειακή ηγεμονία της Μέσης Ανατολής. Στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου μοιράζονταν τον κεντρικό ρόλο στην εξυπηρέτηση των Αμερικανικών συμφερόντων στην περιοχή ως οι δίδυμοι πυλώνες (Twin Pillar) της Αμερικανικής στρατηγικής σκέψης για τον περιορισμό της Σοβιετικής επιρροής.¹⁷⁹ Οι εστίες έντασης που λόγω του ψυχρού πολέμου απειλούσαν το *status quo* της περιοχής

¹⁷⁶ Δες σχετικά Amir Wasim, "PM Imran Khan arrives in Madina on official tour of Saudi Arabia," DAWN, September 18 2018. <https://www.dawn.com/news/1433680>

¹⁷⁷ Δες σχετικά Turki Aldakhil, "Pakistani PM Imran Khan's sit-down interview with Al Arabiya," Al Arabiya, 23 September 2018. <https://english.alarabiya.net/en/News/world/2018/09/19/Pakistan-s-Imran-Khan-Saudi-Arabia-has-helped-Pakistan-when-it-needed-it.html>

¹⁷⁸ Δες σχετικά "PM Khan reaches Saudi Arabia to attend investment conference," DAWN, October 22, 2018. <https://www.dawn.com/news/1440630>

¹⁷⁹ Δες σχετικά για την πολιτική των ΗΠΑ στο Majid Behestani και Mehdi Hedayati Shahidani, "Twin Pillars Policy: Engagement of US-Iran Foreign Affairs during the Last Two Decades of Pahlavi Dynasty, Asian Social Science 11, no2 (2015): 20-31, Canadian Center of Science and Education, December 20, 2014, <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/43510>

εντοπίζονταν στην περιφέρεια των δύο χωρών και συγκεκριμένα, στο Ιράκ, τη Λαϊκή Δημοκρατία της Νότιας Υεμένης και τέλος στο Ομάν.¹⁸⁰

Η ευθυγράμμιση Ιράν – Σαουδικής Αραβίας με τα συμφέροντα των ΗΠΑ καθόριζε σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική τους πολιτική, όντας οι ΗΠΑ ως ο βασικός διεθνής εταίρος τους. Το Πακιστάν επίσης βρισκόταν σε ευθυγράμμιση με τις ΗΠΑ. Η εξάρτηση από αυτές και η τάση να χειραγωγήσει τη σχέση Ιράν – Σαουδική Αραβία ήταν ανάλογη της επιδίωξης για βελτίωση της θέσης τους στο διεθνές σύστημα και της επιρροής τους στην περιοχή εκείνη την εποχή. Η αναβάθμιση του στάτους τους ήταν αποτέλεσμα από τη μία της αύξησης στη «λανθάνουσα» ισχύ των δύο κρατών, που τους προσέφερε η αύξηση της παραγωγής πετρελαίου στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και από την άλλη, η ταυτόχρονη διάλυση του παναραβισμού.¹⁸¹ Ο ανταγωνισμός επί της παγκόσμιας αγοράς πετρελαίου και ο ηγετικός ρόλος σε περιφερειακό επίπεδο παρέμειναν οι καθοριστικοί παράγοντες της μεταξύ τους σχέσης.¹⁸²

Έτσι η βασική στρατηγική επιλογή και των δύο ήταν η σύμπλευση με την υπερδύναμη. Οι ΗΠΑ μέσα από την πολιτική του προέδρου Νixon επιδίωκαν την διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή και βασικό εργαλείο αυτής ήταν η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος ανάμεσα στα δύο κράτη. Η πολιτική αυτή ήταν η συνέχεια που ακολούθησε η Βρετανία την αντίστοιχη περίοδο της κυριαρχίας και επιρροής της στη Μέση Ανατολή¹⁸³. Εφαρμόστηκε δε μέχρι το 1972 όποτε και άρχισε να

¹⁸⁰ Για την πολιτική των ΗΠΑ στο Ιράκ σας πεδίο αντιπαράθεσης του ψυχρού πολέμου δεξ Bryan R. Gibson, *Sold Out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War* (New York: Palgrave Macmillan, 2015), κεφάλαια 6 και 7. Για την περίπτωση της Υεμένης και το ρόλο της κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου δεξ Fred Halliday, *Revolution and Foreign Policy: The Case of South Yemen 1967–1987* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990). Όσον αφορά το Ομάν την περίοδο 1970-76 δεξ S. Monick, “Victory in Hades: The Forgotten Wars Of The Oman 1957-1959 And 1970-1976 Part 2: The Dhofar Campaign 1970-1976,” *Scientia Militaria-South African Journal of Military Studies* 12, no4. (2012):1-26 <https://doi.org/10.5787/12-4-600> και επίσης Clive Jones “Military intelligence and the war in Dhofar: An appraisal,” *Small Wars & Insurgencies* 25, no3 (2014): 628-646, DOI: [10.1080/09592318.2014.913743](https://doi.org/10.1080/09592318.2014.913743)

¹⁸¹ Δες σχετικά Fouad Ajami, “The End of Pan-Arabism,” *Foreign Affairs* 57, no.2 (Winter 1978): 355–373. <https://www.foreignaffairs.com/articles/yemen/1978-12-01/end-pan-arabism>.

¹⁸² Δες σχετικά Dilip Hiro, *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy*, (New York: Oxford University Press, 2019), 21-54.

¹⁸³ Η Μεγάλη Βρετανία ανακοίνωσε την απόσυρσή της από την περιοχή του Κόλπου τον Ιανουάριο του 1968. Δες σχετικά με την απόφαση της και τις επιπλοκές, Shohei Sato “Britain’s Decision to Withdraw from the Persian Gulf, 1964–68: A Pattern and a Puzzle,” *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 37, no1 (2009): 99-117, <https://doi.org/10.1080/03086530902757738> και Bryan R. Gibson, *Sold Out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War* (New York: Palgrave Macmillan, 2015), 107-111.

μεταβάλλεται με την ευνοϊκότερη στήριξη του Ιράν.¹⁸⁴ Ως άμεσο αποτέλεσμα αυτής ήταν η ενίσχυση της σκληρής ισχύος του Ιράν μέσω της άρσης των περιορισμών στις πωλήσεις όπλων από τις ΗΠΑ οπότε και το Ιράν ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή.¹⁸⁵

3.3.1 Η Ιρανική επανάσταση: Απειλή για το Status Quo

Ο θεωρούμενος ανταγωνισμός τους μέχρι και τα τέλη της δεκαετία του 1970, πλαισιωμένος από την αντιμετώπιση κοινών απειλών και υπό το έλεγχο της υπερδύναμης, αντικαταστάθηκε από έντονη αντιπαλότητα ως αποτέλεσμα της Ιρανικής επανάστασης.¹⁸⁶

Η ανατροπή της μοναρχίας του Σάχη στο Ιράν το 1979 προκάλεσε και το τέλος της περιφερειακής συνεργασίας με τη Σαουδική Αραβία, ακριβώς όπως διέκοψε και τη σύμπλευση του με τις ΗΠΑ.¹⁸⁷ Οι Ιρανοί επαναστάτες, αμέσως μετά την άνοδό τους στην εξουσία, τήρησαν μια πολιτική ισχυρής εναντίωσης τόσο απέναντι στο θεσμό της μοναρχίας- τον οποίο είχαν μόλις τερματίσει για την ίδια τους την χώρα- όσο και στη φιλοαμερικανική εξωτερική πολιτική της Σαουδικής Αραβίας και των μικρότερων Αραβικών κρατών. Η αντικατάσταση της μοναρχίας ως η διατακτική αρχή του Ιράν από ένα θεοκρατικό καθεστώς ήταν άμεση απειλή ως προς τη διασπορά της επανάστασης και επιβολής του Ιρανικού μοντέλου διακυβέρνησης, για τις μοναρχίες των γειτονικών του κρατών.¹⁸⁸

Οι πρώτες εντάσεις στις σχέσεις τους εμφανίστηκαν το Νοέμβριο του 1979, λίγο μετά την επιτυχία της Ιρανικής επανάστασης. Κατά τη διάρκεια μιας πομπής για

¹⁸⁴ Αυτό οφειλόταν στις επιδιώξεις του Σάχη του Ιράν να πείσει τις ΗΠΑ ότι το Ιράν μπορούσε να υπηρετήσει καλύτερα τα συμφέροντά τους στην περιοχή. Δες σχετικά Ali Fathollah-Nejad, "The Iranian– Saudi Hegemonic Rivalry," *Iran Matters*, 25 October 2017, <https://www.belfercenter.org/publication/iranian-saudi-hegemonic-rivalry>.

¹⁸⁵ Δες σχετικά Roham Alvandi, "Nixon, Kissinger, and the Shah: The Origins of Iranian Primacy in the Persian Gulf," *Diplomatic History* 36, no. 2 (2012): 337-72. Προσβάσιμο στις 15/12/19 <http://www.jstor.org/stable/44376155>.

¹⁸⁶ Για τις αιτίες της Ιρανικής επανάστασης δες σχετικά, James Buchan, "The Iranian Revolution Of 1979," *Asian Affairs* 44, no3, (2013): 418-426, DOI: [10.1080/03068374.2013.826016](https://doi.org/10.1080/03068374.2013.826016)

¹⁸⁷ Το ουσιώδες αφήγημα της επανάστασης στηριζόταν στη εξυπηρέτηση των Ιρανικών συμφερόντων χωρίς της παρεμβατική συμπεριφορά των ξένων δυνάμεων στο εσωτερικό του και κυρίως των ΗΠΑ.

¹⁸⁸ Δες σχετικά την αναφορά της CIA, Foreign Assessment Center Iran, "Exporting the Revolution Secret PA 80-10121 March 1980," CIA, Document Creation Date: December 20, 2016, <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp81b00401r000500100001-8>

τη θρησκευτική γιορτή, που οι σιίτες έχουν ως αργία, την Ashura¹⁸⁹, ξέσπασαν σοβαρές αναταραχές από σιίτες πολίτες στην Ανατολική Επαρχία της Σαουδικής Αραβίας.¹⁹⁰ Αυτές οι θρησκευτικές δραστηριότητες είχαν και πολιτικές προεκτάσεις. Η Σαουδική Αραβία επιστράτευσε την εθνοφυλακή της ώστε να καταστείλει τις εξεγέρσεις, πράγμα που επετεύχθη προκαλώντας όμως απώλειες πολιτών.¹⁹¹ Η Σαουδική Αραβία θεώρησε το Ιράν ως υποκινητή και ηθικό αυτουργό αυτών των προβλημάτων. Οι αναταραχές ανάμεσα στη σιιτική μειοψηφία στις ανατολικές της επαρχίες ερμηνεύτηκαν ως μια ένδειξη των προθέσεων του Ιράν για ανατροπή της μοναρχίας στη Σαουδική Αραβία.¹⁹²

Επιβαρυντικά για τις σχέσεις τους λειτούργησε και το γεγονός της κατάληψης του μεγάλου τζαμιού στη Μέκκα από σουνίτες ισλαμιστές εξτρεμιστές που καλούσαν σε επανάσταση ενάντια στη μοναρχία του οίκου των Saud.¹⁹³ Ο ηγέτης του Ιράν Ayatollah Khomeini σε ένα ραδιοφωνικό διάγγελμα κατηγόρησε τις ΗΠΑ και το Ισραήλ για τα γεγονότα, αντικρούοντας τις κατηγορίες για ανάμιξη του. Η επίδραση των λόγων του είχε ως αποτέλεσμα το ξέσπασμα έντονων εξεγέρσεων σε πολλές μουσουλμανικές χώρες όπως στο Πακιστάν για παράδειγμα όπου το εξαγριωμένο πλήθος έκαψε την Αμερικανική πρεσβεία.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Δες σχετικά για την σχετική Μουσουλμανική εορτή και τη σημασία της για τους σιίτες στο "What is Ashura?," BBC News, 6 December 2011, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16047713>

¹⁹⁰ Δες σχετικά για την πολιτική της Σαουδικής Αραβίας απέναντι στην σιιτική μειοψηφία των Ανατολικών Επαρχιών στο Frederic Wehrey, "The Forgotten Uprising in Eastern Saudi Arabia," Carnegie Endowment For International Peace, Paper, June 14 2013, <https://carnegieendowment.org/2013/06/14/forgotten-uprising-in-eastern-saudi-arabia-pub-52093>

¹⁹¹ Δες σχετικά Henner Furtig, *Iran's Rivalry with Saudi Arabia Between the Gulf Wars*, (Reading, UK: Ithaca Press, 2006), 37.

¹⁹² Δες σχετικά Dr. Guido Steinberg και Nils Woermer, "Sources of Tension in Afghanistan and Pakistan: A Regional Perspective, Exploring Iran & Saudi Arabia's Interests in Afghanistan & Pakistan: Stakeholders or Spoilers - A Zero Sum Game? Part 1: Saudi Arabia," CIDOB Policy Research Project, 2013, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/fachpublikationen/Steinberg_Woermer_SaudiArabia_Interest_April2013.pdf

¹⁹³ Δες σχετικά Philip Taubman, "Mecca Mosque Seized by Gunmen Believed to Be Militants From Iran," The New York Times, Nov. 21, 1979, <https://www.nytimes.com/1979/11/21/archives/mecca-mosque-seized-by-gunmen-believed-to-be-militants-from-iran.html>

¹⁹⁴ Για τα γεγονότα και το πως αυτά συνδέονται με την δημιουργία της Al Qaida, δες σχετικά τη συνέντευξη του Yaroslav Trofimov, ενός ρεπόρτερ της The Wall Street Journal σε πρωινή ραδιοφωνική εκπομπή Special Series: Upheaval In The Muslim World, 30 Years Ago, "1979: Remembering 'The Siege Of Mecca'," Heard on Morning Edition, NPR, August 20, 2009. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=112051155> επιπλέον δες "The Seizure of the Grand Mosque: The Event that shook Saudi Arabia," Fanack, September 3rd, 2019. <https://fanack.com/religions/seizure-of-the-grand-mosque/>

Τα πρώτα χρόνια μετά την Ισλαμική επανάσταση, το Ιράν χρησιμοποιούσε μια εμπρηστική προπαγάνδα ενάντια στη Σαουδική Αραβία και όπως το αποκαλούσε το ίδιο, το αμερικανικό παρακλάδι του Ισλάμ.

Το 1981, σε μία ουσιαστική προσπάθεια εξωτερικής ενδυνάμωσης, η Σαουδική Αραβία μαζί με άλλα πέντε αραβικά κράτη σχημάτισαν το GCC, ένα φόρουμ που επικεντρώνεται στην ασφάλεια των μελών του μέσω της συνεργασίας και δημιουργήθηκε στον απόηχο της επανάστασης στο Ιράν και τον πόλεμο Ιράν – Ιράκ. Στη βάση του κοινού συμφέροντος και αντιλαμβανόμενες τις αδυναμίες τους επιθυμούσαν να ελαχιστοποιήσουν τις επιδράσεις των ξένων δυνάμεων. Από την πρώτη στιγμή ήταν σαφής η πρόθεση της δημιουργίας του: «*Το Συμβούλιο αντανάκλα την αποφασιστικότητα αυτών των κρατών και του δικαίωμάτος τους να υπερασπίσουν την ασφάλειά τους και να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους.*»¹⁹⁵ Σε αυτό η Σαουδική Αραβία θεωρείται ότι έχει τον ηγετικό ρόλο ανάμεσα σε κράτη με κοινά συμφέροντα και τα οποία αντιμετωπίζουν κοινές απειλές. Από τότε θα χρησιμοποιήσει πολλές φορές το συμβούλιο σαν όργανο άσκησης εξωτερικής πολιτικής στα πλαίσια προάσπισης των συμφερόντων όλων των αραβικών κρατών του κόλπου. Σημαντικό είναι το γεγονός προς στις προθέσεις του GCC είναι η δημιουργία νομισματικής ένωσης στα πρότυπα της ΕΕ με τη δημιουργία κοινού νομίσματος ανάμεσα στα μέλη του.¹⁹⁶

Συμπερασματικά η Ιρανική επανάσταση δημιούργησε ένα έντονο αίσθημα ανασφάλειας προς το καθεστώς εξουσίας της Σαουδικής Αραβίας οδηγώντας στην ανάγκη ενίσχυσης των συντελεστών ισχύος της. Αρχικά μέσω της σύμπλευσης της με τις ΗΠΑ, της προσέγγισης με το Πακιστάν και της δημιουργίας του GCC και στη συνέχεια με την αύξηση της στρατιωτικής της ισχύος σύμφωνα με την αρχή της αυτοβοήθειας, ώστε να εξισορροπήσει την απειλή. Παράλληλα η Σαουδική Αραβία επωμίστηκε τη μεταφορά μέρους των βαρών (buck-passing) από τις ΗΠΑ, όσον αφορά στον περιορισμό του θεοκρατικού και αντι-δυτικού πια Ιράν για τη διατήρηση της τοπικής ισορροπίας ισχύος στην περιοχή του Περσικού κόλπου. Σε αυτό το

¹⁹⁵ Δες σχετικά Yasmin Qureshi, "Gulf Cooperation Council." *Pakistan Horizon* 35, no. 4 (1982): 84-92. www.jstor.org/stable/41394172, 84-85.

¹⁹⁶ Δες σχετικά S. Takagi, *Establishing Monetary Union in the Gulf Cooperation Council: What Lessons for Regional Cooperation?* ADBI Working Paper 390. (Tokyo: Asian Development Bank Institute, October 2012). <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156245/adbi-wp390.pdf>

πλαίσιο το Πακιστάν είχε στους υπολογισμούς ασφαλείας της Σαουδικής Αραβίας τεράστια στρατηγική σημασία.

3.3.2 Ο θρησκευτικός παράγοντας

Η θρησκεία, ως συντελεστής ήπιας ισχύος, αποτελούσε ανέκαθεν ένα εργαλείο επιρροής στους λαούς των κρατών. Στην περίπτωση των μουσουλμανικών χωρών, η επιρροή αφορά την επιμέρους επίδραση που έχει στους πολίτες τους η θρησκεία λόγω των διαφορετικών δογμάτων του Ισλαμισμού που αυτοί ασπάζονται. Το κύριο στοιχείο διάκρισης του μουσουλμανικού πληθυσμού είναι ανάμεσα στο σιϊτικό και το σουνιτικό δόγμα. Η διαφορετική σύσταση του πληθυσμού μιας χώρας, ανά δόγμα πολλές φορές εντοπίζεται ως πρόσφορο πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσά τους, καθώς δίνει χώρο στη δημιουργία εξτρεμιστικών ομάδων με εκατέρωθεν οπαδούς. Η βασική αιτία είναι η διαχείριση των πολιτών της κάθε χώρας ανάλογα με το δόγμα. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο που επηρεάζει τις σχέσεις ανάμεσα σε Ιράν – Σαουδική Αραβία – Πακιστάν.

Το κατά πλειοψηφία σιϊτικό Ιράν έχει οπλοποιήσει τον θρησκευτικό εξτρεμισμό, χρησιμοποιώντας τον για το χτίσιμο δικτύων επιρροής, όπως για παράδειγμα, έμμεσα μέσω τη Hezbollah¹⁹⁷ στο Λίβανο, ή ευθέως μέσω των Quds ως εξωτερικό παρακλάδι του Islamic Revolutionary Guards Corps (IRGC).¹⁹⁸ Απώτερος αντικειμενικός σκοπός του είναι ο σχηματισμός συμμαχιών ενάντια στη κυρίως σουνιτική Σαουδική Αραβία.¹⁹⁹

Η Σαουδική Αραβία απολαμβάνει ένα σημαντικό πολιτιστικό πλεονέκτημα ήπιας ισχύος έναντι του Ιράν, αφού στο έδαφος της φιλοξενεί δύο από τους σημαντικότερους ιερούς τόπους των μουσουλμάνων, τη Μέκκα και τη Μεδίνα. Αυτό το γεγονός αποτελεί ένα από τα σημεία τριβής ανάμεσα τους.

¹⁹⁷ Δες σχετικά για τη Hezbollah, Mapping Militant Organizations. “Hezbollah.” Stanford University. Last modified July 2019. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/hezbollah>.

¹⁹⁸ Δες σχετικά CFR.org Editors, “Iran’s Revolutionary Guards,” Council On Foreign Relations, May 6, 2019, <https://www.cfr.org/backgrounders/irans-revolutionary-guards>.

¹⁹⁹ Δες σχετικά James Risen, “The Iran Cables: 03. A Secret Summit: Iran’s Quds Force and Muslim Brotherhood Considered Anti-Saudi Alliance,” THE INTERCEPT, November 18 2019, <https://theintercept.com/2019/11/18/iran-muslim-brotherhood-quds-force/>.

Κάθε χρόνο χιλιάδες μουσουλμάνοι επισκέπτονται τη Σαουδική Αραβία για το ιερό τους προσκύνημα, το Hajj (Χατζή), στη Μέκκα.²⁰⁰ Από τις αρχές του 1980 καταγράφονται πολλά γεγονότα, τα οποία λειτουργούσαν αυξητικά ως προς την μεταξύ τους έριδα, όπου Ιρανοί προσκυνητές διέκοπταν επανειλημμένα το Hajj δημιουργώντας εντάσεις και προβλήματα.²⁰¹ Αυτό το πρόβλημα μετατράπηκε σε κρίση το 1987 όταν κατά την διάρκεια ταραχών που προκλήθηκαν από Ιρανούς προσκυνητές αρκετοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους.²⁰² Το Ιράν κατηγόρησε τη Σαουδική Αραβία για το περιστατικό και μετά από μια σειρά εμπρηστικών και προσβλητικών δηλώσεων απαίτησε από αυτήν να παραδώσει την κηδεμονία των αγίων τόπων του Ισλάμ σε αυτό.²⁰³ Η Σαουδική Αραβία, η οποία ασκεί στενό έλεγχο όλων των αλλοδαπών που εισέρχονται στη χώρα, δεν μπορούσε να αρνηθεί την είσοδο στο μικρό αριθμό Ιρανών μουσουλμάνων οι οποίοι επιθυμούσαν να εκπληρώσουν το θρησκευτικό τους καθήκον. Όμως μετά από τα γεγονότα του 1987 ως μέτρο πρόληψης μείωσε δραστικά την ποσόστωση των Ιρανών που επιτρεπόταν να την επισκεφτούν για το Hajj τους.²⁰⁴

Η ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες αυξήθηκε κατά τη διάρκεια του Hajj το 2015, όταν ένας μεγάλος αριθμός προσκυνητών, ανάμεσά τους και πολλοί Ιρανοί, έχασαν τη ζωή τους. Σε αυτήν την περίπτωση το γεγονός οφειλόταν σε ατύχημα λόγω μιας κατάστασης πανικού και όχι σε Ιρανούς προσκυνητές.²⁰⁵ Το Ιράν κατηγόρησε τη Σαουδική Αραβία για εγκληματική αμέλεια ενώ ο Ayatollah Ali Khamenei δήλωσε ότι «τα θύματα δολοφονήθηκαν από τους Σαουδάραβες». Το Πακιστάν σε

²⁰⁰ Για το Hajj, ως μία από τις πέντε θεμελιώδεις πρακτικές του Ισλάμ δεσ σχετικά The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Hajj," Encyclopædia Britannica, Encyclopædia Britannica inc, 27 Ιουνίου 2019. <https://www.britannica.com/topic/hajj>.

²⁰¹ Δες σχετικά Kenneth M. Pollack, *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*, (New York: Random House, 2004), 199.

²⁰² Δες σχετικά John Kifner, 400 Die As Iranian Marchers Battle Saudi Police In Mecca; Embassies Smashed In Teheran, *The New York Times*, Aug. 2, 1987, <https://www.nytimes.com/1987/08/02/world/400-die-iranian-marchers-battle-saudi-police-mecca-embassies-smashed-teheran.html>.

²⁰³ Δες σχετικά Reza Ekhtiari Amiri, Ku Hasnita Binti Ku Samsu και Hassan Gholipour Fereidouni, "The Hajj and Iran's Foreign Policy towards Saudi Arabia," *Journal of Asian and African Studies* 46, no. 6 (December 2011): 678–90. doi:10.1177/0021909611417546. Διαθέσιμο στο <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0021909611417546>.

²⁰⁴ Δες σχετικά Florence Gaub, "War of words: Saudi Arabia v Iran," European Union Institute for Security Studies (EUISS). FEBRUARY 2016, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_2_Saudi_Arabia_Iran_01.pdf.

²⁰⁵ Δες σχετικά "Hajj stampede: At least 717 killed in Saudi Arabia," *BBC News*, 24 September 2015. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34346449>.

αυτή την περίπτωση κράτησε χαμηλούς τόνους.²⁰⁶ Η ένταση αυτή παράλληλα με την επίθεση που δέχθηκε η πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη από πλήθος που διαμαρτυρόταν για την εκτέλεση ενός σιίτη ιερωμένου, προκάλεσε την διακοπή των διπλωματικών τους σχέσεων για δυο περίπου χρόνια.²⁰⁷

Το έδαφος του Πακιστάν όμως έχει γίνει και αυτό πεδίο ανταγωνισμού και επιρροής για Ιράν και Σαουδική Αραβία στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης σουνιτών και σιιτών. Η ισλαμική θρησκεία αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής ανάμεσα στο τρίπολο Σαουδική Αραβία – Πακιστάν – Ιράν. Τα χαρακτηριστικά του Πακιστάν ως μια σουνιτική – κατά πλειοψηφία – Ισλαμική Δημοκρατία καταδεικνύουν μια προδιάθεση για πολιτιστική και ιδεολογική επιρροή από τη Σαουδική Αραβία η οποία την αξιοποιεί για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων. Η επιρροή της ευρύνεται από την άμεση εμπλοκή της στις εγχώριες υποθέσεις του Πακιστάν και εξαπλώνεται από τον πολιτικό μέχρι τον πολιτιστικό τομέα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ του Πακιστάν και της Σαουδικής Αραβίας δεν περιορίζονται μόνο σε τομείς χάραξης πολιτικής. Η Σαουδική Αραβία μέσω της ήπιας ισχύος έχει κερδίσει τη δημόσια στήριξη στο εσωτερικό του, για τις ισχυρές σχέσεις του Πακιστάν μαζί της.²⁰⁸ Σε μια μελέτη το 2013, η Murphy κατέγραψε τη Σαουδική χορηγία των Αντισιιτικών ομάδων στο Πακιστάν τη δεκαετία του 1980. (Murphy 2012).

Το Ιράν ανησυχεί για τη συνεχιζόμενη χρηματοδότηση αντισιιτικών ομάδων στο Πακιστάν από τη Σαουδική Αραβία. Σύμφωνα με τον Vali Nasr υπάρχει ένας ξεκάθαρος σύνδεσμος ανάμεσα στις Ισλαμικές Ιερατικές Σχολές (*madrassas*) στο Πακιστάν, στην άνοδο του θρησκευτικού δογματισμού (*sectarianism*) του εξτρεμισμού και της χρηματοδότησης από τη Σαουδική Αραβία.²⁰⁹ Ομοίως, εκτιμάται ότι 285 *madrassas* στο Πακιστάν λαμβάνουν ξένη χρηματοδότηση, το ένα τρίτο των

²⁰⁶ Δες σχετικά μια ανάλυση των New York Times, “How One of the Deadliest Hajj Accidents Unfolded,” The New York Times. 9 Sep 2016, <https://www.nytimes.com/interactive/2016/09/06/world/middleeast/2015-hajj-stampede.html>.

²⁰⁷ Δες σχετικά Newsroom, “Προς εκτόνωση η διπλωματική ένταση Σαουδικής Αραβίας – Ιράν,” CNN Greece, 24 Αυγούστου 2017, <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/94496/pros-ektonosi-i-diplomatiki-entasi-saoydikis-aravias-iran>

²⁰⁸ Δες σχετικά Frédéric Grare, “The Evolution of Sectarian Conflicts in Pakistan and the Ever-Changing Face of Islamic Violence,” South Asia: Journal of South Asian Studies 30, no1 (2007):127-143. Published online: 30 Apr 2007. DOI: [10.1080/00856400701264068](https://doi.org/10.1080/00856400701264068)

²⁰⁹ Δες σχετικά S. V. R. Nasr, “The Rise of Sunni Militancy in Pakistan: The Changing Role of Islamism and the Ulama in Society and Politics,” *Modern Asian Studies* 34, no. 1 (2000): 139-80. www.jstor.org/stable/313114.

οποίων λαμβάνει χρηματοδότηση από το Ιράν και το Ιράκ, και τα δύο τρίτα από τη Σαουδική Αραβία και άλλα σουνιτικά κράτη του Κόλπου.²¹⁰

Το Πακιστάν έχει πλήρη επίγνωση των επιδράσεων της θρησκευτικής αντιπαράθεσης Ιράν – Σαουδικής Αραβίας στο εσωτερικό του. Οπότε λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη σιίτικη κοινότητα στο έδαφός του και τις εμπειρίες από τη θρησκευτική βία, προσπαθεί να αποφύγει μια οποιαδήποτε κλιμάκωση που θα το άφηνε εκτεθειμένο, πολύ περισσότερο από ότι άλλες χώρες.²¹¹

3.3.3 Προσπάθειες προσέγγισης

Τις εντάσεις της δεκαετίας του 1980 διαδέχθηκε μια προσπάθεια προσέγγισης τη δεκαετία του 1990. Ο θάνατος του Khomeini, τα πολιτικό-οικονομικά προβλήματα ως αποτέλεσμα της φθοράς από τον πόλεμο με το Ιράκ όπου διαμόρφωναν το περιβάλλον στο εσωτερικό του Ιράν, παράλληλα με τις διεθνείς εξελίξεις στις αρχές του 1990, όπως η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, καθόρισαν τις πολιτικές επιλογές των δύο κρατών. Για να ομαλοποιήσουν τις σχέσεις τους, οι κυβερνήσεις των δύο χωρών ξεκίνησαν ένα πρόγραμμα διπλωματικής προσέγγισης με στόχο την άμβλυση των περιφερειακών εντάσεων και την ενίσχυση της συνεργασίας τους.²¹²

Οι επόμενοι ηγέτες του Ιράν όπως ο Ali Akbar Hashemi Rafsanjani και ο Mohammad Khatami ήταν λιγότερο εριστικοί από τον προκάτοχό τους. Ο τελευταίος, ιδιαίτερα, αναγνώρισε ότι η βελτίωση των σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία προϋπόθεταν τον τερματισμό των ενεργειών υπονόμευσης της κυβερνητικής της σταθερότητας και των υπόγειων δράσεων εναντίον της με τη βοήθεια της τρομοκρατίας. Όμως και από την πλευρά της Σαουδικής Αραβίας αναγνωρίστηκε η ευκαιρία για ομαλοποίηση των σχέσεων. Έτσι το 1999, ο Khatami έγινε ο πρώτος εν ενεργεία Ιρανός πρόεδρος που επισκέφτηκε τη Σαουδική Αραβία μετά από σχετική πρόσκληση.²¹³

²¹⁰ Δες σχετικά Bruce Riedel, “Why Do Saudi Arabia and Iran Compete for Pakistani Support?” Brookings, 2016, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/01/11/why-do-saudi-arabia-and-iran-compete-for-pakistani-support/>

²¹¹ Δες σχετικά Leo Wigger, “Why Pakistan holds a key in the Iranian-Saudi confrontation,” Zenith.me, 26.09.2019. <https://magazine.zenith.me/en/politics/pakistan-iran-and-saudi-arabia>

²¹² Δες σχετικά Dilip Hiro, *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy*, 155-159.

²¹³ Δες σχετικά Ray Tekeyh, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of the Ayatollahs*, (Oxford, UK: Oxford University Press, 2009), 198-199.

Παρ' όλα αυτά, ούτε ο Rafsanjani ούτε ο Khatami μπορούσαν να ελέγξουν τους σκληροπυρηνικούς συμπολίτες τους. Το IRGC διατηρούσε την ικανότητα να διεξάγει κεκαλυμμένες ενέργειες σε ξένες χώρες, συμπεριλαμβανομένου της Σαουδικής Αραβίας, χωρίς την έγκριση του προέδρου, μιας και δεν ήταν ο διοικητικός τους προϊστάμενος.²¹⁴ Από το 1989 τη θέση του Ανώτατου Ηγέτη κατέχει ο Ayatollah Ali Khamenei²¹⁵ ο οποίος θεωρείται ότι είναι συντηρητικός και διστακτικός σε μεταρρυθμίσεις.

Ως εκ τούτου και σύμφωνα με τον Andrew Terrill, αυτό που παρατηρείται είναι ότι η «περιορισμένη συνεργασία...[κατέστη] εφικτή μέσα σε μια συνολική ατμόσφαιρα καχυποψίας και ανταγωνισμού».²¹⁶ Παρά ορισμένες διακυμάνσεις στις σχέσεις τους, το 1998 υπογράφηκε μια συμφωνία συνεργασίας και το 2001 ένα σύμφωνο ασφαλείας ανάμεσά τους.²¹⁷ Ωστόσο, τα θρησκευτικά, ιδεολογικά και ταυτολογικά σχίσματα μεταξύ των δύο χωρών σήμαιναν ότι η ομαλοποίηση των διπλωματικών τους σχέσεων θα μπορούσε μόνο να διευκολύνει εν μέρει και όχι να τερματίσει την αντιπαλότητα τους.²¹⁸

3.3.4 Ο πόλεμος του Κόλπου

Η τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ την 9/11 είχαν αρνητική επίδραση σε όποια προσπάθεια συμφιλίωσης ανάμεσά τους. Η εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003 ήταν ένα κομβικό σημείο. Η υποστήριξη της Σαουδικής Αραβίας ήταν καθοριστική. Το αποτέλεσμα της ανατροπής του Σαντάμ ήταν η επικράτηση μιας σιίτικης πλειοψηφίας ως κυβερνητική πολιτική τάξη, δίνοντας τη δυνατότητα στο γειτονικό Ιράν να

²¹⁴ Ο Ανώτατος Ηγέτης βρισκόταν θεσμικά στην κορυφή της αλυσίδας διοίκησης των IRGC, δεξ σχετικά για τη δομή, το ρόλο, την επιρροή και τη σημασία τους στην στρατηγική του Ιράν στο Backgrounder by CFR.org Editors, "Iran's Revolutionary Guards, Council on Foreign Relations," CFR, Last updated May 6, 2019. <https://www.cfr.org/backgrounder/irans-revolutionary-guards>

²¹⁵ Δες σχετικά, The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Ali Khamenei: Rahbar Of Iran," Encyclopaedia Britannica, LAST UPDATED: Nov 21, 2019. <https://www.britannica.com/biography/Ali-Khamenei>

²¹⁶ Δες σχετικά Andrew W. Terrill, 'The Saudi-Iranian Rivalry and the Future of Middle East Security', in Mackenzie Tyler and Anthony M. Boone, *Rivalry in the Middle East: Saudi Arabia and Iran* (New York: Nova Publishers, 2012), 4.

²¹⁷ Δες σχετικά Muriel Mirak-Weissbach, "Saudi Arabia, Iran Sign Security Accord," EIR 28, No17, April 27, 2001, https://larouchepub.com/eiw/public/2001/eiv28n17-20010427/eiv28n17-20010427_042-saudi_arabia_iran_sign_security.pdf και Howard Schneider, "Saudi Pact With Iran Is Sign of Growing Trust," The Washington Post, April 17, 2001, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/04/17/saudi-pact-with-iran-is-sign-of-growing-trust/fbdde133-8ef9-48d2-9deb-5393b7f314d4/>

²¹⁸ Δες σχετικά Stanley Foundation, *The United States, Iran, and Saudi Arabia: Necessary Steps Toward a New Gulf Security Order*, Policy Dialogue Brief, 46th Strategy for Peace Conference, 20–22 October, 2005, <https://www.stanleyfoundation.org/publications/pdb/SPC05PGpb.pdf>.

αποκτήσει πολιτική επιρροή στο Ιράκ. Οι «μεγάλες επιφυλάξεις» της Σαουδικής Αραβίας σχετικά με αυτόν αφορούσαν «έναν πόλεμο που θα μπορούσε μόνο να αυξήσει την περιφερειακή επιρροή του Ιράν». (Keynoush, 175-180) Ως εκ τούτου, η Σαουδική Αραβία αντιστάθηκε στο νέο status quo που διαμορφώθηκε στο Ιράκ και απέφυγε την εκ νέου σύναψη διπλωματικών σχέσεων μαζί του μέχρι το 2015 όπου και άνοιξε πάλι την πρεσβεία της στη Βαγδάτη ύστερα από 25 χρόνια.²¹⁹

3.3.5 Ο παράγοντας της πυρηνικής επιλογής

Κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Μπους, οπότε και η κρίση ανάμεσα σε ΗΠΑ – Ιράν σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα του τελευταίου πιθανόν να κλιμακωνόταν σε πόλεμο, η Σαουδική Αραβία επέλεξε τη σύμπλευση με τις ΗΠΑ ως μέσο αντιμετώπισης της Ιρανικής περιφερειακής επιρροής.²²⁰

Σύμφωνα με τον Υπουργό Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας Adel bin Ahmed Al-Jubeir, που υπηρετούσε ως πρέσβης της Σαουδικής Αραβίας στις ΗΠΑ το 2007, ο βασιλιάς Abdullah είχε ζητήσει από τις ΗΠΑ να «κόψουν το κεφάλι του φιδιού» – δηλαδή του Ιράν – ενώ ο εσωτερικός του κύκλος προέτρεπε για στρατιωτικά χτυπήματα στις Ιρανικές πυρηνικές εγκαταστάσεις και για αυστηρότερες κυρώσεις.²²¹ Το Ιράν για να αντιμετωπίσει τις εκλαμβανόμενες απειλές, ενέτεινε τις προσπάθειές του για την ανάπτυξη ενός προγράμματος βαλλιστικών πυραύλων και ενίσχυσε την περιφερειακή του απήχηση και επιρροή.²²²

Οι όποιες προσπάθειες του Ιρανού προέδρου Khatami για βελτίωση των σχέσεων ανάμεσα στα δύο κράτη είχαν ως κίνητρο την αντιστάθμιση των προσπαθειών των ΗΠΑ να πείσουν τα κράτη του κόλπου να απομονώσουν την χώρα του εξαιτίας της στήριξης στην τρομοκρατία και τις υποψίες για την ύπαρξη κρυφού

²¹⁹ Δες σχετικά Stephen Kalin, "Iraq, Saudi Arabia aim to upgrade diplomatic relations: statement," Reuters, JUNE 20, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-iraq/iraq-saudi-arabia-aim-to-upgrade-diplomatic-relations-statement-idUSKBN19B1KN>

²²⁰ Δες σχετικά Philip Sherwell και Tim Shipman, "Bush Setting America Up for War With Iran," *Telegraph*, 16 September 2007, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1563293/Bush-setting-America-up-for-war-with-Iran.html>.

²²¹ Δες σχετικά Cable: 08riyadh649, "Saudi King Abdullah And Senior Princes On Saudi Policy Toward Iraq,"

²²² Δες σχετικά τη συζήτηση που οργάνωσαν οι Nasser Hadian και Bilal Saab, "Iran Debates its Regional Role," Atlantic Council South Asia Center, 14 September 2015, <https://soundcloud.com/atlanticcouncil/irans-regional-role-after-the-nuclear-deal> και επίσης δες Kayhan Barzegar, "Iran and the Shiite Crescent: Myths and Realities," *Brown Journal of World Affairs* 15, no. 1. (Fall/Winter 2008): 87-99, <https://www.belfercenter.org/publication/iran-and-shiite-crescent-myths-and-realities>

προγράμματος απόκτησης πυρηνικών όπλων. Οι διπλωματικές προσπάθειες των ΗΠΑ αυξήθηκαν παράλληλα με τις ανησυχίες τους για το πυρηνικό πρόγραμμα.

Στις αρχές του 2010, οι τότε Υπουργός Αμύνης Ρόμπερτ Γκέιτς και Υπουργός Εξωτερικών Χίλαρι Κλίντον ζήτησαν από τα Αραβικά κράτη του κόλπου να χρησιμοποιήσουν την διπλωματική τους επιρροή στην Κίνα για να την πείσουν να συμφωνήσει σε επιβολή αυστηρών κυρώσεων από το Συμβούλιο Ασφαλείας (Σ.Α.) του ΟΗΕ προς το Ιράν.²²³ Ο Υπουργός Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας Prince Saud κατέβαλε διπλωματικές προσπάθειες για να ενθαρρύνει την Κίνα να στηρίξει τις κυρώσεις, αφού η χώρα του ως ο κύριος προμηθευτής πετρελαίου της Κίνας θα μπορούσε να καλύψει το κενό από τις ποσότητες πετρελαίου που προμηθεύεται η Κίνα από το Ιράν.²²⁴ Η Κίνα συμφώνησε εν τέλει στην επιβολή των κυρώσεων από τον ΟΗΕ, συμπεριλαμβάνοντας και εμπάργκο όπλων με ψήφισμα του Σ.Α. τον Ιούνιο του 2010.²²⁵

Έτσι η Σαουδική Αραβία βρέθηκε στο μέσο των αμερικανικών πολιτικών προτεραιοτήτων και στην προσπάθεια διατήρησης φυσιολογικών σχέσεων με το Ιράν. Ως επιδίωξη είχε την αποφυγή μιας διπλωματικής θέσης όπου θα οδηγούσε σε μια κλιμακούμενη διαμάχη με πιθανή κατάληξη, κατά περίπτωση, ακόμη και σε έναν πόλεμο μεταξύ ΗΠΑ – Ιράν. Ταυτόχρονα όμως και πέρα από τις επιδιώξεις των ΗΠΑ η πιθανή πυρηνική επιλογή από το Ιράν προκαλεί φόβο για την ασφάλειά και την επιβίωσή της. Εμφανίζεται για αυτό να επιζητεί από τις ΗΠΑ να επιτεθεί και να καταστρέψει το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν.²²⁶

Η ζημιά που είχε προκληθεί στην ιρανική πυρηνική υποδομή μέσω του *Stuxnet* ήταν σημαντική μεν, αλλά δεν είναι σαφές πόσο καιρό τέτοιες έμμεσες επιθέσεις

²²³ Δες σχετικά Phil Stewart, "Gates sees Gulf support for Iran sanctions push," Reuters, POLITICS MARCH 11, 2010 <https://www.reuters.com/article/us-usa-gulf-iran/gates-sees-gulf-support-for-iran-sanctions-push-idUSTRE62A52S20100311?type=politicsNews>

²²⁴ Δες σχετικά Mark Landler, "Clinton Raises U.S. Concerns of Military Power in Iran," The New York Times, February 15, 2010, <https://www.nytimes.com/2010/02/16/world/middleeast/16diplo.html>

²²⁵ Η Τουρκία και η Βραζιλία ψήφισαν κατά ενώ απείχε το Λίβανο, δες σχετικά Security Council, "Security Council Imposes Additional Sanctions on Iran, Voting 12 in Favour to 2 Against, with 1 Abstention," United Nations: Meetings Coverage And Press Releases, 6335th Meeting, SC/9948, 9 JUNE 2010. <https://www.un.org/press/en/2010/sc9948.doc.htm>

²²⁶ Δες σχετικά Ian Black and Simon Tisdall, "Saudi Arabia urges US attack on Iran to stop nuclear programme," The Guardian, First published on Sun 28 Nov 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/nov/28/us-embassy-cables-saudis-iran>

θα το καθυστερήσουν από την απόκτηση πυρηνικών.²²⁷ Πρόσφατα κατηγόρησε τις ΗΠΑ για κυβερνοεπιθέσεις με στόχο την αδρανοποίηση πυραυλικών συστημάτων.²²⁸ Οι ΗΠΑ δια του προέδρου τους Donald J. Trump έχουν δηλώσει με κατηγορηματικό τρόπο ότι: «*Το Ιράν δεν θα έχει ποτέ ένα πυρηνικό όπλο*».²²⁹

Η Σαουδική Αραβία, μαζί με τους εταίρους της στο GCC, ως αντίδραση προέβη στην περαιτέρω ενίσχυση της συμβατικής στρατιωτικής ισχύος της με την εντατικοποίηση των εξοπλιστικών προγραμμάτων εισαγωγής οπλικών συστημάτων.²³⁰ Ταυτόχρονα μέσω δηλώσεων των ηγετών της επισημάνθηκε η πρόθεσή της να ισορροπήσει το Ιράν στην προσπάθειά του να γίνει πυρηνική δύναμη αποκτώντας και η ίδια παρόμοιες δυνατότητες.²³¹

Η Σαουδική Αραβία μέσω του οργανισμού King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy (K.A. CARE)²³² σχεδιάζει τη δημιουργία μέχρι και 16 πυρηνικών εργοστασίων ως το 2032 ώστε να μειώσει την εσωτερική κατανάλωση πετρελαίου και φυσικού αερίου για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.²³³ Η δράση της K.A. CARE σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα της Σαουδικής Αραβίας ήταν έντονη ήδη από το 2015.

Το Μάρτιο του 2015 η Σαουδική Αραβία υπέγραψε με την Νότιο Κορέα ένα μνημόνιο κατανόησης (MOU) για την κατασκευή δύο μικρών αντιδραστήρων, με

²²⁷ Δες σχετικά Josh Fruhlinger, "What is Stuxnet, who created it and how does it work?," CSO, AUG 22, 2017. <https://www.csoonline.com/article/3218104/what-is-stuxnet-who-created-it-and-how-does-it-work.html>

²²⁸ Δες σχετικά "Ιράν: Οι αμερικανικές κυβερνοεπιθέσεις δεν ήταν επιτυχείς," naftemporiki.gr, 24 Ιουνίου 2019. <https://www.naftemporiki.gr/story/1490514/iran-oi-amerikanikes-kubernoepitheseis-den-itan-epituxeis>

²²⁹ Δες σχετικά Rebecca Kheel, "Trump: Iran will 'NEVER' have a nuclear weapon," The Hill, 01/06/20. <https://thehill.com/policy/defense/476906-trump-iran-will-never-have-nuclear-weapon>

²³⁰ Δες σχετικά Anthony H. Cordesman, "Military Spending and Arms Sales in the Gulf," CSIS, 28 April 2015. <https://www.csis.org/analysis/military-spending-and-arms-sales-gulf>

²³¹ Δες σχετικά, The Associated Press, Prince Hints Saudi Arabia May Join Nuclear Arms Race, The New York Times, DEC. 6, 2011, <https://www.nytimes.com/2011/12/07/world/middleeast/saudi-arabia-may-seek-nuclear-weapons-prince-says.html> και Jay Solomon, Saudi Suggests "Squeezing" Iran over Nuclear Ambitions, The Wall Street Journal, June 22, 2011 <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304887904576400083811644642>.

²³² Δες σχετικά "Saudi National Atomic Energy Project," King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.energy.gov.sa/en/projects/Pages/atomic.aspx>

²³³ Δες σχετικά Sylvia Westall, Rania El Gamal και Stephen Kalin, "Saudi plans to invite bids for nuclear power project in 2020: sources," Reuters. APRIL 4, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-nuclear/saudi-plans-to-invite-bids-for-nuclear-power-project-in-2020-sources-idUSKCN1RG1LL>.

στόχο την «αμοιβαία πυρηνική συνεργασία για ειρηνικούς σκοπούς».²³⁴ Επίσης ο αντιδραστήρας χαμηλής ισχύος για ερευνητικούς σκοπούς που κατασκευάζεται από μια εταιρία της Αργεντινής ύστερα από συμφωνία το Μάρτιο του 2015 έχει σχεδόν ολοκληρωθεί.²³⁵

Στις αρχές του 2019 η KA CARE είχε δεχθεί προσφορές από πέντε χώρες για την κατασκευή των δύο πρώτων πυρηνικών εργοστασίων της.²³⁶ Αργότερα, τον Οκτώβριο του 2019, η ρωσική εταιρία Rosatom ανακοίνωσε την ενδεχόμενη συνεργασία με αμερικανικές και ευρωπαϊκές εταιρίες στην κατασκευή πυρηνικού σταθμού στη Σαουδική Αραβία.²³⁷

Παραμένει ασαφές εάν η Σαουδική Αραβία δεχθεί τους περιορισμούς του αποκαλούμενου “gold standard” σε οποιαδήποτε εγχώρια παραγωγή πυρηνικού καυσίμου ώστε να μπει σε μια διμερή συμφωνία πυρηνικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ. Καμία Αμερικανο-Σαουδική συμφωνία στην πυρηνική τεχνολογία ή ενέργεια δεν έχει δρομολογηθεί στις πρόσφατες κοινές δηλώσεις κατά τις επισκέψεις των αρχηγών κρατών.²³⁸ Πέραν της σχετικής τεχνολογίας η Σαουδική Αραβία ενδιαφέρεται και για την παραγωγή του ουρανίου ως πυρηνικού καυσίμου. Το 2017 ο διευθυντής του KA CARE Hashim bin Abdullah Yamani, δήλωσε: «*Σχετικά με την παραγωγή ουρανίου στο Βασίλειο, αυτό είναι ένα πρόγραμμα το οποίο αποτελεί το πρώτο βήμα προς τη*

²³⁴ Δες σχετικά Reem Shamseddine και Brian Kim, “UPDATE 1-Saudi Arabia, South Korea sign MOU on nuclear power,” edited by Rania El Gamal και Jason Neely, Reuters, MARCH 4, 2015. <https://www.reuters.com/article/saudi-south-korea-nuclear/update-1-saudi-arabia-south-korea-sign-mou-on-nuclear-power-idUSL5N0W61GM20150304> .

²³⁵ Δες σχετικά Névine Schepers, “Q&A: Understanding Saudi Arabia’s nuclear energy programme,” IISS (Blog-Analysis), 30th April 2019. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/04/saudi-arabia-nuclear-energy-programme>

²³⁶ Δες σχετικά “Saudi Arabia Receives Offers from 5 Countries to Build 2 Nuclear Reactors,” Asharq Al-Awsat, 23 January, 2019. <https://aawsat.com/english/home/article/1558606/saudi-arabia-receives-offers-5-countries-build-2-nuclear-reactors>

²³⁷ Δες σχετικά Olesya Astakhova, “Russia ready to work with US to build Saudi nuclear power plant: Rosatom,” Reuters, OCTOBER 14, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-russia-nuclear/russia-ready-to-work-with-us-to-build-saudi-nuclear-power-plant-rosatom-idUSKBN1WT1KZ>

²³⁸ Δες σχετικά Daryl Kimball και Kingston Reif “The U.S. Atomic Energy Act Section 123 At a Glance,” επίσης Robert Einhorn, “US-Saudi Civil Nuclear Negotiations: Finding a Practical Compromise,” και Daryl Kimball και Kingston Reif, “U.S.-Saudi Nuclear Cooperation Policy Still Far from Adequate (UPDATED)”. Και Katie Tubb, “U.S. Shouldn’t Hold to Strict “Gold Standard” on Saudi Nuclear Deal,” The Heritage Foundation, Mar 20th, 2018. <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/us-shouldnt-hold-strict-gold-standard-saudi-nuclear-deal>.

*αυτόνομη επάρκεια στην παραγωγή πυρηνικού καυσίμου. Χρησιμοποιούμε το ορυκτό ουράνιο το οποίο έχει αποδειχτεί οικονομικά επαρκές.»*²³⁹

Εν ολίγοις, πριν από την αραβική άνοιξη, το Ιράν και η Σαουδική Αραβία ανταγωνίζονταν σε πολλά μέτωπα: γύρω από την επιρροή και την παρουσία στη Μέση Ανατολή και στον ευρύτερο μουσουλμανικό κόσμο μέσω ρητορικής αντιπαλότητας για την ηθική ηγεσία του Μουσουλμανικού κόσμου και στην απόκτηση και την παραγωγή πυρηνικών όπλων. Ο ανταγωνισμός ανάμεσά τους επρόκειτο να ενταθεί τα επόμενα χρόνια καθώς οι διεθνείς εξελίξεις ήταν πρόσφορες για εκμετάλλευση και προώθηση των επιδιώξεών τους.

3.3.6 Η αραβική άνοιξη και οι αντιπαραθέσεις δια αντιπροσώπων

Το 2011 εμφανίστηκε το φαινόμενο της αραβικής άνοιξης σε διάφορα αραβικά κράτη. Οι λαϊκές εξεγέρσεις στις αραβικές κοινωνίες έφεραν νέα δεδομένα για τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν με αποτέλεσμα ο αμοιβαίος τους ανταγωνισμός να οξυνθεί. Τα κύρια πεδία αντιπαράθεσης και ανταγωνισμού που θα εξεταστούν είναι οι περιπτώσεις του Μπαχρέιν, της Συρίας και της Υεμένης.

3.3.6.1 Η περίπτωση του Μπαχρέιν

Το Μπαχρέιν ήταν το πρώτο θέατρο επιχειρήσεων. Η σουνιτική μοναρχία του Μπαχρέιν ήρθε αντιμέτωπη με τις λαϊκές διαμαρτυρίες των πολιτών του, που στην πλειοψηφία τους ήταν σιΐτες. Η εμπλοκή του Ιράν συνίστατο στην επίσημη πολιτική υπεράσπιση των λαϊκών απαιτήσεων των κατοίκων του Μπαχρέιν χωρίς όμως την άμεση παρέμβασή του.²⁴⁰ Η Σαουδική Αραβία από την άλλη επέλεξε τη στρατιωτική επέμβαση υπέρ του μοναρχικού καθεστώτος.²⁴¹ Η ρητορική που τη συνόδευε και η αντίδραση του Ιράν σε αυτήν ανέβασε το επίπεδο της εχθρότητας ανάμεσά τους. Η Σαουδική Αραβία κατηγόρησε το Ιράν για παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του Μπαχρέιν και υποκίνηση των σιΐτων κατοίκων του ώστε να ανατρέψουν την

²³⁹ Δες σχετικά Sylvia Westall, "Saudi Arabia to extract uranium for 'self-sufficient' nuclear program," Reuters, October 30, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-nuclear/saudi-arabia-to-extract-uranium-for-self-sufficient-nuclear-program-idUSKBN1CZ1ON>.

²⁴⁰ Δες σχετικά το πλήρες κείμενο της δήλωσης του Ανώτατου Ηγέτη του Ιράν ως απάντηση στις κατηγορίες του Μπαχρέιν για παρεμβατική συμπεριφορά στο εσωτερικό του κράτους του, "Full Text of Friday Prayer Sermon in Tehran," Supreme Leader's Information Office, 3 February 2012. <http://www.leader.ir/fa/speech/9093/leader.ir>.

²⁴¹ Δες σχετικά Guido Steinberg, "Leading the Counter-Revolution: Saudi Arabia and the Arab Spring," SWP Research Paper, June 2014, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2014_RP07_sbg.pdf, και René Rieger, "In Search of Stability: Saudi Arabia and the Arab Spring," GRM Paper, Gulf Research Center, 2013, https://www.files.ethz.ch/isn/182104/GRM_Rieger_final_09-07-14_3405.pdf.

εξουσία. Αυτό που ανησυχούσε περισσότερο τη Σαουδική Αραβία, δεν ήταν τόσο ο φόβος ή η πιθανότητα κατάλυσης της μοναρχίας στο Μπαχρέιν, όσο αυτό να μην γίνει υπέρ της σιϊτικής και επομένως Ιρανικής επιρροής.²⁴² Η αντίδραση του Ιράν ήταν έντονη κατηγορώντας τη Σαουδική Αραβία για κατάληψη του Μπαχρέιν.²⁴³ Αν και το πραγματικό επίπεδο συμμετοχής του Ιράν δεν ήταν εφικτό να προσδιοριστεί, το Μπαχρέιν και η Σαουδική Αραβία λειτούργησαν έχοντας ως δεδομένο ότι οι ομάδες της αντιπολίτευσης είχαν τη στήριξή του.²⁴⁴ Ωστόσο υπήρχε μεγάλη αμφιβολία για την ικανότητα του Ιράν να επηρεάσει σε τόσο μεγάλο βαθμό τους σιΐτες πολίτες του Μπαχρέιν.²⁴⁵ Οι εξελίξεις στο Μπαχρέιν σηματοδότησαν την αρχή μιας απότομης αύξησης των εντάσεων μεταξύ Ιράν – Σαουδικής Αραβίας και ήταν ο προπομπός για μεγαλύτερες.

Το Πακιστάν παρείχε έμμεση αλλά ενεργή συμμετοχή στα πλάνα της Σαουδικής Αραβίας. Το Μπαχρέιν στρατολόγησε 2500 Πακιστανούς στο σώμα της Εθνικής της φρουράς αυξάνοντας το μέγεθός της κατά 50%, με την υπόσχεση αργότερα της παροχής υπηρεσιότητας, ως επιπλέον κίνητρο.²⁴⁶ Η παρέμβαση του Πακιστάν εξυπηρετούσε και τα δικά του συμφέροντα που είχαν να κάνουν με την ενεργειακή του ασφάλεια και την εισαγωγή πετρελαίου από το Μπαχρέιν. Για αυτό το λόγο προσπάθησε να αποτρέψει την περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση των αντικαθεστωτικών συντασσόμενο με την πολιτική της Σαουδικής Αραβίας.²⁴⁷

3.3.6.2 Η περίπτωση της Συρίας

Στη συνέχεια ακολούθησε η αντιπαράθεση για τη Συρία, όπου το Ιράν και η Σαουδική Αραβία, για προφανείς λόγους, υποστήριξαν τις αντίθετες πλευρές που αντιμάχονταν για την εξουσία. Για τη Σαουδική Αραβία, ο εμφύλιος στη Συρία και η

²⁴² Δες σχετικά Michael Slackman, “The Proxy Battle in Bahrain,” *The New York Times*, 19 March 2011, <https://www.nytimes.com/2011/03/20/weekinreview/20proxy.html?pagewanted=all>

²⁴³ Δες σχετικά Joshua Teitelbaum, “Saudi Arabia, Iran and America in the Wake of the Arab Spring,” *BESA Center Perspectives*, no. 140, 23 May 2011, <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-arabia-iran-and-america-in-the-wake-of-the-arab-spring/>

²⁴⁴ Δες σχετικά Simon Mabon, “The Battle for Bahrain: Iranian–Saudi Rivalry,” *Middle East Policy* 19, no. 2, Summer 2012: 84-97, First published: 11 June 2012. <https://www.mepc.org/battle-bahrain-iranian-saudi-rivalry>

²⁴⁵ Δες σχετικά Andrew W. Terrill, “The Saudi-Iranian Rivalry and The Future of Middle East Security,” *Strategic Studies Institute (Report)*, US Army War College, 2011. www.jstor.org/stable/resrep11810. 17–18.

²⁴⁶ Δες σχετικά Umar Farooq, “Pakistan and the Sunni Gulf,” *The Diplomat*, April 17, 2014. <https://thediplomat.com/2014/04/pakistan-and-the-sunni-gulf/>

²⁴⁷ Δες σχετικά Bülent Aras και Sinan Ekim, “Pakistan and the Arab Spring: No Scenario for Muslim Cooperation,” *Project on the Middle East and the Arab Spring*, No5, APRIL 2015, http://research.sabanciuniv.edu/28346/1/Paper5_pomeas.pdf

ανάμιξή της στα γεγονότα εμφανίστηκε ως μια ευκαιρία να περιορίσει την περιφερειακή επιρροή του Ιράν ενώ ταυτόχρονα αποτελούσε και μια προσπάθεια να προωθήσει τη δική της.²⁴⁸ Τους πρώτους μήνες των εξεγέρσεων η Σαουδική Αραβία ήταν αρνητική στην ανατροπή του καθεστώτος, λειτουργώντας ως μια περιφερειακή δύναμη που υποστήριζε το status quo και τη σταθερότητα. Αφότου όμως οι ΗΠΑ εκφράστηκαν υπέρ της ανατροπής του καθεστώτος Assad, τον Αύγουστο του 2011, η Σαουδική Αραβία ευθυγραμμίστηκε μαζί τους κλείνοντας την πρεσβεία της στη Δαμασκό και καλώντας τον πρόεδρο της, Bashar al-Assad, να αφήσει την εξουσία.²⁴⁹

Η ρίζα της εμπλοκής της Σαουδικής Αραβίας στο συριακό εμφύλιο εντοπίζεται στις αιτίες ενός δια-ισλαμικού ψυχρού πολέμου ανάμεσα στο Σιϊτικό και το Σουνιτικό στρατόπεδο. Το πρώτο καθοδηγείται από το Ιράν με συμμάχους το καθεστώς της Συρίας και τη Χεζμπολάχ του Λιβάνου, ενώ το άλλο από τη Σαουδική Αραβία με συμμάχους τις υπόλοιπες χώρες του κόλπου, όπως επίσης την Ιορδανία και την Αίγυπτο.²⁵⁰

Το Ιράν θεώρησε τις δυνητικές συνέπειες της αλλαγής του καθεστώτος στη Συρία ως εξαιρετικά τρομερές που απαιτούσαν άμεση αντιμετώπιση. Η συμμαχία του Ιράν με τη Συρία ήταν σημαντική και για τα δύο κράτη για να επιτευχθεί η «μεγιστοποίηση της αυτονομίας τους, διατηρώντας τους τοπικούς αντιπάλους τους υπό έλεγχο, εξασθενώντας τις ξένες (ιδιαίτερα τις Αμερικανικές) δυνάμεις και την επιρροή τους στη Μέση Ανατολή επιβάλλοντας οι ίδιοι τις αντίστοιχες σφαίρες επιρροής τους».²⁵¹ Οι στρατηγικοί στόχοι του Ιράν ήταν, επομένως αντιδιαμετρικά αντίθετοι με της Σαουδικής Αραβίας και σύμφωνα με το πλάνο του για την ειρήνη βασιζόταν σε τέσσερα σημεία: Κυβέρνηση εθνικής ενότητας, παύση εχθροπραξιών, καταπολέμηση της τρομοκρατίας και θεσμικές μεταρρυθμίσεις.²⁵² Για να θεωρηθεί ότι

²⁴⁸ Δες σχετικά Ioannis GALARIOTIS και Kostas IFANTIS (editor/s), *The Syrian imbroglio : international and regional strategies*, (Florence : EUI RSCAS ; EUI MWP, 2017 Global Governance Programme, Europe in the World) Retrieved from Cadmus, European University Institute Research Repository, at: <http://hdl.handle.net/1814/46984>, 20.

²⁴⁹ Δες σχετικά Yehuda U. Blanga, "Saudi Arabia's Motives in the Syrian Civil War," *Middle East Policy* 24, no.4, (Winter 2017):45–62. <https://doi.org/10.1111/mepo.12307>.

²⁵⁰ Δες σχετικά Yehuda U. Blanga.

²⁵¹ Δες σχετικά Jubin M. Goodarzi, *Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East* (London and New York: Tauris Academic Studies, 2007), 292.

²⁵² Δες σχετικά AK/, "Iran's Zarif sees no military way out of Syrian crisis, insists on Tehran's four-stage plan," *Tehran Times*, June 14, 2016. <https://www.tehrantimes.com/news/403370/Iran-s-Zarif-sees-no-military-way-out-of-Syrian-crisis-insists>

πέτυχε τους στόχους του θα έπρεπε η τελική κατάληξη του εμφυλίου να αφορά, συνοπτικά: την ήττα των Daesh και της Jabhat al-Nusra, την αποκατάσταση του status quo ante και τη διατήρηση των θεσμών.²⁵³

Η εμπλοκή της Σαουδικής Αραβίας στη Συρία θεωρήθηκε από το Ιράν ως απειλή για τα συμφέροντα του και η προσπάθεια ανατροπής του status quo ως αντι-ιρανική. Το Ιράν υποστήριζε ότι η Συρία στοχοποιήθηκε λόγω της συμμαχίας της μαζί του. Για αυτό το λόγο έπρεπε να δείξει στη διεθνή κοινότητα ότι αποτελεί ένα αξιόπιστο δρώντα που δεν εγκαταλείπει τους συμμάχους του. Αν στο Μπαχρέιν η αντιπαράθεση ήταν στη βάση της πολιτικής και των μέσων ενημέρωσης, στη Συρία οι δύο αντίπαλοι ήρθαν σε έμμεση στρατιωτική αντιπαράθεση μέσω αντιπροσώπων (proxies). Οι τελευταίες εξελίξεις στη Συρία μετά τη μερική αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων και την προφανή παραμονή στην εξουσία του Assad συνιστούν μια αρνητική κατάληξη για τη Σαουδική Αραβία και ένα μέτωπο κερδισμένο και με λιγότερη ανησυχία για το Ιράν.

Το Πακιστάν στη Συρία ακολούθησε μια πολιτική αυστηρής ουδετερότητας. Έτσι περιόρισε την εμπλοκή του σύμφωνα με τις παραμέτρους που έθεσε το ψήφισμα του Σ.Α. στις 21 Απριλίου του 2012 που όριζε τη δημιουργία μιας ειδικής αποστολής στη Συρία.²⁵⁴ Ωστόσο, το Πακιστάν παρέμεινε αμετακίνητο στην αντίθεσή του σε στρατιωτικές επεμβάσεις ή αεροπορικές επιδρομές εναντίον του Bashar al-Assad.²⁵⁵

3.3.6.3 Η περίπτωση της Υεμένης

Η Υεμένη είναι το τελευταίο πεδίο έμμεσης αντιπαράθεσης και σύγκρουσης συμφερόντων με αφορμή την αραβική άνοιξη. Η Υεμένη αποτελεί μία από τις φτωχότερες χώρες της αραβικής χερσονήσου. Η αραβική άνοιξη είχε ως αποτέλεσμα την ανατροπή του μακρόχρονου απολυταρχικού καθεστώτος που την κυβερνούσε. Ο νέος πρόεδρος της, Abdrabbuh Mansour Hadi, δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις και με αρχή το 2014 μια επαναστατική ομάδα σιΐτων μουσουλμάνων

²⁵³ Δες σχετικά, Ali Ansari και Aniseh Bassiri Tabrizi, 'The View from Tehran', in Aniseh Bassiri Tabrizi και Raffaello Pantucci (eds), 'Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict', Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (RUSI), Occasional Paper, August 2016, 6–8. <https://rusi.org/publication/occasional-papers/understanding-irans-role-syrian-conflict>

²⁵⁴ Η UNSMIS έληξε στις 19 Αυγούστου του 2012 δες σχετικά στο United Nations Supervision Mission in Syria, "Monitoring a cessation of armed violence in all its forms," Peacekeeping UN, πρόσβαση στις 15/12/19 <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unsmis/>

²⁵⁵ Δες σχετικά Bülent Aras και Sinan Ekim, "Pakistan and the Arab Spring: No Scenario for Muslim Cooperation,"

Houthis²⁵⁶ ανέλαβε τον έλεγχο σημαντικών περιοχών της χώρας, συμπεριλαμβανομένης και της πρωτεύουσά της στέλνοντας τον πρόεδρό της στην εξορία, το Μάιο του 2015.

Η Σαουδική Αραβία αντιλαμβάνεται τους Houthis ως κατευθυνόμενη ομάδα από το Ιράν λόγω της σιιτικής τους ιδεολογίας και επομένως ως άμεση απειλή για την ασφάλεια των συμφερόντων της στην περιοχή. Για αυτό αποφάσισε την ενεργό εμπλοκή της με τη διαμόρφωση μιας συμμαχίας κυρίως αραβικών κρατών. Όσον αφορά την εμπλοκή του Πακιστάν, το οποίο γενικά περιορίστηκε στην αποστολή στρατευμάτων για τη φύλαξη των συνόρων της και στη μη εμπλοκή του σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, αναλύθηκε ανωτέρω.²⁵⁷

Ωστόσο η πιθανή υποστήριξη των Houthi από το Ιράν δεν σημαίνει και τον απόλυτο έλεγχό τους. Το Ιράν δεν είχε τον ίδιο βαθμό επιρροής και συνεργασίας μαζί τους σε σύγκριση με τη Hezbollah.²⁵⁸ Τα τελευταία γεγονότα όμως δηλώνουν ότι αυτό έχει αλλάξει. Έτσι, οι Houthi το Σεπτέμβριο του 2019 ανέλαβαν την ευθύνη των επιθέσεων στις πετρελαϊκές εγκαταστάσεις της κρατικής εταιρίας Aramco στη Σαουδική Αραβία δημιουργώντας υψηλή ένταση ανάμεσα στα δύο κράτη.²⁵⁹ Το Ιράν θεωρήθηκε πάλι ως ο εννοητός της επίθεσης. Με αυτό τον τρόπο επιδεικνύει την ικανότητά του να προκαλεί ασύμμετρο κόστος στους αντιπάλους του χωρίς να κινδυνεύει να στοχοποιηθεί άμεσα με χρήση σκληρής ισχύος από αυτούς μεν, δοκιμάζοντας και τη συνοχή και την αξία της συμμαχίας τους δε ως συντελεστής εξωτερικής ενδυνάμωσης.²⁶⁰

²⁵⁶ Για περισσότερες πληροφορίες για τους Houthi δες σχετικά Tom Allinson, "Yemen's Houthi rebels: Who are they and what do they want?," Deutsche Welle, 01.10.2019. <https://p.dw.com/p/3Qawg>

²⁵⁷ Δες σχετικά Shamil Shams, "Saudi Arabia seeks Pakistani weapons, soldiers in Yemen conflict," Deutsche Welle, 06.04.2015. <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-seeks-pakistani-weapons-soldiers-in-yemen-conflict/a-18363925-0> και Mohammad Mukashaf, "Pakistan declines Saudi call for armed support in Yemen fight," Reuters, April 10, 2015. <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security/pakistan-declines-saudi-call-for-armed-support-in-yemen-fight-idUSKBN0N10LO20150410>

²⁵⁸ Δες σχετικά, Joost Hiltermann και April Longley Alley, "The Houthis Are Not Hezbollah: Donald Trump wants to ramp up Yemen's proxy fight against Iran. One small problem: Tehran doesn't really have a proxy there.," Foreign Policy, February 27, 2017. <https://foreignpolicy.com/2017/02/27/the-houthis-are-not-hezbollah/>

²⁵⁹ Δες σχετικά Robbie Gramer, Elias Groll και Amy Mackinnon, "What You Need to Know About the Attacks on Saudi Oil Facilities: So far, attacks attributed to Iran haven't resulted in a military confrontation with the United States," Foreign Policy, September 16, 2019. <https://foreignpolicy.com/2019/09/16/what-you-need-to-know-about-the-attacks-on-saudi-oil-facilities-yemen-houthis-iran-who-attacked/>

²⁶⁰ Δες σχετικά Al Jazeera English, Inside Story, Presenter: Hashem Ahelbarra, Guests: Hussain Al Bukhaiti - Yemeni affairs specialist, et al., "How will Saudi Arabia respond to attacks on

Σε κάθε περίπτωση, η ενεργή ανάμιξη της Σαουδικής Αραβίας στην Υεμένη, και συνδυαζόμενη από την καυστική ρητορική εναντίον του Ιράν λόγω της υποστήριξης προς τους Houthis, έχει αποτέλεσμα οι δύο χώρες να ξεπεράσουν όλα τα προηγούμενα όρια και να φτάσουν λίγο πριν την άμεση πολεμική αντιπαράθεση.

Προσώρας, ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε Ιράν και Σαουδική Αραβία είναι εθνοτικός (Αραβικός/Περσικός), θρησκευτικός (Σουνίτες/Σιίτες) και τέλος γεωγραφικός.²⁶¹ Το φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης αύξησε την περιφερειακή ανισορροπία ισχύος στην περιοχή από την οποία και τα δύο κράτη ένιωθαν να απειλούνται. Για τη Σαουδική Αραβία, η περιφερειακή θέση του Ιράν από μόνη της αποτέλεσε θέμα ανησυχίας και η αντιμετώπιση του αποτέλεσε το επίκεντρο της αντι-επαναστατικής στάσης και της ρητορικής της. Για το Ιράν από την άλλη, η στάση της Σαουδικής Αραβίας κατά του καθεστώτος του Assad, συνιστούσε επιθετική πολιτική κατά του Ιράν. Το Ιράν αντέδρασε διπλασιάζοντας τις προσπάθειές του για την προστασία της περιφερειακής του θέσης. Σημεία ανάφλεξης διασκορπισμένα σε Συρία, Ιράκ και Υεμένη. Η ρητορική αντιπαράθεση ανάμεσα τους πήγε ακόμα παραπέρα.

3.4 Το τρίπτυχο Ιράν – Πακιστάν – Σαουδική Αραβία.

Η ιστορία της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Πακιστάν από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 καταδεικνύει ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής όλων των αποχρώσεων έχουν ακολουθήσει μια λεπτή γραμμή εξισορρόπησης μεταξύ του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας και απέφυγαν με κάθε κόστος να το εγκλωβίσουν στις αναμεταξύ τους συγκρούσεις.

Η βελτίωση της σχέσης μεταξύ Ιράν και Σαουδικής Αραβίας έχει ευρύτερες επιπτώσεις για την περιοχή στο σύνολό της, καθώς και τις επιμέρους σχέσεις Ιράν – Πακιστάν και Σαουδικής Αραβίας – Πακιστάν, καθώς το Πακιστάν και η Σαουδική Αραβία έχουν εγκάρδιους δεσμούς, ενώ το Πακιστάν και το Ιράν έχουν να διευθετήσουν σημαντικά ζητήματα που επηρεάζουν τις σχέσεις τους.

Από την ανάλυση προκύπτει μια σύγκλιση της εξωτερικής πολιτικής Πακιστάν και Σαουδικής Αραβίας, τον κύριο ανταγωνιστή του Ιράν, όπου σύμφωνα με

oil facilities?", YouTube video, 25:10, 15 Σεπ 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=LCq5bE34iY4>

²⁶¹ Δες σχετικά Frederic Wehrey και Karim Sadjadpour, "Elusive Equilibrium: America, Iran and Saudi Arabia in a Changing Middle East," Carnegie Endowment for International Peace, 22 May 2014, <https://carnegieendowment.org/2014/05/22/elusive-equilibrium-america-iran-and-saudi-arabia-in-changing-middle-east-pub-55641>

ορισμένους αναλυτές η Σαουδική Αραβία ασκεί σημαντική επιρροή στην εξωτερική πολιτική του.²⁶² Από την εποχή που το πετρέλαιο έγινε σημαντικό στοιχείο οικονομικής ισχύος για τη Σαουδική Αραβία και τη στρατηγική συμμαχία μεταξύ τους κατά τον αφγανικό-σοβιετικό πόλεμο μέχρι και σήμερα καταγράφεται μια σταθερή και στενή συνεργασία των δύο χωρών. Το Πακιστάν βασίζεται όλο και περισσότερο στην οικονομική βοήθεια της Σαουδικής Αραβίας, αλλά και η τελευταία έχει με τη σειρά της ανάγκη τη συμμετοχή του Πακιστάν στο σχέδιο της περιφερειακής πολιτικής ασφαλείας της, όπως στην περίπτωση της Υεμένης.²⁶³ Η άρνηση του Πακιστάν να εμπλακεί άμεσα στέλνοντας στρατό σε άλλη ισλαμική χώρα ικανοποιεί δύο συνθήκες. Αρχικά διατηρεί μια ουδετερότητα ανάμεσα σε Ιράν και Σαουδική Αραβία και επιπλέον αποφεύγει τη δημιουργία τετελεσμένου με τη συμμετοχή του στα εσωτερικά μιας άλλης μουσουλμανικής χώρας όταν και το ίδιο έχει να αντιμετωπίσει αντίστοιχες συνθήκες στο εσωτερικό του στην περιοχή του Βελουχιστάν. Παρόλα αυτά η αυξανόμενη σύσφιξη των σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία τους έχει προφανείς επιπτώσεις στις σχέσεις Πακιστάν – Ιράν.

Όσον αφορά τις προσδοκίες του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας από ένα πυρηνικό Πακιστάν, αυτές γίνονται φανερές από την υποδοχή της είδησης ότι αυτό έγινε πυρηνική δύναμη. Το Ιράν τον Ιούνιο του 1998 προχώρησε σε επίσημη δήλωση για την υποστήριξη των πυρηνικών δοκιμών του Πακιστάν μέσω του Ιρανού Υπουργού Εξωτερικών Kamal Kharrazi: «...από όλο τον κόσμο, οι μουσουλμάνοι είναι χαρούμενοι που το Πακιστάν έχει αυτή την ικανότητα....»²⁶⁴ Παρομοίως και η Σαουδική Αραβία τη χαρακτήρισε ως Ισλαμική βόμβα. Όλα τα ανωτέρω όμως τα διέψευσε το Πακιστάν δηλώνοντας ότι αποτελεί Πακιστανική βόμβα με μόνο σκοπό την αποτροπή επιθέσεων εναντίων του.²⁶⁵

Επικρατεί τέλος η άποψη ότι η σχέση μεταξύ Ιράν και Πακιστάν είχε αλλάξει τόσο πολύ που το Πακιστάν δεν θα έπρεπε να αναμένει την υποστήριξη του Ιράν

²⁶² Δες σχετικά Marvin G. Weinbaum και Abdullah B. Khurram, "Pakistan and Saudi Arabia: Deference, Dependence, and Deterrence," *Middle East Journal* 68, no. 2 (2014): 211-28. www.jstor.org/stable/43698156.

²⁶³ Δες σχετικά Naveed Ahmad, "Pak-Saudi Relations: Friends with Benefits," *The Express Tribune*, Published: January 9, 2016, <https://tribune.com.pk/story/1024531/pak-saudi-relations-friends-with-benefits/>.

²⁶⁴ Δες σχετικά Molly Moore και Kamran Khan, "Pakistani A-tests Seen as 'Triumph' for Islam," *The Washington Post*, June 15, 1998. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1998/06/15/pakistani-a-tests-seen-as-triumph-for-islam/2640ce13-a201-4f57-a57c-c8d0a741059a/?utm_term=.77e812d3fec8.

²⁶⁵ Δες σχετικά Molly Moore και Kamran Khan.

σε οποιαδήποτε μελλοντική διαμάχη μεταξύ Πακιστάν και Ινδίας. Το σημερινό διεθνές περιβάλλον είναι διαφορετικό από την εποχή προ της Ισλαμικής επανάστασης, όταν οι δύο χώρες διατηρούσαν στενές και φιλικές σχέσεις. Έτσι το γεγονός ότι το Ιράν αναμένεται να είναι ουδέτερο σε περίπτωση αντιπαράθεσης Ινδίας-Πακιστάν δεν φαίνεται ρεαλιστικό. Αυτές οι παραδοχές δείχνουν το βάθος της δυσπιστίας του Ιράν και τον τρόπο με τον οποίο οι ιρανικές πολιτικές αφορούν τα συμφέροντα ασφαλείας του Πακιστάν στην περιοχή. Το ίδιο ισχύει και για το Πακιστάν και την υποστήριξή του σε μελλοντικές διαμάχες με τη Σαουδική Αραβία και τις ΗΠΑ, παρά τις ως τώρα προσπάθειές του να διατηρήσει μια σχετική ουδετερότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΙΝΔΙΑΣ – ΚΙΝΑΣ

4.1 Οι σχέσεις Πακιστάν – Ινδίας

Οι σχέσεις Πακιστάν – Ινδίας διακρίνονται από μια συνεχή αντιπαλότητα, η οποία παραμένει μία από τις πιο διαρκείς και ανεπίλυτες εστίες διαμάχης και συγκρούσεων της εποχής μας. Η έναρξή της εκδηλώνεται με την ένοπλη σύγκρουση του 1947 λίγο μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας τους από τη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίζεται μέχρι και τις μέρες μας. Εκφράστηκε μέσα από εντάσεις, κρίσεις και πολέμους, επηρεάζοντας όλες τις βασικές διαστάσεις των διακρατικών και κοινωνικών τους σχέσεων.

Με τον προσδιορισμό των αιτιών της μακρόχρονης αυτής σύγκρουσης, θα καταστεί εφικτή η βαθύτερη κατανόηση της αντιπαλότητας των δύο κρατών και της επίδρασης αυτής στις σχέσεις τους με τους υπόλοιπους δρώντες. Η διαφορετική αντίληψη περί εθνικής ταυτότητας των δύο κυρίαρχων θρησκευτικών πληθυσμιακών ομάδων της ινδικής υποηπείρου πριν τον διαχωρισμό, ο εδαφικός χαρακτήρας της αντιπαλότητας, η ιδιόμορφη ασυμμετρία ισχύος μεταξύ τους και η ασυμβατότητα των επιδιωκόμενων στρατηγικών στόχων τους, αποτελούν το περίγραμμα αυτών των αιτιών.

4.1.1 Η θρησκευτική διαμάχη

Η ρίζα της διαμάχης τους εντοπίζεται στην πολιτική αντιμετώπισης των Ινδών από τη Βρετανική Αυτοκρατορία. Το βασικό χαρακτηριστικό υποδιαίρεσης των υπηκόων της στην ινδική υποήπειρο ήταν οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Η Βρετανία, είχε παραχωρήσει έναν περιορισμένο βαθμό πολιτικής εκπροσώπησης στους Ινδούς υπηκόους της, μέσω της συμμετοχής τους σε συμβούλια, σύμφωνα με το Indian Council Act του 1892²⁶⁶, εφαρμόζοντας τον κανόνα της πλειοψηφίας. Το 1906, ιδρύεται το μουσουλμανικό κόμμα All India Muslim League (AIML)²⁶⁷ από ηγέτες μουσουλμανικών ομάδων. Βασικός στόχος του ήταν η άσκηση πίεσης προς την αποικιακή διοίκηση για την τροποποίηση του ανωτέρω νομοσχεδίου

²⁶⁶ Δες σχετικά Nihar Nandan Singh, "British Parliament on The Indian Councils Act of 1892." Proceedings of The Indian History Congress 30 (1968): 280-84. www.jstor.org/stable/44141495 και Shakeel Anwar, "Main Features of Indian Council Act 1892," Jagran Josh, NOV 15, 2017. <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/main-features-of-indian-council-act-1892-1443011285-1>.

²⁶⁷ Δες σχετικά Nadeem F. Paracha, "The Muslim League: A factional history," DAWN, Published Jan 26, 2017. <https://www.dawn.com/news/1310662>.

θεσμοθετώντας ξεχωριστά εκλογικά σώματα για τους μουσουλμάνους. Θεωρούσαν ότι ο κανόνας της πλειοψηφίας ισοδυναμούσε με de facto ινδουιστική κυριαρχία επί των υπολοίπων διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων. Πίστευαν περισσότερο στον θεοκρατικό χαρακτήρα του κράτους παρά στην κοσμικότητά του. Αντιλαμβάνονταν ως μέγιστο κίνδυνο ασφάλειας το δεδομένο της μειοψηφίας της ινδικής μουσουλμανικής κοινότητας έναντι κυρίως της ινδουιστικής σε μια ανεξάρτητη, μελλοντικά Ινδία. Για αυτό τον λόγο απαίτησαν από τους Βρετανούς, ως διασφάλιση, την πρόνοια ξεχωριστών εκλογικών σωμάτων.²⁶⁸ Η πίεση είχε θετικό αποτέλεσμα με την ψήφιση του Indian Council Act 1909.²⁶⁹

Με τα δύο αυτά νομοσχέδια, για πρώτη φορά αναγνωρίζονταν, από τη βρετανική διοίκηση, περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα στους Ινδούς υπηκόους της. Η αποδοχή των διεκδικήσεων του AIML, εξυπηρετούσε τη στρατηγική του «Διαίρει και Βασίλευε». Κατ' αυτόν τον τρόπο αποδυναμώνονταν η δυναμική ενός ενιαίου εθνικιστικού κινήματος για την ανεξαρτησία της Ινδίας. Το εθνικιστικό κίνημα επιδίωκε τη μετεξέλιξη της βρετανικής Ινδίας σε ένα ενιαίο κράτος, χτισμένο, γύρω από τις αρχές της κοσμικότητας και της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Μέσα του θα ενσωμάτωνε όλες τις μεγάλες εθνοτικές ομάδες της Ινδίας, χωρίς την διάκριση των πολιτών του βάσει θρησκευτικών πεποιθήσεων. Διαμετρικά αντίθετη βέβαια από τους προβληματισμούς του κόμματος του AIML.

Παρόλες τις πολιτικές επιφυλάξεις, στην αρχή, ο αγώνας για ανεξαρτησία υπό ενιαία κρατική οντότητα ήταν κοινός. Όμως οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι οδήγησαν στις καθοριστικές εξελίξεις του διαχωρισμού της Ινδίας. Οι πολιτικές διαφορές και η αντιπαλότητα για την πολιτική εξουσία μεταξύ των δυο θρησκευτικά διαφορετικών ομάδων ευνοούσε την καλλιέργεια ενός κλίματος έντονης καχυποψίας και ανασφάλειας ως προς τη δυνατότητα της συνύπαρξης σε ένα ενιαίο κοσμικό κράτος. Αυτή η διαφορετική προοπτική και αντίληψη οδήγησε στη σύλληψη της έννοιας του Πακιστάν²⁷⁰ και της θεωρίας των δύο Εθνών από τον πολιτικό ηγέτη της Λίγκας και μετέπειτα πρώτου προέδρου του Πακιστάν Jinnah (Kermani 2017). Αποτέλεσαν το ιδεολογικό υπόβαθρο για την υποστήριξη της πολιτικής αναγκαιότητας δημιουργίας

²⁶⁸ Δες σχετικά Dilip Hiro, *The Longest August: The Unflinching Rivalry Between India and Pakistan*. (New York: Bold Type Books, 2015), 26-31.

²⁶⁹ Δες σχετικά Courtenay Ilbert, "The Indian Councils Act, 1909." *Journal of the Society of Comparative Legislation* 11, no. 2 (1911): 243-54. www.jstor.org/stable/752520.

²⁷⁰ Dilip Hiro, *The Longest August: The Unflinching Rivalry Between India and Pakistan*, 118.

δύο ξεχωριστών κρατών. Η διαφοροποίηση των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων αποτέλεσε το βασικό στοιχείο διαμόρφωσης εθνικής ταυτότητας, υποβαθμίζοντας τη σημαντικότητα όλων των υπόλοιπων χαρακτηριστικών που συνιστούν ένα έθνος, όπως η γλώσσα και η καταγωγή.²⁷¹ Στη βάση αυτή οι συγκρούσεις και τα σοβαρά περιστατικά βίας μεταξύ των διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων, που ξεσπούσαν κατά καιρούς, πριν το 1947 ήταν η απτή απόδειξη του στοιχείου της θρησκείας ως αίτιο της σύγκρουσής τους.

Ως συνέπεια αναγκαίου συμβιβασμού και κοινωνικής πίεσης, προέκυψε ο διαμοιρασμός των εδαφών της μεγαλύτερης βρετανικής αποικίας.²⁷² Η επικράτεια των δύο νέων κρατών ορίστηκε σύμφωνα με τη νομοθετική πράξη για την ανεξαρτησία της Ινδίας τον Ιούλιο του 1947.²⁷³ Στη βάση των ποσοστών των πληθυσμών κάθε επαρχίας, προέκυπτε πως θα μεταβιβαζόταν η βρετανική εξουσία ανάμεσα σε Ινδία και Πακιστάν. Το αποτέλεσμα ήταν η μεγαλύτερη στην ιστορία αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών και ο θάνατος μεγάλου αριθμού εκατέρωθεν πολιτών αποτελώντας την παρακαταθήκη των μετέπειτα συγκρούσεων.²⁷⁴

4.1.2 Οι εδαφικές διαμάχες

Η έριδα για την κυριαρχία επί του εδάφους και των πόρων του, είναι τα κύρια αίτια πρόκλησης συνοριακών αψιμαχιών, εντάσεων, κρίσεων και πολεμικών συρράξεων μικρής και μεγάλης κλίμακας και στην περίπτωση του διδύμου Ινδίας-Πακιστάν, με τον κίνδυνο να επαναληφθούν μέχρι και σήμερα. Ο εδαφικός ανταγωνισμός για την επικράτεια του Κασμίρ είναι το βασικότερο αλλά το ζήτημα των υδάτινων αποθεμάτων της λεκάνης του Ινδού ποταμού, ο παγετώνας Siachen και τα σύνορα στο Sir Creek, αποτελούν επίσης πιθανές εστίες εντάσεων και τριβών.

²⁷¹ Dilip Hiro (2015), 85-114.

²⁷² Δες Εικόνα 6 Χάρτης της Ινδίας μετά την ανεξαρτησία Παράρτημα A-5, Own work [CC BY-SA (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)] 11 February 2017 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partition_of_India_1947_en.svg

²⁷³ Δες σχετικά "Indian Independence Act 1947: 1947 CHAPTER 30 10 and 11 Geo 6," legislation.gov.uk, delivered by The National Archives. 18 Ιούλιος 1947, προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/10-11/30>.

²⁷⁴ Υπολογίζονται σε 500 χιλιάδες έως 1 εκ οι νεκροί και σε 15 εκ όσοι εγκατέλειψαν τις εστίες τους. Δες σχετικά Dilip Hiro, *The Longest August: The Unflinching Rivalry Between India and Pakistan*.

4.1.2.1 Το ζήτημα του Κασμίρ

Η διεκδίκηση του πριγκιπάτου του Κασμίρ²⁷⁵, είναι η πιο γνωστή και η σημαντικότερη εδαφική αιτία σύγκρουσης. Αποτέλεσε το μήλο της έριδος και προκάλεσε την διεξαγωγή των ενόπλων συρράξεων του 1947-49, το 1965 και τον πιο πρόσφατο το πόλεμο του Kargil το 1999.

Η αιτία της αντιπαλότητας έχει τις ρίζες της στο καθεστώς των πριγκηπάτων που αφορούσε εκείνα τα εδάφη της Ινδικής υποηπείρου τα οποία δεν βρισκονταν υπό την άμεση βρετανική κυριαρχία και είχαν συνολική έκταση, περίπου το ένα τρίτο των εδαφών της.²⁷⁶ Η βρετανική κυβέρνηση είχε συνάψει συνθήκες μαζί τους, διατηρώντας μια σχέση επικυριαρχίας. Με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, έληξαν αυτές οι συνθήκες και το καθεστώς τους θα οριζόταν από το νομοσχέδιο περί ανεξαρτησίας της Ινδίας.²⁷⁷ Εναπόκειντο στους ηγέτες τους να αποφασίσουν, μεταξύ σύναψη συμφωνίας προσχώρησης ανάμεσα σε Ινδία – Πακιστάν και τη διατήρηση της αυτονομία τους.²⁷⁸

Το Κασμίρ²⁷⁹ και το Hyderabad²⁸⁰ ήταν δύο από τα μεγαλύτερα από άποψη οικονομικών μεγεθών και εδαφικών εκτάσεων πριγκιπάτα, τα οποία προσπάθησαν να διατηρήσουν την αυτονομία τους. Αν και το δεύτερο εν τέλει προσχώρησε στην Ινδία, οι εξελίξεις για το Κασμίρ ήταν διαφορετικές.

Η στρατηγική αξία του Κασμίρ είναι τεράστια. Η επικράτειά του αντιστοιχεί περίπου στο μέγεθος της Ελλάδας. Συνορεύει με την Ινδία, το Πακιστάν, την Κίνα, το Θιβέτ και το Αφγανιστάν. Λόγω της γεωγραφίας του λειτουργεί ως φυσικό σύνορο για την Ινδική υποήπειρο. Από τα εδάφη του πηγάζουν επίσης πολύ σημαντικοί ποταμοί. Ο ηγεμόνας του ήταν ινδουιστής, αλλά η πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν

²⁷⁵ Δες Εικόνα 7 χάρτης του Jammu and Kashmir Παράρτημα A-6 προσβάσιμο στις 15/12/19 <http://www.indiandefencereview.com/spotlights/the-journey-of-kashmir-from-independence-till-pre-terrorism/>

²⁷⁶ Δες εικόνα 5 Χάρτης της Ινδίας πριν το 1947 Παράρτημα A-4

²⁷⁷ Δες σχετικά "Indian Independence Act 1947: 1947 CHAPTER 30 10 and 11 Geo 6," legislation.gov.uk.

²⁷⁸ Τα δύο κράτη επιδόθηκαν σε ένα διπλωματικό αγώνα για την εξασφάλιση της προσχώρησης όσο μεγαλύτερου αριθμού (πάνω από 500) των αυτόνομων πριγκιπάτων στην επικράτειά τους.

²⁷⁹ Το όνομα του κρατιδίου είναι Jammu & Kashmir, για λόγους συντομίας θα αναφέρεται ως Κασμίρ. Δες σχετικά Rais Akhtar και William Kirk, "Jammu and Kashmir," Encyclopædia Britannica, publisher: Encyclopædia Britannica inc, Οκτωβρίου 31, 2019. <https://www.britannica.com/place/Jammu-and-Kashmir/People>.

²⁸⁰ Για την περίπτωση του Hyderabad δες σχετικά Akbar S. Ahmad, "Muslim society in South India: the case of Hyderabad," Institute of Muslim Minority Affairs Journal 6, no2 (1985): 317-331. DOI: 10.1080/13602008508715945

μουσουλμάνοι. Εκτός από τη μικρή κοιλάδα του Κασμίρ, το κράτος ήταν σε μεγάλο βαθμό ορεινό, με μικρή γεωργική παραγωγή και χωρίς ανεπτυγμένους τους κλάδους του εμπορίου και της βιομηχανίας (Behera 2006, 22).

Η περιοχή αποτελούσε πεδίο ανταγωνιστικών αξιώσεων και φιλοδοξιών από πολλούς διεκδικητές ήδη από τα τέλη του δέκατου έκτου αιώνα.²⁸¹ Τελικά κατέληξε στον Gulab Singh, σύμφωνα με τους όρους της μετέπειτα Συνθήκης του Amritsar²⁸². Η επιλογή της αυτονομίας από τον Singh θεωρήθηκε ότι θα είχε αρνητική επίδραση στις αποφάσεις των υπολοίπων πριγκιπάτων και για τον λόγο αυτό του ασκούσαν μεγάλη πίεση για να αποφασίσει. Το 1947 υπέγραψε μια συμφωνία αναστολής (standstill agreement) με το Πακιστάν για να διασφαλίσει τη συνέχιση των υφιστάμενων, εκείνη την εποχή, συστημάτων εμπορίου, ταξιδιών και επικοινωνιών του Κασμίρ, τα οποία περνούσαν σε μεγάλο βαθμό από τη σημερινή πακιστανική πλευρά του Punjab.²⁸³ (Schofield 2003, 39-41)

Μια υποκινούμενη εξέγερση των Μουσουλμάνων τον Αύγουστο του 1947, με την άμεση και έμμεση στρατιωτική υποστήριξη του Πακιστάν, οδήγησε στην ανακήρυξη επαναστατικής κυβέρνησης στο Κασμίρ. Ο Singh τότε, αναγκάστηκε να αποδεχτεί τις αξιώσεις της Ινδίας για προσχώρηση του Κασμίρ²⁸⁴ σε αυτήν με αντάλλαγμα στρατιωτική βοήθεια. (Schofield 2003)

Ο επακόλουθος πόλεμος έληξε με την παρέμβαση των Ηνωμένων Εθνών, επιβάλλοντας την κατάπαυση του πυρός. Η ανακωχή του Ιανουαρίου του 1949, οδήγησε στην οριοθέτηση της γραμμής κατάπαυσης του πυρός, η οποία το 1972 μετονομάστηκε σε Γραμμή Ελέγχου (Line of Control). Διείρεσε το Κασμίρ ανάμεσα στις δύο χώρες και αποτελεί σήμερα τα ντε φάκτο σύνορα μεταξύ ινδικής και πακιστανικής κατοχής της περιοχής.²⁸⁵

²⁸¹ Κατακτήθηκε διαδοχικά από τους (Mughal) Μουγκάλ το 1586, τους Αφγανούς στα μέσα του 18^{ου}, τους Σιχ υπό τον Ranjit Singh στις αρχές του 19^{ου} και τέλος τους Βρετανούς το 1846.

²⁸² Για την συνθήκη δες σχετικά "Treaty Of Amritsar," Punjab Government Record Office Museum, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://kashmir-issue.com/images1/treatyOfamritsar.pdf>

²⁸³ Η συμφωνία αναστολής μαζί με την ύπαρξη αυτών των διαδρομών και την πληθυσμιακή αναλογία των κατοίκων του Κασμίρ σχημάτισαν την μετέπειτα επιχειρηματολογία των πακιστανικών αξιώσεων στο Κασμίρ.

²⁸⁴ Για το κείμενο αποδοχής της συμφωνίας προσχώρησης του Κασμίρ στην Ινδία από τον Singh δες σχετικά "instrument of accession of jammu and kashmir," Govt of Jammu & Kashmir, Department of Law, Justice & Parliamentary Affairs 27 October 1947. http://jklaw.nic.in/instrument_of_accession_of_jammu_and_kashmir_state.pdf

²⁸⁵ Δες σχετικά Tellis, Ashley J. *Are India-Pakistan Peace Talks Worth A Damn?* (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2017), 15-17. https://carnegieendowment.org/files/India-Pakistan_Peace_Talks_final1.pdf.

Το 1965 διεξήχθη ο δεύτερος Ινδο-Πακιστανικός πόλεμος με αίτιο την προσπάθεια από το Πακιστάν της αλλαγής του επιβαλλόμενου status quo του 1949. Τον Αύγουστο του 1965 το Πακιστάν προχώρησε στην αποτυχημένη *Επιχείρηση Γιβραλτάρ* (Operation Gibraltar) όπου στρατιωτικές δυνάμεις του Πακιστάν – οι αναφορές είναι για μια δύναμη 7000 με 20000 – διεισδύσαν στην πλευρά του Κασμίρ που βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Ινδίας προσπαθώντας να υποκινήσουν μια επανάσταση. Η όλη επιχείρηση βασιζόταν στην υπόθεση ότι με τη μέθοδο του ανταρτοπόλεμου θα πετύχαιναν την εξέγερση του ντόπιου πληθυσμού, που ήταν στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι, ενάντια στην Ινδία.²⁸⁶ Η λήξη του δεν επέφερε, το τέλος της διαμάχης, αλλά είχε ως αποτέλεσμα την εμπλοκή των μεγάλων δυνάμεων της ψυχροπολεμικής εποχής. Μετά την εισβολή των Πακιστανικών στρατευμάτων για την κατάληψη του Κασμίρ, η Ινδία διεθνοποίησε το ζήτημα αιτούμενη εκ νέου προς τα Ηνωμένα Έθνη την ανάληψη διαιτητικού ρόλου για τη βοήθεια τερματισμού της διαμάχης. Το Σ.Α. ενέκρινε το ψήφισμα 211 στις 20 Σεπτεμβρίου του 1965,²⁸⁷ ζητώντας τον τερματισμό του πολέμου και την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη διευθέτηση του προβλήματος του Κασμίρ. Οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριξαν την απόφαση του ΟΗΕ, εφαρμόζοντας εμπάργκο στις προμήθειες όπλων και προς τα δύο μέρη. Άμεσα προέκυψε η αποδοχή της κατάπαυσης του πυρός από την Ινδία στις 21 Σεπτεμβρίου του 1965 και από το Πακιστάν μία μέρα αργότερα.²⁸⁸

Η κατάπαυση του πυρός από μόνη της δεν έδωσε οριστική λύση για το καθεστώς του Κασμίρ και αμφότερες οι πλευρές δέχθηκαν τη Σοβιετική Ένωση ως διαμεσολαβητή τρίτου μέρους στις διαπραγματεύσεις της Τασκένδης²⁸⁹. Με την

²⁸⁶ Δες σχετικά M Ilyas Khan, “Operation Gibraltar: The Pakistani troops who infiltrated Kashmir to start a rebellion,” BBC News, 5 September 2015. <https://www.bbc.com/news/world-asia-34136689> και μια συλλογή από πρωτοσέλιδα της εποχής της εφημερίδας DAWN σχετικά, “Pakistan launches Operation Gibraltar, Kashmir announces Liberation War: A collection of reports from the Dawn newspaper archives provide a day by day account of the August build-up to the India-Pakistan 1965 war,” DAWN, UPDATED SEP 06, 2018. <https://www.dawn.com/news/1203411>.

²⁸⁷ Δες σχετικά UN Security Council, “Resolution 211: The India-Pakistan Question,” UN-SCR. 20 September 1965, S/RES/211 (1965). Προσβάσιμο στις 19/12/15. <http://unscr.com/en/resolutions/211>.

²⁸⁸ Δες σχετικά S. Kalyanaraman, “The Context of the Cease-Fire Decision in the 1965 India-Pakistan War,” IDSA, September 21, 2015. https://idsa.in/system/files/comments/SpecialFeature_skalyanaraman_210915.pdf.

²⁸⁹ Για τη συμφωνία της Τασκένδης δες σχετικά “Tashkent Declaration: Tashkent Declaration Signed By Prime Minister Of India And President Of Pakistan,” Ministry of External Affairs, Government of India, January 10, 1966. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5993/Tashkent+Declaration>

ολοκλήρωσή τους, τον Ιανουάριο του 1966, αμφότερες οι πλευρές απέρριψαν τις εδαφικές αξιώσεις τους, αποσύροντας τους στρατούς τους από το αμφισβητούμενο έδαφος. Ωστόσο, αν και η συμφωνία της Τασκένδης πέτυχε τους βραχυπρόθεσμους στόχους της, η σύγκρουση θα αναζωπυρωθεί μερικά χρόνια αργότερα, το 1971 ως αίτιο διαφορετικό του Κασμίρ και δεν θα είναι και η τελευταία.

Το 1999 στο Kargil, ήταν η τελευταία φορά που οι αψιμαχίες και οι κρίσεις για το Κασμίρ κλιμακώθηκαν σε πόλεμο. Ήταν όμως και η πιο σημαντική καθώς μία χρονιά νωρίτερα οι δύο χώρες είχαν επιβεβαιώσει με τον πιο εμφατικό τρόπο την πυρηνική τους ισχύ.²⁹⁰

Τον Αύγουστο του 2019 η Ινδία προχώρησε σε μια σημαντική απόφαση σχετικά με το Κασμίρ που επηρεάζει το διαμορφωμένο status quo. Ανακάλεσε το άρθρο 370 που παρείχε στο Κασμίρ τη δυνατότητα να έχει ένα βαθμό αυτονομίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχει πια την εξουσιοδότηση να έχει δικό του σύνταγμα, τη δικιά του σημαία και την ελευθερία να παράγει νομοθεσία, αλλά δεσμεύεται, όπως και οι υπόλοιπες πολιτείες από το σύνταγμα της Ινδίας. Οι διεθνείς σχέσεις, η άμυνα και οι επικοινωνίες παρέμειναν, όπως και πριν, αρμοδιότητα της κεντρικής κυβέρνησης.²⁹¹ Οι επιπτώσεις από την κίνηση αυτή της Ινδίας επηρεάζουν τόσο το Πακιστάν όσο και την Κίνα. Ο Υπουργός Εξωτερικών του Πακιστάν δήλωσε σχετικά: «... ως μέρος αυτής της διεθνούς διαμάχης, το Πακιστάν θα ασκήσει όλες τις διαθέσιμες επιλογές για να αντιμετωπίσει [αυτά] τα παράνομα βήματα.»²⁹² Ο Hua Chunying, εκπρόσωπος του Υπουργείου Εξωτερικών της Κίνας, αφού ζήτησε τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων δήλωσε: « Η μονομερής τροποποίηση του νόμου, συνεχίζει να βλάπτει την εδαφική κυριαρχία της Κίνας. Αυτό είναι απαράδεκτο...».²⁹³

²⁹⁰ Για τις δοκιμές των πυρηνικών της Πακιστάν και Ινδίας δεξ σχετικά “28 MAY 1998 - Pakistan Nuclear Tests,” CTBTO, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.ctbto.org/specials/testing-times/28-may-1998-pakistan-nuclear-tests> και “India and Pakistan on the Brink: The 1998 Nuclear Tests,” Association for Diplomatic Studies & Training, προσβάσιμο στις 15/12/19 <https://adst.org/2014/07/india-and-pakistan-on-the-brink-the-1998-nuclear-tests/>

²⁹¹ Δες σχετικά “Article 370: What happened with Kashmir and why it matters,” BBC News, 6 August 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-49234708>

²⁹² Δες σχετικά Kyra Kocis, Nidhi Upadhyaya και Irfan Nooruddin, “ Repeal of Article 370: Implications for India, Pakistan, and the United States,” Atlantic Council, Aug 21, 2019. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/repeal-of-article-370-implications-for-india-pakistan-and-the-united-states/>.

²⁹³ Δες σχετικά Alexandra Ulmer, “India's Ladakh Buddhist enclave jubilant at new status but China angered,” Reuters, August 6, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-india-kashmir-ladakh/indias-ladakh-buddhist-enclave-jubilant-at-new-status-but-china-angered-idUSKCN1UW1QL>.

Η σύγκρουση για το Κασμίρ, υπογραμμίζει πόσο σύνθετη και αμφίσημη έχει γίνει η έννοια της εδαφικότητας στην περιοχή της Νότιας Ασίας, αλλά και η σύνδεσή της με ένα ακόμα σημείο εστίασης στα αίτια της μεταξύ τους διαμάχης, ο έλεγχος των υδάτινων πόρων.

4.1.2.2 To Sir Creek

Ο Ινδός ποταμός εκβάλλεται στην Αραβική θάλασσα και το δέλτα του αποτελείται από επτά εκβολές. Μία από αυτές είναι του Sir Creek. Κατά το 1947 δεν καθορίστηκε σαφώς το διασυνοριακό καθεστώς, επιτρέποντας την εκατέρωθεν διεκδίκησή του. Η διαμάχη για αυτήν την αμφισβητούμενη περιοχή όμως, ήταν η αιτία ενός σύντομου πολέμου στο 1965 και ο προάγγελος της γενικής σύρραξης λίγο αργότερα, ξανά για το Κασμίρ. Το Sir Creek, είναι ένα κανάλι νερού περίπου 96 χιλιομέτρων ανάμεσα στις δύο χώρες στα νοτιοδυτικά τους σύνορα, το οποίο εκβάλλεται μέσο ενός ποταμόκολπου στην αραβική θάλασσα και χωρίζει την περιοχή του Kutch του Ινδικού κρατιδίου του Gujarat με την Πακιστανική επαρχία Sindh.²⁹⁴

Οι αψιμαχίες τερματίστηκαν μετά από βρετανική μεσολάβηση το Μάιο του 1965 οπότε παράλληλα με την κατάπαυση του πυρός, συμφώνησαν την παραπομπή της διαφωνίας σε διεθνές δικαστήριο. Η απόφαση του δικαστηρίου, ρύθμισε τα σύνορα αποδεχόμενο τις θέσεις της Ινδίας σε μεγάλο ποσοστό χωρίς να γνωμοδοτήσει όμως για το τελευταίο κομμάτι της εκβολής του. Το Πακιστάν αξιώνει ότι τα σύνορα βρίσκονται στις ανατολικές όχθες του καναλιού, όπως αποτυπώνεται και σε έναν χάρτη του 1914. Ενώ η Ινδία επικαλείται τόσο το επίσημο κείμενο εκείνου του χάρτη όσο και το διεθνές δίκαιο και την αρχή της μισγάγγειας²⁹⁵. Όμως το ζήτημα περιπλέχθηκε περαιτέρω, καθώς όλο αυτό το χρονικό διάστημα η τοπογραφία της περιοχής έχει αλλάξει σημαντικά. Οι αντιμαχόμενες αξιώσεις τους, αφορούν μία περιοχή περίπου 74 τετραγωνικών χιλιομέτρων επιφάνειας και πάνω από 1000 τετραγωνικά χιλιόμετρα ΑΟΖ, με την ουσία να βρίσκεται στον υποθαλάσσιο ορυκτό πλούτο της περιοχής. Το 2006, μετά από μια περίοδο που οι διπλωματικές σχέσεις

²⁹⁴ Δες Εικόνα 8 Η περιοχή του Sir Creek παράρτημα Α-7

²⁹⁵ Για πληροφορίες με την αρχή της μισγάγγειας, δες σχετικά "Rule of the Thalweg," in A Dictionary of Law, Oxford Reference, προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803103515186>.

τους βελτιώνονταν κατάφεραν να φτάσουν σε μία συμφωνία για να εξετάσουν το θέμα.²⁹⁶

4.1.2.3 Ο παγετώνας του Siachen

Ο παγετώνας Siachen βρίσκεται σε μια περιοχή με υψόμετρο περίπου 20.000 ποδών στα βόρεια του Κασμίρ, η οποία δεν είχε οριοθετηθεί, ούτε με τη γραμμή κατάπαυσης του πυρός, της συμφωνία του Karachi το 1949, ούτε με την συμφωνία της Simla του 1972 που τη μετέτρεπε σε *Line of Control* (LoC).²⁹⁷ Ήταν γνωστή ως «*no man's land*» και λόγω της γεωγραφίας της θεωρούνταν απλά ως φυσικό σύνορο χωρίς διεκδίκηση από τους δύο αντιπάλους, μέχρι τον Ινδο-σινικό πόλεμο του 1962 και την απώλεια της περιοχής Aksai-Chin. Τα σημαντικά διδάγματα από εκείνο τον πόλεμο που έληξε με την ταπεινωτική ήττα της Ινδίας, άλλαξαν την στρατηγική της αντίληψη για την περιοχή, οδηγώντας την σε δύο σημαντικές αποφάσεις. Τη συστηματική οργάνωση για κατάληψη του παγετώνα και την ανάγκη απόκτησης πυρηνικών όπλων. Λόγω της στρατηγικής αξία του παγετώνα, η Ινδία ήθελε να αποφύγει να βρεθεί προ τετελεσμένων γεγονότων, όπως αυτό του Aksai-Chin στις αρχές του 1950 που την οδήγησε στη σύγκρουση με την Κίνα και την ήττα του 1962. Συνειδητοποίησε τις επιχειρησιακές και στρατηγικές αδυναμίες της όπως και το γεγονός ότι οι καλά οχυρωμένες αμυντικές θέσεις σε τέτοια υψόμετρα δεν μπορούσαν να ανακαταληφθούν εύκολα.²⁹⁸

Έτσι ολοκλήρωσε το σχεδιασμό της με την κατάληψη του παγετώνα στέλνοντας στρατεύματα στα δύσβατα περάσματα, Sia la και Bilafond la, με την επιχείρηση «*Meghdoot*» στις 13 Απριλίου του 1984.²⁹⁹ Το Πακιστάν, επίσης προετοιμαζόταν με την επιχείρηση «*Abadeel*» να καταλάβει την περιοχή του παγετώνα. Μόλις έφθασε όμως στο πέρασμα του Bilafond la, αντιλήφθηκε τις ινδικές δυνάμεις να έχουν ήδη κερδίσει το τακτικό πλεονέκτημα στην περιοχή. Ο Ινδικός στρατός δικαιολόγησε την προληπτική του τακτική κίνηση σαν ένα μέσο της διατήρησης του status quo.

²⁹⁶ Δες σχετικά Ali, Saleem H. Use Environmental Diplomacy to Resolve the Sir Creek Dispute. 18 December 2017. <https://www.stimson.org/content/use-environmental-diplomacy-resolve-sir-creek-dispute>

²⁹⁷ Δες Εικόνα 7 χάρτης του Jammu and Kashmir παράρτημα A-6

²⁹⁸ Δες σχετικά S.Margolis, Eric. *WAR at the Top Of The World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir, and Tibet*. (New York: Routledge, 2001), 119-133.

²⁹⁹ Δες σχετικά Sushant Singh, "Operation Meghdoot: 34 years ago, how India won Siachen," The Indian Express, Updated: April 13, 2018. <https://indianexpress.com/article/explained/operation-meghdoot-34-years-ago-how-india-won-siachen-5135429/> και Veer by Discovery, "Operation Meghdoot: How India Captured Siachen. Battle Ops", YouTube Video, 16:08, 2 Φεβ 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=3Q7AC66O8nU>

4.1.3 Το Μπαγκλαντές και η συμφωνία της Simla

Το 1971, Ινδία και Πακιστάν συγκρούστηκαν για τρίτη φορά. Η αφορμή για αυτόν τον πόλεμο ήταν η ανάμιξη της Ινδίας στον πόλεμο της ανεξαρτησίας του Μπαγκλαντές με το Πακιστάν να κατηγορεί την Ινδία για εμπλοκή στα εσωτερικά του.

Το χαρακτηριστικό στοιχείο της επικράτειας του Πακιστάν μετά την ανεξαρτησία του ήταν η γεωγραφική ασυνέχειά της ανάμεσα στο Δυτικό και το Ανατολικό Πακιστάν. Επιπλέον, η στρατηγική επιλογή της αμυντικής ενδυνάμωσής του απορροφούσε σημαντικούς κρατικούς πόρους έναντι επενδύσεων σε υποδομές και σε ανάπτυξη. Το παραπάνω γεγονός ενέτεινε την ανισόρροπη ανάπτυξη ανάμεσα σε Ανατολικό και Δυτικό Πακιστάν. Επομένως οι πολιτικές και κοινωνικές ανισοροπίες, που διαμορφώθηκαν στο εσωτερικό του οδήγησαν στο ξέσπασμα συγκρούσεων στο Ανατολικό Πακιστάν.³⁰⁰ Αφορμή αποτέλεσε η άρνηση αποδοχής της εκλογικής ήττας του κυβερνώντος κόμματος³⁰¹, το Δεκέμβριο του 1970 και μεταβίβασης της εξουσίας στο αντίπαλο πολιτικό κόμμα που εκπροσωπούσε τους κατοίκους του Ανατολικού Πακιστάν.³⁰²

Πακιστανικές δυνάμεις ασφαλείας μεταφέρθηκαν από το Δυτικό Πακιστάν με εντολές της ηττημένης κυβερνητικής παράταξης, με συνέπεια την έναρξη των αιματηρών συγκρούσεων του 1971. Το αποτέλεσμα της εσωτερικής διαμάχης ήταν ο θάνατος και ο τραυματισμός εκατοντάδων χιλιάδων και η διάπραξη ακραίων μορφών βίας που συμπεριλάμβανε το βιασμό μεγάλου αριθμού γυναικών. Περίπου 10 εκατομμύρια πρόσφυγες κατέφυγαν στην Ινδία.³⁰³

Η Ινδία, επιδίωξε την εμπλοκή των μεγάλων δυνάμεων, ώστε με την επιβολή διπλωματικών πιέσεων προς το Πακιστάν να τερματιστεί η εμφύλια διαμάχη και να επιστρέψουν οι πρόσφυγες στις εστίες τους. Όμως η αναποτελεσματικότητα της διπλωματίας την οδήγησε στην απόφαση να επέμβει, παρέχοντας ανθρωπιστική βοήθεια στους κατοίκους του Ανατολικού Πακιστάν.³⁰⁴ Το Πακιστάν θεωρώντας το ως προκλητική ενέργεια, παρέμβασης στο εσωτερικό του, αντέδρασε επιθετικά

³⁰⁰ Δες σχετικά Navnita Chadha Behera, *Demystifying Kashmir*, (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2006), 99-103.

³⁰¹ Εκπροσωπούσε κυρίως το Δυτικό Πακιστάν.

³⁰² Δες σχετικά Ian Talbot, *Pakistan: A Modern History*. (London: Palgrave Macmillan, 2009), 194-202.

³⁰³ Δες σχετικά J.N.Dixit. *India-Pakistan In War and Peace*. (London: Routledge, 2002).

³⁰⁴ Δες σχετικά J.N.Dixit. *India-Pakistan In War and Peace*, 177-182.

εξαπολύοντας επιθέσεις σε Ινδικά αεροδρόμια. Αποτέλεσμα ήταν ο πόλεμος μεταξύ τους το 1971, όπου έληξε με μεγάλο ηττημένο το Πακιστάν και οδήγησε στην απόσχιση του Ανατολικού Πακιστάν και στη δημιουργία του σημερινού Μπαγκλαντές.³⁰⁵

Μετά το πέρας τους πολέμου έγιναν βήματα ομαλοποίησης των σχέσεων τους τα οποία οδήγησαν στην υπογραφή της συμφωνίας της Simla. Σύμφωνα με αυτήν, η Ινδία επέστρεψε τους Πακιστανούς κρατούμενους και τα κατειλημμένα εδάφη, δυτικά της LoC. Επιπλέον, τα δύο μέρη δεσμεύτηκαν στην επίλυση των διαφορών τους με ειρηνικά μέσα, μέσο διμερούς συνεργασίας.³⁰⁶

Η συμφωνία της Simla λειτούργησε μέχρι το χρονικό σημείο που τα πυρηνικά όπλα και ο πόλεμος δια αντιπροσώπων μπήκε στην εξίσωση των διμερών τους σχέσεων και μετέτρεψε τη διαχρονική σύγκρουση σε μία ψυχροπολεμικού τύπου πυρηνική αντιπαράθεση.

4.1.4 Ο ανταγωνισμός στο Αφγανιστάν

Το Αφγανιστάν έχει σημαντική αξία στους υπολογισμούς ασφαλείας τόσο του Πακιστάν όσο και της Ινδίας. Ο θρησκευτικός εξτρεμισμός προερχόμενος από την επικράτεια του Αφγανιστάν είναι ένας επιπλέον παράγοντας έντασης στις μεταξύ τους σχέσεις. Η Ινδία μετά τις πολεμικές αναμετρήσεις με το Πακιστάν και την Κίνα αναγνώρισε την ανάγκη απόκτησης και επέκτασης του στρατηγικού της βάθους. Σε αυτή τη βάση επένδυσε στρατηγικά πάνω στο Αφγανιστάν. Για την αντίληψη του Πακιστάν η παρουσία της Ινδίας στο Αφγανιστάν αποτελεί απόπειρα υπονόμεισής του και για αυτό το λόγο η εκεί πολιτική του είναι προσαρμοσμένη στην αντιμετώπιση της περιφερειακής πολιτικής της Ινδίας.³⁰⁷ Συνοπτικά, το Πακιστάν επιδιώκει να πετύχει, την υποβάθμιση του ρόλου και της επιρροής της Ινδίας στη διακυβέρνηση του Αφγανιστάν, την αναγνώριση των Πακιστανικών-Αφγανικών συνόρων που ονομάζονται γραμμή Durand και την έκδοση προς το Πακιστάν των Πακιστανών Ταλιμπάν που απολαμβάνουν ασφαλές καταφύγιο στο Αφγανιστάν.³⁰⁸

³⁰⁵ Δες σχετικά Ian Talbot, *Pakistan: A Modern History*, 201-213.

³⁰⁶ Για τη συμφωνία της Simla δες σχετικά "Simla Agreement July 2, 1972," Ministry of External Affairs, Government of India, (Public Diplomacy), last updated on: 24/7/2012. <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?19005/Simla+Agreement+July+2+1972>

³⁰⁷ Αυτό οφείλεται στην εμπλοκή της Ινδίας στον εμφύλιο του Πακιστάν που οδήγησε στον ακρωτηριασμό του και αναλύθηκε προηγουμένως.

³⁰⁸ Δες σχετικά Vanda Felbab-Brown, "Pakistan's relations with Afghanistan and implications for regional politics," Brookings, May 14, 2015. <https://www.brookings.edu/research/pakistans-relations-with-afghanistan-and-implications-for-regional-politics/>

Η Ινδία ακολουθούσε πιστά μια διαχρονική πολιτική που είναι αντίθετη στην εμπλοκή των Ταλιμπάν στην διακυβέρνηση του Αφγανιστάν θεωρώντας ότι λόγω της στήριξής τους από το Πακιστάν θα κινούνταν ενάντια στα συμφέροντά της. Ταυτόχρονα με την αύξηση της επιρροής της στο Αφγανιστάν επιδιώκει τη στρατηγική περικύκλωσή του. Για αυτό το λόγο υποστηρίζει την κυβέρνηση της χώρας μέσω κρατικής βοήθειας, δημόσιων επενδύσεων και συμμετοχής σε μεγάλα έργα, όπως ο αυτοκινητόδρομος Zaranj Delaram για τη διασύνδεση του δυτικού Αφγανιστάν με το Ιρανικό λιμάνι του Chabahar, την κατασκευή του φράγματος Salma dam, ενώ έχει υπογράψει σχετική τριμερή εμπορική συμφωνία με το Αφγανιστάν και το Ιράν.³⁰⁹ Παρόλα αυτά η Ινδία τον τελευταίο καιρό και σχετικά με τις ειρηνευτικές συνομιλίες φαίνεται να έχει αλλάξει την πολιτική της απέναντι στους Ταλιμπάν. Σύμφωνα με τον Vivek Katju, πρώην Ινδό διπλωμάτη: «Δεν θα ήταν ασυμβίβαστο με τα συμφέροντα της Ινδίας στο Αφγανιστάν εάν διατηρούσε διακριτικές επαφές με τους Ταλιμπάν.»³¹⁰ Για αυτό το λόγο η Ινδία εκτιμάται ότι θα επιδιώξει πιο ενεργή πολιτική στην ειρηνευτική διαδικασία στο Αφγανιστάν, απέναντι στις Πακιστανικές επιδιώξεις.³¹¹

Σχετικά με το ζήτημα της γραμμής Durand, αυτή αποτελεί μέχρι στιγμής ένα από τα σημαντικότερα σημεία αντιπαράθεσης ανάμεσα σε Πακιστάν και Αφγανιστάν και είναι συνδεδεμένο και με το θέμα των εξτρεμιστικών επιθέσεων στο έδαφός του Πακιστάν. Κατά τη διάρκεια του 2019 το Αφγανιστάν παραπονέθηκε επισήμως στον ΟΗΕ για παραβιάσεις των εδαφών του από το στρατό και την αεροπορία του Πακιστάν.³¹²

Όσον αφορά στο θέμα των εξτρεμιστικών επιθέσεων, το Πακιστάν θεωρεί ότι οι διασυνοριακές επιθέσεις σε πακιστανικό έδαφος γίνονται από εξτρεμιστές με

³⁰⁹ Δες σχετικά Pranay Kumar Shome, "The Great Game in South Asia: India's realpolitik in Afghanistan," The Geopolitics, August 20, 2019. <https://thegeopolitics.com/the-great-game-in-south-asia-indias-realpolitik-in-afghanistan/>.

³¹⁰ Δες σχετικά Vivek Katju, "Talking To The Taliban: It is in India's strategic interest to engage Afghan insurgents," The Indian Express, February 21, 2017. <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/talking-to-the-taliban/>.

³¹¹ Δες σχετικά Pranay Kumar Shome, "Is India's Influence in Afghanistan Declining?," Global Security Review, Aug 8, 2019. <https://globalsecurityreview.com/indian-influence-afghanistan-declining/>.

³¹² Για το θέμα της γραμμής Durand δες σχετικά Tushar Ranjan Mohanty, "Pakistan-Afghanistan: Volatile Border – Analysis," South Asia Terrorism Portal, September 24, 2019. <https://www.eurasiareview.com/24092019-pakistan-afghanistan-volatile-border-analysis/> και το έγγραφο της CIA, "The Durand Line," General CIA Records, CIA Office Of Research And Reports, (FOIA) /ESDN (CREST): CIA-RDP08C01297R000100140005-3, Publication Date: July 1, 1961, Document Release Date: September 11, 2012, Document Creation Date: December 22, 2016. <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp08c01297r000100140005-3>.

καταφύγιο στο Αφγανιστάν και με την οικονομική υποστήριξη της Ινδίας, ενώ από την άλλη η ίδια κατηγορία βαραίνει και το Πακιστάν αφού θεωρείται ότι χρησιμεύει ως ασφαλές καταφύγιο για την ηγεσία των Αφγανών Ταλιμπάν.³¹³ Το Πακιστάν επίσης κατηγορείται ότι αποτελεί καταφύγιο για το δίκτυο Haqqani³¹⁴ με συνδέσμους προς τους Ταλιμπάν, το οποίο έχει κατ' εξακολούθηση διοργανώσει διασυνοριακές επιθέσεις εναντίον Αμερικανικών στόχων στο Αφγανιστάν. Οι ΗΠΑ προσπάθησαν ανεπιτυχώς να πείσουν το Πακιστάν να περιορίσει τους εξτρεμιστές.³¹⁵

Το πρόβλημα των εγχώριων εξτρεμιστών αυξήθηκε και αρκετές ομάδες στράφηκαν εναντίον των πακιστανικών αρχών όπως για παράδειγμα το 2007 και τα γεγονότα στο Red Mosque όπου η Κίνα φαίνεται να είχε εμπλοκή.³¹⁶ Για αυτό το λόγο το Πακιστάν οργάνωσε, το 2014, την επιχείρηση Zarb-e Azb, στο βόρειο Waziristan³¹⁷ κατά μήκος των συνόρων με το Αφγανιστάν που διήρκεσε δύο έτη. Η Zarb-e Azb ήταν το τρίτο στάδιο σε μια σειρά από μείζονες στρατιωτικές επιχειρήσεις του Πακιστάν στις ομόσπονδες φυλετικά περιοχές ή Federally Administered Tribal Areas (FATA), με στόχο να πιάσουν τους εγχώριους εξτρεμιστές.³¹⁸ Τα αποτελέσματα της επιχείρησης είναι αμφιλεγόμενα, ο στρατός δεν στόχευε ούτε το δίκτυο Haqqani ούτε τη Lashkar-e Taiba που ήταν υπεύθυνη για τις επιθέσεις στην Ινδία. Αυτό που άξιζε να σημειωθεί σχετικά με την επιχείρηση Zarb-e Azb ήταν οι δολοφονίες και η απομάκρυνση μελών του East Turkestan Islamic Movement (ETIM).³¹⁹ Τον Οκτώβριο του 2015, ο υπουργός Αμύνης του Πακιστάν Khawaja Asif

³¹³ Δες σχετικά Syed Raza Hassan, "India, Afghanistan gave help to Pakistani Taliban, says group's ex-spokesman," Reuters, APRIL 26, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-militants/india-afghanistan-gave-help-to-pakistani-taliban-says-groups-ex-spokesman-idUSKBN17S1VN>.

³¹⁴ Για το περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το δίκτυο Haqqani δες Mapping Militant Organizations, "Haqqani Network" Stanford University. Last modified July 2018. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/haqqani-network>.

³¹⁵ Δες σχετικά Vanda Felbab-Brown, "Why Pakistan supports terrorist groups, and why the US finds it so hard to induce change," Brookings, January 5, 2018. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/01/05/why-pakistan-supports-terrorist-groups-and-why-the-us-finds-it-so-hard-to-induce-change/>.

³¹⁶ Δες σχετικά για τα γεγονότα του 2007 στο Κόκκινο Τζαμί Howard W. French, "Letter from China: Mosque siege reveals the Chinese connection," The New York Times, JULY 12, 2007. <https://www.nytimes.com/2007/07/12/world/asia/12iht-letter.1.6629789.html>

³¹⁷ Δες σχετικά το χάρτη στο "Pakistan: Conflict Map 2019", SATP, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://satp.org/conflict-maps/pakistan-2019#>

³¹⁸ Δες σχετικά Mathieu Duchâtel, "The Terrorist Risk and China's Policy toward Pakistan: strategic reassurance and the 'United Front'," Journal of Contemporary China 20, no71 (2011): 543-561, DOI: [10.1080/10670564.2011.587158](https://doi.org/10.1080/10670564.2011.587158) και Small, Andrew. *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*. (New York: Oxford University Press, 2015).

³¹⁹ Δες σχετικά Farhan Zahid, "The Successes and Failures of Pakistan's Operation Zarb-e Azb," The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor 13, no.14, (July 10, 2015): 5-6. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2015/07/TerrorismMonitorVol13Issue14_02.pdf?x30898.

ισχυρίστηκε ότι ο στρατός του Πακιστάν είχε «εξαλείψει» όλους τους Ουιγούρους εξτρεμιστές από την επικράτειά του.³²⁰

Σύμφωνα με τον Ahmed Rashid, η πακιστανική κυβέρνηση «δεν κατάφερε να διεξαγάγει ολοκληρωμένη αντιτρομοκρατική στρατηγική εναντίον όλων των εξτρεμιστικών ομάδων».³²¹ Ορισμένοι στο Πακιστάν πιθανόν να θεωρούν την αφγανική ηγεσία των Ταλιμπάν ως βασικό ατού στην αφγανική πολιτική τους και ως εκ τούτου, και την πολιτική της καταπολέμησης της Ινδίας.

Η αντιτρομοκρατική στρατηγική του Πακιστάν, σύμφωνα με το ίδιο, στοχεύει μόνο τις εξτρεμιστικές ομάδες που βλάπτουν το εθνικό του συμφέρον και όχι αυτές οι οποίες εξυπηρετούν ξένα συμφέροντα. Σε περίπτωση αποτυχημένης επιθετικής ενέργειας εναντίον αυτών των ομάδων θα μπορούσε να οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα και να προκαλέσει μεγαλύτερη αστάθεια, αφού θα μεγάλωνε τις εξτρεμιστικές ομάδες στο εσωτερικό του με εγχώρια ατζέντα.³²² Το Πακιστάν έχει βιώσει παλαιότερα αυτό το είδος της αρνητικής επίδραση στο Balochistan και τη FATA. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η επιρροή του Πακιστάν επί των Ταλιμπάν συχνά αμφισβητείται, γεγονός που λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα με την επιρροή της Ινδίας.³²³

4.1.5 Η ισορροπία του τρόμου

Η διεξαγωγή πυρηνικών δοκιμών από την Ινδία στις 11 Μαΐου του 1998 με την επιχείρηση Pokhran II, εισήγαγε νέα δεδομένα στην προβληματική σχέση των δύο κρατών.³²⁴ Η ανασφάλεια του Πακιστάν απέναντι στις προθέσεις του αντίπαλου δέους μεγιστοποιήθηκε. Άμεσα έγινε αντιληπτή η προσπάθεια ασφαλειοποίησης των πυρηνικών στις διμερείς τους σχέσεις, με την απειλή χρήσης πυρηνικών προς το Πακιστάν από τον Ινδό υπουργό εσωτερικών L. K. Advani, αν δεν υπαναχωρούσε

³²⁰ Δες σχετικά Reuters, "All Uighur militants eliminated from Pakistani territory: Khawaja Asif," DAWN, 18 October 2015. <http://www.dawn.com/news/1213920>

³²¹ Δες σχετικά Ahmed Rashid, "Viewpoint: Pakistan's Quetta attack blame game," BBC, 29 October 2016. <https://www.bbc.com/news/world-asia-37796080>

³²² Δες σχετικά τη συνέντευξη του πρώην αρχηγού των Πακιστανικών υπηρεσιών πληροφοριών, Royal Danish Defence College, "Full Interview with General Asad Durrani, former Chief of Pakistan's ISI," YouTube Video, 1:20:03, 5 June 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=TMbCaQEWxRo>.

³²³ Δες σχετικά Kristian Berg Harpviken, και Shahrbanou Tadjbakhsh, *A Rock Between Hard Places: Afghanistan as an Arena of Regional Insecurity*, (London: Hurst. 2016).

³²⁴ Δες σχετικά για την επιχείρηση Pokhran II, "Pokhran II- Atal Bihari Vajpayee's major nuclear initiative," DD NEWS, YouTube Video, 23 Δεκ 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=ozhdzVPecSE>

το Πακιστάν από τη στρατηγική του πολέμου δια αντιπροσώπων στο Κασμίρ, μετά και την εμφανή «αλλαγή στην γεωστρατηγική κατάσταση στην περιοχή».³²⁵

Το Πακιστάν ήταν αναγκασμένο να αναπαράγει την επίδειξη των πυρηνικών δυνατοτήτων της Ινδίας στις 28 Μαΐου του 1998.³²⁶ Η ισορροπία του τρόμου καθιερώθηκε ως το κρισιμότερο και μόνιμο χαρακτηριστικό ασφάλειας της Νότια Ασίας.

Η απόκτηση πυρηνικών από την Ινδία και το Πακιστάν, θεωρητικά οδηγούσε στην επιθυμητή πυρηνική ισορροπία και επομένως σε ένα σταθερότερο περιβάλλον ασφαλείας ανάμεσά τους. Και οι δύο είχαν σαφή αντίληψη των εκατέρωθεν δυνατοτήτων τους, των προθέσεων, των πολιτικών και των «κόκκινων γραμμών», τις οποίες προσέχουν να μην περάσουν. Η πρώτη και σημαντικότερη δοκιμή της πυρηνικής αποτροπής³²⁷ ως προς τον έλεγχο της κλιμάκωσης στην αδιέξοδη σύγκρουση του 1999 στο Kargil αλλά και κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής αντιπαράθεσης του 2001-2002, έδειξε ότι λειτουργεί.

Ο τότε Ινδός υπουργός άμυνας George Fernandes, στην αρχή της κρίσης του 2001–2002 δήλωσε ότι: «το Πακιστάν δεν μπορεί να υπολογίζει στη χρήση των πυρηνικών όπλων... Αντέχουμε να δεχτούμε ένα χτύπημα, να επιζήσουμε και έπειτα να απαντήσουμε. Το Πακιστάν θα θεωρείτο τελειωμένο».³²⁸ Αυτό υπονοούσε ότι η ισορροπία τρωτότητας ήταν υπέρ της Ινδίας. Η λογική ήταν απλή, αλλά στην πράξη η προοπτική της απόλυτης καταστροφής υπερίσχυσε και η Ινδία προτίμησε τη σύνεση και την αποφυγή του πολέμου.

Αν και η Ινδία μπήκε στον πειρασμό να τιμωρήσει το Πακιστάν και στις δύο περιπτώσεις, ο φόβος της κλιμάκωσης που θα οδηγούσε σε μία πυρηνική αντιπαράθεση, αναμφίβολα μετρίασε την απόκριση της Ινδίας και ενθάρρυνε τις προσπάθειες εκτόνωσης των κρίσεων. Ωστόσο, η πυρηνική αποτροπή δεν βοήθησε ούτε στο να αποτρέψει τις κρίσεις από το να συμβαίνουν, ούτε απέτρεψε του αξιωματούχους των δύο πλευρών από το να επικαλεστούν πυρηνικές απειλές. Τα πυρηνικά

³²⁵ Δες σχετικά Ashley J. Tellis, *India's Emerging Nuclear Posture: Between Recessed Deterrent and Ready Arsenal*. (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2001), 2. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1127.html.

³²⁶ Δες σχετικά CNS, "Pakistan Nuclear Weapons Program: Pakistan Nuclear Technology," NTI, Last Updated: November, 2019. <https://www.nti.org/learn/countries/pakistan/nuclear/>.

³²⁷ Για τη φιλοσοφία της αποτροπής η οποία απορρέει από τον αμοιβαίο φόβο δες σχετικά Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης, *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων στον Ψυχρό Πόλεμο 'Αποτροπή και πυρηνική Στρατηγική'*, 15-9.

³²⁸ Δες σχετικά Rajesh M. Basrur, "Nuclear Weapons and India–Pakistan Relations." *Strategic Analysis* 33, no. 3 (2009): 336–44. <https://doi.org/10.1080/09700160902789946>, 339.

όπλα βοήθησαν το Πακιστάν να αντισταθμίσει μία πτυχή της στρατιωτικής Ινδικής υπεροχής, αλλά δεν εξάλειψε τις θεμελιώδεις πηγές της ανασφάλειας και της σύγκρουσης.

Η απόκτηση πυρηνικών όπλων, μπορεί να δημιουργήσει κίνητρα για τις δυσαρεστημένες δυνάμεις προς την υιοθέτηση πιο επιθετικών στρατηγικών. Το Πακιστάν, νιώθοντας σχετικά ασφαλές με το να γνωρίζει ότι η πυρηνική του ικανότητα απέτρεψε την Ινδία από το να δώσει απάντηση με τη χρήση πολεμικής βίας, ένωσε εμπιστοσύνη στο να ασκήσει εκ νέου πίεση στο Κασμίρ. Το αποτέλεσμα ήταν η σύγκρουση του 1999 στο Kargil, η οποία είχε σοβαρές συνέπειες για το Πακιστάν. Τα γεγονότα του Kargil έστρεψαν τη διεθνή κοινότητα απέναντι στο Πακιστάν, προκάλεσαν τεράστιο οικονομικό πλήγμα, ενώ η επιχείρηση «*Parakram*» το 2001-2002 είχε αρνητική επίδραση στο ηθικό του.³²⁹ Πάνω απ' όλα, όμως οι δύο αντίπαλοι είχαν αποφύγει τον πόλεμο και τις χειρότερες επιπτώσεις του.

4.2 Οι σχέσεις Πακιστάν – Κίνας

Το Πακιστάν και η Κίνα διατηρούν στενές σχέσεις για περισσότερο από έξι δεκαετίες. Τα συμφέροντα των δύο χωρών συνέπεσαν σε πολλές περιπτώσεις με βασικότερα όμως τα ζητήματα ασφαλείας. Οι σχέσεις τους θεωρούνται φιλικότερες από ότι οι περισσότερες επίσημες διακρατικές συμμαχίες άλλων κρατών. Παρά τις αποκλίνουσες ιδεολογίες τους, η κάθε χώρα με συνέπεια και αξιοπιστία αποτελεί η μία για την άλλη, έναν αξιόλογο σύμμαχο συμβάλλοντας στη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος. Η στρατηγική τους συμμαχία, έχει ως κοινό έδαφος την οικοδόμηση μόχλευσης κατά του παραδοσιακά κοινού τους στρατηγικού αντιπάλου, της Ινδίας. Βασισμένη σε μια κοινή εχθρότητα απέναντι στην Ινδία, η υποστήριξη της Κίνας προς το Πακιστάν έχει προχωρήσει τόσο ώστε η Κίνα να της προσφέρει το απόλυτο δώρο ενός κράτους προς ένα άλλο: τα υλικά που χρειάζονταν οι πυρηνικοί επιστήμονες του Πακιστάν για την κατασκευή της βόμβας.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και μετά παρατηρείται μια προσπάθεια προσέγγισης και αυξημένης οικονομικής συνεργασίας μεταξύ Κίνας και Ινδίας. Κατά την περίοδο αυτή τρεις παράγοντες λειτούργησαν περιοριστικά στις διμερείς σχέσεις Κίνας και Πακιστάν. Αρχικά το Πακιστάν σύμπλευσε με τις ΗΠΑ στον «πόλεμο κατά

³²⁹ Δες σχετικά S. Kalyanaraman, "Operation Parakram: An Indian Exercise in Coercive Diplomacy." *Strategic Analysis* 26, no. 4 (2002): 478–92. <https://doi.org/10.1080/09700160208450063>.

της τρομοκρατίας» μετά τα γεγονότα της 9/11, δεύτερον η Κίνα έθεσε ως χαρακτηριστικό της υψηλής της στρατηγικής τη βελτίωση των σχέσεων και της επιρροή της με τις μεγαλύτερες περιφερειακές και παγκόσμιες δυνάμεις και τέλος η απειλή για την ασφάλεια των συμφερόντων της από την εμφάνιση του εξτρεμιστικών δράσεων και ομάδων εναντίον της στο Πακιστάν.

Το Πακιστάν κατέχει κεντρικό ρόλο στη στρατηγική επιδίωξη για μετάβαση της Κίνας από μια περιφερειακή δύναμη του διεθνούς συστήματος σε μία παγκόσμια ηγετίδα δύναμη. Για αυτό βρίσκεται στην καρδιά των σχεδιασμών της για το Belt and Road Initiative (BRI), ένα δίκτυο λιμένων, αγωγών, δρόμων και σιδηροδρόμων που συνδέουν τις περιοχές πετρελαίου και φυσικού αερίου της Μέσης Ανατολής με τις μεγαλουπόλεις της Ανατολικής Ασίας.³³⁰ Η ακτογραμμή του Πακιστάν στον Ινδικό ωκεανό γίνεται ένας κρίσιμος γεωγραφικός παράγοντας για την ανέλιξη της Κίνας ως ναυτική δύναμη, προσδίδοντάς της στρατηγική πρόσβαση και επιρροή σε μεγαλύτερες θαλάσσιες εκτάσεις, από τον Ινδικό ωκεανό, στον Περσικό κόλπο και τη Μεσόγειο θάλασσα.

Η τεράστια στρατηγική σημασία που έχει το Πακιστάν στα ευρύτερα στρατηγικά πλάνα της Κίνας αποτυπώνεται στην προώθηση του οικονομικού έργου China–Pakistan Economic Corridor (CPEC) αξίας 62 δισεκατομμυρίων δολαρίων.³³¹ Το έργο του CPEC προσθέτει μια ισχυρή οικονομική και πολιτική διάσταση στη συνεργασία Κίνας – Πακιστάν και έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ασφάλεια και των δύο. Ωστόσο, παραδοσιακά, η δύναμη της σχέσης τους βασιζόταν στο γεγονός ότι η Κίνα σπάνια απαιτούσε από το Πακιστάν να δράσει με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που σκόπευε να δράσει ούτως ή άλλως.

Ο έλεγχος των παγκόσμιων εξτρεμιστικών ισλαμικών δικτύων, μέσω της διείσδυσης των υπηρεσιών πληροφοριών του Πακιστάν (Inter-Services Intelligence - ISI), αποτελεί ζωτικό πλεονέκτημα για την Κίνα καθώς έτσι διαμορφώνει και ελέγχει

³³⁰ Δες σχετικά “Belt and Road Initiative (BRI),” EBRD, προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html> και Stephanie Olinga-Shannon, Mads Barbesgaard και Pietje Vervest, “The Belt and Road Initiative (BRI): An AEPF Framing Paper Asia Europe People’s Forum,” TNI, Asia Europe People’s Forum, November 2019. https://www.tni.org/files/publication-downloads/bri_framing_web_en.pdf.

³³¹ Αυτός είναι ο ποιο πρόσφατος επίσημος αριθμός των συνολικών Κινεζικών επενδύσεων στο CPEC. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, οι επενδύσεις ενδεχομένως να αυξηθούν και στα 100 δις δολ το 2030. Δες σχετικά Shahid Rashid, “Chinese investment in CPEC will cross \$ 100 billion,” CPEC Portal (2018), 10-02-2018, [http://www.cpecinfo.com/news/chinese-investment-in-cpec-will-cross-\\$-100-billion/NDg1Mw==](http://www.cpecinfo.com/news/chinese-investment-in-cpec-will-cross-$-100-billion/NDg1Mw==)

τα αυξανόμενα συμφέροντά της στον ισλαμικό και αραβικό κόσμο και επιδιώκει να καταστείλει την υποστήριξη για εκείνες τις εξτρεμιστικές εκδηλώσεις που αποτελούν μία από τις σοβαρότερες απειλές για την εσωτερική σταθερότητα και ασφάλειά της.

Για το Πακιστάν, η Κίνα είναι ένα εισιτήριο για να βγει από την αστάθεια και την οικονομική αδυναμία, αποτελεί τη μεγαλύτερη ελπίδα στην περίπτωση του Αφγανιστάν, μια περιοχή που αντιμετωπίζει ένα κενό ασφαλείας μετά την αποχώρηση της Δύσης από εκεί και που μπορεί αντ' αυτού να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος ενός νέου δρόμου του μεταξιού.

Η Κίνα είναι ο διπλωματικός προστάτης του Πακιστάν, ο μεγαλύτερος προμηθευτής οπλικών συστημάτων και ο φίλος της τελευταίας στιγμής, όταν όλοι οι άλλοι διεθνείς δρώντες το εγκατέλειψαν. Σχεδόν κάθε σημαντική στιγμή στην πρόσφατη ιστορία του Πακιστάν έχει υπογραμμιστεί με επισκέψεις από τους προέδρους, του πρωθυπουργούς και αρχηγούς στρατού του στο Πεκίνο, όπου οι συμφωνίες και οι συσκέψεις έχουν τόσο συχνά αποδειχθεί πως έχουν αποφασιστικό αντίκτυπο στη μοίρα της χώρας.

Όμως όλα τα ανωτέρω σχετίζονται και με την ισορροπία ισχύος. Το Πακιστάν μετατρέπεται σε πεδίο μάχης για τις αναμετρήσεις της Κίνας με τον ισλαμικό εξτρεμισμό, η χώρα την οποία περισσότερο από κάθε άλλη η άνοδος της Κίνας τη μετέτρεψε σε στόχο. Καθώς εκείνες οι εξτρεμιστές ομάδες στο Πακιστάν που βρίσκονται σε σύγκρουση με την πακιστανική κυβέρνηση έχουν στοχοποιήσει την Κίνα, τον ολοένα και ισχυρότερο χορηγό του Πακιστάν. Το Πακιστάν είναι για την Κίνα ο τόπος όπου τα σχέδια της για την ευρύτερη περιοχή, για τη σχέση της με τον ισλαμικό κόσμο, για την αντιτρομοκρατική στρατηγική της, και για τη σταθερότητα της Δυτικής Εδαφικής Περιφέρειας της θα μπορούσαν να καταρρεύσουν εντελώς.

4.2.1 Ιστορικό υπόβαθρο

Οι σχέσεις μεταξύ Κίνας και Ινδίας διαχρονικά ήταν συνυφασμένες και αλληλεξαρτώμενες από τις σχέσεις των δύο τους με την Ινδία. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 αν και το Πακιστάν ήταν η πρώτη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας (ΛΔΚ), η σχετική προσέγγιση της Κίνας με την Ινδία και οι φιλικές τους σχέσεις, οδήγησαν το Πακιστάν να διατηρεί μια επιφυλακτική στάση απέναντι στην Κίνα. Η αιτία ήταν οι εδαφικές διεκδικήσεις της Κίνας στο Κασμίρ που βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Πακιστάν. Σε σχετικές συνοριακές

παραβιάσεις από την Κίνα, ο τότε δικτάτορας του Πακιστάν Ayub Chan είχε δηλώσει ό,τι θα αντιδράσει δυναμικά και το 1959 είχε προτείνει ακόμα και μια «κοινή αμυντική ένωση» προς την Ινδία ενάντια σε μια «...ανυποχώρητη ώση από το βορά προς τα ζεστά νερά του Ινδικού Ωκεανού».³³²

Οι συνοριακές διαμάχες όμως μεταξύ Ινδίας – Κίνας και οι υποψίες της Κίνας για τη στάση της Ινδίας στο ζήτημα του Θιβέτ οδήγησαν στον μεταξύ τους πόλεμο και την απαρχή των φιλικών και στενών σχέσεων με το Πακιστάν. Ο πόλεμος Κίνας–Ινδίας το 1962 κατέστησε την αξία της στρατηγικής συνεργασίας προφανής σε Κίνα και Πακιστάν και προκάλεσε τη γρήγορη επίλυση της μεταξύ τους εκκρεμής συνοριακής διαμάχης. Ο Ινδο-Πακιστανικός πόλεμος το 1965, στον οποίο υπήρξε σοβαρή προοπτική παρέμβασης από την Κίνα υπέρ του Πακιστάν, αποτέλεσε τη βάση για την εντύπωση στην Πακιστανική αντίληψη της Κίνας ως ο «φίλος παντός καιρού». Ο Ινδο-Πακιστανικός πόλεμος του 1971 – στον οποίο η Κίνα δεν κατάφερε να βοηθήσει το Πακιστάν να αποφύγει το διαμελισμό του – έδειξε φαινομενικά τα όρια της σχέσης τους. Παρόλα αυτά του παρείχε σημαντική βοήθεια μετά την λήξη του και βοήθησε ώστε να μην εξελιχθεί με ακόμα δυσμενέστερο τρόπο για το Πακιστάν. Επομένως και με πολλούς τρόπους, έθεσε σε κίνηση μια ακόμη πιο σημαντικής φύσης συνεργασία ανάμεσά τους σχετική με την ασφάλεια. Μετά την καταστροφική ήττα του Πακιστάν, η Κίνα το βοήθησε να αναπτύξει τις στρατιωτικές του δυνατότητες για να διασφαλίσει ότι δεν θα βρεθεί ποτέ ξανά στην ίδια κατάσταση. Κεντρική σημασία σε αυτό είχε η υποστήριξη της Κίνας στις πυρηνικές φιλοδοξίες του. Σύμφωνα με τον Small η πιο σοβαρή στρατιωτική τους συνεργασία έλαβε χώρα μακριά από τη δημοσιότητα και η μεγαλύτερη συνεισφορά της Κίνας προς το Πακιστάν δεν ήταν η μεσολάβηση υπέρ του αλλά η παροχή προς αυτό του απόλυτου μέσου αυτοάμυνας, το δρόμο για να γίνει πυρηνική δύναμη.³³³

4.2.2 Η συνεργασία στα πυρηνικά

Η Κίνα απέκτησε την πυρηνική της ικανότητα μετά τις πρώτες επιτυχημένες πυρηνικές δοκιμές τη δεκαετία του 1960 και ύστερα από τη διαπίστωση του Mao το 1956: «Εάν δεν θέλουμε να μας εκφοβίζουν θα πρέπει να αποκτήσουμε αυτό το πράγμα.» Η πρώτη της πυρηνική δοκιμή έλαβε χώρα στις 16 Οκτωβρίου του

³³² Δες σχετικά Andrew Small, *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*, (New York: Oxford University Press, 2015), 26-44.

³³³ Δες σχετικά Andrew Small, *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*, 44.

1964.³³⁴ Σημαντική βοήθεια για την ανάπτυξη των πυρηνικών της είχε αρχικά από τη Σοβιετική Ένωση.³³⁵

Μετά την διακοπή της συνεργασίας στον πυρηνικό τομέα με τη Σοβιετική Ένωση, το Πακιστάν ήταν ο πρόσφορος συνεργάτης. Το Πακιστάν ανησυχούσε ιδιαίτερα, μετά και τα γεγονότα του 1971, για τις πιθανότητες η Ινδία να γίνει πυρηνική δύναμη. Σύμφωνα με την απόρρητη έκθεση της CIA για τη διασπορά των πυρηνικών από την Κίνα, η τελική απόφαση για τη συνεργασία της Κίνας στον τομέα αυτό με το Πακιστάν ήταν αποτέλεσμα της πρώτης πυρηνικής δοκιμής της Ινδίας το 1974. Η Κίνα θεώρησε ότι η αλλαγή στην ισορροπία ισχύος υπέρ της Ινδίας θα οδηγούσε σε έναν εξοπλιστικό ανταγωνισμό μεταξύ τους. Προτιμούσε να αποτελεί εναλλακτικά το Πακιστάν τη μεγαλύτερη απειλή για την Ινδία από ότι η ίδια και για αυτό κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Πακιστανού Υπουργού Εξωτερικών στην Κίνα, μετά τη πυρηνική δοκιμή, η Κίνα έδωσε τη συγκατάθεσή της για την παροχή της απαραίτητης βοήθειας προς το Πακιστάν ώστε να αναπτύξει τη δυνατότητα «πυρηνικής έκρηξης».³³⁶

Σύμφωνα με τον Small τα πυρηνικά όπλα βρίσκονται στην καρδιά της στρατιωτικής τους συνεργασίας. Οι δύο χώρες συνεργάστηκαν στενά σε αυτήν την περίπτωση και με όρους αμοιβαίας ωφέλειας. Το σημαντικότερο ρόλο στη σχέση αυτή είχε ο Abdul Qadeer Khan.³³⁷ Η Κίνα ήταν αποδέκτης τεχνογνωσίας μέσω του Khan όπου με τη διαδικασία του «*reverse engineering*» προχώρησε στην εξέλιξη του πυρηνικού της προγράμματος. Σαν αντιστάθμιση των υπηρεσιών του Khan προμήθευε τα αναγκαία υλικά για την κατασκευή των αναγκαίων υποδομών και υποσυστημάτων για το αντίστοιχο πυρηνικό πρόγραμμα του Πακιστάν συμπεριλαμβανομένων και τεχνογνωσίας για την κατασκευή βαλλιστικών πυραύλων ως φορείς των πυρηνικών κεφαλών. Με αυτό τον τρόπο ο Khan αποδείχτηκε ο σημαντικότερος

³³⁴ Δες σχετικά Steve Weintz, "China's Nuclear Weapons: Everything You Always Wanted to Know," *The National Interest*, May 25, 2018. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/chinas-nuclear-weapons-everything-you-always-wanted-know-25980>.

³³⁵ Δες σχετικά Hans M. Kristensen, "Nuclear Weapons," *Federation of American Scientists*. Updated November 29, 2006. <https://fas.org/nuke/guide/china/nuke/index.html>.

³³⁶ Δες σχετικά Central Intelligence Agency, "Special National Intelligence Estimate, SNIE 13/32-83, 'Chinese Policy and Practices Regarding Sensitive Nuclear Transfers'," *History and Public Policy Program Digital Archive*, Obtained and contributed by William Burr and included in NPIHP Research Update #11. January 20, 1983. Approved for release 30 May 2012. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116893>.

³³⁷ Στο 3^ο κεφάλαιο αναφέρθηκε ο ρόλος του Khan στη διάδοση των πυρηνικών προς το Ιράν.

παράγοντας στην εξέλιξη του πυρηνικού προγράμματος των δύο χωρών. Η συνεργασία Κίνας και Πακιστάν στον τομέα των πυρηνικών όπλων ήταν γνωστή στις ΗΠΑ από την παρακολούθηση των κινήσεων του Khan.³³⁸

Σύμφωνα με τον Thomas Reed, η ΛΔΚ εκτέλεσε την πρώτη πυρηνική δοκιμή το 1990 όταν ήταν Πρωθυπουργός του Πακιστάν η Benazir Bhutto και για αυτό το λόγο το Πακιστάν ανταποκρίθηκε τόσο γρήγορα στις δοκιμές της Ινδίας του 1998.³³⁹

Όσον αφορά στη συνεργασία παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, αυτή είναι σε αναλογία της συμφωνίας της Ινδίας και των ΗΠΑ για μια συνεργασία στον πολιτικό πυρηνικό τομέα που ανακοίνωσαν το 2005 και υπέγραψαν τη σχετική συμφωνία το 2008.³⁴⁰ Η συμφωνία Κίνας – Πακιστάν αφορά την κατασκευή πυρηνικών αντιδραστήρων για πολιτική χρήση της πυρηνικής ενέργειας.³⁴¹

4.2.3 Ο παράγοντας της τρομοκρατίας

Η τρομοκρατία και ο τρόπος που χρησιμοποιείται από το Πακιστάν για την προώθηση των συμφερόντων του αποτελεί ένα σημαντικό δεδομένο στις διμερείς τους σχέσεις. Επηρεάζει και επιδρά στην οικονομική συνεργασία των δύο χωρών και τις επενδύσεις της Κίνας στο Πακιστάν μέσω του CPEC, στο ζήτημα ασφαλείας της Κίνας με τις επιθέσεις τρομοκρατικών ομάδων Uyghurs στα σύνορα των δύο χωρών με το Αφγανιστάν και δημιουργεί αστάθεια στις σχέσεις της με την Ινδία και την Κίνα.

³³⁸ Για μεγαλύτερη ανάλυση της συνεργασίας Κίνας και Πακιστάν δεξ σχετικά Andrew Small, *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*, 45-66.

³³⁹ Δες σχετικά για τους ισχυρισμούς στο Alex Kingsbury, "Why China Helped Countries Like Pakistan, North Korea Build Nuclear Bombs," U.S. News, Jan. 2, 2009. <https://www.us-news.com/news/world/articles/2009/01/02/why-china-helped-countries-like-pakistan-north-korea-build-nuclear-bombs>.

³⁴⁰ Δες σχετικά για τη συμφωνία Ινδίας-ΗΠΑ στον πυρηνικό τομέα στο "U.S. - India: Civil Nuclear Cooperation," U.S. Department of State Archive, Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://2001-2009.state.gov/p/sca/c17361.htm>, FP Staff, "India-US nuclear deal: All you need to know about the landmark agreement," Firstpost, Jun 13, 2017. <https://www.firstpost.com/india/india-us-nuclear-deal-all-you-need-to-know-about-the-landmark-agreement-3596209.html> και Press Trust of India, "10 years of Indo-US nuclear deal: What India gained from the historic pact," Business Standard, Last Updated at October 11, 2018. https://www.business-standard.com/article/current-affairs/10-years-of-indo-us-nuclear-deal-what-india-gained-from-the-historic-pact-118101001045_1.html

³⁴¹ Δες σχετικά Ashley J. Tellis, "The China-Pakistan Nuclear "Deal": Separating Fact from Fiction," Carnegie Endowment for International Peace, July 16, 2010. https://carnegieendowment.org/files/china_pak_nuke1.pdf και Geert De Clercq και Kay Johnson, "China signs deal to build new nuclear reactor in Pakistan: WNN." Reuters, November 24, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-nuclear-china/china-signs-deal-to-build-new-nuclear-reactor-in-pakistan-wnn-idUSKBN1DO1W6>.

Η Κίνα μέχρι προσφάτως πρόσφερε πολύτιμη βοήθεια στο Πακιστάν σχετικά με τις κατηγορίες για υπόθαλψη της τρομοκρατίας κάνοντας χρήση της θεσμικής της ισχύος. Ως ένα από τα μόνιμα μέλη του Σ.Α. στον ΟΗΕ λειτουργούσε ως εμπόδιο στις προσπάθειες της Ινδίας να προσθέσει τους ηγέτες εξτρεμιστικών και τρομοκρατικών ομάδων με έδρα το Πακιστάν στη μαύρη λίστα του Σ.Α για τις συνδεδεμένες οργανώσεις με την Αλ Κάιντα. Για παράδειγμα τον Masood Azhar, ηγέτη της εξτρεμιστικής ομάδας με έδρα το Πακιστάν Jaish-e Mohammad (JeM)³⁴². Η JeM, η οποία είναι υπεύθυνη για διάφορες εξτρεμιστικές επιθέσεις, ανέλαβε την ευθύνη για την πιο πρόσφατη τρομοκρατική επίθεση το Φεβρουάριο του 2019 και οδήγησε την Ινδία και το Πακιστάν σε μια ακόμα επικίνδυνη κλιμάκωση στις σχέσεις τους.³⁴³

Η ενέργεια της Κίνας είναι αποτέλεσμα ανάλογου αιτήματος από το Πακιστάν. Λαμβάνοντας υπόψη τη στρατηγική σημασία του Πακιστάν και τις αυξανόμενες επενδύσεις της Κίνας στη χώρα, είναι λογικό η Κίνα να μπλοκάρει τις διπλωματικές κινήσεις της Ινδίας που θα κατατάξουν το Πακιστάν ως κράτος χορηγό της τρομοκρατίας.³⁴⁴ Η Ινδία, παράλληλα με τις ΗΠΑ, ασκεί πιέσεις ώστε να επιβληθεί μεγαλύτερη διπλωματική και οικονομική πίεση στο Πακιστάν σε σχέση με την πολιτική που ακολουθεί απέναντι στους εγχώριους εξτρεμιστές. Σε μια προσπάθεια που αντισταθμίζει αυτές τις κινήσεις διπλωματικής απομόνωσης, η Κίνα χαιρέτισε την αύξηση της συμμετοχής του Πακιστάν σε πολυμερείς διακανονισμούς που σχετίζονται με την περιφερειακή ασφάλεια και τη συνεργασία. Περιλαμβάνονται σε αυτές οι περιφέρειες της Κεντρικής Ασίας και του Αφγανιστάν – Πακιστάν.³⁴⁵ Ταυτόχρονα, η Κίνα μπορεί να επιλέξει να στηρίξει τέτοιες κινήσεις όταν το κρίνει σκόπιμο να πιέσει το Πακιστάν. Για παράδειγμα, το Πεκίνο δεν αντιστάθηκε, τελικά, στο να τεθεί το

³⁴² Δες σχετικά "Terrorist Groups: Jaish-E-Mohammed (JEM)", Counter Terrorism Guide, National Counterterrorism Center, Information Updated September, 2013. <https://www.dni.gov/nctc/groups/jem.html> και Mapping Militant Organizations. "Jaish-e-Mohammed." Stanford University. Last modified July 2018. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/jaish-e-mohammed>.

³⁴³ Δες σχετικά BBC Monitoring, "Pulwama attack: What is militant group Jaish-e-Mohammad?," BBC News, 15 February 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-47249982>; Maria Abi-Habib και Austin Ramzy, "Indian Jets Strike in Pakistan in Revenge for Kashmir Attack," The New York Times, Feb. 25, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/02/25/world/asia/india-pakistan-kashmir-jets.html> και CBS News, "Pakistan shoots down Indian jet, captures pilot," YouTube Video, 2:12, 27 Φεβ 2019. https://www.youtube.com/watch?v=yFqng_St7UM.

³⁴⁴ Δες σχετικά Faseeh Mangi και Ethan Bronner, "Pakistan Wants China's Help to Skirt Terror-Financing Blacklist," Bloomberg, 9 Αυγούστου 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-08-08/pakistan-wants-china-s-help-to-skirt-terror-financing-blacklist>

³⁴⁵ Δες σχετικά Siegfried O. Wolf συνέντευξη στον Shamil Shams, "Why is China 'protecting' the Pakistan-based Jaish-e-Mohammad militant group?," Deutsche Welle, 08.02.2017. <https://p.dw.com/p/2V8fl>

όνομα του Πακιστάν στη γκριζα λίστα του Financial Action Task Force (FATF) το Φεβρουάριο του 2018. Η FATF είναι οργάνωση παρακολούθησης της παγκόσμιας χρηματοδότησης τρομοκρατών και ξέπλυμα χρήματος. Το Πακιστάν χρειάζεται τη βοήθεια της Κίνας για να αποφύγει να μπει στη μαύρη λίστα του FATF.³⁴⁶ Η αποτυχία του περιορισμού χρηματοδότησης της τρομοκρατίας μέσα σε ένα χρονικό πλαίσιο, μπορεί να το θέσει στη μαύρη λίστα της FATF και να οδηγήσει στην επιβολή κυρώσεων.³⁴⁷

Τον Οκτώβριο του 2016, σύμφωνα με έκθεση ενός δημοσιογράφου προέκυπτε ότι η πολιτική ηγεσία στο Πακιστάν ήταν ενημερωμένη για τους πιθανούς κινδύνους μιας αυξανόμενης διεθνής απομόνωσης του Πακιστάν λόγω της σιωπηρής υποστήριξης των εξτρεμιστών και ότι ακόμη και η Κίνα βαρέθηκε να μπλοκάρει τις προσπάθειες της Ινδίας να θέσει τους εξτρεμιστές ηγέτες στη μαύρη λίστα. Το Υπουργείο Εξωτερικών αρνήθηκε αργότερα την αναφορά, πιθανώς λόγω της έκθεσης ευαίσθητων Εσωτερικών Υποθέσεων. Αυτό που καταδεικνύει η ιστορία είναι η επιρροή της Κίνας στις εγχώριες υποθέσεις του Πακιστάν, στην προκειμένη περίπτωση προφανώς ενισχυόμενη κατά γενική παραδοχή σε μια κατακερματισμένη πολιτικό – στρατιωτική ηγεσία.³⁴⁸

Η πρώτη δημόσια ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες προήλθε από τη δυσαρέσκεια της Κίνας κατά του Πακιστάν λόγω των βίαιων ακτιβιστικών ενεργειών εναντίον των επενδύσεων της στη χώρα. Ένοπλες ομάδες στο Πακιστάν επιτέθηκαν σε Κινέζους εργάτες και καθυστέρησαν τα έργα υποδομής κινεζικών συμφερόντων.

Παρόλα αυτά η Κίνα κάνει συνεχείς προσπάθειες όσον αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος των εξτρεμιστικών και τρομοκρατικών ομάδων στο Πακιστάν. Τον Ιούνιο του 2017, η Ινδία και το Πακιστάν έγιναν μόνιμα μέλη του Shanghai Cooperation Organisation (SCO) υπό την Κινεζο-Ρωσική ηγεσία, αναγκάζοντας τα δύο αντίπαλα κράτη να συμμετέχουν σε κοινές συζητήσεις για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Επιπλέον, τον Σεπτέμβριο του 2017, η Κίνα για πρώτη φορά συναίνεσε σε κοινή δήλωση των BRICS – συμπεριλαμβανομένης της Ινδίας – που ορίζει

---

³⁴⁶ Δες σχετικά Faseeh Mangi και Ethan Bronner, “Pakistan Wants China’s Help to Skirt Terror-Financing Blacklist”

³⁴⁷ Δες σχετικά Ahmed Rashid, “Viewpoint: Will Pakistan Mend Its Ways on Terror?”, BBC, 8 June 2018. <https://www.bbc.com/news/world-asia-44400243>

³⁴⁸ Δες σχετικά Cyril Almeida, “Exclusive: Act against militants or face international isolation, civilians tell military,” DAWN, Updated October 06, 2016. <https://www.dawn.com/news/1288350>

τις εξτρεμιστικές ομάδες Lashkar-e Taiba (LeT) και Jaish-e-Mohammad (JeM) με βάση το Πακιστάν και δράση ενάντια στην Ινδία ως «ανησυχίες για τρομοκρατία». Άλλες ομάδες στον κατάλογο ήταν οι Ταλιμπάν, η ISIL/Daish, η Αλ Κάιντα, το δίκτυο Haqqani, το ETIM, το Ισλαμικό κίνημα του Ουζμπεκιστάν, το Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP) και το Hizb ut-Tahr. Το ανωτέρω θεωρήθηκε ως νίκη της Ινδίας στον αγώνα για την κατάκτηση της διεθνούς νομιμότητας στις προσπάθειές της για την καταπολέμηση της διασυνοριακής τρομοκρατίας από το Πακιστάν.³⁴⁹

Ο Πακιστανός Υπουργός Εξωτερικών Khawaja Muhammad Asif σχετικά με το ρόλο της Κίνας στη δήλωση των BRICS δήλωσε: «θα πρέπει να επιβάλουμε ορισμένους περιορισμούς στις δραστηριότητες των στοιχείων όπως το LeT και JeM, έτσι ώστε να μπορέσουμε να δείξουμε στην παγκόσμια κοινότητα ότι έχουμε θέσει σε τάξη το σπίτι μας».³⁵⁰ Σε πρόσφατη δήλωσή του, ο Υπουργός Εξωτερικών της Κίνας Wang Yi ανέφερε ότι εκτιμά τις προσπάθειες του Πακιστάν να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την τρομοκρατία και τον εξτρεμισμό.³⁵¹ Σε μια προσπάθεια περαιτέρω πίεσης προς το Πακιστάν και αντίθεσης στην πολιτική του χρήσης ορισμένων τρομοκρατικών ομάδων ως στρατηγικά όπλα, αλλά και για να αντικρούσει κριτικές ότι η Κίνα ευνοεί τέτοιες πρακτικές, απέσυρε τις αντιρρήσεις της για την εγγραφή του Masood Azhar στις λίστες του ΟΗΕ ως διεθνή τρομοκράτη.³⁵²

Το Πακιστάν διαδραμάτισε αυξανόμενο ρόλο στη στρατηγική της Κίνας για την καταπολέμηση και την πρόληψη της τρομοκρατίας για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Το Πακιστάν έχει μεσολαβήσει για την οικοδόμηση προς τον ισλαμικό κόσμο μια θετικής εικόνας της Κίνας. Επιπλέον, οι δύο χώρες πραγματοποιούν κοινές αντιτρομοκρατικές ασκήσεις στις παραμεθόριες περιοχές με την ποιο

³⁴⁹ Δες σχετικά Michael Martina, "BRICS name Pakistan-based militant groups as regional concern," Reuters, September 4, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-china-brics-security/brics-name-pakistan-based-militant-groups-as-regional-concern-idUSKCN1BF1S6>

³⁵⁰ Δες σχετικά, News Desk, "Khawaja Asif says strong action needed against banned outfits operating in Pakistan," Pakistan Today, Last Updated September 6, 2017. <https://www.pakistantoday.com.pk/2017/09/06/khawaja-asif-admits-presence-of-terror-groups-in-pakistan/>

³⁵¹ Δες σχετικά Naveed Siddiqui, "China acknowledges Pakistan's efforts in 'combating terrorism, extremism'," DAWN, Updated April 24, 2019. <https://www.dawn.com/news/1478140>

³⁵² Δες σχετικά Dipanjan Roy Chaudhury, "Here is why 'frustrated' China changed its stand on Masood Azhar," The Economic Times, Updated: May 03, 2019. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/here-is-why-frustrated-china-changed-its-stand-on-masood-azhar/articleshow/69157117.cms> και Naman Bhatt και Madhu Parki, "EVENT REPORTS: How China was cornered on Masood Azhar," ORF, 31 May 2019. <https://www.orfonline.org/research/how-china-was-cornered-on-masood-azhar-51462/>.

πρόσφατη να λαμβάνει χώρα το 2018.³⁵³ Για το 2019 είχε ανακοινωθεί και η πρόθεση εκτέλεσης παρόμοιας άσκησης στα πλαίσια του SCO με τη συμμετοχή και της Ινδίας.

Η Κίνα έχει προηγουμένως επιδιώξει να επιτύχει συμφωνίες με δυνητικά εχθρικές πακιστανικές και αφγανικές εξτρεμιστικές ομάδες και το Πακιστάν έχει λειτουργήσει ως σταθεροποιητής τέτοιων ομάδων και μεσολαβητής για συναντήσεις με την Κίνα.³⁵⁴ Το τελευταίο παράδειγμα είναι οι συνομιλίες της Κίνας με αποσχιστικές ομάδες στο Baluchistan με στόχο την εξασφάλιση της ασφάλειας των έργων του CPEC, όπου σύμφωνα με αξιωματούχους του Πακιστάν: «Εν τέλει, αν υπάρξει ειρήνη στο Baluchistan, αυτό θα ωφελήσει και τους δυο μας.»³⁵⁵ Με αυτό τον τρόπο αντιμετωπίζει έμμεσα ένα σημείο τριβής του με το Ιράν.

Με βάση προηγούμενες περιπτώσεις όπου εξτρεμιστικές ομάδες με τρομοκρατικές επιθέσεις σκότωσαν Κινέζους εργαζομένους στο Πακιστάν, η Κίνα επιδιώκει την ανάπτυξη των επενδυτικών έργων με τόσο υψηλό ρίσκο να έχει επαρκείς εγγυήσεις ασφάλειας από το Πακιστάν. Χωρίς επαρκή ασφάλεια και με συνεχείς εξτρεμιστικές επιθέσεις, ο CPEC θα μπορούσε να θεωρηθεί ανέφικτος. Για το Πακιστάν, ο διάδρομος είναι μια ευκαιρία να ενισχύσει την οικονομία του. Η επιτυχία του έργου εξαρτάται από την εσωτερική σταθεροποίηση.³⁵⁶ Τα μέτρα ασφαλείας του Πακιστάν γύρω από την CPEC αποκαλύπτουν την εγγώρια επιρροή της Κίνας στο Πακιστάν.

Η Κίνα πιθανότατα απαίτησε από το Πακιστάν να λυγίσει όλους τους εξτρεμιστές που είναι εχθρικοί προς τα κινέζικα συμφέροντα. Εκτός από τους εξτρεμιστές Uyghurs στο βόρειο Waziristan, το Πακιστάν έπρεπε να αντιμετωπίσει δυναμικά και τις εξτρεμιστικές ομάδες στο Balochistan, το οποίο φιλοξενεί στρατηγικά

---

³⁵³ Η Κίνα διεξήγαγε επίσης κοινές αντιτρομοκρατικές ασκήσεις με το Αφγανιστάν το 2017, τη Σαουδική Αραβία και το Τατζικιστάν το 2016. Δες σχετικά, Andrew Small, "What's behind China's growing security presence in Afghanistan?," *World Politics Review*, 21 March 2017. <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/21590/what-s-behind-china-s-growing-security-presence-in-afghanistan>, και Michael Martina, "China holds first anti-terror drills with Saudi Arabia," *Reuters*, October 27, 2016. <https://www.reuters.com/article/us-china-saudi-security/china-holds-first-anti-terror-drills-with-saudi-arabia-idUSKCN12R0FD>

³⁵⁴ Δες σχετικά Andrew Small, "China's Caution on Afghanistan–Pakistan," *The Washington Quarterly* 33, no3, (2010): 81-97. DOI: [10.1080/0163660X.2010.492343](https://doi.org/10.1080/0163660X.2010.492343)

³⁵⁵ Δες σχετικά Farhan Bokhari in Islamabad and Kiran Stacey, "China Woos Pakistan Militants to Secure Belt and Road Projects," *Financial Times*, 19 February 2018, <https://www.ft.com/content/063ce350-1099-11e8-8cb6-b9ccc4c4dbbb>

³⁵⁶ Δες σχετικά Ali Ahsan, "The Balochistan Conundrum." *DAWN*, 25 September 2015. <https://www.dawn.com/news/1209061>

σημαντικότερα μέρη του CPEC, καθώς επίσης και εξτρεμιστικές ομάδες Baluchi που ευθύνονται για το θάνατο κινεζών πολιτών από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 μέχρι και πρόσφατα και οι οποίες θεωρούν ότι η Κίνα καταλαμβάνει τους φυσικούς πόρους του Balochistan.³⁵⁷ Δημοσιεύματα ανέφεραν ότι η κυβέρνηση τα τελευταία χρόνια έχει «εξαναγκαστεί σε παράδοση» των Baluchi εξτρεμιστών, μαζί με την ηγεσία τους χρησιμοποιώντας «μαστίγιο και καρότο» και ότι εκατοντάδες εξτρεμιστές παραδόθηκαν ή σκοτώθηκαν κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων.³⁵⁸

Με τη βοήθεια της Κίνας εγκαινιάστηκε το λιμάνι Gwadar που χτίστηκε στην ομώνυμη πόλη του Balochistan. Το περιβάλλον ασφαλείας γύρω από το λιμάνι αποτελείται από 2000 στρατιώτες. Οι Πακιστανοί εκπαιδεύουν ένα ειδικό τμήμα ασφαλείας αφιερωμένο στη φύλαξη των έργων του CPEC, το οποίο θα αποτελείται από 15,000 στρατιώτες και με πιθανό κόστος περίπου 220 εκατομμύρια δολάρια. Η απόφαση για τη μορφή μιας τέτοιας δύναμης ασφαλείας οδήγησε σε συζήτηση και διαφωνία μεταξύ της πολιτικής, στρατιωτικής ηγεσίας και της εθνικής ρυθμιστικής αρχής ηλεκτρικής ενέργειας, σχετικά με τα απρόβλεπτα έξοδα και τον βαθμό εξουσίας που της χορηγήθηκε. Η αιτία ήταν η εκφρασμένη ανάγκη για αυξημένη ασφάλεια από την κινεζική ηγεσία.³⁵⁹

Ο διάδρομος CPEC επίσης διασχίζει το Gilgit-Baltistan, το οποίο η Ινδία θεωρεί ως μέρος της ευρύτερης επίμαχης περιοχής του Κασμίρ. Τα λίγα εγχειρήματα σε αυτή την περιοχή που περιλαμβάνονται στο πλαίσιο του CPEC είναι η κατασκευή δρόμων και η αναβάθμιση και συντήρηση του αυτοκινητόδρομου Karakoram, μια διαδρομή περίπου 800 χιλιομέτρων από τα οποία η Κίνα πρόσφατα έχει επενδύσει δύο δισεκατομμύρια δολάρια για την αναβάθμιση περίπου 250 χιλιομέτρων.³⁶⁰ Το Gilgit-Baltistan συνορεύει με την Κίνα. Ελέγχεται από το Πακιστάν, αλλά για

³⁵⁷ Δες σχετικά Murat Sofuoglu, "Who are the BLA and why did they attack a Chinese consulate in Pakistan?," TRT World, 23 NOV 2018. <https://www.trtworld.com/magazine/who-are-the-bla-and-why-did-they-attack-a-chinese-consulate-in-pakistan-21909>.

³⁵⁸ Δες σχετικά Syed Ali Shah, "144 Militants Including Four Commanders Surrender in Balochistan," DAWN, April 18, 2016. <http://www.dawn.com/news/1252887> και Agencies, "Over 400 Militants Surrender in Balochistan." 22 April 2017. <https://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/over-400-militants-surrender-in-balochistan/articleshow/58308848.cms>

³⁵⁹ Δες σχετικά Cyril Almeida, "Exclusive: Act Against Militants or Face International Isolation, Civilians Tell Military." DAWN, 6 October 2016, <https://www.dawn.com/news/1288350> και Khaleeq Kiani, "Power Consumers to Pay Security Cost of CPEC Projects." DAWN, 4 August 2017. <https://www.dawn.com/news/1349492>

³⁶⁰ Δες σχετικά Diaa Hadid και Abdul Sattar, "Life Along Pakistan's Mountain Highway Where China Is Investing Billions Of Dollars," NPR, December 14, 2019. <https://www.npr.org/2019/12/14/787220664/life-along-pakistans-mountain-highway-where-china-is-investing-billions-of-dolla>.

στρατηγικούς λόγους δεν διεκδικείται από το Πακιστάν ή δεν αναφέρεται στο Σύμφωνο του. Ωστόσο, διεκδικείται από την Ινδία. Ορισμένοι πιθανολογούν ότι η Κίνα ενθάρρυνε το Πακιστάν να δώσει στην περιοχή μια μορφή συνταγματικού καθεστώτος λόγω των ζητημάτων που αφορούν την επένδυση σε νομικά αμφισβητούμενα εδάφη.³⁶¹ Ο στρατός του Πακιστάν θεωρεί το επίμαχο καθεστώς του Gilgit-Baltistan ως σημαντικό ατού για το επιθυμητό μελλοντικό σενάριο προσάρτησης ολόκληρου του Κασμίρ. Είναι, με άλλα λόγια, σημαντικό για την πολιτική του Πακιστάν για την Ινδία. Το Πακιστάν δεν έχει μεταβάλει το συνταγματικό καθεστώς της περιοχής και έτσι αν αυτό δημιουργεί νομικά εμπόδια στην υλοποίηση του CPEC παραμένει υπό εξέταση.

4.2.4 Ο παράγοντας του Αφγανιστάν

Έχει ήδη αναλυθεί η στρατηγική του Πακιστάν στην περίπτωση του Αφγανιστάν. Κατά την εξέταση του ερωτήματος κατά πόσο και αν, η Κίνα μπορεί και έχει διαδραματίσει ρόλο στην πολιτική του Πακιστάν για το Αφγανιστάν, είναι σημαντικό να κατανοηθούν οι περιορισμοί και οι δυνατότητες της επιρροής της Κίνας στο Πακιστάν. Ένα ισχυρό κίνητρο για την αυξανόμενη εμπλοκή της Κίνας στο Αφγανιστάν ήταν η ανησυχία για τον εξτρεμισμό που σχετίζεται με τον αυξανόμενο αριθμό των εχθρικών Uighurs στην επικράτεια του Αφγανιστάν. Ενώ το Πακιστάν έδρασε υποστηρίζοντας τους Ταλιμπάν σε βάρος της σταθερότητας ώστε να καταπολέμησε την επιρροή της Ινδίας στο Αφγανιστάν. Αν και η Κίνα αντιμετωπίζει μια εξτρεμιστική απειλή από τα Πακιστανικά και Αφγανικά εδάφη, ταυτόχρονα θεωρεί αυτές τις χώρες ως το κλειδί για τη μείωση της απειλής που θέτουν αυτές οι εξτρεμιστικές ομάδες προκειμένου να αυξήσει τη δική της σταθερότητα.

Στο επίπεδο της στρατιωτικής συνεργασίας τους το Πακιστάν σχεδιάζει την αγορά στρατιωτικών ελικοπτέρων από την Κίνα και Drones επιτήρησης ως μέρος ενός σχεδίου να καλύψει τα σύνορα με το Αφγανιστάν με έναν φράκτη 2600 χιλιομέτρων.³⁶²

³⁶¹ Δες σχετικά AFP, "Chinese Pressure Sees Pakistan Mull Constitutional Status of Gilgit-Baltistan." THE EXPRESS TRIBUNE, 7 January 2016. <https://tribune.com.pk/story/1023523/chinese-pressure-sees-pakistan-mullconstitutional-status-of-gilgit-baltistan/> και Sarah Watson, "The Limits of China's Influence in Pakistan." CSIS, October 17, 2016. <https://www.csis.org/analysis/limits-china-influence-pakistan>

³⁶² Δες σχετικά Farhan Bokhari in Islamabad and Kiran Stacey, "China Woos Pakistan Militants to Secure Belt and Road Projects," Financial Times, 19 February 2018, <https://www.ft.com/content/063ce350-1099-11e8-8cb6-b9ccc4c4dbbb>

4.3 Οι σχέσεις Ινδίας – Κίνας

Οι σχέσεις Ινδίας-Κίνας έχουν υποστεί δραματικές αλλαγές και χαρακτηρίζονται από πολλές διακυμάνσεις τις τελευταίες πέντε δεκαετίες. Πέρασαν από την προσέγγιση της δεκαετίας του 1950, στη βαθιά εχθρότητα κατά τη δεκαετία του 1960 και 1970, σε μια προσέγγιση στη δεκαετία του 1980 μέχρι και το πέρας του ψυχρού πολέμου. Η μεταψυχροπολεμική εποχή προσέφερε την ευκαιρία στις δύο χώρες να κινηθούν προς την κατεύθυνση μιας ποιο «παραγωγικής σχέσης». Τόσο η Ινδία όσο και η Κίνα αναγνωρίζουν ότι η ισορροπία ισχύος προϋποθέτει και δεν είναι ανταγωνιστική απέναντι στη συνεργασία σε ποικίλους τομείς, ιδιαίτερα τον εμπορικό και τον οικονομικό. Λειτουργεί υπέρ του συμφέροντος της ειρήνης και της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή, ενώ συμβάλει στη ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία τους. Κατά τακτά χρονικά διαστήματα οι ηγέτες των δύο χωρών πραγματοποιούν επισκέψεις κορυφής κατά τη διάρκεια των οποίων συζητούν για την ανάγκη εμβάθυνσης των οικονομικών, εμπορικών και στρατηγικών δεσμών τους, αλλά και την ανάγκη να διερευνηθεί ένα εφικτό πλαίσιο για την έγκαιρη διευθέτηση του συνοριακού ζητήματος. Το συνοριακό αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα ανάμεσά τους καθώς ήταν η αιτία για τον μεταξύ τους πόλεμο το 1962 και παραμένει αντικείμενο υπό διευθέτηση μέχρι και σήμερα. Αποτελεί ένα εμπόδιο για Κίνα και Ινδία να ξεπεράσουν τις ιστορικές τους αντιπαλότητες στις διμερείς τους σχέσεις.³⁶³

Τόσο η Ινδία όσο και η Κίνα είναι αναδυόμενες δυνάμεις και έχουν τις δικές τους περιφερειακές και παγκόσμιες φιλοδοξίες. Κάθε χώρα προσπαθεί να αναπτύξει μηχανισμούς για την αντιμετώπιση της ανόδου της άλλης. Υπάρχουν σαφείς συγκρουόμενες σφαίρες επιρροής. Η Κίνα, διείσδυσε εύκολα στη Νότια Ασία λόγω της ευνοϊκής μεταχείρισης απέναντί της από χώρες όπως το Πακιστάν, το Νεπάλ και το Μπαγκλαντές. Η Ινδία βλέπει τη Νότια Ασία ως δική της σφαίρα επιρροής, αλλά η Κίνα μέσω του BRI έχει τεράστια δυναμική και την ικανότητα να διαμορφώσει την άμεση γεωγραφική περιφέρεια της Ινδίας στη Νότια Ασία. Η Ινδία και η Κίνα έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα γύρω από το Νεπάλ, τη Μιανμάρ και την περιοχή του Ινδικού Ωκεανού. Οι δύο χώρες πήγαν επίσης σε πόλεμο μεταξύ τους το 1962,

³⁶³ Δες σχετικά David M. Lampton, *Same Bed, Different Dreams: Managing US–China Relations, 1989–2000*, (Berkeley, CA: University of California Press, 2001), 15–110 <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnxzb> και Titarenko, Mikhail L. “Russia-China-India: Tripartite Cooperation and the US Factor.” *China Report* 39, no. 3 (August 1, 2003): 343–49. <https://doi.org/10.1177/000944550303900307>

κυρίως γύρω από το Arunachal Pradesh, το οποίο η Κίνα βλέπει ως Νότιο Θιβέτ, και ως μέρος της κινεζικής επικράτειας. Οι Ινδοί ηττήθηκαν άσχημα στον πόλεμο του 1962. Η Κίνα στο παρελθόν έχει επίσης βοηθήσει τις επαναστατικές ομάδες στα βορειοανατολικά της Ινδίας, οι οποίες ηγούνται βίαιων αποσχιστικών κινήσεων αμέσως μετά το 1947. Στον Ινδικό Ωκεανό, η Κίνα έχει ακολουθήσει την πολιτική String of Pearls, η οποία είναι μια στρατηγική για την ενίσχυση των κινεζικών συνδέσεων θαλάσσιας επικοινωνίας στον Ινδικό Ωκεανό, και την οποία πρόσφατα ο Ινδός πρωθυπουργός Narendra MODI προσπάθησε να αντιμετωπίσει με τις επισκέψεις σε νησιά του Ινδικού Ωκεανού όπως οι Σεϋχέλλες, η Σρι Λάνκα, κλπ. Έτσι, υπάρχουν σαφείς συγκρουόμενες σφαίρες επιρροής και η ισορροπία της ισχύος δεν φαίνεται να είναι σταθερή.

Υπό αυτό το υπόβαθρο, θα εξεταστούν ορισμένα ζωτικά σημαντικά ζητήματα και τάσεις στις ινδο-κινεζικές σχέσεις από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 μέχρι σήμερα. Το συνοριακό πρόβλημα και ο πόλεμος του 1962, η περίπτωση του Θιβέτ, και η σύγκρουση συμφερόντων στην περιφέρειά τους. Επίσης θα εξεταστεί πως οι εκατέρωθεν σχέσεις τους με το Πακιστάν επιδρούν στις διμερείς τους σχέσεις.

4.3.1 Ιστορικό υπόβαθρο

Η Ινδία ήταν το πρώτο *μη* κομμουνιστικό κράτος που αναγνώρισε τη ΛΔΚ³⁶⁴ και που σύναψε διπλωματικές σχέσεις μαζί της την 1 Απριλίου του 1950.³⁶⁵ Ο Jawaharlal Nehru³⁶⁶ ακολούθησε κατά άλλους μια μη ρεαλιστική στρατηγική απέναντι στην Κίνα υποστηρίζοντας σθεναρά της ένταξή της στα Ηνωμένα Έθνη σε μια προσπάθεια να προωθήσει την ένταξη της στη διεθνή κοινότητα. Για το λόγο αυτό φαίνεται να απορρίπτει προτάσεις τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από τη Σοβιετική Ένωση για μια θέση μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας (Σ.Α.).³⁶⁷

³⁶⁴ Η ΛΔΚ ιδρύθηκε στις 1 Οκτωβρίου του 1949 και η αναγνώριση της από την Ινδία έγινε την 1 Ιανουαρίου του 1950.

³⁶⁵ Δες σχετικά Zhiqun Zhu, "China-India Relations in the 21 St Century: A Critical Inquiry." Indian Journal of Asian Affairs 24, no. 1/2 (2011): 1-16. www.jstor.org/stable/41950508.

³⁶⁶ Ο Jawaharlal Nehru ήταν ο πρώτος πρωθυπουργός της Ινδίας. Δες σχετικά Prime Minister's Office, "Shri Jawaharlal Nehru August 15, 1947 to May 27, 1964," PMINDIA, προσβάσιμο στις 15/12/19. https://www.pmindia.gov.in/en/former_pm/shri-jawaharlal-nehru/

³⁶⁷ Δες σχετικά Anton Harder, "Not at the Cost of China: India and the United Nations Security Council, 1950," CWHIP Working Paper #76, Woodrow Wilson International Center for Scholars, March 2015, <https://www.wilsoncenter.org/publication/not-the-cost-china-india-and-the-united-nations-security-council-1950>

Χαρακτηριστικές είναι σχετικές αναφορές του Nehru ότι : «... ορισμένοι στις ΗΠΑ πρότειναν ότι η Ινδία θα πρέπει να αντικαταστήσει την Κίνα στο Σ.Α. Αυτό γίνεται για να δημιουργήσει προβλήματα ανάμεσα σε εμάς και την Κίνα. Εμείς είμαστε, φυσικά, πλήρως αντίθετοι με αυτό...» και «... η Ινδία εξαιτίας πολλών παραγόντων, σίγουρα δικαιούται μια μόνιμη θέση στο Σ.Α.. Αλλά δεν θα εισέλθουμε εις βάρος της Κίνας».³⁶⁸

Ο Nehru επέλεξε να ακολουθήσει μια πολιτική μη ευθυγράμμισης με την αμερικανική αντίληψη ότι ο κομμουνισμός αποτελούσε απειλή για την παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα. Αντιθέτως, πίστευε ότι το μένος απέναντι στον κομμουνισμό μπορεί να έχει τα αντίθετα αποτελέσματα, καθώς στην Κίνα ο εθνικισμός ήταν ισχυρότερος από αυτόν. Ένας ισχυρισμός για τον οποίο μετάνιωσε αργότερα, μετά τον πόλεμο των δύο χωρών το 1962 λόγω του εδαφικού ζητήματος της οριοθέτησης των συνόρων.

Σύμφωνα με αυτό το πνεύμα, ο πρωθυπουργός Nehru υπέγραψε την ιστορική συμφωνία Panchsheel προωθώντας την ειρηνική συνύπαρξη, με τον Κινέζο ομόλογό του Zhou Enlai το 1954.³⁶⁹ Αυτή αποτέλεσε το θεμέλιο λίθο των διμερών σχέσεων ανάμεσα σε Ινδία και Κίνα. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Κίνα τον Οκτώβριο του 1954, ο Nehru υπενθύμισε την κοινή αντίληψη των προοπτικών και των προσεγγίσεων που μοιράζονταν οι δύο χώρες στη δημιουργία μιας ειρηνικής, ευημερούσας και σταθερής Ασίας.³⁷⁰ Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο επέκτεινε την ανεπιφύλακτη στήριξη της Ινδίας στην ένταξη της Κίνας στην παγκόσμια κοινότητα παρά τη συντριπτική αντίθεση των ΗΠΑ στην πρόταση του.

Το θέμα των συνόρων ήταν η αίτια που οδήγησε τις δύο χώρες στον σύντομο Κινεζο-Ινδικό πόλεμο του 1962. Πριν από αυτόν, οι δύο χώρες δεν είχαν ζητήματα τα οποία πιθανόν να τους οδηγούσαν σε μια άμεση στρατιωτική αντιπαράθεση καθώς μοιράζονταν κοινές ιστορικές εμπειρίες, πολιτιστικές αξίες και παρόμοιες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Στη στρατηγική σκέψη της Ινδίας όπως αυτή

³⁶⁸ Δες σχετικά Anton Harder, "Not at the Cost of China: India and the United Nations Security Council, 1950".

³⁶⁹ Δες σχετικά το κείμενο της συμφωνίας, External Publicity Division Ministry of External Affairs, "Panchsheel Treaty - External Publicity Division Ministry of External Affairs - Government of India," 2004, 1–13, http://www.mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/191_panchsheel.pdf

³⁷⁰ Δες σχετικά Sulmaan Wasif Khan, "Cold War Co-Operation: New Chinese Evidence on Jawaharlal Nehru's 1954 Visit to Beijing," *Cold War History* 11, no. 2 (May 1, 2011): 197–222, <https://doi.org/10.1080/14682745.2010.494300>.

εκφραζόταν από την πολιτική του Nehru υπήρχε η θεώρηση ότι το υπάρχον διεθνές περιβάλλον δεν παρείχε τις συνθήκες εκείνες όπου Ινδία και Κίνα θα μπορούσαν να έρθουν σε ανοιχτή σύγκρουση. Είχε την άποψη ότι η εδαφική ακεραιότητα, η ασφάλεια και η οικονομική ανάπτυξη της Ινδίας απαιτούσαν φιλικές και ειρηνικές σχέσεις με τους γείτονές της. Η Ινδία είχε ήδη να αντιμετωπίσει τις αναθεωρητικές απόψεις του Πακιστάν για την περιοχή του Κασμίρ για το οποίο είχαν συγκρουστεί από τον πρώτο χρόνο της αυτονομίας τους από τη Βρετανική κυριαρχία το 1947.

4.3.2 Η συνοριακή διαμάχη και ο πόλεμος του 1962

Η συνοριακή διαμάχη ανάμεσα σε Κίνα – Ινδία παραμένει μέχρι και το 2019 ένα πρόβλημα χωρίς λύση, με τις προοπτικές να παραμένουν δυσοίωνες ύστερα και από τις πρόσφατες εξελίξεις στην περιοχή του Κασμίρ. Το συνοριακό ζήτημα αποτελεί το πιο ξεκάθαρο σημείο απόκλισης ανάμεσά τους.

Τα σύνορα των δύο χωρών χωρίζονται σε τρεις τομείς, το δυτικό, τον κεντρικό και τον ανατολικό. Ο δυτικός περιλαμβάνει την περιοχή της Ladakh, ο κεντρικός της Himachal Pradesh, την Uttar Pradesh και του Θιβέτ, ενώ ο ανατολικός την περιοχή που ήταν γνωστή ως North Eastern Frontier Agency (NEFA) και τώρα ονομάζεται Arunachal Pradesh. Οι αξιώσεις της Κίνας αφορούν σήμερα μια περιοχή στην Arunachal Pradesh, μια επαρχία της Ινδίας στα ανατολικά της όρια, με μέγεθος περίπου 92,000 km². Θεωρούν την περιοχή ως μέρος του Νότιου Θιβέτ το οποίο προσάρτησαν το 1950. Ενώ οι αξιώσεις της Ινδίας αφορούν την περιοχή Aksai Chin στα δυτικά Ιμαλία στην περιοχή της Ladakh.³⁷¹

Οι σχέσεις Κίνας – Ινδίας, αντίθετα από τις προθέσεις των ηγετών τους, άρχισαν να επιδεινώνονται στα τέλη της δεκαετίας του 1950 ύστερα από πολυάριθμες συνοριακές αψιμαχίες. Αρχικά η διπλωματία αποτέλεσε το εργαλείο για την επίλυση της διαμάχης. Οι δύο ηγέτες ανταλλάξαν επίσημες επιστολές σχετικά με τις θέσεις τους επικαλούμενες στοιχεία ιστορίας και διεθνούς δικαίου. Σε μία από αυτές στις 23ης Ιανουαρίου του 1959, ο Zhou Enlai αφού πρώτα εξέφρασε τις ευχαριστίες του «...προς την Ινδική Κυβέρνηση για τις προσπάθειες... επαναφοράς της Κίνας στη δικαιοματική της θέση στα Ηνωμένα έθνη και την ευγνωμοσύνη του για την

³⁷¹ Δες σχετικά χάρτη παράρτημα A-1 και CGTN, Tian Wei et al. "The Border": A debate between China & India," 14 Aug 2017, YouTube Video, 43:28, <https://www.youtube.com/watch?v=XSr0w6hD2Bg&list=PLyZX2MtFYnzR93A3GiNO-C7b485v7dlHx&index=9&t=510s>

υποστήριξη στο ζήτημα της *Taiwan* και των παράκτιων νήσων» αναφέρθηκε στο εδαφικό ζήτημα δηλώνοντας: «πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να επισημάνω ότι τα σύνορα με την *Ινδία* δεν έχουν οριοθετηθεί επισήμως. Ιστορικά, καμία συνθήκη ή συμφωνία για τα *Σινο-Ινδικά* σύνορα δεν έχει συναφθεί ποτέ μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης της *Κίνας* και της *Ινδικής* κυβέρνησης... Η θέση της *Κινεζικής* Κυβέρνησης ήταν ότι το συνοριακό ζήτημα δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να επηρεάσει τις *Σινο-Ινδικές* φιλικές σχέσεις.»³⁷²

Το υπόβαθρο της διαμάχης εντοπίζεται στη συμφωνία της *Simla* το 1914 ανάμεσα στην *Βρετανία* και το *Θιβέτ* για τη οριοθέτηση των μεταξύ τους συνόρων σύμφωνα με τη γραμμή *McMahon*.³⁷³ Η *Κίνα* δεν αποδεχόταν τη γραμμή του *McMahon*³⁷⁴ ως την τελική γραμμή οριοθέτησης των συνόρων μεταξύ *Ινδίας* και *ΛΔΚ*.³⁷⁵ Για να αντικρούσει τη θέση της *Ινδίας* ότι η νομιμότητα της γραμμής *McMahon* δεν είχε ποτέ αμφισβητηθεί από την *Κίνα* στο παρελθόν, υποστήριξε ότι οι τοπικές *θιβετιανές* αρχές δεν είχαν νόμιμο δικαίωμα να συνάψουν τη συνοριακή συνθήκη με τους *Βρετανούς* στη *Simla*.³⁷⁶ Επιπλέον, η *Κίνα* θεώρησε την αμφισβητούμενη περιοχή του *Aksai Chin* ως μέρος της *κινεζικής* επαρχίας *Xinjiang* και όχι του *Θιβέτ*.³⁷⁷ Η θέση της *Ινδίας* είναι ακόμα και σήμερα ότι η παράνομα κατεχόμενη περιοχή της είναι μέρος της περιφέρειας του *Ladakh* του κρατιδίου του *Jammu* και *Kashmir*, μέρος του οποίου επίσης κατέχεται και ελέγχεται από το *Πακιστάν*. Η *Ινδία* αρνείται τη διασυνοριακή συμφωνία μεταξύ *Κίνας* – *Πακιστάν* του 1963.³⁷⁸

³⁷² Δες σχετικά την επιστολή στο "Letter from Prime Minister of China to the Prime Minister of India, 23 January 1959," January 23, 1959, History and Public Policy Program Digital Archive, Ministry of External Affairs, Government of India, Notes, Memoranda and Letters Exchanged and Agreements Signed between the Governments of India and China 1954-1959: White Paper I (New Delhi: External Publicity Division, Ministry of External Affairs, 1959), 52-54. <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/175951>

³⁷³ Δες σχετικά *V. C. Bhutani*, "Tibetan Account of the Simla Conference 1913-14." *Indian Historical Review* 31, no. 1-2 (January 2004): 133-201. doi:[10.1177/037698360403100207](https://doi.org/10.1177/037698360403100207).

³⁷⁴ Δες σχετικά *Gupta, Karunakar*. "The McMahon Line 1911-45: The British Legacy." *The China Quarterly*, no. 47 (1971): 521-45. www.jstor.org/stable/652324.

³⁷⁵ Δες σχετικά για μια ανάλυση του θέματος, *Xuecheng Liu Lanham*, *The Sino-Indian Border Dispute and Sino-Indian Relations*, (MD: University Press of America, 1994); και *John B. Allock et al.*, *Border and Territorial Disputes*, (Harlow: Longman, 1992).

³⁷⁶ Δες σχετικά *Green, L. C.* "Legal Aspects of the Sino-Indian Border Dispute." *The China Quarterly*, no. 3 (1960): 42-58. www.jstor.org/stable/763286.

³⁷⁷ Δες σχετικά *HEMANT SINGH*, "What is the history of Aksai Chin?," *JAGRANJOSH*, AUG 30, 2019. <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/history-of-aksai-chin-1566305339-1>

³⁷⁸ Δες σχετικά το κείμενο της συμφωνίας για την οριοθέτηση των συνόρων με την *Κίνα* "The Boundary Agreement Between China And Pakistan, 1963," προσβάσιμο στις 15/12/19 <https://people.unica.it/annamariabaldussi/files/2015/04/China-Pakistan-1963.pdf>

Τελικά, η διπλωματία και η επίκληση του διεθνούς δικαίου απέτυχαν και φυσιολογικά οι συνοριακές συγκρούσεις οδήγησαν στον Σινο-Ινδικό πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1962. Η ήττα της Ινδίας από την Κίνα δημιούργησε εσωτερικά πολιτικά προβλήματα στην Ινδία καθώς αμφισβητήθηκε η ηγεσία του Nehru τόσο στο εσωτερικό από την αντιπολίτευση, όσο και στο εξωτερικό.

Η επιλογή της Ινδίας για μη ευθυγραμμισμένη πολιτική σε σχέση με τις δύο υπερδυνάμεις του διπολικού τότε συστήματος, έπληξε σοβαρά το κύρος της στα μάτια της παγκόσμιας κοινότητας, ιδιαίτερα των ΗΠΑ.³⁷⁹ Η Ινδία δρώντας ρεαλιστικά αναγκάστηκε να ζητήσει άμεση στρατιωτική και οικονομική βοήθεια για να αναχαιτίσει την Κινεζική επιθετικότητα. Έτσι ο Nehru με επιστολή του στον πρόεδρο John F. Kennedy, ζήτησε από τις ΗΠΑ μεταξύ άλλων, δώδεκα Μοίρες μαχητικών αεροσκαφών καθώς και προσωπικού για τη λειτουργία τους μαζί με ένα πακέτο βοήθειας αξίας 1,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων.³⁸⁰ Οι ΗΠΑ και η Βρετανία παρείχαν βοήθεια στην Ινδία δεσμευόμενες για ένα πακέτο αξίας 120 εκατομμυρίων δολαρίων, συμπεριλαμβανομένης στρατιωτικού εξοπλισμού γεγονός που λειτούργησε αποτρεπτικά κατά μιας νέας πιθανής κινεζικής επίθεσης στην Ινδία.³⁸¹ Ο πόλεμος έληξε ξαφνικά από την μονομερή παύση των εχθροπραξιών της Κίνας πιθανώς για να μην κλιμακωθεί περαιτέρω με την προφανή παρέμβαση των ΗΠΑ στη διαμάχη υπέρ της Ινδίας. Ο Nehru απέδωσε την κατάληξη του πολέμου: «... στην ταχύτητα της Αμερικανικής Αντίδρασης...»³⁸²

Η πίστη του Nehru στηριζόμενη στην πεποίθηση ότι η σοσιαλιστική Κίνα δεν θα επιτεθεί ποτέ στη «μη ευθυγραμμισμένη» Ινδία και στη θεώρηση του ότι η μη ευθυγραμμισμένη πολιτική ήταν η σωστή στρατηγική για την εθνική ασφάλεια

³⁷⁹ Δες σχετικά στο Dilip Mohite, "Ideological Foundations Of Nehru's Nonalignment." *The Indian Journal of Political Science* 53, no. 1 (1992): 24-38. www.jstor.org/stable/41855594.

³⁸⁰ Δες σχετικά PTI, "John F Kennedy was planning \$500 million military aid package for India," *The Economic Times*, Jul 12, 2018. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/john-f-kennedy-was-planning-500-million-military-aid-package-for-india/articleshow/49374005.cms> Και Bruce Riedel, *JFK's Forgotten Crisis: Tibet, the CIA, and Sino-Indian War*, (Brookings Institution Press, 2015). www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt15hvr1q.

³⁸¹ Δες σχετικά, Devereux, David R. "The Sino-Indian War of 1962 in Anglo-American Relations." *Journal of Contemporary History* 44, no. 1 (2009): 71-87. www.jstor.org/stable/40543074. και στο PTI, "Nehru sought U.S. help during 1962 Indo-China war: book," *The Hindu*, Updated: May 06, 2016. <https://www.thehindu.com/news/nehru-sought-us-help-during-1962-indochina-war-book/article7761071.ece#> 84

³⁸² Δες σχετικά για τα γεγονότα και την εμπλοκή των ΗΠΑ στο τερματισμό του πολέμου στο Brecher, Michael. "Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War." *Pacific Affairs* 52, no. 4 (1979): 612-30. <https://www.jstor.org/stable/2757064>

αποδείχθηκε απατηλή.³⁸³ Στο τέλος παραδέχτηκε ότι η ταπείνωση της Ινδίας από την Κίνα ήταν αποτέλεσμα μιας «*τεχνητής ατμόσφαιρας της δικής μας δημιουργίας*».³⁸⁴

Όσον αφορά στη στάση του Πακιστάν κατά τη διάρκεια του πολέμου συνοψίζεται στην αναφορά του Riedel ότι «*Το Πακιστάν ήταν ξεκάθαρα ικανό να ξεκινήσει ένα πόλεμο με την Ινδία, αλλά αποφάσισε το 1962 να μην εκμεταλλευτεί την αδυναμία της Ινδίας.*»³⁸⁵ Αυτό οφειλόταν στην διαμεσολάβηση των ΗΠΑ και τη διαβεβαίωση ότι η στρατιωτική βοήθεια στην Ινδία για να αντιμετωπίσει την Κίνα δεν θα χρησιμοποιούνταν ενάντια στο Πακιστάν. Οι ΗΠΑ υπήρξαν ο εξισορροπιστής στις σχέσεις των τριών σε αυτήν την περίπτωση. Το Πακιστάν δεν εκμεταλλεύθηκε τις συνθήκες άμεσα αλλά ο πόλεμος του 1962 επηρέασε την απόφαση του για τις δράσεις που οδήγησαν στον μετέπειτα πόλεμο της Ινδίας με το Πακιστάν τρία χρόνια αργότερα. Το Πακιστάν θεώρησε ως συνέπεια των αποκαλυπτικών συνεπειών του πολέμου για την παρουσίαση της Ινδίας ως στρατιωτικά αδύναμης και αδέξιας ότι θα ήταν ποιο ενδοτική και απρόθυμη να αντιδράσει σε διπλωματική και στρατιωτική πίεση για την απελευθέρωση του Κασμίρ. Επίσης θεώρησαν ότι η Κίνα θα υποστήριζε το Πακιστάν σε μια σύγκρουση με την Ινδία.³⁸⁶

4.3.3 Το θέμα του Θιβέτ

Η πρώιμη φάση των Σινο-Ινδικών σχέσεων παρέμεινε φιλική παρά την, δια της βίας, προσάρτηση του Θιβέτ από την Κίνα το 1950 οπότε και το διακήρυξε ως αναπόσπαστο μέρος της επικράτειάς της. Η Ινδική κυβέρνηση απέφυγε τη δυναμική αντίδραση απέναντι στην Κίνα, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν στην ανάλυση. Ο Nehru επικρίθηκε στο Κοινοβούλιο για την ήπια πολιτική στο θέμα της προσάρτησης του Θιβέτ. Προτίμησε τη διπλωματική προσέγγιση, κρατώντας την υπό έλεγχο και απομονώνοντάς την από την ΕΣΣΔ αντί μιας ανοιχτής αντιπαράθεσης μαζί της. Αυτή η στρατηγική θεωρείται πως απέδωσε μόνο παροδικά. Η Ινδία

³⁸³ Δες σχετικά στο A.K. Damodaran, "Jawaharlal Nehru and Non-Alignment." *India Quarterly* 39, no. 1 (January 1983): 41–49. doi:[10.1177/097492848303900104](https://doi.org/10.1177/097492848303900104).

³⁸⁴ Δες σχετικά στο Hugh Tinker, "Jawaharlal Nehru at Simla, May 1947. A Moment of Truth?" *Modern Asian Studies* 4, no. 4 (1970): 349-58. www.jstor.org/stable/311529. 349

³⁸⁵ Δες σχετικά PTI, "Nehru sought U.S. help during 1962 Indo-China war: book,"

³⁸⁶ Δες σχετικά John W. Garver, *Protracted Contest: Sino-Indian Rivalry in the Twentieth Century*, (Seattle: University of Washington Press, 2001), 192.

μπόρεσε να διατηρήσει την ειρήνη και την ηρεμία στα βορειοανατολικά σύνορά της για πάνω από μια δεκαετία.

Από ιστορικής άποψης, το Θιβέτ είναι ανεξάρτητο από την Κίνα. Ιδρύθηκε ως κυρίαρχη οντότητα όταν το Θιβέτ υπέγραψε τη σύμβαση Simla (Simla Convention) με την κυβέρνηση της βρετανικής Ινδίας το 1914.³⁸⁷ Στη σύμβαση της Simla αποφασίστηκε η γραμμή του McMahon που οριοθετεί τα σύνορα μεταξύ Ινδίας και Κίνας. Η τελευταία απέρριψε τον Ινδικό ισχυρισμό πως το Θιβέτ κατείχε πάντα κυρίαρχο χαρακτήρα.³⁸⁸

Ο Nehru ήταν απρόθυμος να επιτρέψει στις εξελίξεις στο Θιβέτ να επιβαρύνουν τις σχέσεις των δύο χωρών, διατηρώντας ταυτόχρονα κατά νου, το μακροπρόθεσμο συμφέρον της Ινδίας σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη και την οικοδόμηση του έθνους. Οι επικρίσεις που δέχτηκε ο Nehru τόσο από μέλη του κόμματός του, καθώς και από την αντιπολίτευση για την ήπια προσέγγισή του στην αντιμετώπιση της Κίνας οφειλόταν στην στρατηγική αξία του Θιβέτ ως ένα προπύργιο της Ινδίας στα Ιμαλάια, το οποίο αύξανε το στρατηγικό της βάθος απέναντι στην Κίνα.

Οι διαφορές των δύο χωρών σχετικά με τις αντίστοιχες σχέσεις τους με το Θιβέτ προκάλεσαν μια σκιά στις Σινο-Ινδικές σχέσεις και έπαιξαν ρόλο στον πόλεμο του 1962. Παρά τη συνεχιζόμενη προσπάθεια για την ομαλοποίηση των διμερών σχέσεων, το Θιβέτ παραμένει ένα αγκάθι στις μεταξύ τους σχέσεις.³⁸⁹

Ο Nehru αντιμετώπισε σκληρή αντίδραση από την Κίνα μετά την απόφασή του να χορηγήσει πολιτικό άσυλο στον 14^ο Δαλάι Λάμα το Μάρτιο του 1959.³⁹⁰ Αυτή η βιαστική απόφαση συνέβαλε στην περιπλοκή των σχέσεων Ινδίας – Κίνας αφού η τελευταία τη θεώρησε άμεση παρέμβαση στις εσωτερικές τις υποθέσεις. Προς απογοήτευση της Κίνας, ο Δαλάι Λάμα υπήρξε πολιτικά ενεργός στη διεθνοποίηση του θιβετιανού ζητήματος για πάνω από τέσσερις δεκαετίες.³⁹¹ Η ηγεσία του Πεκίνου τον

³⁸⁷ Δες σχετικά V. C. Bhutani, "Tibetan Account of the Simla Conference 1913–14." *Indian Historical Review* 31, no. 1–2 (January 2004): 133–201. doi:[10.1177/037698360403100207](https://doi.org/10.1177/037698360403100207).

³⁸⁸ Δες σχετικά B. Sautman, "Resolving the Tibet Question: Problems and Prospects." *Journal of Contemporary China* 11, no. 30 (2002): 77–107. <https://doi.org/10.1080/10670560120091156>.

³⁸⁹ Δες σχετικά για τον παράγοντα του Θιβέτ στις διμερείς σχέσεις Κίνας Ινδίας Rajiv. Sikri, "The Tibet Factor In India-China Relations." *Journal of International Affairs* 64, no. 2 (2011): 55–71. <http://www.jstor.org/stable/24385534>

³⁹⁰ Δες σχετικά στο Jennifer Latson, "How and Why the Dalai Lama Left Tibet," TIME, UPDATED: MARCH 5, 2019. <https://time.com/3742242/dalai-lama-1959/>

³⁹¹ Δες σχετικά Crowe, David M. "The 'Tibet Question': Tibetan, Chinese and Western Perspectives." *Nationalities Papers* 41, no. 6 (November 1, 2013): 1100–1135. <https://doi.org/10.1080/00905992.2013.801946> .

κατηγορεί ότι ασκεί αποσχιστικές δραστηριότητες από Ινδικό έδαφος με μοναδικό στόχο να χωρίσει το Θιβέτ από την ηπειρωτική Κίνα. Αν και η Ινδία αρνήθηκε αυτή την κατηγορία, η Κίνα της ζητάει συνεχώς να λάβει μέτρα για να σταματήσει τις «αντικινεζικές πολιτικές δραστηριότητες».³⁹² Επιπλέον, μια ισχυρή θιβετιανή κοινότητα με περισσότερους από 100.000 πρόσφυγες συγκεντρωμένοι στη Dharamsala της Ινδίας, απαιτεί πλήρη περιφερειακή αυτονομία από τη ΛΔΚ.³⁹³

Τις αντιδράσεις της Κίνας προκαλούσε και η στάση του πρώην Ινδού Υπουργού Άμυνας George Fernandes για την υποστήριξή του στην πλήρη αυτονομία των Θιβετιανών, ο οποίος υπήρξε από τους θερμότερους υποστηρικτές των θέσεων τους.³⁹⁴

Μια περαιτέρω διαμάχη προκλήθηκε μεταξύ Ινδίας – Κίνας όταν ο Karmapa Lama, ένας βουδιστής μοναχός, διέφυγε από το Θιβέτ στην Ινδία στα τέλη του 1999 και του δόθηκε το καθεστώς του θιβετιανού πρόσφυγα από την ινδική κυβέρνηση επιτρέποντάς του στη συνέχεια να μείνει στη χώρα.³⁹⁵ Η ινδική κυβέρνηση αγνόησε την κινεζική ευαισθησία για την περίπτωση του Karmapa. Το πραγματικό πρόβλημα με την Κίνα είναι ότι θεωρεί το Θιβέτ ως «οικοδόμημα της ενότητας».³⁹⁶

Αν και η Ινδία έχει ήδη συμφιλιωθεί με το γεγονός ότι το Θιβέτ δεν μπορεί ποτέ να είναι μια ξεχωριστή οντότητα από την Κίνα, το Θιβέτ είναι στρατηγικά σημαντικό για την άμυνα και την ασφάλειά του ως ενδιάμεση ζώνη (buffer zone). Πέρα από αυτό, η Ινδία θεωρεί το Θιβέτ ζωτικό κρίκο για τη διατήρηση των πολιτιστικών και εμπορικών δεσμών με τη Lhasa. Η Ινδία θέλει να ξανανοίξει το προξενείο στη Lhasa, το οποίο έκλεισε το Δεκέμβριο του 1962 μετά τον Σινο-Ινδικό πόλεμο τον

³⁹² Δες σχετικά Tshering Chonzom Bhutia, "Will India turn its back on the Dalai Lama to appease China?," South China Morning Post, 17 Mar 2018. <https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/2137212/will-india-turn-its-back-dalai-lama-appease-china>

³⁹³ Δες σχετικά James Flynn, "Will China's Next Crisis Be in Tibet?," The American Interest, August 13, 2019. <https://www.the-american-interest.com/2019/08/13/will-chinas-next-crisis-be-in-tibet/>

³⁹⁴ Δες σχετικά "His Holiness the Dalai Lama saddened by demise of 'heroic leader and steady friend of Tibet' George Fernandes," Central Tibetan Administration, January 29, 2019, <https://tibet.net/his-holiness-the-dalai-lama-saddened-by-demise-of-heroic-leader-and-steady-friend-of-tibet-george-fernandes/>

³⁹⁵ Δες σχετικά Yeshi Dorje, "Karmapa Said He Left a Message When He Escaped Tibet in 1999," VOICE OF AMERICA, June 05, 2017. <https://www.voanews.com/east-asia/karmapa-said-he-left-message-when-he-escaped-tibet-1999>

³⁹⁶ Δες σχετικά Tsering Topgyal, "Identity Insecurity and the Tibetan Resistance Against China." Pacific Affairs 86, no. 3 (2013): 515-38. www.jstor.org/stable/43590713.

Οκτώβριο του 1962, αλλά συναντάει την άρνηση της Κίνας.³⁹⁷ Αν αυτό υλοποιηθεί, θα διευκολύνει την κυκλοφορία ανθρώπων και αγαθών και από τις δύο πλευρές.

Είναι απολύτως κατανοητή η εχθρική στάση της Κίνας απέναντι στον Δαλάι Λάμα, ο οποίος την έχει δυσφημήσει στο εξωτερικό προβάλλοντας την ως «αδιόρθωτο παραβάτη» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Θιβέτ. Οι διασυνδέσεις του στη Δύση τη δεκαετία του 1980, καθώς και οι σκληρές ομιλίες του κατά της ΛΔΚ σχετικά με τη δυστυχία των Θιβετιανών, που έγιναν στο αμερικανικό Κογκρέσο το 1987, εξόργισαν τους Κινέζους ηγέτες.³⁹⁸

Η πολιτική της Ινδίας για την περιοχή του Θιβέτ συνοψίζεται στη άποψη ότι αυτό ανήκει στην Κίνα.³⁹⁹ Η στάση αυτή λειτουργεί αντισταθμιστικά ως προς τη στάση της Κίνας για την περίπτωση του Κασμίρ και την υποστήριξή της στο Πακιστάν.

4.4 Το τρίπτυχο Κίνα – Πακιστάν – Ινδία

Η ασφάλεια και η στρατηγική διασύνδεση Κίνας – Πακιστάν έχουν παραμείνει κεντρικό ζήτημα στις σχέσεις Ινδίας – Κίνας από τότε που η Κίνα και το Πακιστάν υπέγραψαν μια ιστορική συνοριακή συμφωνία το Μάρτιο του 1963, με τη χορήγηση ενός τμήματος από το κατεχόμενο από το Πακιστάν Κασμίρ στην Κίνα. Ρεαλιστικά, η επιδείνωση στις σχέσεις Ινδίας – Κίνας μετά τον πόλεμο του 1962 παρείχε μια ευνοϊκή ευκαιρία για το Πακιστάν και την Κίνα να δημιουργήσουν μια κοινή στρατηγική συμφωνία με στόχο να περιορίσουν την Ινδία στα αντίστοιχα εθνικά τους συμφέροντα. Η γεωπολιτική κατάσταση του Πακιστάν προσέλκυσε την υποστήριξη της Κίνας από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Ήταν ένα χρήσιμο αντίβαρο κατά της Ινδίας, που θεωρήθηκε τόσο ως γειτονική απειλή όσο και ως σύμμαχος της Σοβιετικής Ένωσης.

³⁹⁷ Δες σχετικά Jayanth Jacob, China says no to Indian consulate in Tibetan capital, Hindustan Times, Aug 03, 2012. <https://www.hindustantimes.com/delhi/china-says-no-to-indian-consulate-in-tibetan-capital/story-yy4nPBI SPGR96aZCkLkxgP.html>

³⁹⁸ Δες σχετικά Rene Sanchez, “Dalai Lama Urges Tibetan Freedom,” The Washington Post, September 22, 1987. <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1987/09/22/dalai-lama-urges-tibetan-freedom/6be1f7c0-8994-4f22-b402-799ae3697eb7/>

³⁹⁹ Δες σχετικά Atul Aneja, “India’s policy on Tibet is clear: scholar,” The Hindu, APRIL 21, 2019. <https://www.thehindu.com/news/international/indias-policy-on-tibet-is-clear-scholar/article26905106.ece>

Η Κίνα βοήθησε το Πακιστάν στα προγράμματα πυρηνικής και πυραυλικής ανάπτυξης, τα οποία σχεδιάστηκαν για να «βοηθήσουν το Πακιστάν να διατηρήσει την ανοικτή επιλογή του».⁴⁰⁰

Η επιδείνωση των Σινο-ινδικών σχέσεων μετά τον πόλεμο του 1962 παρείχε μια ευνοϊκή ευκαιρία για το Πεκίνο και το Πακιστάν να πλησιάσουν και να σφυρηλατήσουν μια κοινή πολιτική και στρατηγική κατανόηση με σκοπό να περιορίσουν την Ινδία.

Από τη στιγμή του συνοριακού πολέμου Κίνας – Ινδίας το 1962, η Κίνα έχει ευθυγραμμιστεί με το Πακιστάν υλοποιώντας στρατιωτικές και στρατηγικές επενδύσεις σε αυτό για να κρατήσει την Ινδία ως κοινό εχθρό, εκτός ισορροπίας. Είναι ενδιαφέρον ότι οι προσπάθειες της Κίνας για βελτίωση των δεσμών με την Ινδία από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 συνοδεύτηκαν από παράλληλες προσπάθειες για ενίσχυση των πυρηνικών και συμβατικών δυνατοτήτων του πακιστανικού στρατού έναντι της Ινδίας. Το Πακιστάν ενθαρρύνθηκε για τη διεξαγωγή «πολέμου δια αντιπροσώπων» στο Κασμίρ χωρίς το φόβο αντιποίνων από την Ινδία λόγω της παροχής πυρηνικής και πυραυλικής προστασίας από την Κίνα κατά τη διάρκεια των τελών της δεκαετίας του 1980 και του 1990.⁴⁰¹

Οι σχέσεις Ινδίας-Κίνας είναι πιθανό να κρατούνται όμηροι της στρατιωτικής και πυρηνικής συνεργασίας του τελευταίου με το Πακιστάν, καθώς, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το βασικό κίνητρό τους είναι ο γεωπολιτικός και γεωστρατηγικός περιορισμός της Ινδίας. Αυτό που δημιουργεί προβληματισμό στην Ινδία δεν είναι τόσο η ανεπίλυτη συνοριακή διαφωνία που είχε ταλαιπωρήσει τις σχέσεις τους, αλλά η προφανής και συγκεκαλυμμένη στρατιωτική, πυρηνική και πυραυλική συνεργασία της Κίνας με το Πακιστάν.

Ο πρώην πρεσβευτής της Ινδίας στην Κίνα, C. V. Rangnathan παρατηρεί:

«Η βοήθεια της Κίνας στο Πακιστάν για ανάπτυξη πυρηνικής και πυραυλικής τεχνολογίας ως ο μεγαλύτερος προμηθευτής συμβατικών στρατιωτικών όπλων του

⁴⁰⁰ Δες σχετικά Mohan Malik, "China Factor in the India-Pakistan Conflict," Asia Pacific Center for Securities Studies,

⁴⁰¹ Δες Mohan Malik, "China Factor in the India-Pakistan Conflict," Asia Pacific Center for Securities Studies, 1.

*Πακιστάν αποτελεί εμπόδιο στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ της ΛΔΚ και της Ινδίας».*⁴⁰²

Όσον αφορά την Κίνα, τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά της απαιτούν να επιδιώξει μια αμερόληπτη πολιτική απέναντι στην Ινδία και το Πακιστάν. Μια ξεκάθαρη πολιτική υπέρ του Πακιστάν οδηγεί την Ινδία στην στρατηγική επιλογή της προσέγγισης με τις ΗΠΑ στους στρατιωτικούς, πολιτικούς και στρατηγικούς τομείς, όπως προκύπτει από αρκετές συμφωνίες που υπεγράφησαν μεταξύ τους.

Η εντατική στρατιωτική και στρατηγική συνεργασία της Κίνας με το Πακιστάν συνέβαλε εν μέρει στην αυξανόμενη αμυντική και στρατηγική συνεργασία μεταξύ της Ινδίας και των ΗΠΑ. Η Ινδία επιζητεί το πλεονέκτημα της επιλεκτικής εμπλοκής με τις ΗΠΑ, όπως για παράδειγμα στο ζήτημα της συνεργασίας στον πυρηνικό τομέα, αφού οι ΗΠΑ αναίρεσαν τις κυρώσεις που επέβαλαν στην Ινδία το 1998. Για τις ΗΠΑ η Ινδία είναι ένας φιλικός εταίρος στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Οι δύο χώρες πρέπει να εμβαθύνουν τους στρατηγικούς και τους δεσμούς ασφαλείας τους χωρίς να υπονομεύσουν την ισορροπία των σχέσεων ΗΠΑ – Πακιστάν και Ινδίας-Κίνας.

Παρατηρώντας, σύμφωνα με την προοπτική της Ινδίας, τη σταθερή συνεργατική σχέση μεταξύ Κίνας και Πακιστάν μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι το αποτέλεσμα της είναι η ανάπτυξη ενός πλαισίου «ανταγωνιστικής ψυχολογίας» μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, εντείνοντας το δίλλημα ασφαλείας ανάμεσά τους. Έτσι ώθησε την Ινδία να προχωρήσει στην κατασκευή νέων οπλικών συστημάτων, επενδύοντας στην ανάπτυξη της εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας, παράλληλα με την προμήθεια εξελιγμένων οπλικών συστημάτων από τη διεθνή αγορά. Επίσης, έχει ενθαρρύνει το Πακιστάν όσον αφορά τη στρατηγική του στο Κασμίρ, όχι μόνο να συνεχίσει τον πόλεμο δια αντιπροσώπων εκεί, αλλά επίσης και να σκληρύνει τη στάση του και την προσέγγισή του για την επίλυση των εκκρεμών διαφορών με την Ινδία.

Επιπλέον, το Πακιστάν είχε πλήρης επίγνωση της στρατηγικής του αξίας για τις ΗΠΑ στην μάχη κατά της τρομοκρατίας στο Αφγανιστάν, καθώς βρισκόταν σε καλύτερη διαπραγματευτική θέση για να αποκομίσει τα μέγιστα οφέλη από αυτές με

---

⁴⁰² Δες σχετικά C. V. Rangnathan, 'The China threat: a view from India', in Herbert Yee and Ian Storey (Eds), *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, (London and New York: RoutledgeCurzon, 2002), 294.

στρατιωτικούς, οικονομικούς και διπλωματικούς όρους. Οι ΗΠΑ προσέγγιζαν το Πακιστάν όποτε ήταν αυτό σύμφωρο για την εξυπηρέτηση της δικιάς τους πολιτικής και για αυτό κατά καιρούς όχι μόνο παρείχαν στρατιωτική και οικονομική βοήθεια στο Πακιστάν, αλλά επίσης διέγραφαν τα τεράστια χρέη του. Από την άλλη είναι έτοιμες να του επιβάλλουν σκληρές κυρώσεις όποτε το Πακιστάν λειτουργεί διαφορετικά.

Η εξέλιξη του διεθνούς συστήματος μετά το πέρας του ψυχρού πολέμου παρέχει αναμφίβολα μεγαλύτερο στρατηγικό και διπλωματικό χώρο στην Κίνα για να λειτουργήσει ως γέφυρα μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, καθώς και ως διαμεσολαβητής στην εμφάνιση της συνεργατικής ασφάλειας στην περιοχή της Νότιας Ασίας.⁴⁰³

Μακροπρόθεσμα, αυτό μπορεί να χρησιμεύσει για ένα διπλό σκοπό. Αρχικά, θα προσφέρει στην Ινδία και το Πακιστάν τη δυνατότητα να αναπτύξουν εκ νέου τις σχέσεις τους από μια νέα σπικκή χωρίς των αμοιβαίο φόβο και καχυποψία. Επίσης, η ισορροπία ισχύος στην περιοχή της Νότιας Ασίας θα συνεισφέρει στην ηρεμία και τη σταθερότητα απαλλαγμένη από το ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων. Με όρους της Realpolitik, ο ρόλος του διαμεσολαβητή με την Ινδία εναπόκειται στην Κίνα, στην οποία το Πακιστάν επαναθέτει την πλήρη εμπιστοσύνη του. Από την άλλη πλευρά, κάθε πρωτοβουλία που αναλαμβάνεται για τη συνεργατική ασφάλεια από την Ινδία θα εξεταστεί από το Πακιστάν με υποψίες, καθώς και τα δύο μέρη έχουν ιστορικά συνδεδεμένα στο πρίσμα μιας αέναης παρεξηγήσεως και δυσπιστίας.

Όσον αφορά το θέμα του Κασμίρ, η Κίνα ακολουθεί φυσικά μια πολύ επιφυλακτική πολιτική. Οι Κινέζοι ηγέτες εξέφρασαν τη συμπάθειά τους για την Ινδία σε κάθε τρομοκρατικό χτύπημα εναντίον της Ινδίας και στην περιοχή του Κασμίρ. Αν και η Κίνα υποστηρίζει ότι το ζήτημα του Κασμίρ αποτελεί ιστορική κληρονομιά, ευνοεί την ειρηνική επίλυση μέσω του πολιτικού διαλόγου μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν. Η Κίνα δεν φαίνεται διατεθειμένη να αναλάβει την ευθύνη ευνοώντας το όποιο αποσχιστικό κίνημα στην κοιλάδα του Κασμίρ καθώς μια τέτοια πολιτική θα μπορούσε εύκολα να προκαλέσει αρνητικά αποτελέσματα, δεδομένου ότι η Κίνα αντιμετωπίζει επίσης αποσχιστικά κινήματα στη μουσουλμανική επαρχία, Xinxiang.

Υπάρχουν αξιόπιστα δεδομένα για την επιτυχία της Κίνας στην άσκηση ουσιαστικής επιρροής στην πακιστανική πολιτική ασφαλείας. Αυτή η επιτυχία είναι εν

⁴⁰³ Δες σχετικά John W. Garver, "Sino-Indian Rapprochement and the Sino-Pakistan Entente." *Political Science Quarterly* 111, no. 2 (1996): 323–47. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://doi.org/10.2307/2152324>.

μέρει αποτέλεσμα μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής οικοδόμησης δεσμών σε όλα τα συναφή μέτωπα – από την κεντρική στρατιωτική και πολιτική ηγεσία έως τα πολιτικά κόμματα, την οικονομική ελίτ, ακόμη και τις εξτρεμιστικές ομάδες.⁴⁰⁴ Η Κίνα διεξάγει μια πολιτική χωρίς να επιβάλει αποκλεισμούς στο Πακιστάν σε διεθνές πλαίσιο και αναγνωρίζει τις προσπάθειες του για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και τον ρόλο του ως θύμα της.⁴⁰⁵

Η πολιτική αυτή αποδείχθηκε πολύ πιο επιτυχημένη από την αντίστοιχη πολιτική των ΗΠΑ, της άσκησης πιέσεων και μη διανομής κονδυλίων. Το σημαντικότερο είναι ότι η επιρροή της Κίνας λειτουργεί συμπληρωματικά με τα συμφέροντα του Πακιστάν. Λόγω της πιεστικής κατάστασης της Πακιστανικής οικονομίας, η συνεργασία με της Κίνα είναι μονόδρομος. Η Κίνα είναι η μόνη χώρα που επενδύει σημαντικά στις υποδομές του Πακιστάν, παρά τους γνωστούς κινδύνους για την ασφάλεια. Συμπερασματικά, εκτός από τα κράτη του Αραβικού Κόλπου, κανένα άλλο κράτος δεν έχει μεγαλύτερη επιρροή στο εσωτερικό του Πακιστάν.

Ωστόσο, η κινεζική επιρροή σταματά εκεί όπου η επιρροή όλων των εξωτερικών ευεργετών σταματά στο Πακιστάν, στην υπαρξιακή απειλή που θέτει η Ινδία. Οι σχέσεις του Πακιστάν με το Αφγανιστάν δέχονται ισχυρή επιρροή από την Ινδία. Όσο η Κίνα λαμβάνει υπόψη της την ανασφάλεια για τα συμφέροντα του Πακιστάν σχετικά με την εμπλοκή της Ινδίας στο Αφγανιστάν, ή όπου αυτό δεν είναι δυνατό, τουλάχιστον παρέχει επαρκείς εγγυήσεις ασφάλειας κατά της εχθρικής ινδικής παραβατικότητας, μπορεί να υπάρχει περιθώριο για πρόσθετη επιρροή.

Η επιρροή της Κίνας στο Πακιστάν είναι ανάλογη και με την εξέλιξη των έργων του CPEC. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν δύσκολα εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν πριν από την υλοποίηση του διαδρόμου στο σύνολό του. Εκτός από το ζήτημα των εξτρεμιστικών ομάδων, η Κίνα πρέπει να λάβει υπόψη της τη διαφθορά και τις πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό του Πακιστάν. Αυτό που ακόμη πρέπει να εξεταστεί είναι η επιρροή που μπορεί να ασκήσει η Κίνα όσον αφορά τους εξτρεμιστές που έχουν στρατηγική σημασία έναντι της Ινδίας. Η επιβολή στον Hafiz

⁴⁰⁴ Δες σχετικά Mathieu Duchâtel, “The Terrorist Risk and China’s Policy toward Pakistan: Strategic Reassurance and the ‘United Front.’” *Journal of Contemporary China* 20, no. 71 (September 1, 2011): 543–61. <https://doi.org/10.1080/10670564.2011.587158>.

⁴⁰⁵ Δες σχετικά Raza Khan, “China Appreciates Pakistan Efforts in the Fight Against Terrorism,” *People’s Daily Online*, September 08, 2017. <http://en.people.cn/n3/2017/0908/c90000-9266387.html>

Saeed, φερόμενο ως εγκέφαλο πίσω από την τρομοκρατική επίθεση της Mumbai το 2008, σε κατ' οίκον περιορισμό τον Ιανουάριο-Νοέμβριο του 2017, θεωρήθηκε ως έμμεση απόδειξη αυτής της επιρροής.⁴⁰⁶ Σύμφωνα με δημοσιεύματα που αργότερα αποδεδειγμένα από τις κινεζικές αρχές, η Κίνα είχε ζητήσει από το Πακιστάν να μετακινήσει τον Hafiz Saeed σε άλλη χώρα.⁴⁰⁷ Εκτός από τις εικασίες, η Κίνα έχει μέχρι στιγμής πρωτίστως προτρέψει το Πακιστάν να ελέγξει τις εχθρικές ομάδες απέναντι στην Ινδία και να αποφύγουν να διακινδυνεύουν μεγάλες συγκρούσεις με την Ινδία.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁶ Δες σχετικά PTI, "China the reason for Saeed's house arrest, not US: Pak media," The Asian Age, Updated Feb 1, 2017. <http://www.asianage.com/world/asia/010217/china-the-reason-for-saeeds-house-arrest-not-us-pak-media.html>

⁴⁰⁷ Δες σχετικά "China advises Pakistan to relocate Hafiz Saeed," News Nation, 24 Μαΐ 2018. YouTube video, <https://www.youtube.com/watch?v=u0AldRjVW0o>

⁴⁰⁸ Δες σχετικά Gul Yousafzai, "Pakistan says over 300 Baloch separatist militants surrender," Reuters, december 10, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-militants/pakistan-says-over-300-baloch-separatist-militants-surrender-idUSKBN1E40L1>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την ανάλυση των σχέσεων μεταξύ των δίπολων Ιράν – Σαουδικής Αραβίας, Ινδίας – Κίνας και των επιμέρους σχέσεων του κάθε δρώντα με το Πακιστάν, τη σύγκριση της σχετικής ισχύος τους – κυρίως οικονομικής και στρατιωτικής – και τη στάση των διεθνών δρώντων, αφού αναδείχθηκαν οι επιμέρους στρατηγικές επιλογές τους, σχετικά με το διαχρονικό ανταγωνισμό ανάμεσά τους, προκύπτουν ορισμένα σημαντικά συμπεράσματα και προτάσεις.

Οι διαμάχες και οι ανταγωνιστικές σχέσεις που έχουν τις ρίζες τους σε μακροχρόνιες ιδεολογικές και εδαφικές διαφορές παρουσιάζουν μια ανθεκτικότητα και ο βαθμός δυσκολίας στην εξεύρεση λύσης είναι ανάλογος με την διαχρονικότητά της. Όσο παγιώνεται μια κατάσταση όπως στις περιπτώσεις των διασυνοριακών διαφορών ανάμεσα σε Ινδία – Κίνα, Ινδία – Πακιστάν, Ιράν – Πακιστάν, Πακιστάν – Αφγανιστάν, τόσο δυσκολότερο είναι να βρεθεί μια κοινά αποδεκτή λύση, με τις λιγότερες δυνατόν συνέπειες για τα ενδιαφερόμενα μέρη. Στο τέλος το ήδη παγιωμένο *status quo* προκύπτει ως η καταλληλότερη λύση και είναι το αποτέλεσμα της νέας δυναμικής, σχετικής ισορροπίας ισχύος. Για να αποφευχθεί μια κατάσταση μεταβολής του *status quo*, από τις μονομερείς ενέργειες ενός αναθεωρητικού δρώντα, να μετατραπεί σε μόνιμη και παγιωμένη, απαιτείται η δυναμική αντίδραση του θιγόμενου δρώντα κάνοντας χρήση όλων των εναλλακτικών επιλογών ισχύος που διαθέτει, με τελευταία επιλογή τη χρήση της σκληρής του ισχύος. Χωρίς ικανοποιητική αποτρεπτική στρατιωτική ισχύ απέναντι σε αναθεωρητικές δυνάμεις τα γεγονότα εντάσεων και κλιμακούμενων κρίσεων αποτελούν μια νομοτέλεια. Όσο ο αναθεωρητικός δρώντας θεωρεί ότι τον ευνοεί η σχετική ισορροπία ισχύος, οι ρεαλιστικές και ορθολογικές του επιλογές θα τον οδηγούν στην κλιμάκωση των προκλήσεων του μέχρι το σημείο όπου τα οφέλη του θα είναι λιγότερα από τις απώλειές του.

Η επίδραση τρίτων διεθνών δρώντων σχετικά με μία σύγκρουση ή ανταγωνιστική διακρατική σχέση είναι ανάλογη με τα συμφέροντά των δρώντων αυτών και καθορίζεται από τις δεδομένες ισορροπίες ισχύος. Όσο μεγαλύτερη είναι η διασύνδεση ανάμεσα στους δρώντες και όσο περισσότερο επηρεάζονται τα συμφέροντά τους από μεταβολές της ισχύος στο διεθνές σύστημα είτε για προσχεδιασμένους είτε για τυχαίους παράγοντες και δεδομένα, τόσο δυσκολότερο γίνεται να διατηρηθεί η ισορροπία ισχύος ανάμεσά τους. Η συνολική σταθερότητα του διεθνούς συστήματος δεν αποκλείει τις επιμέρους μεταβολές ισορροπίας ισχύος και για αυτό τα κράτη

βρίσκονται υπό μια συνεχή προσπάθεια αντιστάθμισης αυτών των μεταβολών που απειλούν την ασφάλεια και την ίδια τους την ύπαρξη. Επομένως, μια κατάσταση αστάθειας στην περιοχή της Μέσης Ανατολής για παράδειγμα δύναται να επηρεάσει και τις ισορροπίες ισχύος στην περιοχή της Νότιας Ασίας, τόσο ώστε να διατηρηθεί η συνολική ισορροπία ισχύος και στις δύο περιοχές.

Η πολιτική επιλογή της αυτοβοήθειας πρέπει να αποτελεί υψηλή προτεραιότητα διαμόρφωσης της υψηλής στρατηγικής κάθε κράτους και να είναι συμπληρωματική των όποιων προσπαθειών εξωτερικής ενδυνάμωσης. Για παράδειγμα, η Σαουδική Αραβία ένωθε ανασφαλής απέναντι στο Ιράν λόγω των αμφιβολιών της για την επιλογή της σύμπλευσης με τις ΗΠΑ μετά την Ιρανική επανάσταση. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της προφανής αδυναμίας των ΗΠΑ να την αποτρέψουν, όπως στη συνέχεια και την ίδια χρονιά να αποτρέψουν τη Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν. Για αυτό το λόγο και ώστε να επιτύχει την εξισορρόπηση της απειλής, στράφηκε σε στρατηγικές αυτοβοήθειας μέσω εξοπλιστικών προγραμμάτων αλλά και ενδυνάμωσης των σχέσεων της με το Πακιστάν παράλληλα με την προσπάθεια δημιουργίας περιφερειακών συμμαχιών με τα υπόλοιπα κράτη του Κόλπου μέσω του GCC. Την αυτοβοήθεια επέλεξε το Πακιστάν για να αντιμετωπίσει τη μεγάλη απειλή για την επιβίωσή του, την Ινδία, γεγονός που το οδήγησε να γίνει πυρηνική δύναμη για να λύσει το θέμα της ισορροπίας ισχύος μαζί της, παράλληλα με τις συμμαχικές σχέσεις με την Κίνα και τη Σαουδική Αραβία. Το γεγονός πως σε καμία από τις πολεμικές αναμετρήσεις του Πακιστάν με την Ινδία δεν υπήρξε άμεση εμπλοκή τρίτων δρώντων καταδεικνύει επίσης την αξία της επιλογής της αυτοβοήθειας.

Επιπλέον και όσον αφορά την εξωτερική ενδυνάμωση μέσω σύναψης συμμαχιών, τα κράτη θεωρητικά αθροίζουν τα διαθέσιμα χαρακτηριστικά ισχύος τους. Τα προσδοκώμενα οφέλη από μια συμμαχία είναι ανάλογα με το ποσοστό ισχύος που συνεισφέρουν σε αυτήν τα συνεργαζόμενα μέρη. Για αυτό είναι σημαντικό να φροντίζουν με ορθολογικό τρόπο την εσωτερική τους ενδυνάμωση, ώστε να μπορέσουν να διεκδικήσουν τα μέγιστα κατά τη φάση του διαμοιρασμού των κερδών από μια πιθανή σύγκρουση.

Τα πυρηνικά όπλα και η προοπτική απόκτησής τους επηρεάζουν μεν την ικανότητα άσκησης διπλωματικής πίεσης αλλά δεν συνιστούν πανάκεια καθώς απαιτούν την συνέργεια, άλλων μορφών ήπιας ισχύος για να βρεθούν λύσεις και ευσίωνες προοπτικές εξασφάλισης της σταθερότητας. Σε περιπτώσεις όπως του

Πακιστάν η πυρηνική αποτροπή λειτουργεί ενθαρρυντικά ως προς τη συνέχιση της αναθεωρητικής του στάσης απέναντι στην Ινδία. Ταυτόχρονα του προσδίδει τα χαρακτηριστικά εκείνα που το καθιστούν παράγοντα ισορροπίας σε ανταγωνιστικές σχέσεις τόσο ανάμεσα σε πυρηνικές δυνάμεις, όπως στην περίπτωση του ανταγωνισμού Ινδίας – Κίνας όσο και σε μη πυρηνικές δυνάμεις όπως στην περίπτωση Ιράν – Σαουδικής Αραβίας. Η επιτυχής αντιστάθμιση της υπέρτερης συμβατικής στρατιωτικής ισχύος της Ινδίας με τη βοήθεια των πυρηνικών όπλων αποτελεί ένα χρήσιμο μοντέλο για τις επιδιώξεις του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας. Η πυρηνική δύναμη της Κίνας είχε ως αντίβαρο τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, η πυρηνική δύναμη της Ινδίας είχε ως κυρίως στόχο την αντιστάθμιση της Κίνας και δευτερευόντως το Πακιστάν και τέλος η πυρηνική ισχύς του Πακιστάν αντιστάθμιζε την ισχύ της Ινδίας. Αντίστοιχα οι προσπάθειες απόκτησης πυρηνικής ισχύος από το Ιράν έχει ως στόχο την έξοδο από τη διεθνή απομόνωση και τις οικονομικές κυρώσεις που το έχουν καταδικάσει οι ΗΠΑ και οι αντίστοιχες βλέψεις της Σαουδικής Αραβίας είναι ανάλογες και σχετικές με τις βλέψεις του Ιράν.

Πολλοί παρατηρητές είχαν προβεί σε υποθέσεις για τον τρόπο δράσης της Σαουδικής Αραβίας σε μια πιθανή ενδυνάμωση του Ιράν μετά το πέρας του JCPOA ή σε οποιοδήποτε αστοχίες από το Ιράν ή από τις ΗΠΑ στο να ανταποκριθούν στις αμοιβαίες δεσμεύσεις υπό τη συμφωνία. Ειδικότερα υπήρχε διαφωνία για το αν η Σαουδική Αραβία προσπαθήσει να αποκτήσει πυρηνική δυνατότητα, μια κατάσταση οριακής πυρηνικής δυνατότητας ή μια επίσημη εγγύηση από τις ΗΠΑ αμυντικής προστασίας σε περίπτωση που το Ιράν προχωρήσει στη δημιουργία πυρηνικής βόμβας ή διατηρήσει την ικανότητα για να το κάνει χωρίς επαρκείς περιορισμούς ή προειδοποίηση.

Η τρομοκρατία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα τριβής και εντάσεων όσο θεωρείται ότι υπάρχει δρώντας που τον υποθάλπει ή δεν λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα αντιμετώπισης. Όσο, όμως η τρομοκρατία οπλοποιείται και μετατρέπεται σε έναν πόλεμο δια αντιπροσώπων, θα προκαλεί εντάσεις και τριβές οι οποίες δεν είναι βέβαιο ότι θα είναι πάντα ελεγχόμενες υπό την κάλυψη της πυρηνικής αποτροπής. Ο κίνδυνος να μη λειτουργήσει η αποτροπή ύστερα και από την προσθήκη τακτικών πυρηνικών όπλων στην εξίσωση, είναι μεγάλος και σε αυτή την περίπτωση θα έχει καταστροφικά αποτελέσματα. Σε αυτό το πλαίσιο η προσπάθεια εξεύρεσης αμοιβαία αποδεκτής διπλωματικής λύσης, καθίσταται πολύ δύσκολη.

Η πυρηνική αποτροπή μπορεί να παράσχει ασφάλεια μόνο κατά της χρήσης πυρηνικών όπλων ή μιας σημαντικής συμβατικής επίθεσης. Αυτή η ασύγκριτη πραγματικότητα δημιουργεί προβληματισμό στους διαμορφωτές της στρατηγικής ορισμένων κρατών, όπως της Ινδίας, και στις ηγεσίες των ενόπλων δυνάμεών τους, όταν έχουν να αντιμετωπίσουν αναθεωρητικούς δρώντες όπως το Πακιστάν. Τους προκαλεί δυσκολία να αποδεχθούν ότι τα πυρηνικά όπλα, σε αντίθεση με άλλα συμβατικά οπλικά συστήματα, δεν έχουν σχεδιαστεί για χρήση εν τέλει και δεν μπορούν να επιτύχουν στρατηγικούς στόχους, όπως η απόκτηση εδαφών ή η κυριαρχία των πληθυσμών. Επιπλέον, το τεράστιο καταστροφικό δυναμικό αυτών των όπλων που μπορούν να αποδεσμεύσουν μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και η ικανότητά τους να προκαλέσουν γενετικές μεταλλάξεις φανερές κατά τη διάρκεια των γενεών διασφαλίζουν ότι ουσιαστικά προορίζονται να αποτρέψουν τη χρήση τους από έναν αντίπαλο. Με άλλα λόγια, η πυρηνική αποτροπή δεν μπορεί να επιτύχει κανένα ζωτικό στόχο εθνικής ασφάλειας, εκτός από το να εμποδίσει έναν αντίπαλο να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα.

Με μια ευρύτερη έννοια, αναμφίβολα, η πυρηνική αποτροπή επιτρέπει την εγκαθίδρυση ειρηνικών συνθηκών, μια κατάσταση που ευνοεί την οικονομική πρόοδο και την τόνωση του περιφερειακού εμπορίου. Ωστόσο, προκύπτει επίσης ένα ολόκληρο φάσμα απειλών για την ασφάλεια, που κυμαίνονται από επιδρομές στα σύνορα έως υποσυμβατικές συγκρούσεις και διασυνοριακή τρομοκρατία και εξτρεμισμό. Τα πυρηνικά όπλα δεν παρέχουν καμία ασφάλεια ενάντια σε αυτό το φάσμα των υπαρξιακών απειλών ασφαλείας.

Σε συνάρτηση με τα ανωτέρω, η κατοχή πυρηνικών όπλων στα χέρια κρατών με τα στοιχεία του Πακιστάν, τους προσδίδει τη δυνατότητα χρήσης της πυρηνικής αποτροπής με ριψοκίνδυνο τρόπο, ανατρέποντας την προσδοκώμενη ισορροπία και σταθερότητα. Ποιο συγκεκριμένα, τα πυρηνικά στο οπλοστάσιο του Πακιστάν, επιτρέπουν στις στρατιωτικές και μυστικές του υπηρεσίες να χρησιμοποιήσουν την ισλαμιστική τρομοκρατία, με σκοπό τη δημιουργία αποσχιστικών τάσεων στο ελεγχόμενο από την Ινδία Κασμίρ, με την προσδοκία ότι το Πακιστάν θα αποφεύγει ουσιαστικά τα οποιαδήποτε αξιόλογα στρατιωτικά αντίποινα και κυρώσεις. Εκτιμάται ότι το Ιράν θα χρησιμοποιήσει τα πυρηνικά του με παρόμοιο τρόπο ενισχύοντας την ήδη επιτυχημένη πολιτική χρήση των παραστρατιωτικών ομάδων του (proxies). Για αυτό το λόγο και οι επιλογές του Ιράν είναι περιορισμένες.

Επιπλέον, θεωρείται ότι η πιθανή απόκτηση πυρηνικών από το Ιράν και λειτουργώντας με μοντέλο το Πακιστάν θα ενισχύσει την αστάθεια στην περιοχή καθώς θα του δώσει μεγαλύτερη ικανότητα να απειλεί ή ακόμα και να εμπλακεί σε συμβατικές και μη συμβατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις, καθώς τα υπόλοιπα κράτη προφανώς θα είναι πιο διστακτικά όσον αφορά την κλιμάκωση οποιαδήποτε αντιπαράθεσης μαζί του, ενισχύοντας τις όποιες αναθεωρητικές βλέψεις του. Σε αυτήν την περίπτωση θεωρείται δεδομένη η διάδοση των πυρηνικών στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Ο δρών με τις περισσότερες πιθανότητες να ακολουθήσει το παράδειγμα του Ιράν σε έναν επικίνδυνο πυρηνικό ανταγωνισμό πια είναι η Σαουδική Αραβία. Η πηγή και η διαδικασία δεν είναι ξεκαθαρισμένα, αλλά το Πακιστάν κυρίως και η Κίνα ή οι ΗΠΑ δευτερευόντως είναι οι πιθανότεροι δρώντες που δύναται να συνδράμουν τις προσπάθειες της Σαουδικής Αραβίας να γίνει πυρηνική δύναμη. Αρχικά εκτιμάται ότι θα ενταθούν οι διαδικασίες προώθησης της χρήσης πυρηνικής ενέργειας για τις ενεργειακές της απαιτήσεις και η παράλληλη προσπάθεια απόκτησης της σχετικής τεχνολογίας.

Σε περίπτωση που το Ιράν καταφέρει να γίνει πυρηνική δύναμη, τότε η θέση του στο περιφερειακό αλλά και στο διεθνές σύστημα θα αναβαθμιστεί δραστικά ενισχύοντας ταυτόχρονα και το κύρος της Ισλαμικής επανάστασης και ταυτόχρονα θα αποσβέσει τις όποιες κοινωνικές πιέσεις φαίνονται να αναπτύσσονται στο εσωτερικό του ως αποτέλεσμα της μέγιστης πίεσης που ασκείται στο Ιράν από τις ΗΠΑ, οι οποίες δήλωσαν μέσω του Προέδρου τους ότι δεν θα επιτρέψουν σε καμία περίπτωση το Ιράν να αποκτήσει πυρηνικά όπλα. Η Σαουδική Αραβία εξυπηρετείται από τη στάση των ΗΠΑ και εκτιμάται ότι θα προσπαθήσει να αποφύγει την άμεση εμπλοκή, κυρίως για να αποτρέψει την επανάληψη επιθέσεων σε σημαντικά κέντρα βάρους της οικονομίας της, όπως συνέβη το Σεπτέμβριο του 2019. Οι επιθέσεις εκτελέστηκαν με τη χρήση ασύμμετρων δυνάμεων και απέφεραν δυσανάλογο κόστος. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να επαναληφθεί η στοχοποίησή της στο άμεσο μέλλον και για αυτό θα αναζητήσει τη μέγιστη δυνατή στρατιωτική ενδυνάμωση με τη συνδρομή και άλλων δρώντων και χρησιμοποιώντας ως σημείο πίεσης την οικονομική της ισχύ. Το Πακιστάν εκτιμάται ότι θα προσπαθήσει να τηρήσει ουδέτερη στάση και θα λειτουργήσει αρχικά ως διαμεσολαβητής για να αποφευχθεί οποιαδήποτε κλιμάκωση ανάμεσα σε Σαουδική Αραβία και Ιράν. Αναλόγως της οικονομικής εξάρτησης απέναντι στη Σαουδική Αραβία είναι πιθανόν να εξαναγκαστεί να

χρησιμοποιήσει την πυρηνική του δύναμη για την άμυνά της σε περίπτωση όπου τελικά οι προσπάθειες των ΗΠΑ αποτύχουν και το Ιράν εισέλθει στη περιορισμένη ομάδα των δρώντων με πυρηνικά όπλα. Μέχρι τότε το Ιράν θα συνεχίσει να χρησιμοποιεί τις παραστρατιωτικές του οργανώσεις για την επίτευξη των σκοπών του.

Η ισορροπία ισχύος στο διεθνές σύστημα επηρεάζεται και από τις δραστικές μεταβολές στη διακυβέρνηση των κρατών καθώς τα διαφορετικά πολιτικά συστήματα της διατακτικής αρχής κάθε κράτους εκφράζουν με διαφορετικό τρόπο και προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις την εξυπηρέτηση του εθνικού τους συμφέροντος. Για παράδειγμα η επίδραση της επανάστασης του Ιράν, σε συνδυασμό με τη ρητορική που ακολουθούσαν οι πολιτικοί του ηγέτες, ενίσχυσαν την αβεβαιότητα και το φόβο στο μοναρχικό καθεστώς της Σαουδικής Αραβίας εκείνη την εποχή όταν ωστόσο, το ίδιο το Ιράν, είχε να αντιμετωπίσει τη φθορά ενός οκταετή πόλεμου απέναντι σε έναν εχθρό που είχε και την υποστήριξη πολλών Αραβικών κρατών, συμπεριλαμβανομένης και της Σαουδικής Αραβίας. Αυτό είναι αποτέλεσμα της σύγκρουσης των ατομικών συμφερόντων των ασκούντων την κρατική εξουσία και του ίδιου του κράτους αλλά και της ταύτισης της επιβίωσης του καθεστώτος με την επιβίωση του κράτους.

Επομένως, το κυβερνητικό περιβάλλον που επικρατεί σε ένα κράτος διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην εξέλιξη μιας σύγκρουσης αφού καθορίζει την εξωτερική του πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις. Στην περίπτωση Ινδίας – Πακιστάν, εντοπίζεται η διαχρονική ανάμιξη του στρατιωτικού κατεστημένου στα πολιτικά δρώμενα του Πακιστάν, γεγονός που ενισχύει και εντείνει περαιτέρω την αναθεωρητική του συμπεριφορά. Δημιουργεί επιπλέον ζητήματα και δυσκολίες στη διαδικασία ολικής προσέγγισης για την οριστική επίλυση των διμερών θεμάτων τους, καθώς συναρτά την πολιτική του επιβίωση με τις μελλοντικές εξελίξεις. Προφανώς, αν η Ινδία, έπαυε να θεωρείται ως μια απειλή από το Πακιστάν, μαζί της θα περιοριζόταν και η επιρροή του στρατού στην πακιστανική πολιτική σκηνή. Επομένως, μια μετατόπιση του προσανατολισμού και της συμπεριφοράς του Πακιστάν θα εξαρτηθεί κυρίως από την πορεία εκδημοκρατισμού του και την πλήρη υπαγωγή του Πακιστανικού στρατού στην πολιτική του ηγεσία.

Το Πακιστάν γνωρίζει πως τόσο το Ιράν όσο και η Σαουδική Αραβία χρησιμοποιούν το έδαφος του ως πεδίο ανταγωνισμού μέσω άσκησης επιρροής των σουιτών και σιϊτών Πακιστανών. Κυρίως, λόγω της πληθυσμιακής κατανομής στη βάση της θρησκείας, υπάρχει μια προδιάθεση για πολιτιστική και ιδεολογική επιρροή από

τη Σαουδική Αραβία μεγαλύτερη από αυτή του Ιράν. Το εύρος της επιρροής είναι εμφανής στην άμεση εμπλοκή της στις εγχώριες υποθέσεις του Πακιστάν ενώ έχει εξαπλωθεί από την απλή πολιτιστική σφαίρα μέχρι την πολιτική σκηνή. Το Ιράν από την άλλη ουσιαστικά χρησιμοποιεί την επιρροή του ως «δούρειο ίππο» σε περίπτωση που το Πακιστάν ταχθεί ξεκάθαρα υπέρ της Σαουδικής Αραβίας σε ένα σενάριο που ο μεταξύ τους ανταγωνισμός κλιμακωθεί σε επίπεδο πολεμικής αντιπαράθεσης. Το Ιράν έχει επιδείξει την ικανότητά του να επιφέρει δυσανάλογο πλήγμα στον αντίπαλό του μέσω τρομοκρατικών επιθέσεων όπως στην περίπτωση των επιθέσεων σε σημαντικά κέντρα βάρους της Σαουδικής Αραβίας και η ανάδειξη της αδυναμίας της να τα προστατέψει επαρκώς παρόλο το ποσοστό χρημάτων που αφιερώνει για την εσωτερική της ενδυνάμωση.

Εδώ και δεκαετίες, η δυναμική της εγχώριας πολιτικής στο Πακιστάν και οι εξωτερικοί περιορισμοί του υπαγορεύουν ότι η ευέλικτη ισορροπία στις σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν, όπως επίσης και στις ενδοαραβικές συγκρούσεις αποτελεί μια αναγκαιότητα και όχι μια επιλογή. Σε αρκετές περιπτώσεις κρίσεων κατά το παρελθόν, όπως η εισβολή στο Αφγανιστάν, ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ, ο πρώτος πόλεμος του Κόλπου, το Πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και οι πρόσφατες ενδείξεις της αντιπαλότητας Ιράν – Σαουδικής Αραβίας, το Πακιστάν κατάφερε με προσοχή να διαχειριστεί τις σχέσεις του με όλες τις πλευρές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που έχουν ακολουθήσει σχεδόν όλες οι Πακιστανικές κυβερνήσεις είναι η θητεία του Zia. Ταυτόχρονα, παρά τη στενότερη σχέση που χτίστηκε με τη Σαουδική Αραβία μετά την εισβολή στο Αφγανιστάν, το Πακιστάν είχε διατηρήσει μια ουδέτερη στάση απέναντι στον πόλεμο Ιράν – Ιράκ και είχε αντισταθεί στις απαιτήσεις της Σαουδικής Αραβίας για την ανάπτυξη πακιστανικών στρατευμάτων στην Υεμένη.

Το Πακιστάν έχει δύο βασικές ανησυχίες: όσον αφορά την κατάσταση στο εσωτερικό του λόγο του σημαντικού αριθμού Σιιτών και το φόβο ύπαρξης αστάθειας στην περιφέρειά του, με τη πιθανότητα δεκάδων χιλιάδων νέων προσφύγων.

Ενόψει αυτών των εσωτερικών και εξωτερικών περιορισμών και της σαφούς ιστορίας της άρνησης επιλογής μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας και του Ιράν σε βάρος κανενός από τους δύο, συνεχίζεται η μακροχρόνια εξωτερική πολιτική του Πακιστάν. Είτε πρόκειται για τις εντάσεις στον πόλεμο της Σαουδικής Αραβίας στην Υεμένη σχετικά με την εκτέλεση του *Nimr Al-Nimr* από τη Σαουδική Αραβία, είτε για έναν σιίτη ιερέα που κατοικεί στο Βασίλειο, είτε για τη συμμετοχή του Ιράν στο

συριακό εμφύλιο πόλεμο, το Πακιστάν θα επικαλεστεί την ανάγκη για ηρεμία, θα προσπαθήσει να μεσολαβήσει και ακόμη μπορεί να κάνει πράγματα που ίσως να δυσαρεστήσουν τη μία ή την άλλη πλευρά, αλλά είναι απίθανο να κάνει κάτι ριζοσπαστικό.

Κρίνοντας από τη συμπεριφορά του Πακιστάν κατά τη διάρκεια των χρόνων, μπορεί να ισχυριστεί κάποιος με σχετική σιγουριά ότι το Πακιστάν δεν θα επιτρέψει στα στρατεύματά του να χρησιμοποιούνται για μάχες εκτός της Σαουδικής Αραβίας, είτε εναντίον του Ιράν είτε οποιουδήποτε άλλου δρώντα, παρά μόνο αν αυτοί του επιτεθούν άμεσα. Το Πακιστάν θα αναπτύξει περαιτέρω στρατεύματα στη Σαουδική Αραβία για να προστατεύσει τη βασιλική οικογένεια και να υποστηρίξει μέσω δηλώσεων τις απαιτήσεις της Σαουδικής Αραβίας λόγω της ιστορίας των τεράστιων επιπτώσεων των εμβάσματα από Πακιστανούς εργαζομένους στον κόλπο και της εξάρτησης από το πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας, αλλά θα εξακολουθήσει να εισάγει LNG από το Κατάρ και να επιδιώκει τη δημιουργία περαιτέρω οικονομικών δεσμών με το Ιράν. Και ένας τέτοιος απόλυτος ρεαλισμός έχει αποδειχθεί ιστορικά ότι είναι η σοφότερη επιλογή για το Πακιστάν, που σημαίνει ότι δεν είναι ορθολογική η στάση ενός κρατικού δρώντα που προσφέρει τον εαυτό του ως θυσία στα συμφέροντα ξένων δυνάμεων, όσο φιλικών και να είναι αυτά.

Σχετικά με τις επιλογές της Ινδίας, παρατηρείται ότι η Ινδία δεν έχει συνάψει κάποια ισχυρή συμμαχία με οποιαδήποτε χώρα στην Ανατολική Ασία στο βαθμό που το έχει κάνει η Κίνα για παράδειγμα με το Πακιστάν στη Νότια Ασία. Η φιλία Κίνας – Πακιστάν δημιουργήθηκε με φόντο την πολύ κλασσική λογική της ισορροπίας ισχύος.

Ακριβώς όπως η Ινδία δεν θέλει η Κίνα να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στη Νότια Ασία, ομοίως η Κίνα δεν θέλει η Ινδία να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην Ανατολική Ασία, την οποία η Κίνα θεωρεί ότι ανήκει στην δική της σφαίρα επιρροής. Η πολιτική της Ινδίας *Look East policy* έχει πλέον μετατραπεί σε *Act East Policy*, αλλά αυτό θα μπορούσε κάλλιστα να μπλοκαριστεί από την Κίνα για να αποτρέψει την Ινδία από το να αποκτήσει ένα ισχυρό στήριγμα στην Ανατολική Ασία. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η Ινδία δεν έχει τη δυνατότητα να ρυθμίσει την ατζέντα στην Ανατολική Ασία. Από την άλλη, η Κίνα έχει την ικανότητα να διαμορφώνει την πολιτική ατζέντα, το θεματολόγιο για την ασφάλεια και την οικονομική ατζέντα της Νότιας Ασίας.

Οι γρήγορες μεταβολές στην ισορροπία δυνάμεων ενδέχεται να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στη σταθερότητα και την ασφάλεια της περιοχής. Όσο μικρότερες είναι οι μετατοπίσεις στην ισορροπία της ισχύος, τόσο πιο σταθερή είναι η περιοχή. Όσον αφορά την Κίνα, συνεχίζει τον εκσυγχρονισμό όλο και περισσότερο των αμυντικών της δυνάμεων ως συνέπεια του αυξανόμενου πλούτου της και της επιδίωξη στον αγώνα για στάτους επιδρώντας στην γρήγορη μεταβολή της ισορροπίας ισχύος.

Η Κίνα ανησυχεί βαθύτατα για την προφανή μετατόπιση της ισορροπίας δυνάμεων στη Νότια Ασία, η οποία δημιουργήθηκε από μια αναδυόμενη στρατηγική και στρατιωτική συνεργασία Ινδίας – ΗΠΑ. Οι δύο χώρες στο πλαίσιο του διαλόγου στρατηγικού πλαισίου υπέγραψαν συμφωνία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, τον Ιανουάριο του 2000. Όσον αφορά τη στρατηγική συνεργασία Ινδίας – ΗΠΑ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας θεωρείται ότι είναι συμβατή με την πολιτική της Κίνας η οποία είχε επίσης δεσμευτεί στην παγκόσμια εκστρατεία των ΗΠΑ κατά της τρομοκρατίας μετά την τραγωδία της 11ης Σεπτεμβρίου το 2001.⁴⁰⁹ Αυτό που πραγματικά προκαλεί ανησυχία στην Κίνα είναι ο αντίκτυπος από την αύξηση της στρατιωτικής και αμυντικής συνεργασίας μεταξύ Ινδίας – ΗΠΑ σχετικά με την ισορροπία δυνάμεων στη Νότια Ασία όπου στην αντίληψή της, αυτή η συνεργασία, στοχεύει στην ανατροπή της ισορροπίας ισχύος στην περιοχή.⁴¹⁰ Η Ινδία και οι ΗΠΑ έχουν ήδη καταστήσει σαφές ότι η αμυντική τους συνεργασία δεν απευθύνεται σε καμία τρίτη χώρα.⁴¹¹

Οι σχέσεις Ινδίας – Κίνας βελτιώθηκαν σταδιακά μετά την ψυχρότητα της επιχείρησης Pokhran II, με υψηλόβαθμες επίσημες επισκέψεις και από τις δύο πλευρές, επιλύοντας αμοιβαίες παρεξηγήσεις και αντιληπτές απειλές. Ωστόσο, οι επιφυλάξεις της Κίνας είναι κατανοητές, σχετικά με το ζήτημα της αναβάθμισης της άμυνας και της συνέχισης της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ της Ινδίας και ΗΠΑ. Ως

⁴⁰⁹ Δες σχετικά, “China military official outlines anti-terror policy, Xinhua News Agency February 10, 2003”, Embassy of the People’s Republic of China in the Kingdom of Norway, 17/05/2004. <http://www.chinese-embassy.no/eng/dtxw/t110379.htm>

⁴¹⁰ Δες σχετικά Goldstein, Avery. “The Diplomatic Face of China’s Grand Strategy: A Rising Power’s Emerging Choice.” The China Quarterly, no. 168 (2001): 835–64. <http://www.jstor.org/stable/3657361>

⁴¹¹ Δες σχετικά Teresita C. Schaffer, “Building a new partnership with India,” The Washington Quarterly 25, no2, (spring 2002): 31-44, Published online: 07 Jan 2010. DOI: [10.1162/01636600252820117](https://doi.org/10.1162/01636600252820117)

φυσικό επακόλουθο, αυτό οδηγεί την Κίνα ώστε να ενισχύσει τη στρατιωτική και στρατηγική της συνεργασία με το Πακιστάν.

Η Κίνα αντιλαμβάνεται ότι οι στενότερες και σταθερότερες σχέσεις με το Πακιστάν εξυπηρετούν τα πολλαπλά στρατηγικά και πολιτικά της συμφέροντα. Πρώτον, τέτοιοι δεσμοί μπορεί να βοηθήσουν να περιοριστεί η αυξανόμενη δύναμη της Ινδίας ως ισχυρή πρόκληση για την κινεζική κυριαρχία στην περιοχή της Ασίας. Δεύτερον, όσο το Πακιστάν είναι σε θέση να κρατήσει την Ινδία πίσω στο Κασμίρ μέσω του πολέμου δια αντιπροσώπων, η Κίνα δεν χρειάζεται να μεταφέρει ή να αναπτύξει επιπλέον στρατεύματα στα Νότια Ιμαλάια. Τρίτον, παρέχει στο Πακιστάν την επιλογή να αποφύγει την επιλογή της σύμπλευσης με τις ΗΠΑ.

Όσον αφορά τις σχέσεις Κίνας – Πακιστάν, οι προκλήσεις που παραμένουν ανάμεσα τους σχετίζονται κυρίως με τα συμφέροντα της Κίνας στο Πακιστάν και είναι η συνεχιζόμενη απειλή από τους εξτρεμιστές και η εσωτερική αντιπολίτευση ιδίως μεταξύ των οικονομικών και πολιτικών κύκλων του Πακιστάν.⁴¹² Η αντιπολίτευση είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Προκαλείται από την ανησυχία για την ολοένα αυξανόμενη επιρροή και εξάρτηση από ξένους ευεργέτες, μια ανησυχία ότι η CPEC δεν θα έχει οικονομικό όφελος για τις περιφέρειες, τον σκεπτικισμό που σχετίζεται με τις κινεζικές οικονομικές πρακτικές σε ξένες επενδύσεις και τα αυξανόμενα χρέη, καθώς και τη διαφθορά, την αναποτελεσματικότητα και τον φραξιοτισμό στις πακιστανικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Οι προσπάθειες κατά της τρομοκρατίας συμπεριλαμβανομένου του Πακιστάν και του Αφγανιστάν, και έτσι της Ινδίας, εξυπηρετούν τα ευρύτερα οικονομικά συμφέροντα της Κίνας. Αποτελούν τη λογική συνέπεια του μεγάλου οικονομικού σχεδίου της σχετικά με το BRI και την εστίασή της στην εγχώρια ασφάλεια στην περιοχή της Χινηjiang καθώς προχωρά με την υλοποίηση του CPEC και ενισχύοντας τους δεσμούς με το Πακιστάν. Η σταθερότητα αποτελεί κριτήριο για την υλοποίηση της επένδυσης στον CPEC και του κινεζικού ενδιαφέροντος στο Αφγανιστάν. Το κλειδί για την αύξηση της σταθερότητας στο Αφγανιστάν έγκειται εν μέρει στο Πακιστάν, και έμμεσα, στο σύμπλεγμα ασφαλείας του Πακιστάν έναντι της Ινδίας.

⁴¹² Δες σχετικά Nadir Guramani, “Reservations Regarding CPEC Echo in Senate,” DAWN, UPDATED 24 November 2017. <https://www.dawn.com/news/1372597> και Senate Secretariat 2017 “269th Session.” 2 November 2017 Accessed 27 June 2018, http://www.senate.gov.pk/uploads/documents/questions/1509608534_912.pdf.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κάθε κράτος, ως ορθολογικός δρών, επιδιώκει την εξασφάλιση της επιβίωσης του, χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα και χαρακτηριστικά ισχύος που διαθέτει. Η αρχή της αυτοβοήθειας αποτελεί μαζί με την επιτυχή σύναψη συμμαχιών μεταξύ δρώντων με συγκλίνοντα συμφέροντα, το βασικότερο στοιχείο για τη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος.

Η ύπαρξη των πυρηνικών στην εξίσωση της ισορροπίας μεταξύ Ινδίας – Πακιστάν – Κίνας, η πιθανότητα κρίσεων μεταξύ Ινδίας και Κίνας ή Ινδίας και Πακιστάν για ζητήματα όπως η εδαφική διαμάχη για την περιοχή του Κασμίρ στο δίπολο Πακιστάν – Ινδία και Ινδία – Κίνα, ο παράγοντας της τρομοκρατίας από μέρους του Πακιστάν και η επίδρασή της τρομοκρατίας σε Κίνα και Ινδία, η προσπάθεια για αναβάθμιση του στάτους της Κίνας και της Ινδίας και της επιρροής τους στην περιοχή της Νότιας και Νοτιοανατολικής Ασίας, οριοθετούν το πλαίσιο των ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ Ινδίας – Κίνας και του πως το Πακιστάν λόγω της αντιπαλότητάς του με την Ινδία επιδρά σε αυτήν. Οι πιθανότητες ενός νέου πολέμου στην περιοχή της Νότιας Ασίας, με απρόβλεπτες συνέπειες κυρίως λόγω της αντιπαλότητας του Πακιστάν με την Ινδία είναι μεγάλες και απειλούν τη σταθερότητα και την ασφάλεια. Η Κίνα προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στην απαραίτητη σταθερότητα και ασφάλεια στην περιοχή για τα οικονομικά της συμφέροντα με την ταυτόχρονη διατήρηση σε ελεγχόμενο επίπεδο της αντιπαλότητας Ινδίας και Πακιστάν λαμβάνοντας υπόψη το ουσιώδες γεγονός ότι μια Ινδία που αναγκάζεται να διατηρεί την προσοχή της και προς το Πακιστάν κάνει τη διαχείρισή της ευκολότερη.

Η επιλογή της απόκτησης πυρηνικών όπλων στην περίπτωση του ανταγωνισμού Ιράν – Σαουδικής Αραβίας, απαιτεί υπευθυνότητα και σύνεση. Τα πυρηνικά όπλα δύναται να εξασφαλίσουν την ισορροπία, όπως απέδειξε η ιστορία του ψυχρού πολέμου ανάμεσα σε ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση, αλλά υπό προϋποθέσεις. Το καθεστώς της πυρηνικής δύναμης έχει συνέπειες και επιπτώσεις για το κράτος που αποφάσισε να βασιστεί σε αυτό. Επιπλέον η χρήση παραστρατιωτικών οργανώσεων και ο ανταγωνισμός για αύξηση της επιρροής στα γειτονικά κράτη μέσω του πολιτικού Ισλάμ για τον έλεγχο των κυβερνήσεων αυτών των κρατών, αποτελεί παράγοντα αστάθειας με απρόβλεπτες συνέπειες καθόσον ο κίνδυνος να μετατραπεί από όπλο σε απειλή, για τους ίδιους, είναι μεγάλος. Το Πακιστάν απαιτείται να επιδείξει μεγάλη διπλωματική ικανότητα για να ισορροπήσει τα δικά του συμφέροντα

ανάμεσα στον ανταγωνισμό του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας. Επίσης και σε αυτήν την περίπτωση, το πως θα χειριστούν οι δύο χώρες την αντιπαλότητα του Πακιστάν με την Ινδία θέτει το όριο της επιρροής πάνω του. Το Πακιστάν θα υποστηρίξει τις θέσεις της Σαουδικής Αραβίας, ακόμα και απέναντι στο Ιράν στο βαθμό που αυτό δεν θα επηρεάσει την ισορροπία ισχύος με την Ινδία.

Όταν όμως στα δεδομένα της ισορροπίας προστεθεί και ο παράγοντας της διαμορφούμενης ασυμμετρίας οικονομικής ισχύος ανάμεσα στα δύο δίπολα τότε περιορίζονται οι επιλογές και οι προοπτικές διαχείρισης των ανταγωνιστικών τους σχέσεων. Οι όποιες εκτιμήσεις για τη διαμόρφωση των σχέσεων ανάμεσα στα ανταγωνιζόμενα κράτη καθίστανται εξαιρετικά πολύπλοκες και αβέβαιες.

Η ισορροπία της ισχύος μεταβάλλεται συνεχώς μέχρι να βρεθεί το νέο σημείο σταθερότητας. Έχει δε περισσότερες πιθανότητες να διατηρηθεί μέσω μιας πολεμικής σύγκρουσης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής από ότι στην Νότια Ασία. Ο ρόλος του Πακιστάν ως πυρηνική δύναμη, σε αυτήν την περίπτωση θα είναι σίγουρα καθοριστικός.

Βιβλιογραφία

- «2019 Military Strength Ranking: The complete Global Firepower list for 2019 puts the military powers of the world into full perspective.» *The GlobalFire.com*. 2019 προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>.
- Abbasi, Arshad H. «Rethinking Pakistan's Energy Equation: Iran-Pakistan Gas Pipeline.» *SDPI*. 2013. <https://sdpi.org/publications/files/IP-Report.pdf>.
- AFP. «Chinese Pressure Sees Pakistan Mull Constitutional Status of Gilgit-Baltistan.» *The Express Tribune*. 7 January 2016. <https://tribune.com.pk/story/1023523/chinese-pressure-sees-pakistan-mullconstitutional-status-of-gilgit-baltistan>.
- Agencies. «Over 400 Militants Surrender in Balochistan.» *Times of India*. 22 April 2017. <https://timesofindia.indiatimes.com/world>.
- Ahmad, Naveed. «Pakistan-Saudi Relations.» *Pakistan Horizon* 35, no. 4, 1982: 51-67. www.jstor.org/stable/41394170.
- . «Pak-Saudi Relations: Friends with Benefits.» *The Express Tribune*. Published: 9 January 2016. <https://tribune.com.pk/story/1024531/pak-saudi-relations-friends-with-benefits/>.
- Ahsan, Ali. «The Balochistan Conundrum.» *DAWN*. 25 September 2015. <https://www.dawn.com/news/1209061>.
- Akbarzadeh Shahram, Zahid Shahab Ahmed. «Understanding Pakistan's Relationship with Iran.» *Middle East Policy*, Vol. XXV, No. 4. Winter 2018. <https://mepc.org/journal/understanding-pakistans-relationship-iran>.
- Al Jazeera English, Inside Story, Presenter: Hashem Ahelbarra, Guests: Hussain Al Bukhaiti - Yemeni affairs specialist, et al. «How will Saudi Arabia respond to attacks on oil facilities?» *YouTube video*, 25:10. 15 Σεπ 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=LCq5bE34iY4>.
- Al Jazeera και news agencies. «Saudi oil attack: All the latest updates, Turkish President Erdogan says Ankara will continue its relations with Tehran despite US sanctions on Islamic Republic.» *Al Jazeera*. 30 Sept 2019.

<https://www.aljazeera.com/news/2019/09/saudi-oil-attacks-latest-updates-190916102800973.html>.

Aldakhil, Turki. «Pakistani PM Imran Khan's sit-down interview with Al Arabiya.» *Al Arabiya*. 23 September 2018. <https://english.alarabiya.net/en/News/world/2018/09/19/Pakistan-s-Imran-Khan-Saudi-Arabia-has-helped-Pakistan-when-it-needed-it.html>.

Al-Dibais, Fatima. «Expats Occupy Over 10m Jobs.» *Saudi Gazette* . 21 August 2017. <http://saudigazette.com.sa/article/515521> .

—. «Expats Occupy Over 10m Jobs.» *Saudi Gazette*. 21 August 2017. <http://saudigazette.com.sa/article/515521>.

Ali, Saleem H. «Use Environmental Diplomacy to Resolve the Sir Creek Dispute.» *Stimson*. 18 December 2017. <https://www.stimson.org/content/use-environmental-diplomacy-resolve-sir-creek-dispute>.

Allinson, Tom. «Yemen's Houthi rebels: Who are they and what do they want?» *Deutsche Welle*. 01.10.2019. <https://p.dw.com/p/3Qawg> .

Almeida, Cyril. «Exclusive: Act against militants or face international isolation, civilians tell military.» *DAWN*. Updated 6 October 2016. <https://www.dawn.com/news/1288350>.

Alvandi, Roham. «Nixon, Kissinger, and the Shah: The Origins of Iranian Primacy in the Persian Gulf.» *Diplomatic History* 36, no. 2, 2012: 337-72. <http://www.jstor.org/stable/44376155>.

Aman, Fatemeh. «Is Saudi Arabia Pulling Pakistan Into War With Iran?» *Atlantic Council*. 26 Feb 2019. <https://atlanticcouncil.org/blogs/iransource/is-saudi-arabia-pulling-pakistan-into-war-with-iran/>.

Aneja, Atul. «India's policy on Tibet is clear: scholar.» *The Hindu*. 21 April 2019. <https://www.thehindu.com/news/international/indias-policy-on-tibet-is-clear-scholar/article26905106.ece> .

Ankit Panda et al., παραγωγή: United States Institute of Peace. «How Pakistan Navigates the Saudi Arabia-Iran Rivalry.» *YouTube video*, 1:28:22. 11 Μαρ 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=7pY7aLcG2Rg&list=PLyZX2MtFYnzR93A3GiNO-C7b485v7dIHx&index=2&t=0s>.

Ansar, Arif. «Future of Pakistan-Iran Ties.» *Pakistan Today*. 27 January 2013. <https://www.pakistantoday.com.pk/2013/01/27/future-of-pakistan-iran-ties/> .

Anwar, Muhammad, και Ebad Baig. *Pakistan: Time for Change*. Bloomington: AuthorHouse, 2013.

APP. «Dar terms \$1.5bn donation a 'gift from friends'.» *DAWN*. Updated 15 March 2014. <https://www.dawn.com/news/1093342/dar-terms-15bn-donation-a-gift-from-friends> .

Aras, Bülent, και Sinan Ekim. «Pakistan and the Arab Spring: No Scenario for Muslim Cooperation.» *Project on the Middle East and the Arab Spring, No5*, April 2015: http://research.sabanciuniv.edu/28346/1/Paper5_pomeas.pdf.

«Article 370: What happened with Kashmir and why it matters.» *BBC News*. 6 August 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-49234708>.

Asharq Al-Awsat. «Saudi Arabia Receives Offers from 5 Countries to Build 2 Nuclear Reactors.» *Asharq Al-Awsat*. 23 January 2019. <https://aawsat.com/english/home/article/1558606/saudi-arabia-receives-offers-5-countries-build-2-nuclear-reactors>.

Astakhova, Olesya. «Russia ready to work with US to build Saudi nuclear power plant: Rosatom,» *Reuters*. 14 October 2019. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-russia-nuclear/russia-ready-to-work-with-us-to-build-saudi-nuclear-power-plant-rosatom-idUSKB>.

Athanasiadis, Iason. «Stirring the Ethnic Pot.» *Asia Times Online*. 29 April 2005. <https://www.worldsecuritynetwork.com/Iran/Athanasiadis-Iason/Stirring-the-ethnic-pot>.

Bagchil, Indrani. «Fair's Likely Appointment as India Point person Raises Eyebrows.» *Times of India*. 2009. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Fairs-likely-appointment-as-India-pointperson-raises-eyebrows/articleshow/5098762.cms>.

- Bajoria, Jayshree. «RAW: India's External Intelligence Agency.» *Council on Foreign Relations (Backgrounders)*. 7 November 2008. <https://www.cfr.org/backgrounders/raw-indias-external-intelligence-agency>.
- Barzegar, Kayhan. «Iran and the Shiite Crescent: Myths and Realities.» *Brown Journal of World Affairs* 15, no. 1, Fall/Winter 2008: 87-99, <https://www.belfercenter.org/publication/iran-and-shiite-crescent-myths-and-realities>.
- Basrur, Rajesh M. «Nuclear Weapons and India–Pakistan Relations.» *Strategic Analysis* 33, no. 3, 2009: 336–44. <https://doi.org/10.1080/09700160902789946>.
- BBC Monitoring. «Pulwama attack: What is militant group Jaish-e-Mohammad?» *BBC News*. 15 February 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-47249982>.
- Behera, Navnita Chadha. *Demystifying Kashmir*. Washington, D.C.: Brookings institution press, 2006.
- Behestani, Majid, και Mehdi Hedayati Shahidani. «Twin Pillars Policy: Engagement of US-Iran Foreign Affairs during the Last Two Decades of Pahlavi Dynasty.» *Asian Social Science* 11, no2, 2015: 20-31, <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/43510>.
- Bhatt, Naman, και Madhu Parki. «Event Reports: How China was cornered on Masood Azhar.» *ORF*. 31 May 2019. <https://www.orfonline.org/research/how-china-was-cornered-on-masood-azhar-51462/>.
- Bhutani, V. C. «Tibetan Account of the Simla Conference 1913–14.» *Indian Historical Review* 31, no. 1–2, January 2004: 133–201. doi:10.1177/037698360403100207.
- Bhutia, Tshering Chonzom. «Will India turn its back on the Dalai Lama to appease China?» *South China Morning Post*. 17 Mar 2018. <https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/2137212/will-india-turn-its-back-dalai-lama-appease-china> .

- Bhutta, Zafar. «In a Bid to Diversify, Pakistan Plans Oil Imports from Russia.» *Express Tribune*. 31 December 2017. <https://tribune.com.pk/story/1597181/2-bid-diversify-pakistan-plans-oil-imports-russia/>.
- Bilgrami, Mohammad Pervez. «Iran's Conflicting Stand on the Kashmir Issue.» *IRAM CENTER*. 09.01.2018. <https://iramcenter.org/en/irans-conflicting-stand-on-the-kashmir-issue/>.
- Blanga, Yehunda U. «Saudi Arabia's Motives in the Syrian Civil War.» *Middle East Policy*, vol. XXIV, no. 4, Winter 2017. <https://www.mepc.org/journal/saudi-arabias-motives-syrian-civil-war>.
- Bokhari, Farhan, και Kiran Stacey. «China Woos Pakistan Militants to Secure Belt and Road Projects.» *Financial Times*. 19 February 2018. <https://www.ft.com/content/063ce350-1099-11e8-8cb6-b9ccc4c4dbbb>.
- Brecher, Michael. «Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War.» *Pacific Affairs* 52, no. 4, 1979: 612-30. <https://www.jstor.org/stable/2757064>.
- Buchan, James. «The Iranian Revolution Of 1979.» *Asian Affairs* 44, no3, 2013: 418-426, DOI: 10.1080/03068374.2013.826016.
- Bull, Hedley. *Η άναρχη κοινωνία: Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*. Επιμέλεια: Ηλίας Κουσκουβέλης. Μετάφραση: Ηρακλεία Στροϊκού. Αθήνα: Ποιότητα, 2001.
- Central Intelligence Agency. «Special National Intelligence Estimate, SNIE 13/32-83, 'Chinese Policy and Practices Regarding Sensitive Nuclear Transfers'.» *History and Public Policy Program Digital Archive, Obtained and contributed by William Burr and included in NPIHP Research Update #11. January 20, 1983. Approved for release 30 May 2012.* <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116893>.
- CFR.org Editors. «Iran's Revolutionary Guards.» *Council On Foreign Relations*. 6 May 2019. <https://www.cfr.org/backgroundunder/irans-revolutionary-guards>.
- CGTN, Tian Wei et al. *'The Border': A debate between China & India*. 2017 Aug YouTube Video, 43:28.

<https://www.youtube.com/watch?v=XSr0w6hD2Bg&list=PLyZX2MtFYnzR93A3GiNO-C7b485v7dlHx&index=9&t=510s>.

Chaudhury, Dipanjan Roy. «Here is why 'frustrated' China changed its stand on Masood Azhar, "Here is why 'frustrated' China changed its stand on Masood Azhar.» *The Economic Times*. Updated: 3 May 2019. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/her>.

China Power Team. «How is China modernizing its nuclear forces?» *China Power (blog), CSIS, China Power Project, 10 December 2019*. Updated 18 December 2019. <https://chinapower.csis.org/china-nuclear-weapons/>.

—. «What does China really spend on its military?» *China Power (blog), CSIS, China Power Project, 6 August 2019*. <https://chinapower.csis.org/military-spending/>.

Choudhary, L.K. «Pakistan As A Factor In Indo-Iranian Relations.» *The Indian Journal of Political Science* 35, no. 4, 1974: 352-61. Προσβάσιμο στις 15/12/19 www.jstor.org/stable/41852105.

CNS. «Pakistan Nuclear Weapons Program: Pakistan Nuclear Technology.» *NTI*. Last Updated: November 2019. <https://www.nti.org/learn/countries/pakistan/nuclear/>.

College, Royal Danish Defence. «Full Interview With General Asad Durrani, Former Chief of Pakistan's ISI.» *YouTube Video, 1:20:03*. 15 June 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=TMbCaQEWxRo>.

Collins, Catherine, και Douglas Frantz. «The Long Shadow of A.Q. Khan:How One Scientist Helped the World Go Nuclear.» *Foreign Affairs*. 31 January 2018. <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-korea/2018-01-31/long-shadow-aq-khan>.

Crowe, David M. «The 'Tibet Question': Tibetan, Chinese and Western Perspectives.» *Nationalities Papers* 41, no. 6, 1 November 2013: 1100–1135. <https://doi.org/10.1080/00905992.2013.801946>.

Curtis, Lisa. «The reorientation of Pakistan's foreign policy toward its region.» *Contemporary South Asia* 20, no2, 2012: 255-269. DOI: 10.1080/09584935.2012.670205.

- Daniels, Rorry. «Strategic Competition in South Asia: Gwadar, Chabahar, and the Risks of Infrastructure Development.» *American Foreign Policy Interests* 35, no2, 2013: 93-100, DOI: 10.1080/10803920.2013.776887.
- Datta, V.N. «The Pakistan Resolution (1940).» *Proceedings of the Indian History Congress* 61, 2000: 761-69. www.jstor.org/stable/44148151 .
- David, Javier E. «US-Saudi Arabia seal weapons deal worth nearly \$110 billion immediately, \$350 billion over 10 years.» *CNBC*. 22 May 2017. <https://www.cnbc.com/2017/05/20/us-saudi-arabia-seal-weapons-deal-worth-nearly-110-billion-as-trump-beg>.
- DD NEWS. «Pokhran II- Atal Bihari Vajpayee's major nuclear initiative,..» *YouTube Video*, 5:31. 23 Δεκ 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=ozhdzVPecSE>.
- Dorje, Yeshi. «Karmapa Said He Left a Message When He Escaped Tibet in 1999.» *Voice Of America*. 5 June 2017. <https://www.voanews.com/east-asia/karmapa-said-he-left-message-when-he-escaped-tibet-1999> .
- Duchâtel, Mathieu. «The Terrorist Risk and China's Policy toward Pakistan: Strategic Reassurance and the 'United Front'.» *Journal of Contemporary China* 20, no. 71, September 2011: 543–61. <https://doi.org/10.1080/10670564.2011.587158>.
- Einhorn, Robert. «US-Saudi Civil Nuclear Negotiations: Finding a Practical Compromise.» *Bulletin of the Atomic Scientists*. 12 January 2018. <https://thebulletin.org/2018/01/us-saudi-civil-nuclear-negotiations-finding-a-practical-compromise/>.
- Emeritus. «An interpretation of the Lahore Resolution.» *DAWN*. 23 March 2013. <https://www.dawn.com/news/797410>.
- Fallahi, Ebrahim. «IP Gas Pipeline: A Fading Opportunity for Pakistan.» *Tehran Times*. 3 March 2018. <http://www.tehrantimes.com/news/421743/IP-gas-pipeline-A-fading-opportunity-for-Pakistan>.
- Farooq, Umar. «Pakistan and the Sunni Gulf.» *The Diplomat*. 17 April 2014. <https://thediplomat.com/2014/04/pakistan-and-the-sunni-gulf/>.

- Felbab-Brown, Vanda. *Pakistan's relations with Afghanistan and implications for regional politics* - *BROOKINGS*. 14 May 2015. <https://www.brookings.edu/research/pakistans-relations-with-afghanistan-and-implications-for-regional-politics>.
- . *Why Pakistan supports terrorist groups, and why the US finds it so hard to induce change* - *Brookings*. 5 January 2018. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/01/05/why-pakistan-supports-terrorist-groups-and-why-the-us-finds-it-so-hard-to-induce-change/>.
- Flynn, James. «Will China's Next Crisis Be in Tibet?» *The American Interest*. 13 August 2019. <https://www.the-american-interest.com/2019/08/13/will-chinas-next-crisis-be-in-tibet/>.
- Foreign Assessment Center. «Iran: Exporting The Revolution.» *General CIA Records, (FOIA) /ESDN (CREST): CIA-RDP81B00401R000500100001-8*. Publication Date: March 1, 1980, Document Release Date: April 27, 2006, Document Creation Date: 20, 2016 . <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp81b00401r000500100001-8>.
- Franz-Stefan Gady. «Ajai Shukla on the Current and Future State of India's Military.» *The Diplomat, Interviews*. 25 September 2019. <https://thediplomat.com/2019/09/ajai-shukla-on-the-current-and-future-state-of-indias-military/>.
- French, Howard W. «Letter from China: Mosque siege reveals the Chinese connection.» *The New York Times*. 12 JULY 2007. <https://www.nytimes.com/2007/07/12/world/asia/12iht-letter.1.6629789.html>.
- Fruhlinger, Josh. «What is Stuxnet, who created it and how does it work?» *CSO*. 22 Aug 2017. <https://www.csoonline.com/article/3218104/what-is-stuxnet-who-created-it-and-how-does-it-work.html> .
- Furtig, Henner. *Iran's Rivalry with Saudi Arabia Between the Gulf Wars*. Reading, UK: Ithaca Press, 2006.
- Gall, Carlotta. «TEHRAN'S TURN:In Afghanistan, U.S. Exits, and Iran Comes In.» *The New York Times*. 5 Aug 2017.

<https://www.nytimes.com/2017/08/05/world/asia/iran-afghanistan-taliban.html>.

Garver, John W. «Sino-Indian Rapprochement and the Sino-Pakistan Entente.» *Political Science Quarterly* 111, no. 2, 1996: 323–47. <https://doi.org/10.2307/2152324>.

—. *Protracted Contest: Sino-Indian Rivalry in the Twentieth Century*. Seattle: University of Washington Press, 2001.

Gaub, Florence. «War of words: Saudi Arabia v Iran.» *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. February 2016. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_2_Saudi_Arabia___Iran_01.pdf.

Goodarzi, Jubin M. *Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*. London and New York: Tauris Academic Studies, 2007.

Gramer, Robbie, Elias Groll και Amy Mackinnon. «What You Need to Know About the Attacks on Saudi Oil Facilities: So far, attacks attributed to Iran haven't resulted in a military confrontation with the United States.» *Foreign Policy*. 16 September 2019. <https://foreignpolicy.com/2019/09/16/what-you-need-to-know-about-the-attacks-on-saudi-oil-facilities-yemen-houthis-iran-who-attacked/>.

Grare, Frédéric. «The Evolution of Sectarian Conflicts in Pakistan and the Ever-Changing Face of Islamic Violence.» *South Asia: Journal of South Asian Studies* 30, no1, 2007: 127-143, DOI: 10.1080/00856400701264068.

Green, L. C. «Legal Aspects of the Sino-Indian Border Dispute.» *The China Quarterly*, no. 3, 1960: 42-58. www.jstor.org/stable/763286.

Gupta, Amit. «The Indian Arms Industry: A Lumbering Giant?» *Asian Survey* 30, no. 9, 1990: 846-61. <https://www.jstor.org/stable/2644525>.

Gupta, Karunakar. «The McMahon Line 1911-45: The British Legacy.» *The China Quarterly*, no. 47, 1971: 521-45. www.jstor.org/stable/652324.

Guramani, Nadir. «Reservations Regarding CPEC Echo in Senate.» *DAWN*. Updated 24 November 2017. <https://www.dawn.com/news/1372597>.

- Hadian, Nasser και Bilal Saab. «Iran Debates its Regional Role.» *Atlantic Council South Asia Center*. 14 September 2015. <https://soundcloud.com/atlanticcouncil/irans-regional-role-after-the-nuclear-deal>.
- Hadid, Diaa και Abdul Sattar. «Life Along Pakistan's Mountain Highway Where China Is Investing Billions Of Dollars.» *NPR*. 14 December 2019.
- Haider, Irfan. «Threat to S. Arabia will evoke strong reaction from Pakistan: Nawaz.» *DAWN*. 26 March 2015. <https://www.dawn.com/news/1172016/threat-to-s-arabia-will-evoke-strong-reaction-from-pakistan-nawaz> .
- Haider, Mateen. «Saudi Arabia largest importer of Pakistani arms.» *DAWN*. 6 May 2016 . <https://www.dawn.com/news/1256712> .
- Haider, Mateen και Mahnoor Bari. «Chabahar not a rival to Gwadar, Iranian envoy tells Pakistan, DAWN.» *DAWN*. 27 May 2016. <https://www.dawn.com/news/1261006>.
- «Hajj stampede: At least 717 killed in Saudi Arabia.» *BBC News*. 24 September 2015. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34346449> .
- Hannah, John. «It's Time for Saudi Arabia to Stop Exporting Extremism :Trump should not waste his opportunity to begin repairing Wahhabism's trail of wreckage.» *Foreign Affairs (Elephants In The Room-blog)*. 3 May 2019. <https://foreignpolicy.com/2019/05/03/its-time-for-saudi-arabia-to-stop-exporting-extremism/>.
- Harder, Anton. «Not at the Cost of China: India and the United Nations Security Council, 1950.» *CWIHP Working Paper #76, Woodrow Wilson International Center for Scholar*. March 2015. <https://www.wilsoncenter.org/publication/not-the-cost-china-india-and-th>.
- Harpviken, Kristian Berg και Shahrbanou Tadjbakhsh. *A Rock Between Hard Places: Afghanistan as an Arena of Regional Insecurity*. London: Hurst, 2016.
- Hassan, Syed Raza. «India, Afghanistan gave help to Pakistani Taliban, says group's ex-spokesman.» *Reuters*. 26 April 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-militants/india-afghanistan-gave-help-to-pakistani-taliban-says-groups-ex-spokesman-idU>.

Hincks, Joseph. «Saudi Arabia Is Investing \$20 Billion in Pakistan. Here's What It's Getting in Return.» *TIME*. 19 February 2019. <https://time.com/5531724/saudi-arabia-pakistan-mbs-imran-khan/> .

Hiro, Dilip. *Cold War in the Islamic World: Saudi Arabia, Iran and the Struggle for Supremacy*. New York: Oxford University Press, 2019.

—. *The Longest August: The Unflinching Rivalry Between India and Pakistan*. New York: Bold Type Books, 2015.

«How One of the Deadliest Hajj Accidents Unfolded.» *The New York Times*. 9 Sep 2016. <https://www.nytimes.com/interactive/2016/09/06/world/middleeast/2015-hajj-stampede.html>.

Ilbert, Courtenay. «The Indian Councils Act, 1909.» *Journal of the Society of Comparative Legislation* 11, no. 2, 1911: 243-54. www.jstor.org/stable/752520.

«Indian Independence Act 1947: 1947 CHAPTER 30 10 and 11 Geo 6.» *legislation.gov.uk, delivered by The National Archives*. 18 Ιούλιος 1947. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/10-11/30> (πρόσβαση Δεκεμβριος 15, 2019).

Iqbal, Shahid. «Remittances Grow to \$9.7bn in Six Months, SBP Reports.» *Dawn*. 11 January 2018. www.dawn.com/news/1382108.

IRNA. «Pakistan calls for full implementation of JCPOA at SCO.» *Islamic Republic News Agency*. 14 Jun 2019. <https://en.irna.ir/news/83353227/Pakistan-calls-for-full-implementation-of-JCPOA-at-SCO>.

Ismail, Jamal. «Killing of 6 Pakistani Troops Deepens Tehran-Islamabad Border Tensions.» *Al-Awsat*. 17 December 2018. <https://aawsat.com/english/home/article/1507916/killing-6-pakistani-troops-deepens-tehran-islamabad-border-tensions>.

J.N.Dixit. *India-Pakistan In War And Peace*. London: Routledge, 2002.

Jacob, Jayanth. «China says no to Indian consulate in Tibetan capital.» *Hindustan Times*. 3 Aug 2012. <https://www.hindustantimes.com/delhi/china-says-no-to-indian-consulate-in-tibetan-capital/story-yy4nPBISPGR96aZCkLkxgP.html> .

- Jaffrelot, Christophe. «Pakistan, Saudi Arabia and them.» *The Indian Express*. Updated: 31 January 2017. <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/imaft-raheel-sharif-army-chief-pakistan-saudi-arabia-4488347/>.
- Jaishankar, Dhruva. «The Indigenisation of India's Defence Industry.» *Brookings India Impact Series 082019-01*, Brookings Institution India Center. August 2019. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/The-Indigenisation-of-India-Defence-Industry>.
- Jalilov, Orkhan. «Iran Urges Enhanced Economic, Security Ties With Pakistan.» *Caspian News*. 22 November 2019. <https://caspiannews.com/news-detail/iran-urges-enhanced-economic-security-ties-with-pakistan-2019-11-22-0/>.
- Johnson, Geert De Clercq και Kay. «China signs deal to build new nuclear reactor in Pakistan: WNN.» *Reuters*. 24 November 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-nuclear-china/china-signs-deal-to-build-new-nuclear-reactor-in-pakistan-wnn-idUSKBN1>.
- K.A. CARE. «Saudi National Atomic Energy Project.» *King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy*. προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://www.energy.gov.sa/en/projects/Pages/atomic.aspx> ().
- Kaiffee, Sib. «Saudi-Pak Ties: 'One of the closest relationships in the world'.» *Arab News (Pakistan Edition)*. Updated 18 February 2019. <https://www.arabnews.pk/node/1453546/pakistan> .
- Kalin, Stephen. «Iraq, Saudi Arabia aim to upgrade diplomatic relations: statement.» *Reuters*. 20 JUNE 2017. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-iraq/iraq-saudi-arabia-aim-to-upgrade-diplomatic-relations-statement-idUSKBN19B1KN> .
- Kalyanaraman, S. «The Context of the Cease-Fire Decision in the 1965 India-Pakistan War.» *Intistute for Defense Studies and Analyses*. 21 September 2015. https://idsa.in/system/files/comments/SpecialFeature_skalyanaraman_210915.pdf.

- Kamran, Sehar. «Pak-Gulf Defense and Security Cooperation.» *Center for Pakistan and Gulf Studies*. January 2013. <http://cpakgulf.org/documents/Pak-Gulf-Security-Ties-final.pdf>.
- Karim, Tariq A. «Pakistan's Relations with Iran and the Implications for Regional Stability.» *Mapping Pakistan's Internal Dynamics Implications for State Stability and Regional Security*, 111-122. Seattle and Washington, D.C: The National Bureau of Asian Research, 2016.
- Katju, Vivek. «Talking To The Taliban: It is in India's strategic interest to engage Afghan insurgents.» *The Indian Express*. 21 February 2017. <https://indianexpress.com/article/opinion/columns/talking-to-the-taliban/>.
- Keck, Zachary. «No, Pakistan Won't Sell Saudi Arabia Nukes.» *The Diplomat*. 14 August 2013. <https://thediplomat.com/2013/08/no-pakistan-wont-sell-saudi-arabia-nukes/>.
- Kemenade, Willem van. «Which way will China lean on Iran?» *The Daily Star*. 8 October 2010. <http://www.dailystar.com.lb//Opinion/Commentary/2010/Oct-08/120269-which-way-will-china-lean-on-iran.ashx>.
- Kermani, Secunder. «How Jinnah's ideology shapes Pakistan's identity.» *BBC News*. 18 August 2017. <https://www.bbc.com/news/world-asia-40961603>.
- . «Kulbhushan Jadhav: Pakistan told to review 'India spy' case.» *BBC News*. 17 July 2019. <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-48932951> .
- Keynoush, Banafsheh. *Saudi Arabia and Iran: Friends or Foes?* London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Khan, Aamir Shafaat. «Import of Iranian Oil Still Elusive.» *Dawn*. 18 July 2015. www.dawn.com/news/1195157.
- Khan, M Ilyas. «Operation Gibraltar: The Pakistani troops who infiltrated Kashmir to start a rebellion.» *BBC News*. 5 September 2015. <https://www.bbc.com/news/world-asia-34136689>.
- Khan, Mohammad Ayub. *Diaries of Field Marshal Mohammad Ayub Khan: 1966–1972*. Επιμέλεια: Craig Baxter. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- Khan, Naimat. «In Pakistan's Karachi, many neighborhoods and roads in Saudi Kingdom's name.» *Arab News*. 29 March 2019. <https://www.arabnews.pk/node/1474486/pakistan>.
- Khan, Raza. «China Appreciates Pakistan Efforts in the Fight Against Terrorism.» *People's Daily Online*. 8 September 2017. <http://en.people.cn/n3/2017/0908/c90000-9266387.html> .
- Khan, Sulmaan Wasif. «Cold War Co-Operation: New Chinese Evidence on Jawaharlal Nehru's 1954 Visit to Beijing.» *Cold War History* 11, no. 2, May 2011: 197–222, <https://doi.org/10.1080/14682745.2010.494300>.
- Kheel, Rebecca. «Trump: Iran will 'NEVER' have a nuclear weapon.» *The Hill*. 6 Jan 2020. <https://thehill.com/policy/defense/476906-trump-iran-will-never-have-nuclear-weapon>.
- Khilewi, Mohammed Al. «Mohammed Al Khilewi: "Saudi Arabia Is Trying to Kill Me.» *Middle East Quarterly* 5, no3, September 1998: 66-77, <https://www.meforum.org/409/mohammed-al-khilewi-saudi-arabia-is-trying-to> .
- Kiani, Khaleeq. «\$3.2bn Saudi Oil Facility to Begin on July 1.» *DAWN*. 23 May 2019. <https://www.dawn.com/news/1484003>.
- . «Power Consumers to Pay Security Cost of CPEC Projects.» *DAWN*. 4 August 2017. <https://www.dawn.com/news/1349492> .
- Kifner, John. «400 Die As Iranian Marchers Battle Saudi Police In Mecca; Embassies Smashed In Teheran.» *The New York Times*. 2 Aug 1987. <https://www.nytimes.com/1987/08/02/world/400-die-iranian-marchers-battle-saudi-police-mecca-embassies-smashed-teheran.ht>.
- Kimball, Daryl, and Kingston Reif. «The U.S. Atomic Energy Act Section 123 At a Glance.» *Arms Control Association*. Last Re-viewed: April 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheets/AEASection123>.
- . «U.S.-Saudi Nuclear Cooperation Policy Still Far from Adequate (Updated).» *Arms Control Association*. 17 September 2019. <https://www.armscontrol.org/blog/2019-09-17/us-saudi-nuclear-cooperation-policy-still-far-adequate-up>.

- Kingsbury, Alex. «Why China Helped Countries Like Pakistan, North Korea Build Nuclear Bombs.» *U.S. News*. 2 Jan 2009. <https://www.usnews.com/news/world/articles/2009/01/02/why-china-helped-countries-like-pakistan-north-korea-build-nuclear-bombs>.
- Kocis, Kyra, Nidhi Upadhyaya, και Irfan Nooruddin. «Repeal of Article 370: Implications for India, Pakistan, and the United States.» *Atlantic Council*. 21 Aug 2019. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/repeal-of-article-370-implications-for-india-pakistan-and-the-united-states/>.
- Kristensen, Hans M., Robert S Norris, και Julia Dia. «Pakistani Nuclear Forces, 2018.» *Bulletin of the Atomic Scientists* 74, no. 5, 3 September 2018: 348–58. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1507796>.
- Kristensen, Hans M., και Matt Korda. «Indian Nuclear Forces, 2018.» *Bulletin of the Atomic Scientists* 74, no. 6, 2018: 361–66. <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1533162>.
- . «Chinese Nuclear Forces, 2019.» *Bulletin of the Atomic Scientists* 75, no. 4, 4 July 2019: 171–78. <https://doi.org/10.1080/00963402.2019.1628511>.
- Kugelman, Michael. «The Iran Factor in Afghanistan.» *Foreign Policy*. 2014. <http://foreignpolicy.com/2014/07/10/the-iran-factor-in-afghanistan/>.
- Lampton, David M. *Same Bed, Different Dreams: Managing US–China Relations, 1989–2000*. Berkeley, CA: University of California Press, 2001 <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnxzb>.
- Landler, Mark. «Clinton Raises U.S. Concerns of Military Power in Iran.» *The New York Times*. 15 February 2010. <https://www.nytimes.com/2010/02/16/world/middleeast/16diplo.html>.
- . «Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned.» *New York Times*. 14 May 2018. <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html>.
- Lewis, Paul. «Defector Says Saudis Sought Nuclear Arms.» *New York Times*. 7 August 1994. <https://www.nytimes.com/1994/08/07/world/defector-says-saudis-sought-nuclear-arms.html> .

- Linze, Dafna. «Iran Was Offered Nuclear Parts.» *The Washington Post*. 27 February 2005. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2005/02/27/iran-was-offered-nuclear-parts/d8caccda-f7b1-4c60-9c75-8d635bbd7a15/>.
- Mabon, Simon. «The Battle for Bahrain: Iranian–Saudi Rivalry.» *Middle East Policy* 19, no. 2, Summer 2012: 84-97. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2012.00537.x>.
- MacCalman, Molly. «A.Q. Khan Nuclear Smuggling Network.» *Journal of Strategic Security* 9, no. 1, 2016: 104-118. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.9.1.1506>.
- Maceyko, Jen, Elizabeth Pomeroy, και Margo Schneide. «The United States, Iran, and Saudi Arabia: Necessary Steps Toward a New Gulf Security Order.» *The Stanley Foundation, Policy Dialogue Brief, 46th Strategy for Peace Conference*. 20–22 October 2005. <https://www.stanleyfoundation.org/publications/pdb/SPC05PGpb.pdf>.
- Malik, Mohan. «China Factor in the India-Pakistan Conflict.» *Asia Pacific Center for Securities Studies*. November 2002. <https://apcss.org/Publications/Ocasional%20Papers/OPPubChinaFactor.pdf>
- Mangi, Faseeh και Ethan Bronner. «Pakistan Wants China’s Help to Skirt Terror-Financing Blacklist.» *Bloomberg*. 9 Αυγούστου 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-08-08/pakistan-wants-china-s-help-to-skirt-terror-financing-blacklist>.
- Mapping Militant Organizations. «Balochistan Liberation Army.» *Stanford University*. Last modified February 2019. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/balochistan-liberation-army>.
- . «Haqqani Network.» *Stanford University*. Last modified July 2018. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/haqqani-network>.
- . «Hezbollah.» *Stanford University*. Last modified July 2019. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/hezbollah>.
- . «Jaish-e-Mohammed.» *Stanford University*. Last modified July 2018. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/jaish-e-mohammed>.

- . «Lashkar-e-Jhangvi.» *Stanford University*. Last modified July 2018. <https://internal.fsi.stanford.edu/content/mmp-lashkar-e-jhangvi>.
- . «*Sipah-e-Sahaba Pakistan*.» *Stanford University*. Last updated 14 February 2012. <https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/147>.
- Mark Fitzpatrick, ed., *Nuclear Programmes in the Middle East: In the Shadow of Iran*. London: International Institute for Strategic Studies, 2008.
- Martina, Michael. «BRICS name Pakistan-based militant groups as regional concern.» *Reuters*. 4 September 2017. <https://www.reuters.com/article/us-china-brics-security/brics-name-pakistan-based-militant-groups-as-regional-concern-idUSKCN1BF1S6> .
- Masood, Salman, και Kareem Fahim. «Saudis Ask Pakistan to Join the Fight in Yemen.» *The New York Times*. 6 April 2015. <https://www.nytimes.com/2015/04/07/world/middleeast/saudis-seek-pakistani-troops-for-yemen-campaign-official-says.html>.
- Mathur, Poonam. «Premier Zhu Rongji's Visit to India.» *China Report* 38, no. 3, August 2002: 415–21. doi:10.1177/000944550203800308.
- Mearsheimer, John J. *Η τραγωδία Της Πολιτικής Των Μεγάλων Δυνάμεων*. Επιμέλεια: Ηλίας Ι Κουσκουβέλης Και Παναγιώτης Ήφαιστος. Μετάφραση: Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Αθήνα: Ποιοτητα, 2007.
- Michael, Young. «Does Saudi Arabia Intend To Develop A Nuclear Weapons Capability? :A Regular Survey Of Experts On Matters Relating to Middle Eastern and North African Politics and Security.» *Carnegie Middle East Center*. 8 March 2018. <https://carnegie-mec.org/diwan/75723>.
- Ministry of External Affairs, Government of India. *Indus Waters Treaty*. 19 9 1960. <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/6439/Indus> (πρόσβαση 12 20, 2018).
- Mir, Hamid. «India and the Baloch Insurgency.» *The Hindu*. Updated: 12 March 2010. <http://www.thehindu.com/todays-paper/tp-opinion/India-and-the-Baloch-insurgency/article16564162.ece>.

- Mirak-Weissbach, Muriel. «Saudi Arabia, Iran Sign Security Accord.» *EIR* 28, No17. 27 April 2001. https://larouchepub.com/eiw/public/2001/eirv28n17-20010427/eirv28n17-20010427_042-saudi_arabia_iran_sign_security.pdf.
- Mohammadally, Safia S. «Pakistan-Iran Relations (1947-1979).» *Pakistan Horizon* 32, no. 4, 1979: 51–63. <http://www.jstor.org/stable/41393608>.
- Mohan, Geeta. «Pakistan in violation of international rules in Kulbhushan Jadhav case: ICJ president to UNGA.» *India Today*. Updated: 31 October 2019. <https://www.indiatoday.in/india/story/seelampur-violence-quick-action-by-locals-helps-restore-peace-1629>.
- Moore, Molly, and Kamran Khan. «Pakistani A-tests Seen as ‘Triumph’ for Islam.» *The Washington Post*. 15 June 1998. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1998/06/15/pakistani-a-tests-seen-as-triumph-for-islam/2640ce13-a201-4f57-a57c-c8d0a741059a>.
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill, 1993.
- Mukashaf, Mohammad. «Pakistan declines Saudi call for armed support in Yemen fight.» *Reuters*. 10 April 2015. <https://www.reuters.com/article/us-yemen-security/pakistan-declines-saudi-call-for-armed-support-in-yemen-fight-idUSKBN0N10LO20150410>.
- Munir, M. Arshad. «Pak-Saudi relations: A history of goodwill.» *Saudi Gazette*. 23 March 2017. <http://saudigazette.com.sa/article/175372>.
- Murphy, Eamon. *The Making of Terrorism in Pakistan: Historical and Social Roots of Extremism*. New York: Routledge, 2012.
- Mustafa, Malik Qasim. «Current Status of Iran’s Nuclear Deal: Implications for Pakistan.» *Institute of Strategic Studies*. 13 August 2015. <http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2015/08/Issue-brief-on-Current-Status-of-Iran%E2%80%99s-Nuclear-Deal-Implications-for-Pakistan.pdf>.
- Nader, Alireza, Ali G. Scotten, Ahmad Rahmani, Robert Stewart, and Leila Mahnad. *Iran’s Influence in Afghanistan: Implications for the U.S. Drawdown*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2014, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR616.html.

- Nasr, S. V. R. «The Rise of Sunni Militancy in Pakistan: The Changing Role of Islamism and the Ulama in Society and Politics.» *Modern Asian Studies* 34, no. 1, 2000: 139-80. www.jstor.org/stable/313114.
- Nayar, Baldev Raj. «India and the world: The vivissitudes of mutual adjustment.» Στο *Routledge Handbook of Indian Politics*, του/της Prerna Singh Atul Kohli, 311-319. New York: Routledge, 2013.
- Nuri, Maqsd Ul Hasan. «The Threat Perceptions Of Iran Under Shah.» *Pakistan Horizon* 39, no. 4, 1986: 69-90. Προσβάσιμο στις 15/12/19 www.jstor.org/stable/41394231.
- Pande, Savita. «The Joint Comprehensive Plan of Action: Impacts on Pakistan–Iran Relations.» *Contemporary Review of the Middle East* 3, no. 1, March 2016: 77–94. doi:10.1177/2347798916632325.
- Pant, Harsh V. «Pakistan and Iran’s Dysfunctional Relationship.» *Middle East Quarterly* 16, no2, 2009: 43–50. <https://www.meforum.org/2119/pakistan-and-irans-dysfunctional-relationship>.
- Paracha, Nadeem F. «The Muslim League: A Factional History.» *Dawn*. 26 Published Jan 2017. <https://www.dawn.com/news/1310662>. .
- Pasha, A.K. «Indo-Iranian Relations: The Kashmir Issue.» Στο *India, Iran and the GCC States: Political Strategy and Foreign Policy*, του/της A.K. Pasha (ed.), 269–275. New Delhi: Manas Publications, 2000.
- Pauley, Logan, και Hamza Shad. «Gwadar: Emerging Port City or Chinese Colony? Pakistan must take care that Gwadar doesn’t become a Chinese ‘state within a state’.» *The Diplomat*. 5 October 2018. <https://thediplomat.com/2018/10/gwadar-emerging-port-city-or-chinese-colony/>.
- Pillalamarri, Akhilesh. «A Brief History of Balochistan: How did the Baloch nation come to be?» *The Diplomat*. 12 February 2016. <https://thediplomat.com/2016/02/a-brief-history-of-balochistan/> .
- Pillar, Paul R. «What Is a Rogue State?» *The National Interest*. 14 October 2018. <https://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/what-rogue-state-33371>.

- Pollack, Joshua, και George Perkovich. «The A.Q. Khan Network and its Fourth Customer.» *Carnegie Endowment For International Peace*. 23 January 2012. <https://carnegieendowment.org/2012/01/23/a.q.-khan-network-and-its-fourth-customer-event-3505>.
- Pollack, Kenneth M. *The Persian Puzzle: The Conflict Between Iran and America*. New York: Random House, 2004.
- PTI. «China the reason for Saeed’s house arrest, not US: Pak media.» *The Asian Age*. 1 Updated Feb 2017. <http://www.asianage.com/world/asia/010217/china-the-reason-for-saeeds-house-arrest-not-us-pak-media.html> .
- . «John F Kennedy was planning \$500 million military aid package for India.» *The Economic Times*. 12 Jul 2018. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/john-f-kennedy-was-planning-500-million-military-aid-package-for-india/articleshow/49374005>.
- Qureshi, Khalida. «Pakistan And Iran—A Study In Neighbourly Diplomacy.» *Pakistan Horizon* 21, no. 1, 1968: 33-39. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://www.jstor.org/stable/41392904>.
- Qureshi, S M M. «Pakhtunistan: The Frontier Dispute Between Afghanistan and Pakistan.» *Pacific Affairs* 39, no. 1/2, 1966: 99–114. <https://doi.org/10.2307/2755184>.
- Qureshi, Yasmin. «Gulf Cooperation Council.» *Pakistan Horizon* 35, no. 4, 1982: 84-92. www.jstor.org/stable/41394172.
- Rafiq, Arif. «Caught in the middle: Should Pakistan reassess its alliance with Saudi Arabia?» *DAWN*. 18 Jul 2017. <https://www.dawn.com/news/1346091> .
- Raghavan, V. R. *India–China Relations: A Military Perspective*. New Delhi: Gyan Publishing House, 1998.
- Rajaram, Nagappa, Avinash P, και Khaji Riffath. «BABUR-3—Pakistan’s SLCM: Capability And Limitations.» *Air Power Journal* 13, no.3, July-September 2018: 41-58. <http://capsindia.org/files/documents/c58eee92-5221-4e74-a182-b222d1a1a904.pdf>.

- Rangnathan, C. V. «The China threat: a view from India.» Στο *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*, του/της Herbert Yee and Ian Storey (Eds), 294. London and New York: RoutledgeCurzon, 2002.
- Rashid, Ahmed. «Viewpoint: Pakistan's Quetta attack blame game.» *BBC*. 29 October 2016. <https://www.bbc.com/news/world-asia-37796080> .
- . «Viewpoint: Will Pakistan Mend Its Ways on Terror?» *BBC*. 8 June 2018 . <https://www.bbc.com/news/world-asia-44400243> .
- Reuters. «All Uighur militants eliminated from Pakistani territory: Khawaja Asif.» *DAWN*. 18 October 2015. <http://www.dawn.com/news/1213920>.
- Reuters Islamabad. «IMF board approves \$6 billion loan package for Pakistan.» *The Hindu Business Line*. 04 Published on July 2019. <https://www.thehindubusinessline.com/news/world/imf-board-approves-6-billion-loan-package-for-pakistan/article28280136.ece>.
- Rezaei, Farhad. *Iran's Nuclear Program 1979-2015: A Study in Proliferation and Rollback*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.
- . «JCPOA Collapse: Will Proliferation Follow?» *Middle East Policy* 26, no. 2, 1 June 2019: 48–61. <https://doi.org/10.1111/mepo.12420>.
- Riedel, Bruce. *JFK's Forgotten Crisis: Tibet, the CIA, and Sino-Indian War*. Brookings Institution Press, 2015. www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt15hvr1q.
- . «Saudi Arabia: Nervously Watching Pakistan.» *Brookings (blog)*. 28 January 2008. www.brookings.edu/opinions/saudi-arabia-nervously-watching-pakistan/.
- . «Why Do Saudi Arabia and Iran Compete for Pakistani Support.» *Brookings (MARKAZ)*. 2016. <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/01/11/why-do-saudi-arabia-and-iran-compete-for-pakistani-support/>.
- Risen, James. «The Iran Cables: 03. A Secret Summit: Iran's Quds Force and Muslim Brotherhood Considered Anti-Saudi Alliance.» *The Intercept*. 18 November 2019. <https://theintercept.com/2019/11/18/iran-muslim-brotherhood-quds-force/> .

- Robiou, Marcia. «What You Need to Know About Trump's \$8 Billion Saudi Arms Deal.» *Frontline, WGBH Educational Foundation. PBS.*, 16 JULY 2019. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/saudi-arabia-arms-deal-trump-what-to-know/>.
- Royal Danish Defence College. «Full Interview with General Asad Durrani, former Chief of Pakistan's ISI.» *YouTube Video, 1:20:03.* 5 June 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=TMbCaQEWxRo>.
- S.Margolis, Eric. *War at the Top Of The World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir, and Tibet.* New York: Routledge, 2001.
- Sahimi, Muhammad. «Trying To Exploit Iran's Diverse Ethnic Population To Advance A War Agenda.» *LOBELOG.* 16 OCTOBER 2019. <https://lobelog.com/trying-to-exploit-irans-diverse-ethnic-population-to-advance-a-war-agenda/>.
- Sajid, Islamuddin. «Pakistani troops not to take part in Yemen war: FM: Troops deployed in Saudi Arabia only for kingdom's internal security, foreign minister says.» *Anadolu Agency.* 09 March 2018. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/pakistani-troops-not-to-take-part-in-yemen-war-fm/1084466>.
- Sanchez, Rene. «Dalai Lama Urges Tibetan Freedom.» *The Washington Post.* 22 September 1987. <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1987/09/22/dalai-lama-urges-tibetan-freedom/6be1f7c0-8994-4f22-b402-799ae3697eb7/>.
- «Saudi Royals who have visited Pakistan till date.» *King Saud Foundation.* 2019. <https://thekingsaudlibrary.org/en/archives/press/2840/>.
- Sautman, B. «Resolving the Tibet Question: Problems and Prospects.» *Journal of Contemporary China* 11, no. 30, 2002: 77–107. <https://doi.org/10.1080/10670560120091156>.
- Schepers, Névine. «Q&A: Understanding Saudi Arabia's nuclear energy programme.» *IISS (Blog-Analysis).* 30th April 2019. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2019/04/saudi-arabia-nuclear-energy-programme> .

- Schneider, Howard. «Saudi Pact With Iran Is Sign of Growing Trust.» *The Washington Post*. 17 April 2001. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/04/17/saudi-pact-with-iran-is-sign-of-growing-trust/fbdde133-8ef9-48d2-9deb-5393b7f314d4/>.
- Schofield, Victoria. *Kashmir In Conflict: India, Pakistan And The Unending War*. New York: I.B.TAURIS, 2003.
- Schweller, Randall L. «Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.» *International Security* 19, no1, 1994: 72-107. doi:10.2307/2539149.
- Shabbir, Abbas. «Pakistan wants Iran to take action against Ormara attack terrorists.» *SAMAA TV*. 20 April 2019. <https://www.samaa.tv/news/2019/04/pakistan-wants-iran-to-take-action-against-ormara-attack-terrorists/> .
- Shah, Syed Ali. «144 Militants Including Four Commanders Surrender in Balochistan.» *DAWN*. 18 April 2016. <http://www.dawn.com/news/1252887>.
- Shams, Shamil. «Saudi Arabia seeks Pakistani weapons, soldiers in Yemen conflict.» *Deutsche Welle*. 06.04.2015. <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-seeks-pakistani-weapons-soldiers-in-yemen-conflict/a-18363925-0>.
- Shamseddine, Reem, και Brian Kim. «Update 1-Saudi Arabia, South Korea sign MOU on nuclear power.» *Reuters*. 4 March 2015. <https://www.reuters.com/article/saudi-south-korea-nuclear/update-1-saudi-arabia-south-korea-s>.
- Shome, Pranay Kumar. «Is India's Influence in Afghanistan Declining?» *Global Security Review*. 8 Aug 2019. <https://globalsecurityreview.com/indian-influence-afghanistan-declining/> . .
- . «The Great Game in South Asia: India's realpolitik in Afghanistan.» *The Geopolitics*. 20 August 2019. <https://thegeopolitics.com/the-great-game-in-south-asia-indias-realpolitik-in-afghanistan/>.
- Siddiqui, Naveed. «China acknowledges Pakistan's efforts in 'combating terrorism, extremism'.» *DAWN*. 24 Updated April 2019. <https://www.dawn.com/news/1478140> .

- . «Iranian drone shot down by PAF, confirms FO.» *DAWN*. 21 June 2017. <https://www.dawn.com/news/1340897>.
- «Simla Agreement July 2, 1972.» *Ministry of External Affairs, Government of India*. 24 last updated on July 2012. <https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?19005/Simla+Agreement+July+2+1972>.
- Singh, Hemant. «What is the history of Aksai Chin?» *JAGRANJOSH*. 30 AUG 2019. <https://www.jagranjosh.com/general-knowledge/history-of-aksai-chin-1566305339-1> .
- Singh, Nihar Nandan. «British Parliament On The Indian Councils Act Of 1892.» *Proceedings of the Indian History Congress 30*, 1968: 280-84. www.jstor.org/stable/44141495.
- Singh, Sushant. «Operation Meghdoot: 34 years ago, how India won Siachen.» *The Indian Express*. 13 April 2018. <https://indianexpress.com/article/explained/operation-meghdoot-34-years-ago-how-india-won-siachen-5135429/>.
- Small, Andrew. *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics*. New York: Oxford University Press, 2015.
- . «China's Caution on Afghanistan–Pakistan.» *The Washington Quarterly* 33, no3, 2010: 81-97. DOI: 10.1080/0163660X.2010.492343.
- Snyder, Glenn. «The Balance of Power and the Balance of Terror.» Στο *The Balance of Power*, του/της Paul Seabury, 184–201. San Francisco: Chandler, 1965.
- Spiros Bamiatzis,. «An Unholy Alliance of Muslim Extremists and Organized Crime, Case Studies: Albania, Kosovo, Bosnia Herzegovina.» *ELIAMEP*. August 2018. https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2018/09/97_2018_-WORKING-PAPER-_Spiros-Bamiatzis-1.pdf (πρόσβαση May 24, 2019).
- Stacey, Fehran Bokhari and Kiran. «China woos Pakistan militants to secure Belt and Road projects:Beijing in talks with tribal separatists in Baluchistan to protect \$60bn investment.» *Financial Times*. 19 February 2018. <https://www.ft.com/content/063ce350-1099-11e8-8cb6-b9ccc4c4dbbb>.

- Steinberg, Guido, και Nils Woermer. «Sources of Tension in Afghanistan and Pakistan: A Regional Perspective, Exploring Iran & Saudi Arabia's Interests in Afghanistan & Pakistan: Stakeholders or Spoilers - A Zero Sum Game? PART 1: Saudi Arabia.» *CIDOB Policy Research Project*. 2013. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/fachpublikationen/Steinberg_Woermer_SaudiArabia_Interest_April2013.pdf.
- Stewart, Phil. «Gates sees Gulf support for Iran sanctions push.» *Reuters, Politics*. 11 MARCH 2010. <https://www.reuters.com/article/us-usa-gulf-iran/gates-sees-gulf-support-for-iran-sanctions-push-idUSTRE62A52S20100311?type=politicsNews>.
- Summers, Matthew. «Saudi Arabia's Nuclear Gambit.» *The Market Mogul (blog)*. 22 January 2018. <https://themarketmogul.com/saudi-arabia-nuclear-power/>.
- Swami, Praveen. «Pakistan sold Iran nuke technology in 1980s, former President Rafsanjani reveals.» *The Indian Express*. 25 December 2015. <https://indianexpress.com/article/world/world-news/pakistan-sold-iran-nuke-tech-in-1980s-former-president-rafsanjani->.
- Syed, Baqir Sajjad. «Saudi Arabia pledges \$6bn package to Pakistan.» *DAWN*. 24 Updated October 2018. <https://www.dawn.com/news/1440974>.
- . «Similarity of views on regional issues with Saudi Arabia.» *DAWN*. 18 February 2014. <https://www.dawn.com/news/1087707>.
- . «Threat to S. Arabia will evoke strong response, says army.» *DAWN*. 11 January 2016. <https://www.dawn.com/news/1232221>.
- Tabrizi, Ali Ansari and Aniseh Bassiri. «The View From Tehran.» Στο *Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict*, του/της Aniseh Bassiri Tabrizi and Raffaello Pantucci, 3-10. London: Royal United Services Institute, 2016.
- Takagi, S. *Establishing Monetary Union in the Gulf Cooperation Council: What Lessons for Regional Cooperation? ADBI Working Paper 390*. Tokyo: Asian Development Bank Institute, October 2012. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156245/adbi>.

- Takeyh, Ray. *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of the Ayatollahs*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Talbot, Ian. *Pakistan: A Modern History*. London: Palgrave Macmillan, 2009.
- Taubman, Philip. «Mecca Mosque Seized by Gunmen Believed to Be Militants From Iran.» *The New York Times*, 1979: <https://www.nytimes.com/1979/11/21/archives/mecca-mosque-seized-by-gunmen-believed-to-be-militants-from-iran.html>.
- Teitelbaum, Joshua. «Saudi Arabia, Iran and America in the Wake of the Arab Spring.» *BESA Center Perspectives*, no. 140, 23 May 2011: <https://besacenter.org/perspectives-papers/saudi-arabia-iran-and-america-in-the-wake-of-the-arab-spring/>.
- Tellis, Ashley J. *Are India-Pakistan Peace Talks Worth A Damn?* Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2017, https://carnegieendowment.org/files/India-Pakistan_Peace_Talks_final1.pdf.
- . *India's Emerging Nuclear Posture: Between Recessed Deterrent and Ready Arsenal*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2001, https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1127.html.
- . *Stability in South Asia*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1997. https://www.rand.org/pubs/documented_briefings/DB185.html. Also available in print form.
- . «The China-Pakistan Nuclear “Deal”: Separating Fact From Fiction.» *Carnegie Endowment For International Peace*. 16 July 2010. https://carnegieendowment.org/files/china_pak_nuke1.pdf.
- Terrill, W. Andrew. «The Saudi–Iranian Rivalry and the Future of Middle East Security.» Στο *Rivalry in the Middle East: Saudi Arabia and Iran*, του/της Mackenzie Tyler και Anthony M. Boone, 1-52. New York: Nova Publishers, 2012.
- Tharoor, Ishaan. «Pakistan’s long history of fighting Saudi Arabia’s wars.» *The Washington Post*. 27 March 2015.

<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/03/27/pakistan-s-long-history-of-fighting-saudi-arabias-wars/>.

The Associated Press. «Prince Hints Saudi Arabia May Join Nuclear Arms Race.» *The New York Times*. 6 DEC 2011. <https://www.nytimes.com/2011/12/07/world/middleeast/saudi-arabia-may-look-for-nuclear-weapons-prince-says.html> .

The Editors of Encyclopaedia Britannica. «Baloch.» *Encyclopædia Britannica, Encyclopædia Britannica inc.* 18 Ιανουαρίου 2016. <https://www.britannica.com/topic/Baloch>.

The Security Council. «Resolution 211: The India-Pakistan Question.» *UNSCR*. 20 September 1965. <http://unscr.com/en/resolutions/211> (πρόσβαση 2019).

Tinker, Hugh. «Jawaharlal Nehru at Simla, May 1947. A Moment of Truth?» *Modern Asian Studies* 4, no. 4, 1970: 349-58. www.jstor.org/stable/311529.

Titarenko, Mikhail L. «Russia-China-India: Tripartite Cooperation and the US Factor.» *China Report* 39, no. 3, August 2003: 343–49. <https://doi.org/10.1177/000944550303900307>.

Tubb, Katie. «U.S. Shouldn't Hold to Strict "Gold Standard" on Saudi Nuclear Deal.» *The Heritage Foundation*. 20th Mar 2018. <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/us-shouldnt-hold-strict-gold-standard-saudi-nuclear-deal>.

«U.S. - India: Civil Nuclear Cooperation.» *U.S. Department of State Archive*. Προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://2001-2009.state.gov/p/sca/c17361.htm>.

Ulmer, Alexandra. «India's Ladakh Buddhist enclave jubilant at new status but China angered.» *Reuters*. 6 August 2019. <https://www.reuters.com/article/us-india-kashmir-ladakh/indias-ladakh-buddhist-enclave-jubilant-at-new-status-but-china-angered-idUSKCN1UW1QL>.

United Nations Supervision Mission in Syria. «Monitoring a cessation of armed violence in all its forms.» *Peacekeeping UN*. προσβάσιμο στις 15/12/19. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unsmis/>.

Vatanka, Alex. *Iran and Pakistan: Security, Diplomacy and American Influence*. London: I.B. Tauris, 2015.

- Veer by Discovery . «Operation Meghdoot: How India Captured Siachen. Battle Ops.» *YouTube Video*, 16:08. 2 Φεβ 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=3Q7AC66O8nU>.
- Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Μετάφραση: Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Αθήνα: Ποιοτητα, 2011.
- Wasim, Amir. «PM Imran Khan arrives in Madina on official tour of Saudi Arabia.» *DAWN*. 18 September 2018. <https://www.dawn.com/news/1433680> .
- Watson, Sarah. «The Limits of China’s Influence in Pakistan.» *CSIS*. 17 October 2016. <https://www.csis.org/analysis/limits-china-influence-pakistan> .
- Watterson, Christopher J. «Competing interpretations of the stability–instability paradox: the case of the Kargil War.» *The Nonproliferation Review* 24, no1-2, 2017: 83-99. DOI: 10.1080/10736700.2017.1366623.
- Wehrey, Frederic. «The Forgotten Uprising in Eastern Saudi Arabia.» *Carnegie Endowment For International Peace, Paper*. 14 June 2013. <https://carnegieendowment.org/2013/06/14/forgotten-uprising-in-eastern-saudi-arabia-pub-52093>.
- Wehrey, Frederic, και Karim Sadjadpour. «Elusive Equilibrium: America, Iran and Saudi Arabia in a Changing Middle East.» *Carnegie Endowment for International Peace*. 22 May 2014. <https://carnegieendowment.org/2014/05/22/elusive-equilibrium-america-iran-and-saudi-arabia-in-changing-middle-east-pub-55641>.
- Weinbaum, Marvin G. and Abdullah B. Khurram. «Pakistan and Saudi Arabia: Deference, Dependence, and Deterrence.» *Middle East Journal* 68, no. 2 2014: 211-28 www.jstor.org/stable/43698156.
- Westall, Sylvia. «Saudi Arabia to extract uranium for 'self-sufficient' nuclear program.» *Reuters*. 30 October 2017. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-nuclear/saudi-arabia-to-extract-uranium-for-self-sufficient-nuclear-program-idUSKBN1CZ1ON>.
- Westall, Sylvia, Rania El Gamal, και Stephen Kalin. «Saudi plans to invite bids for nuclear power project in 2020: sources.» *Reuters*. APRIL 4, 2019.

<https://www.reuters.com/article/us-saudi-nuclear/saudi-plans-to-invite-bids-for-nuclear-power-project-in-2020->.

Westall, Sylvia, και Reem Shamseddine. «Saudi Arabia Takes First Step towards Nuclear Plant Tender: Sources.» *Reuters*. 31 October 2017. www.reuters.com/article/us-saudi-nuclearpower/saudi-arabia-takes-first-step-towards-nuclear-plant-tender-sources-idUSKB.

«What is Ashura?» *BBC News*. 6 December 2011. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-16047713>.

Wigger, Leo. «Why Pakistan holds a key in the Iranian-Saudi confrontation.» *Zenith.me*. 26 September 2019. <https://magazine.zenith.me/en/politics/pakistan-iran-and-saudi-arabia>.

Wolf, Siegfried O., συνέντευξη από Shamil Shams. *Why is China 'protecting' the Pakistan-based Jaish-e-Mohammad militant group?* (8 2 2017 <https://p.dw.com/p/2V8fl>).

Xu, Beina, Holly Fletcher, και Jayshree Bajoria. «The East Turkestan Islamic Movement (ETIM).» *Council of Foreign Relations, Backgrounder (blog)*. 4 Last updated September 2014. <https://www.cfr.org/backgrounder/east-turkestan-islamic-movement-etim>.

Yousaf, Kamran. «U.S. Not Interested in Bringing Peace to Afghanistan: Iran's Foreign Minister.» *Express Tribune*. 2018. <https://tribune.com.pk/story/1657592/1-iranian-fm-arrives-islamabad-hold-talks-pakistani-leadership/>.

Yousufzai, Gul, και Drazen Jorgic. «Pakistan Says Iranian Mortar Attack Kills Civilian.» *Reuters*. 27 May 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-iran-border/pakistan-says-iranian-mortar-attack-kills-civilian-idUSKBN18N0FM>.

Yousufzai, Gul, και Syed Raza Hassan. «Pakistan says over 300 Baloch separatist militants surrender.» *Reuters*. 10 December 2017. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-militants/pakistan-says-over-300-baloch-separatist-militants-surrender-idUSKBN1E40L1>.

- Zahid, Farhan. «The Successes and Failures of Pakistan's Operation Zarb-e-Azb.» *The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor* 13, no.14, 10 July 2015: 5-6. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2015/07/TerrorismMonitorVol13Issue14_02.pdf?x30898.
- Zhu, Zhiqun. «China-India Relations in the 21 St Century: A Critical Inquiry.» *Indian Journal of Asian Affairs* 24, no. 1/2, 2011: 1-16. www.jstor.org/stable/41950508.
- Zi, Hua. «Negotiating with the 14th Dalai Lama and the issue of regional autonomy.» *Embassy of the People's Republic Of China in India*. προσβάσιμο στις 15/12/19. <http://in.china-embassy.org/eng/ssygd/xzwt/ttxx/t60839.htm> .
- AK/. «Iran's Zarif sees no military way out of Syrian crisis, insists on Tehran's four-stage plan.» *Tehran Times*. 14 June 2016. <https://www.tehrantimes.com/news/403370/Iran-s-Zarif-sees-no-military-way-out-of-Syrian-crisis-insists>.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι. *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.
- . *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική στον ψυχρό πόλεμο*. Αθήνα: Ποιότητα, 2000.

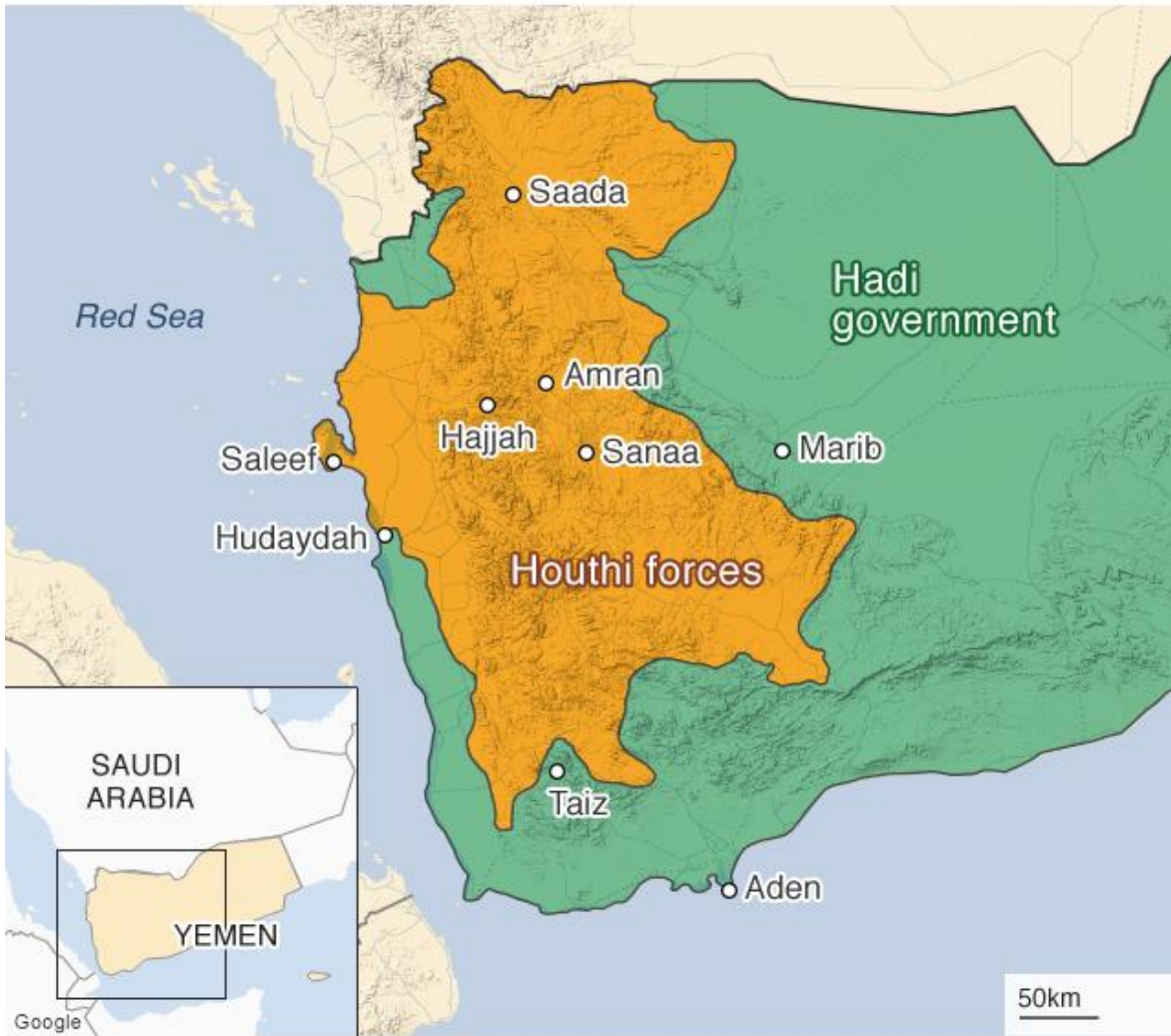
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1 Kashmir map

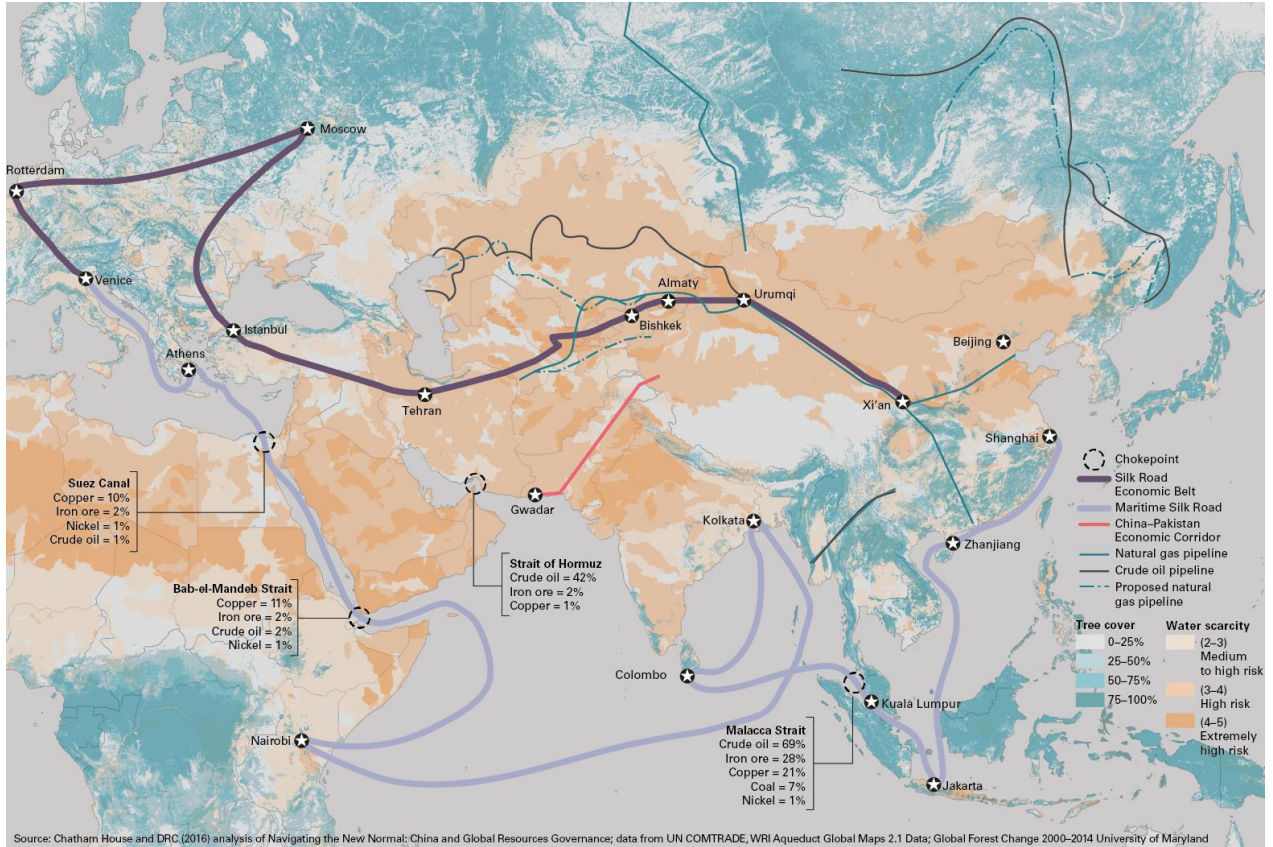
Areas of control in Yemen

Source: IHS Conflict Monitor, March 2019

BBC

Εικόνα 2 Areas of control in YEMEN

Εικόνα 3 Analysis Map of BRI

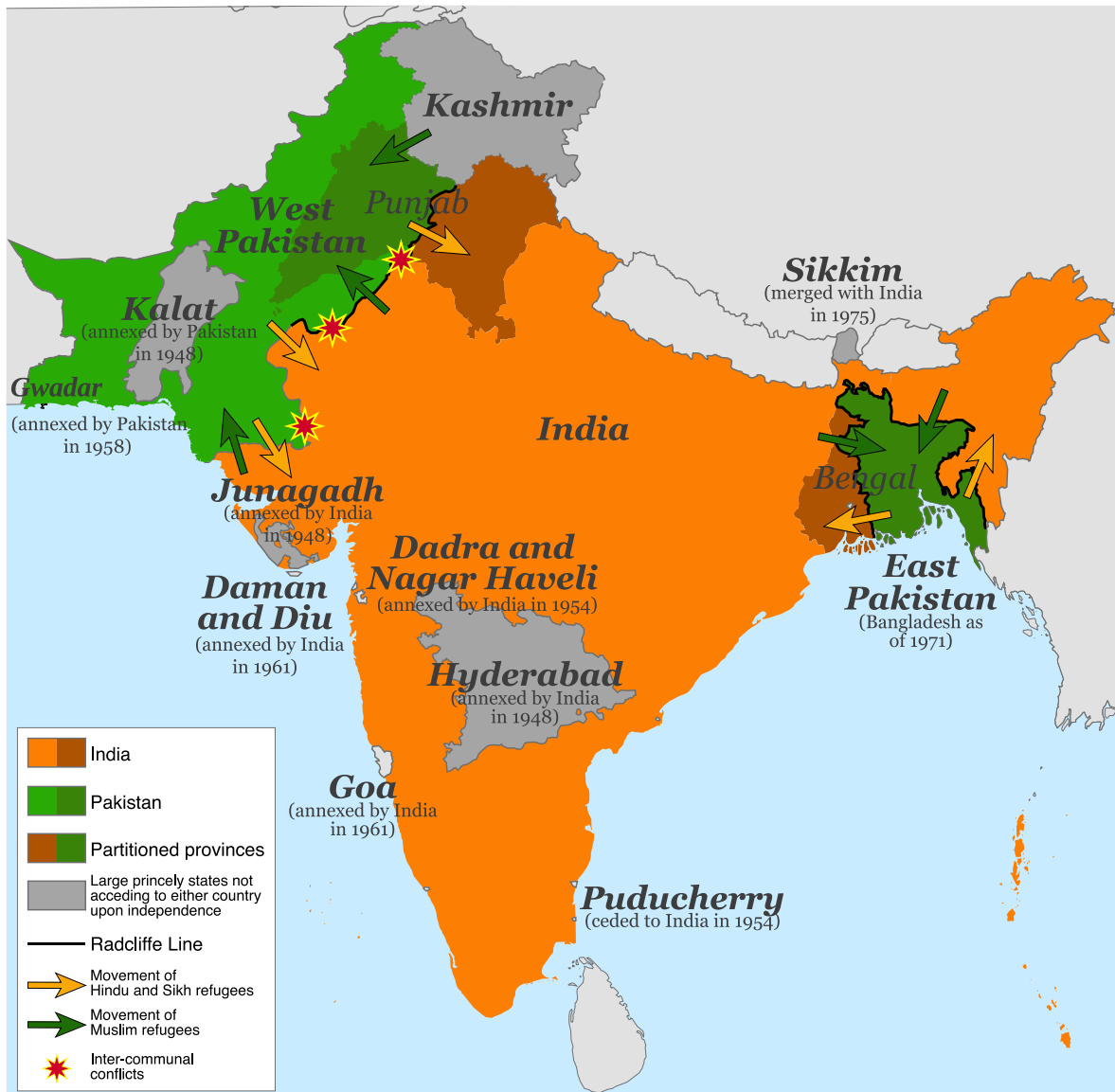

Εικόνα 4 China's BRI

Εικόνα 5 Χάρτης της Ινδίας πριν την Ανεξαρτησία

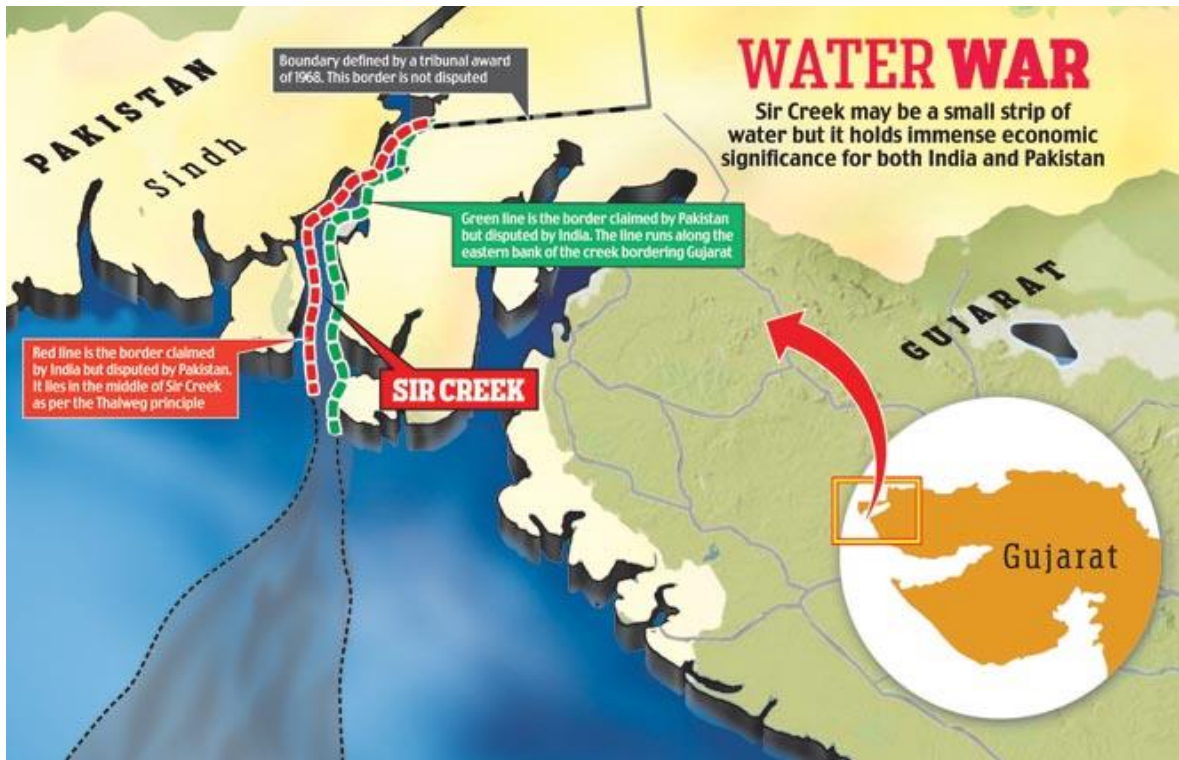

Εικόνα 6 Χάρτης της Ινδίας μετά την ανεξαρτησία

The regions affected by the Partition of India: green regions allocated to Pakistan, orange to India. The darker-shaded regions represent the Punjab and Bengal provinces partitioned by the Radcliffe Line. The grey areas represent key princely states that were eventually integrated into India or Pakistan.

Εικόνα 7 χάρτης του Jammu and Kashmir

Εικόνα 8 Η περιοχή του Sir Creek

Σημείωση: Αναδημοσίευση της εικόνας από την ιστοσελίδα <https://www.indiatoday.in/india/north/story/sir-creek-dispute-gujarat-chief-minister-narendra-mod-rann-of-kutchmaritime-boundary-124418-2012-12-16>

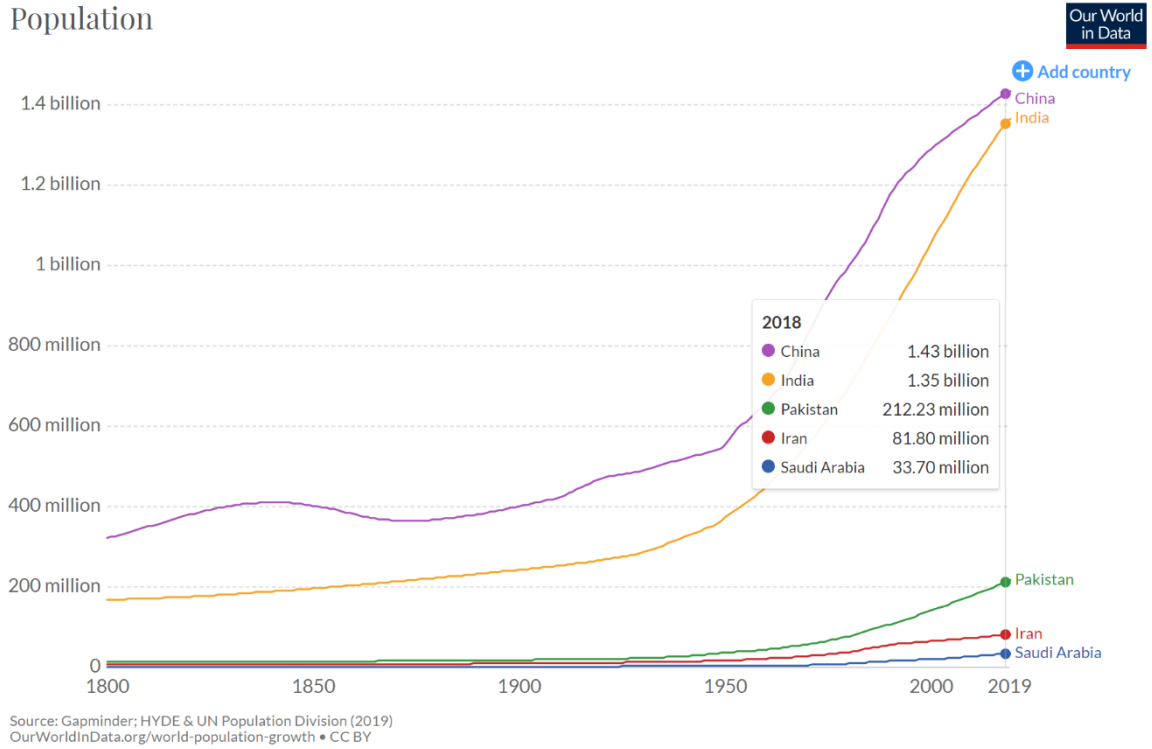

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

ΠΙΝΑΚΕΣ

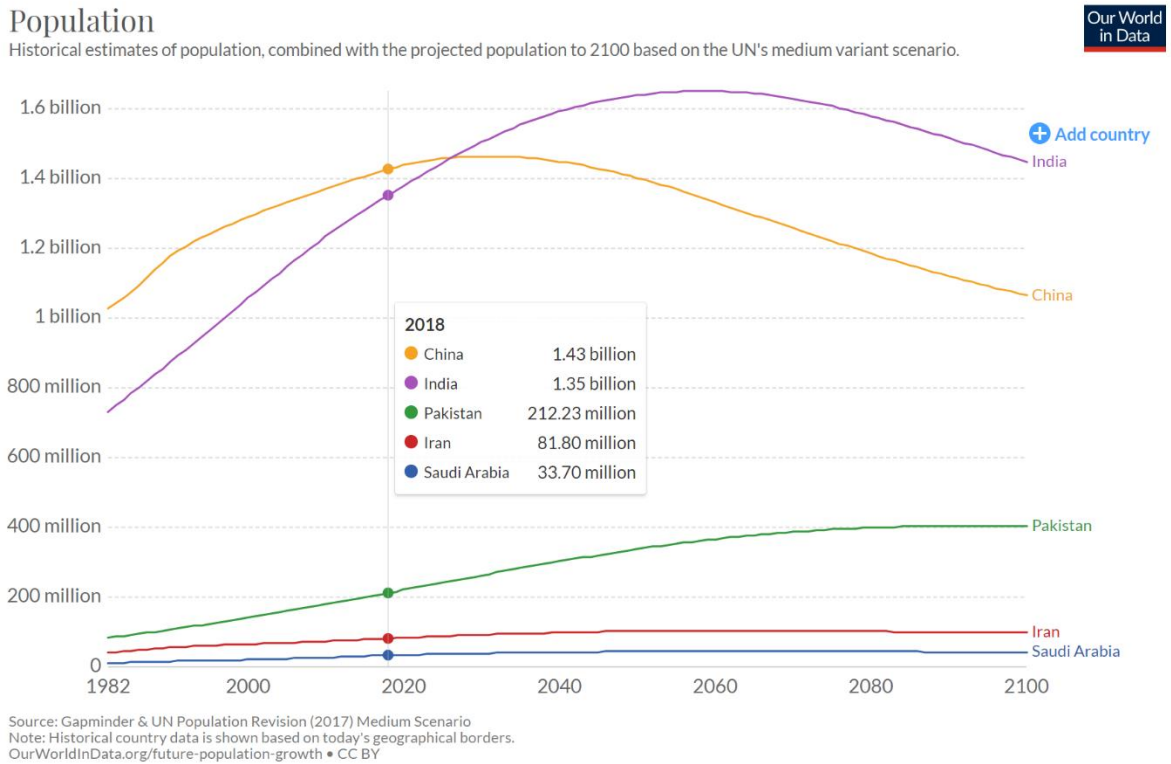
Population

Πίνακας 1 Population

Population

Historical estimates of population, combined with the projected population to 2100 based on the UN's medium variant scenario.

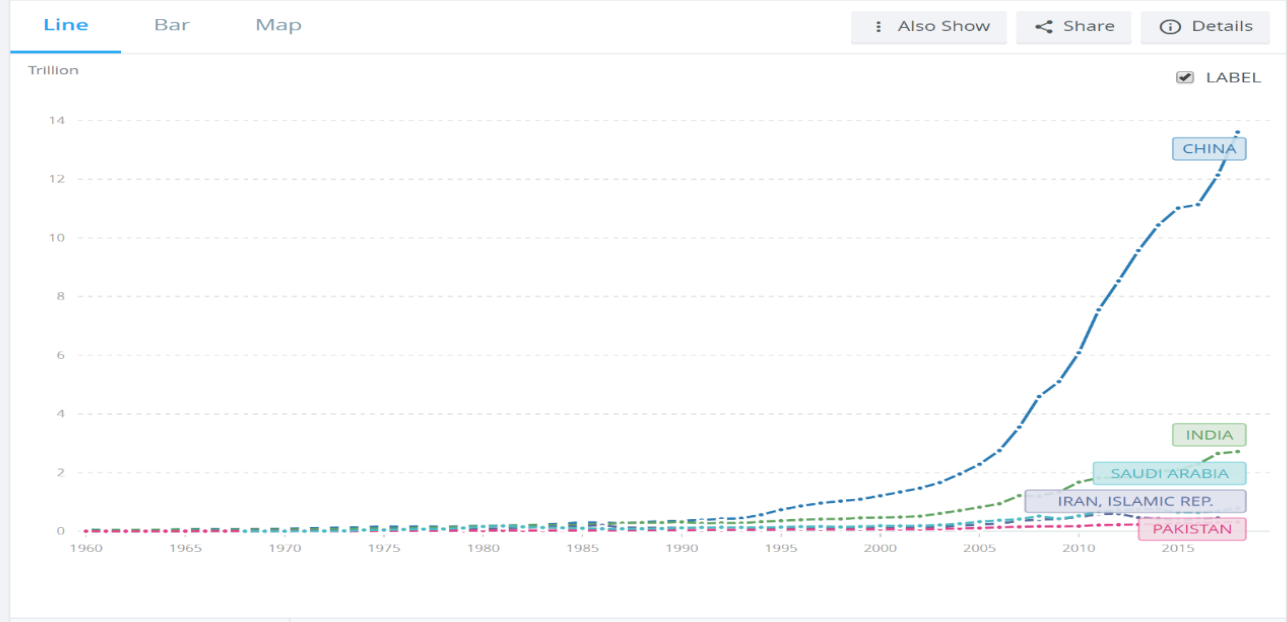

Πίνακας 2 Population (Historical estimates 2100)

GDP (current US\$) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia

World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.

License : CC BY-4.0

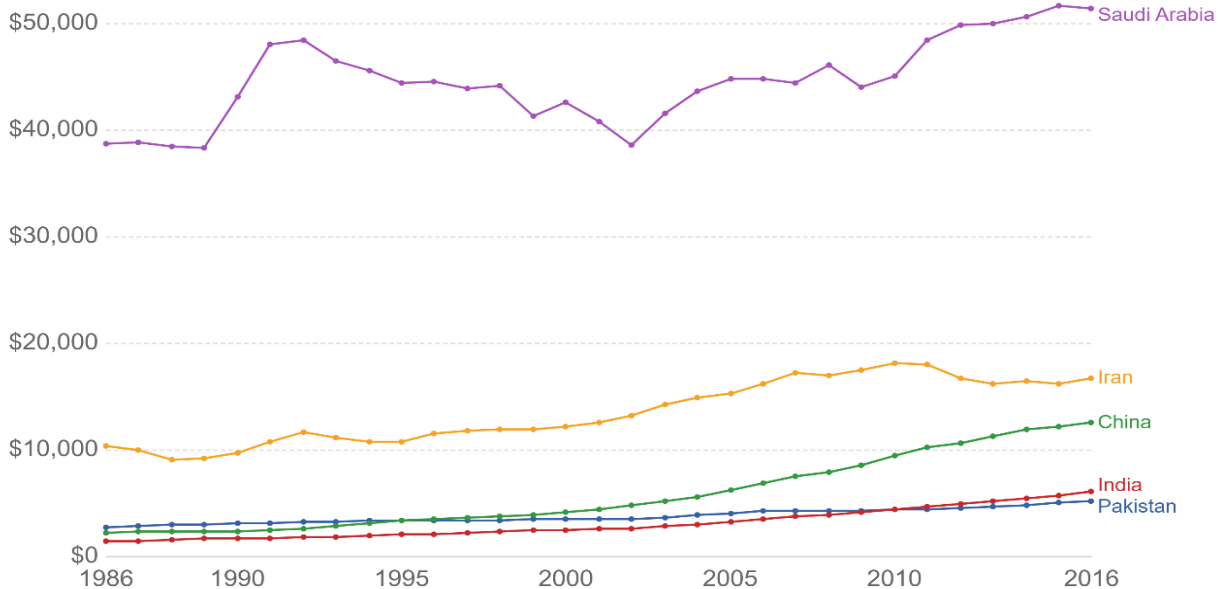

Πίνακας 3 GDP (current US\$)

GDP per capita

GDP per capita adjusted for price changes over time (inflation) and price differences between countries – it is measured in international-\$ in 2011 prices.

Our World in Data

Source: Maddison Project Database (2018)

Note: These series are adjusted for price differences between countries based on only a single benchmark year, in 2011. This makes them suitable for studying the growth of incomes over time but not for comparing income levels between countries.

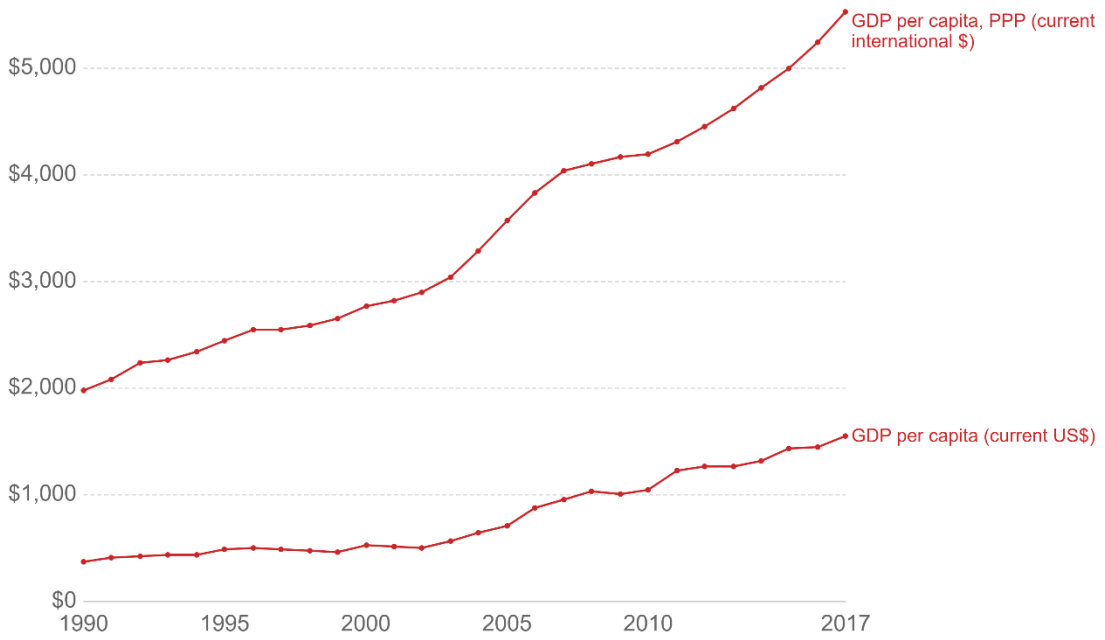
OurWorldInData.org/economic-growth • CC BY

Πίνακας 4 GDP per capita

GDP per capita in international and market dollars, Pakistan

International dollars use purchase power parity conversion rates from 2011, in order to account for differences in prices levels. Market dollars use currency market exchange rates.

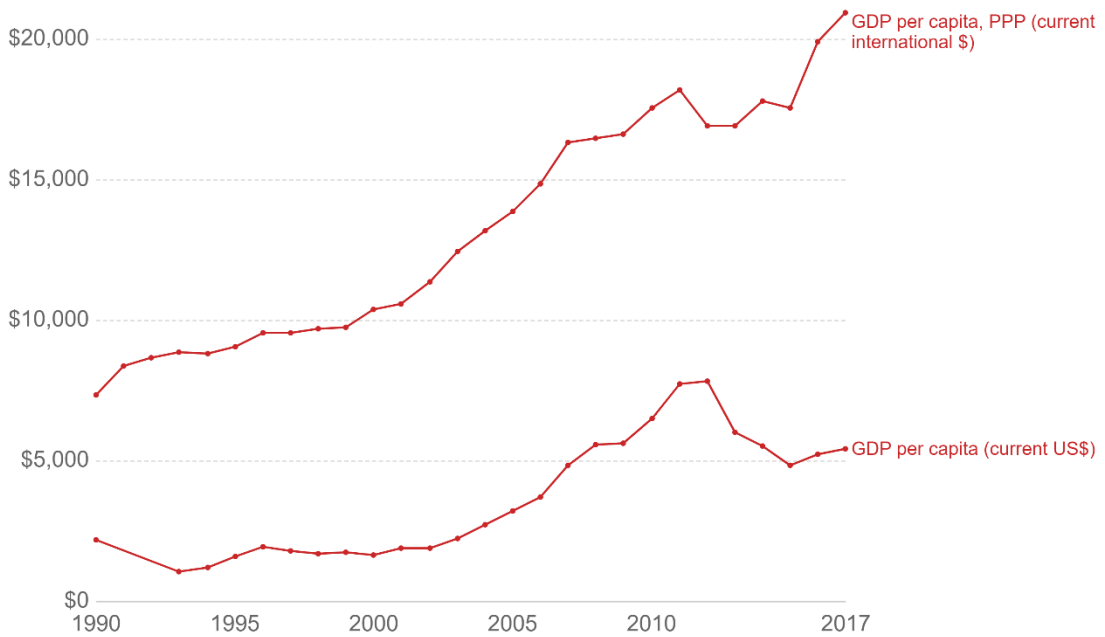
Source: World Bank
OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY

Πίνακας 5 GDP - Pakistan

GDP per capita in international and market dollars, Iran

International dollars use purchase power parity conversion rates from 2011, in order to account for differences in prices levels. Market dollars use currency market exchange rates.

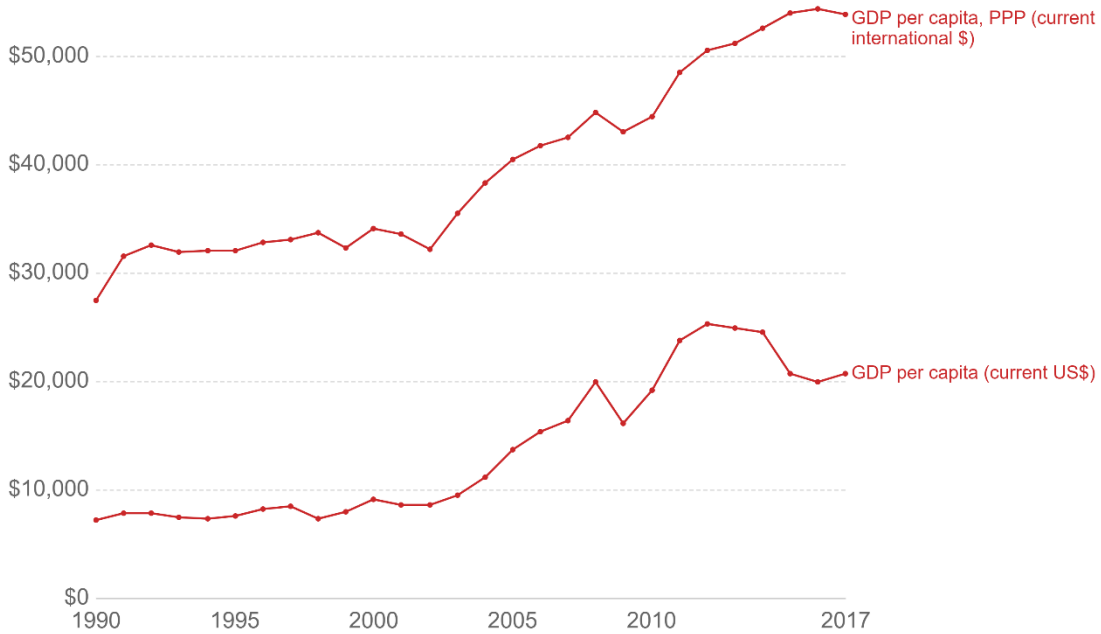

Source: World Bank
OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY

Πίνακας 6 GDP - Iran

GDP per capita in international and market dollars, Saudi Arabia

International dollars use purchase power parity conversion rates from 2011, in order to account for differences in prices levels. Market dollars use currency market exchange rates.

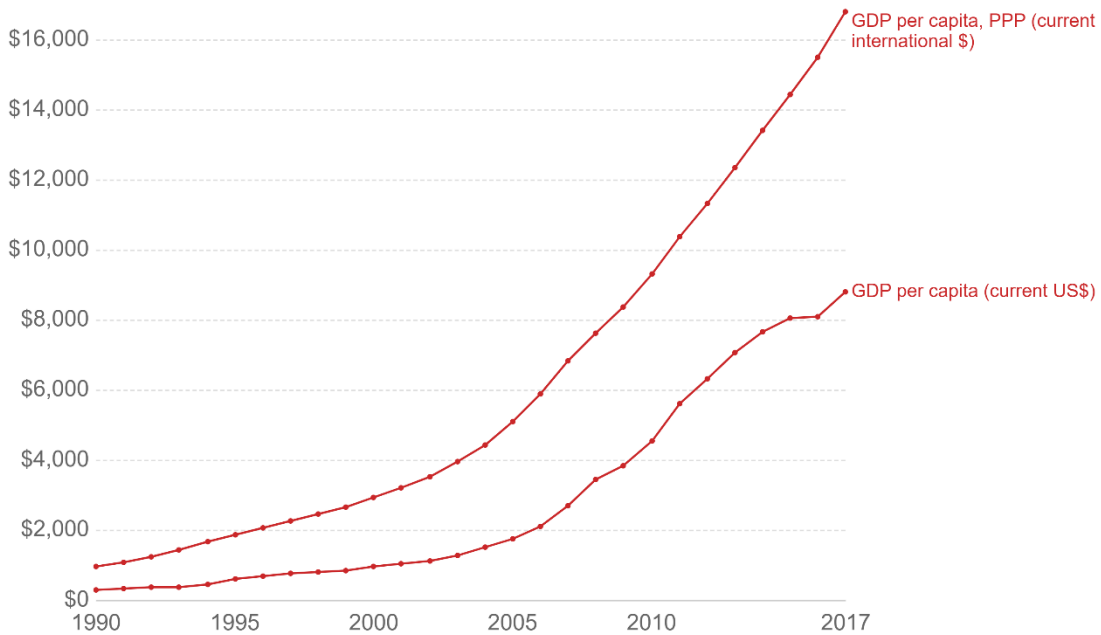

Source: World Bank
OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY

Πίνακας 7 GDP – Saudi - Arabia

GDP per capita in international and market dollars, China

International dollars use purchase power parity conversion rates from 2011, in order to account for differences in prices levels. Market dollars use currency market exchange rates.

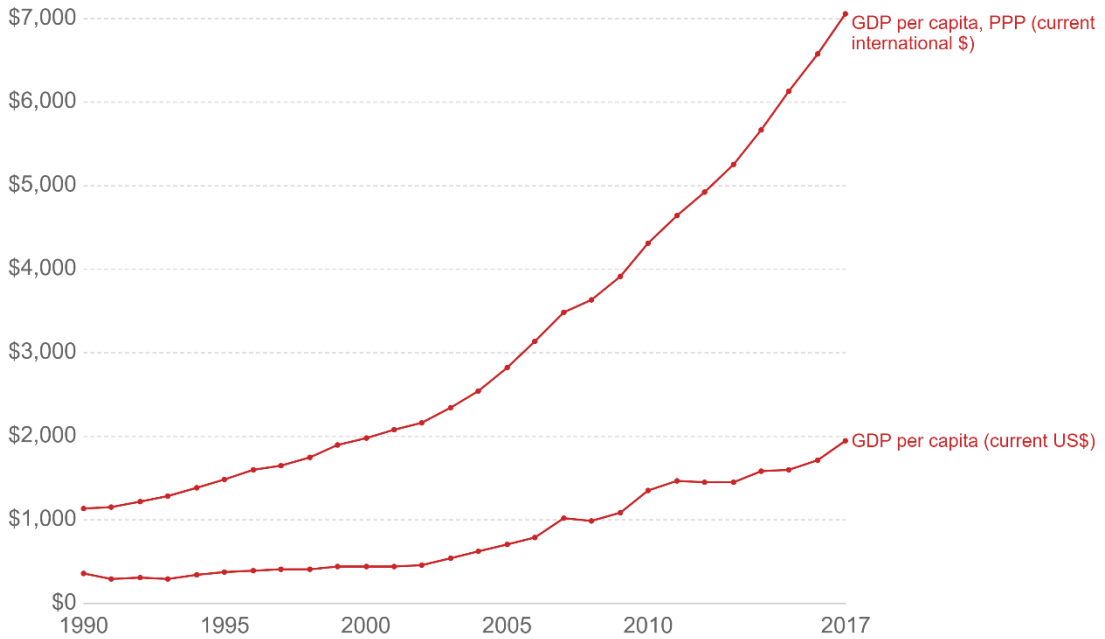
Source: World Bank
OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY

Πίνακας 8 GDP - China

GDP per capita in international and market dollars, India

International dollars use purchase power parity conversion rates from 2011, in order to account for differences in prices levels. Market dollars use currency market exchange rates.

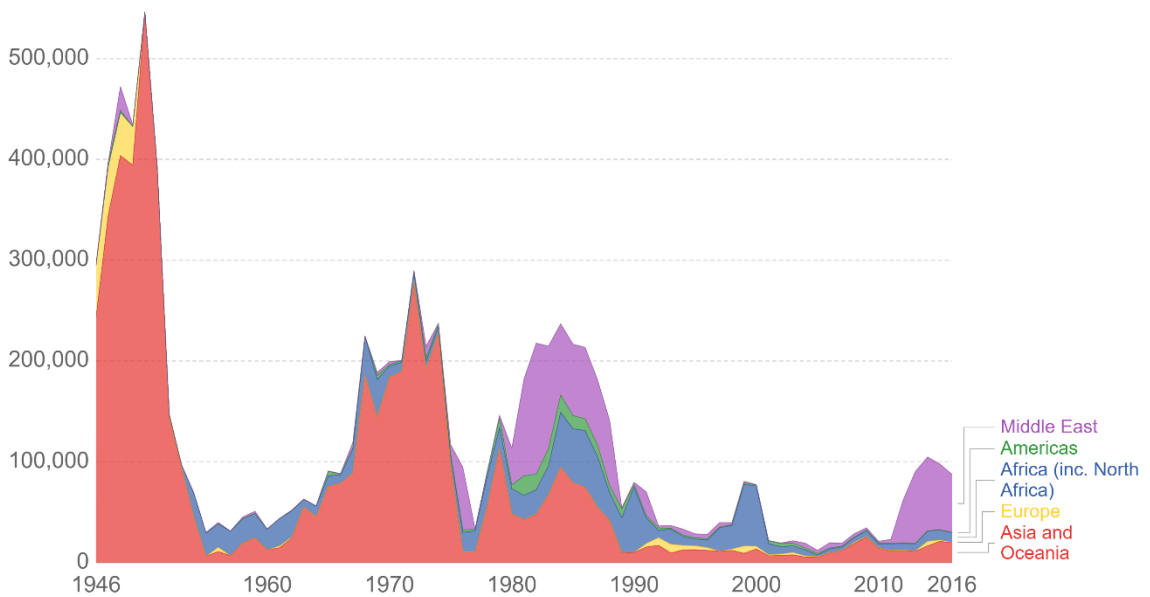
Source: World Bank
OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY

Πίνακας 9 GDP - India

Battle-related deaths in state-based conflicts since 1946, by world region

The region refers not to the location of the battle but to the location of the primary state or states involved in the conflict (see 'Sources' tab). Only conflicts in which at least one party was the government of a state and which generated more than 25 battle-related deaths are included. The data refer to direct violent deaths (i.e. excluding outbreaks of disease or famine).

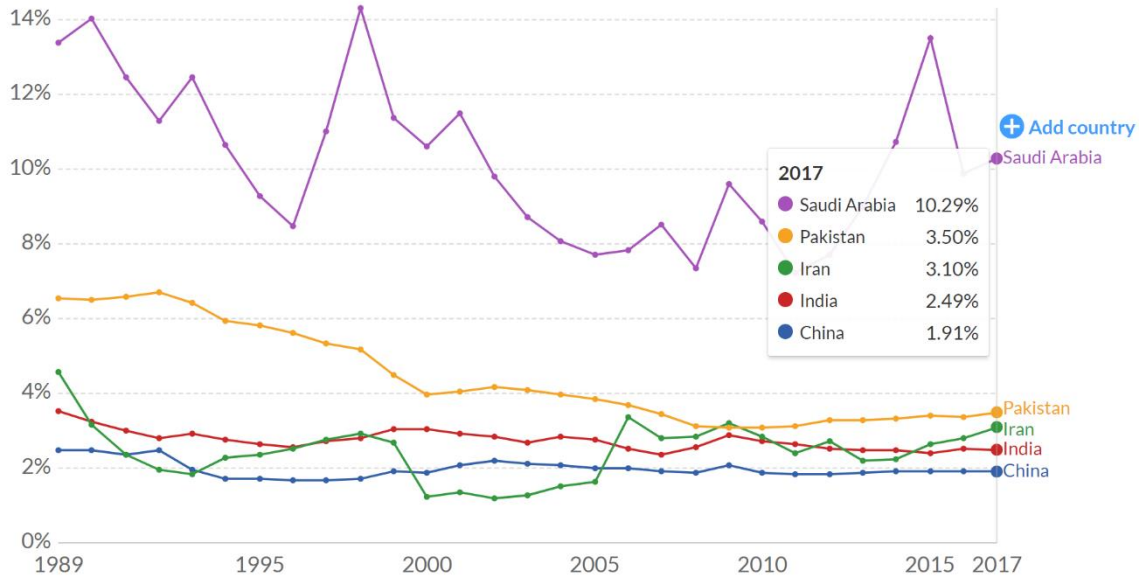

Source: UCDP/PRIO
CC BY

Πίνακας 10 Battle-related deaths in state-based conflicts since 1946

Military expenditure (% of GDP)

Military expenditures include military and civil personnel; operation and maintenance; procurement; military research and development; and military aid (in the military expenditures of the donor country). Excluded are civil defense and current expenditures for previous military activities (e.g. veterans' benefits or destruction of weapons).

Source: World Bank

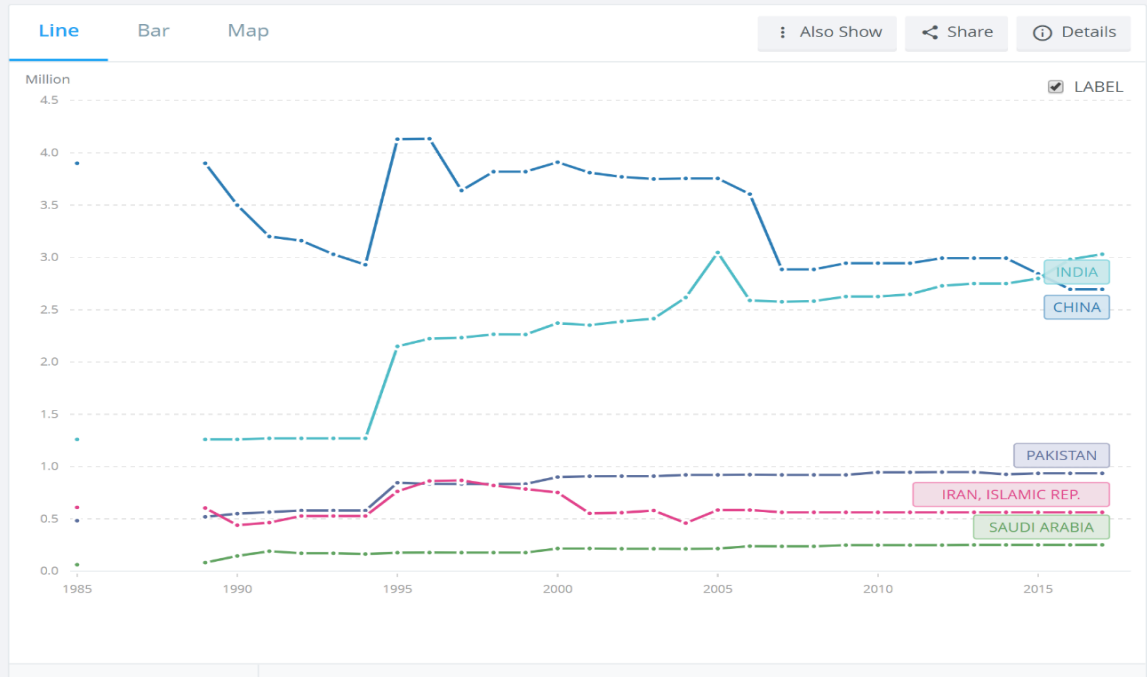
CC BY

Πίνακας 11 Military expenditure (% of GDP)

Armed forces personnel, total - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India

International Institute for Strategic Studies, The Military Balance.

License : CC BY-4.0

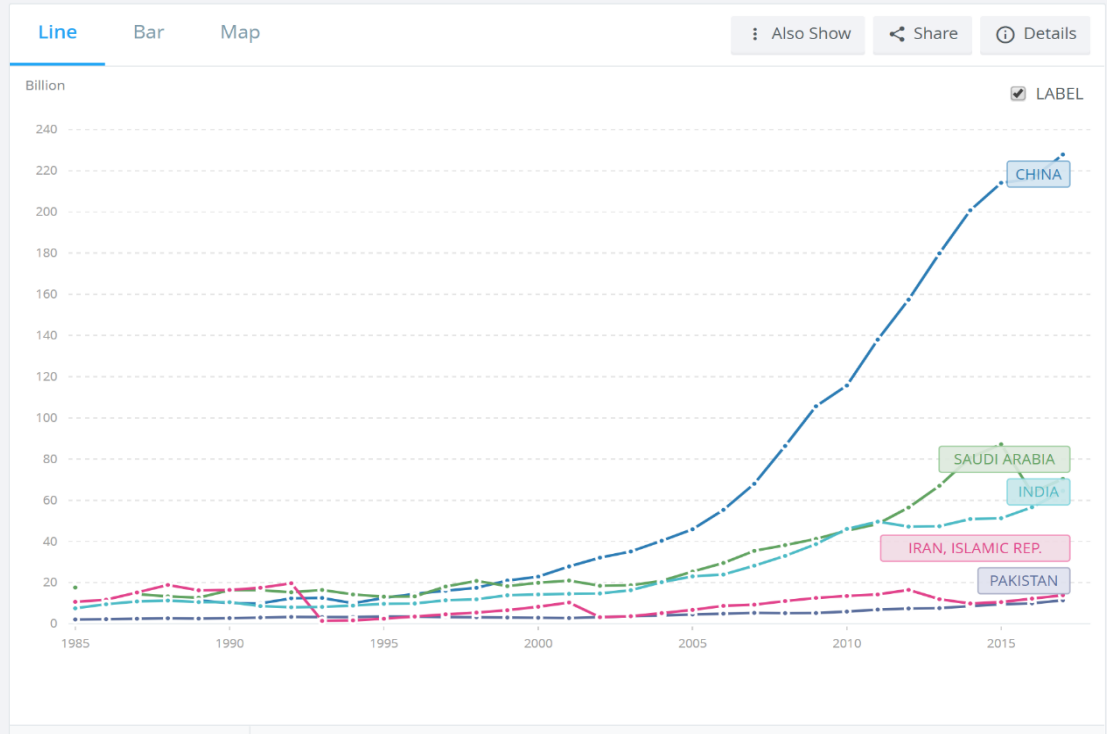

Πίνακας 12 Armed forces personnel, total

Military expenditure (current USD) - China, Saudi Arabia, Pakistan, Iran, Islamic Rep., India

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security.

License : Use and distribution of these data are subject to Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) terms and condition:

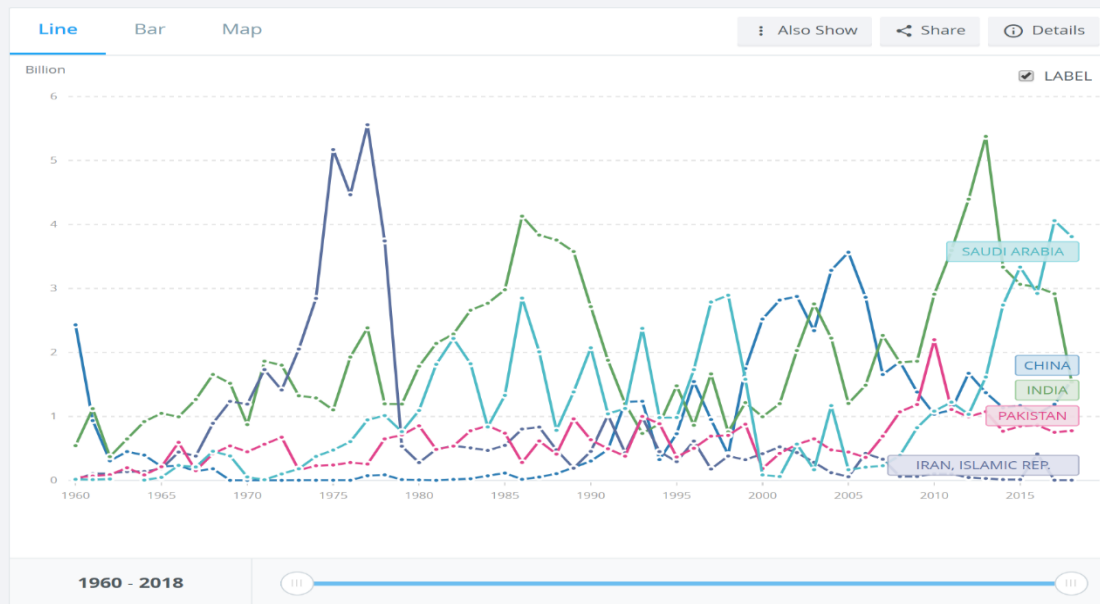

Πίνακας 13 Military expenditure (current USD)

Arms imports (SIPRI trend indicator values) - China, India, Iran, Islamic Rep., Pakistan, Saudi Arabia

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Arms Transfers Programme (portal.sipri.org/publications/pages/transfer/splash).

License : CC BY-4.0

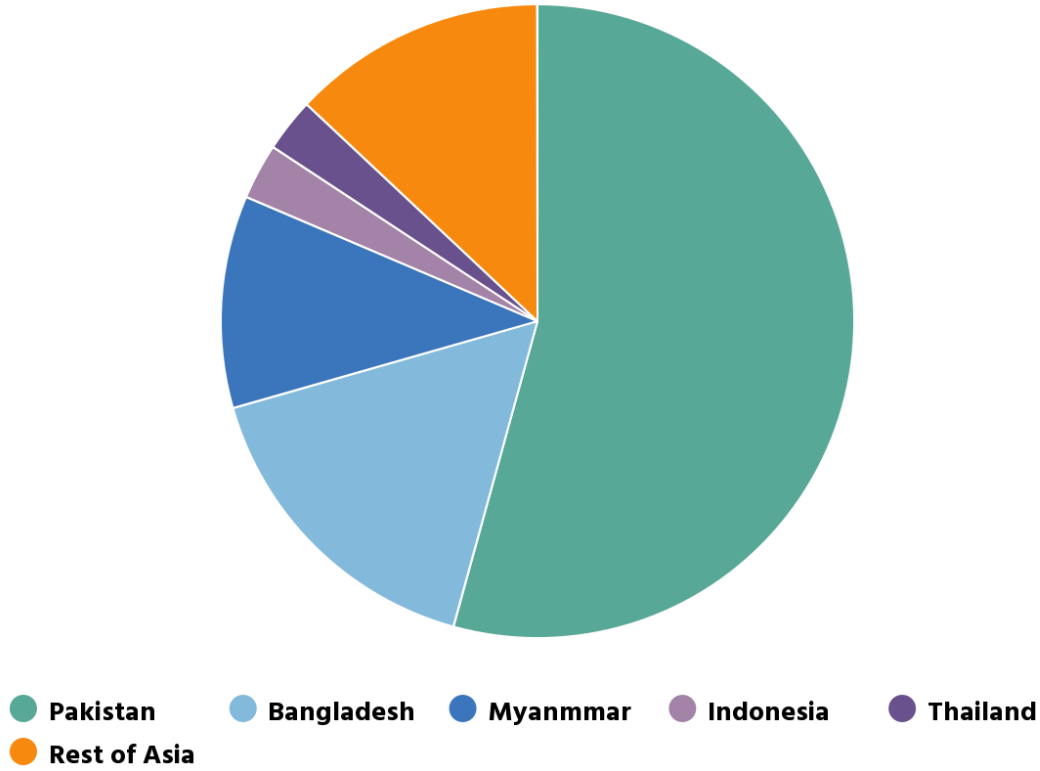

Πίνακας 14 Arms Imports

Chinese Arms Exports to Asia, 2008-2018

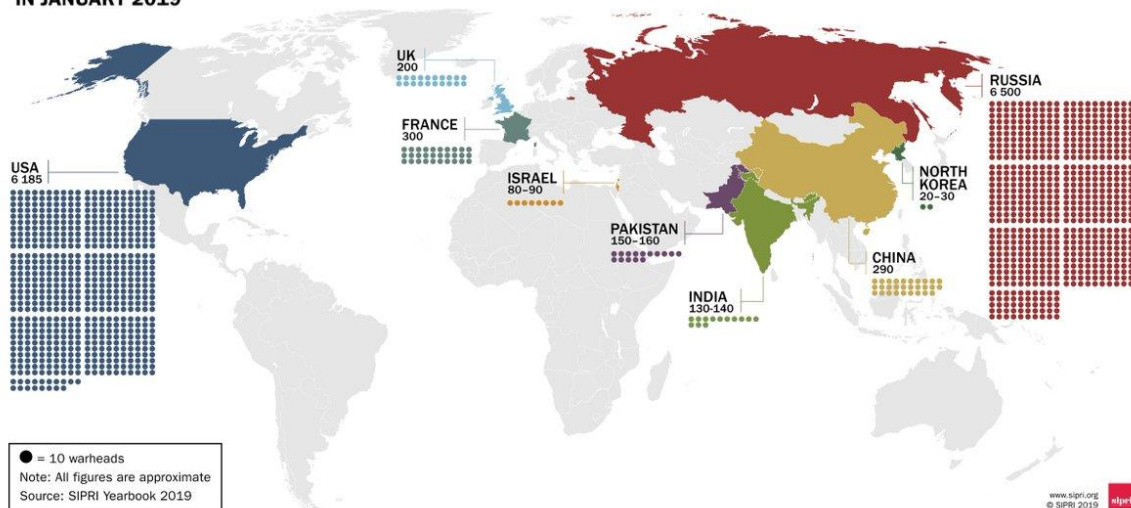
(\$ Millions)

CSIS China Power Project | Source: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

Πίνακας 15 Chinese Arms Exports to Asia, 2008-2018

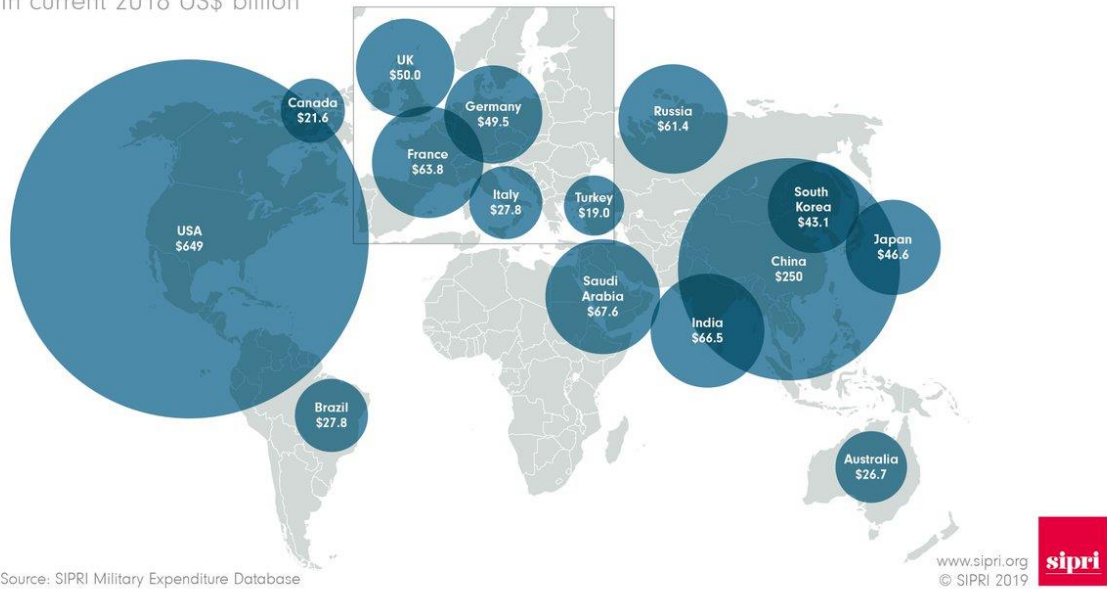
GLOBAL NUCLEAR WEAPONS STOCKPILES IN JANUARY 2019

Πίνακας 16 Global Nuclear Weapons Stockpiles in January 2019

TOP 15 MILITARY SPENDERS IN 2018

Countries with highest military expenditure
In current 2018 US\$ billion

Πίνακας 17

Top 15 Military Spenders in 2018

Διαθέσιμο στο <https://pbs.twimg.com/media/EMsfl3qXUAAAt9Dx.jpg>